

Jezik i kultura u nizozemskom i njemačkom kabaretu

Alandžak, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:212005>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za germanistiku – Katedra za nederlandistiku

**JEZIK I KULTURA U NIZOZEMSKOM I NJEMAČKOM
KABARETU**

Interdisciplinarni diplomski rad

30 ECTS

Napisala:

Ana Alandžak

Mentori:

dr. sc. Slađan Turković

dr. sc. Željana Pancirov Cornelisse

U Zagrebu, prosinac 2021.

Sadržaj

Sadržaj.....	2
Uvod.....	4
1. Što je kabaret?.....	7
1.1. Kratki pregled povijesti kabareta.....	8
1.1.1. Kratka povijest kabareta u Nizozemskoj.....	9
1.1.2. Kratka povijest kabareta u Njemačkoj.....	11
1.2. Teorije kabareta.....	14
1.2.1. Jürgen Henningsen.....	15
1.2.2. Michael Fleischer.....	16
1.2.3. Benedikt Vogel.....	17
1.2.4. Razlika između kabareta i komedije.....	18
1.3. Kabaret i televizija.....	20
1.3.1. Prednosti i nedostaci prijenosa kabareta na televiziji.....	22
1.4. Kabaret i publika te važnost humora.....	23
2. Nastupi povodom Stare godine – <i>Oudejaarsconference</i> na nizozemskoj te <i>Nuhr – Der Jahresrückblick</i> na njemačkoj televiziji.....	26
2.1. <i>Oudejaarsconference</i>	26
2.1.1. Herman Finkers – biografija.....	27
2.2. <i>Nuhr – Der Jahresrückblick</i>	29
2.2.1. Dieter Nuhr – biografija.....	29
3. Metodologija.....	32
4. Analiza nastupa Hermana Finkersa i Dietera Nuhra.....	36
4.1. Aktualnosti.....	36
4.1.1. Teroristički napadi, izbjeglička kriza i neonacizam.....	37
4.1.1.1. Drugi svjetski rat i nacizam.....	41
4.1.2. Gospodarska kriza u Grčkoj i potencijalni <i>Grexist</i>	42
4.1.3. <i>Volkswagenova</i> prevara o emisiji ugljikovog dioksida.....	44
4.1.4. Suicidalni kopilot <i>Germanwingsa</i>	45
4.1.5. DBF i kupnja Svjetskog nogometnog prvenstva 2006. godine.....	46
4.1.6. 19-godišnji napadač s lažnim pištoljem.....	47
4.1.7. Haška politika.....	47
4.2. Teme iz svakodnevice.....	49
4.2.1. Njemačka pedantnost i točnost.....	49

4.2.2.	Prehrana, vegetarijanstvo, veganstvo, ekologija	51
4.2.3.	Debata o <i>Zwarte Pietu</i> i uporaba riječi <i>neger</i>	53
4.2.4.	Odnos žene i muškarca te stereotipi o istima	57
4.3.	Javni život i javne osobe.....	59
4.4.	Izražavanje zajedničke kulture i identiteta	66
4.5.	Jezik	73
4.5.1.	Jezični stil.....	74
4.5.2.	Upotreba stranih jezika ili varijanti materinjeg jezika	79
4.5.3.	Promišljanja o jeziku.....	81
4.5.4.	Stilska sredstva	84
4.5.4.1.	Igre riječima	86
4.5.5.	Neverbalna komunikacija.....	90
4.5.5.1.	Pozornica, rekviziti, osvjetljenje, ples, pjevanje, glazba, video montaža ...	92
4.6.	Publika – interakcija i reakcija	96
5.	Rasprava.....	101
	Zaključak	104
	Literatura	106
	Prilozi	113
	Prilog 1.	113
	Prilog 2.	139

Uvod

Tema ovog diplomskog rada jest nizozemski i njemački kabaret, s naglaskom na jeziku koji se u njemu koristi, kao i na kulturološkim značajkama koje u njemu dolaze do izražaja. Kabaret predstavlja bitan dio nizozemske i njemačke kulture, stoga se može pretpostaviti da se u njemu tematiziraju najbitniji događaji iz javnog života Nizozemske odnosno Njemačke, kao i javne osobe, najnovije vijesti, svakodnevne teme i sl. U teorijskom dijelu ovog rada napraviti će se kratki pregled povijesti kabareta kako u Nizozemskoj tako i u Njemačkoj. Predstaviti će se suvremene teorije kabareta najznačajnijih teoretičara kabareta, kojih je izrazito malo. Nadalje će se objasniti razlika između kabareta i *stand-up* komedije, odnos kabareta i televizije te kabareta i publike, ali će se i prije same analize dati informacije o samim kabaretistima i njihovim nastupima.

Motivacija za upravo ovu temu diplomskog rada proizašla je iz pohađanja kolegija *Sociolingvistika* na Katedri za nederlandistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, u sklopu kojega se obrađivao i nizozemski kabaret s profesorom Jeffom Jacobsom sa Sveučilišta u Leidenu u Nizozemskoj. Iz navedenog kolegija, upoznavanjem raznih nizozemskih kabaretista, mogao se primijetiti ogroman značaj koji kabaret ima za nizozemsku kulturu. Odluka da se na ovu temu napiše interdisciplinarni rad proizlazi iz činjenice da su Njemačka i Nizozemska susjedne države koje zasigurno imaju mnoge sličnosti koje se temelje kako na geografskim tako i na povijesnim razlozima, te će dvoje ljudi iz ovih država zasigurno lakše pronaći 'zajednički jezik' nego dvoje ljudi iz potpuno drugačijih, udaljenih kultura. Isto tako, ove dvije zemlje bez sumnje se i razlikuju u mnogo aspekata, kao što je to sa svim državama odnosno narodima, pa i kada se radi o susjedima. Jedan od najboljih primjera za sličnosti i razlike istovremeno jest jezik ova dva naroda – iako se radi o srodnim jezicima koji pripadaju istoj grani germanskih jezika te su shodno tome donekle (ili čak prilično) slični, ovo su ipak dva različita jezika. Također, radi se o dvije različite kulture s različitim tradicijama, običajima, vrijednostima. Jedan pokazatelj toga jest i važnost kabareta – kabaret u Njemačkoj jest popularan način kulturnog uzdizanja, međutim on postoji uz također popularni *stand-up* i druge oblike *comedyja* te se štoviše smatra da u današnje vrijeme njemački kabaret predstavlja hibridni oblik između kabareta i komedije. U Nizozemskoj kabaret pak igra toliko važnu ulogu da nastup koji ide uživo i završava tek nekoliko minuta prije nego sat otkuca ponoć i uvede gledatelje u novu godinu, ipak zadržava ljude u kućama, pred televizijama. Njemački kabaretski nastup koji se emitira na televiziji snimljen je unaprijed te se stoga ne emitira uživo, već čak dva tjedna prije same Nove godine.

Cilj ovog rada jest napraviti analizu te usporedbu nastupa dva kabaretista – Hermana Finkersa, rođenog u nizozemskom mjestu Almelu u pokrajini Overijssel, te Dietera Nuhr, rođenog u gradu Weselu u njemačkom Ruhrgebietu. Ova dva kabaretista odabrana su jer su, u sklopu svojih kabaretskih nastupa, za svoj kreativni rad i zasluge na području jezika primili značajne jezične nagrade. Finkers se tako može pohvaliti nagradom *Groenman-taalprijs* 'Jezična nagrada Groenman' iz 2011. godine kojom se nagrađuju osobe iz nizozemskog i flamanskog javnog života radi isticanja kreativnom uporabom nizozemskog jezika te radi promicanja pravilne uporabe istoga. Nuhr je pak 2014. godine nagrađen nagradom *Der Jacob-Grimm-Preis Deutsche Sprache* 'Nagrada za njemački jezik Jacoba Grimma', također poznata kao jedna od tri nagrade sastavnice takozvane nagrade *Kulturpreis Deutsche Sprache* 'Nagrada za kulturu i njemački jezik', koja se dodjeljuje osobama koje pridonose priznavanju, razvoju i njezi njemačkog jezika kao jezika kulture, poput Jacoba Grimma. To je dakle ono što ovu dvojicu kabaretista čini usporedivima – činjenica da su obojica odlikovani za svoj odnos prema svom materinjem jeziku te činjenica da su u svojim društvima po tome prepoznati. Cilj je dakle utvrditi koje su jezične i kulturološke razlike između ova dva nastupa, kabaretista te ova dva društva na temelju aktualnosti i tema kojima posvećuju vrijeme tijekom svojih nastupa. Pritom će se analizirati kojim se stilskim sredstvima i kakvim jezičnim stilom koriste ovi kabaretisti te kako se njihova kultura odražava u njihovim nastupima, odnosno koje bitne značajke njihove kulture, svakodnevne, javnog života spominju. Također će se obratiti pozornost na koje načine odnosno kojim temama se izražava zajednički identitet kao temelj njihove zajedničke kulture s publikom.

Pretpostavka od koje se proizlazi jest da se ova dva kabaretista mogu promatrati kao prototipni Nijemac odnosno prototipni Nizozemac. Oni u svojim nastupima daju pregled aktualnosti te pritom izražavaju svoju kritiku. Budući da jedan dio publike plaća kako bi ih došao gledati uživo, a drugi dio publike bira posvetiti svoje vrijeme gledanju njihovog nastupa (oba nastupa su imala značajnu gledanost, o tome nešto kasnije), može se pretpostaviti da ti ljudi ne uživaju samo u njihovim nastupima, već i, na temelju predznanja o ovim kabaretistima i njihovim nastupima, stilu nastupanja, temama kojih se dotiču i sl., znaju da imaju (donekle) zajedničke stavove sa samim kabaretistom. Pretpostavlja se također da će se iz analize ova dva nastupa moći primijetiti brojne razlike u kulturama ovih društava te da će se te razlike moći primijetiti upravo iz načina na koji kabaretisti komentiraju aktualnosti, ali također i svakodnevne pojave u društvu. Nadalje se smatra kako će kabaretisti u svojim nastupima dati 'njemačku' odnosno 'nizozemsku' perspektivu aktualnosti, pogotovo pri komentiranju istih tema odnosno vijesti iz 2015. godine te na taj način dati svojevrsan pogled u nizozemski tj. njemački

kulturni identitet, ali da će s druge strane komentirati i potpuno različite vijesti, a to su one koje su bile od značaja samo u njihovoj, a ne i u susjednoj zemlji ili ostatku Europe. Ono što se također pretpostavlja jest da bi jezični stil mogao pokazati određene razlike, pogotovo s obzirom na značaj koji ovaj nastup ima u Nizozemskoj te značaj (nešto manji) koji ovaj nastup ima u Njemačkoj, te na temelju činjenice da se Nuhr smatra umjetnikom koji se nalazi na granici između kabareta i *stand-upa*, a da je Finkers, u vrlo jasnoj tradiciji kabareta u Nizozemskoj, 'čisti' kabaretist. Jezik bi prema tome kod Finkersa mogao biti nešto ozbiljniji i svečaniji od onog koji koristi Nuhr. U analizi će se obratiti pozornost i na korištenje humora i reakcije publike, budući da kabaret nije moguć odnosno nema smisla bez publike.

1. Što je kabaret?

Definicija kabareta koju nudi *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft* (2007, 209–11) navodi kako se radi o satiričnoj maloj sceni, javnoj izvedbi koja se sastoji od scena i pjesama koje izvodi jedna ili više osoba. Glavna značajka ove vrste umjetnosti jest upotreba raznih medija što uključuje šansone, citiranje pjesama, parodije, igre sjenom i sl. Još jedna bitna značajka kabareta jest to što se temelji na aktualnostima (koje su kratkog vijeka) te na upućenosti publike upravo u te aktualnosti. Pri tome kabaret ne nudi bolja rješenja za aktualne probleme, nego ih samo satirički prikazuje. Ovaj leksikon nadalje objašnjava da riječ *kabaret* potječe od francuske riječi *cabaret* koja je u 13. st. označavala gostionicu. Od 20. st. u njemačkom se jeziku koristi riječ *Kabarett* (s početnim slovom *K* i duplim slovom *T*), dok riječ *cabaret*, u svom izvornom obliku, predstavlja noćni klub te 'obični' odnosno 'neumjetnički' kabaret (ibid., 210). Riječ *Kabarett* kao njemačka inačica francuskog pojma *cabaret* prvi se put upotrijebila 1924. u nazivu kabareta *Kabarett der Komiker*, dok su 1920. pojedini programi još koristili francuski pojam (npr. *Cabaret Größenwahn*) (Reinhard 2006, 8).

U *Lexicon van drama en theater: Deellexicon uit het ALL* („cabaret“ bez dat.) etimologija nizozemske riječi *cabaret* objašnjava se njenom francuskom inačicom sa značenjem 'krčma, konoba, taverna' čije se porijeklo pak objašnjava arapskom riječi *chamarat* 'vinska kuća' ili umanjenicom riječi iz pikardijskog jezika¹ *cambre* odnosno *cambrete* 'soba'. Isti taj leksikon navodi kako je kabaret literarno-glazbeni oblik umjetnosti koji su izvodile male kazališne skupine ili čak jedna osoba (tzv. *one-man show*), prije svega u malim kazalištima, što mu je donijelo naziv male umjetnosti, odnosno njem. *Kleinkunst*. Grazzini (2014, 24–25) objašnjava kako je pojam *Kleinkunst* u početku kabareta u Njemačkoj skovan zbog malog prostora u kojem se nastupalo, malog podija, malobrojne publike, kratkih *sketcheva* do 15 minuta te 'malih', svakodnevnih tema o malom čovjeku. Budući da se u počecima kabareta ovaj naziv koristio na pomalo omalovažavajući način, u današnjoj se znanosti on koristi s rezervom, a kada se koristi, koristi se u deskriptivnom smislu (ibid., 25–26).

Osim što je kabaret započeo kao 'mala' umjetnost, karakterističan je po parodijama, persiflažama tj. izrugivanju, nonsensu tj. besmislicama, humoru, satiri, romantičnom i sentimentalnom sadržaju u obliku pjesama i pjesmica, *sketcheva*, *conferenci* (humoristični i satirični govor), plesova itd. Bitna značajka kabareta jest da se on vrlo često bavi društvenim i političkim aktualnostima. Slični žanrovi su i tzv. *revue* (kazališni komad koji se sastoji od niza

¹ Romanski jezik srodan francuskom kojim se govori u dijelovima Francuske i Belgije.

nepovezanih kazališnih komada i izvedbi u kojima se spominju aktualnosti koje se izmjenjuju s pjesmom i plesom u ukrašenim scenama) te *variété* (kazališni komad u kojem se izmjenjuju šansone, recitacije, žongliranje, akrobatika i slično).

Autori Hanenberg i Verhallen (1996, 10), koji pišu o nizozemskom kabaretu, navode kako se o „definiciji kabareta može beskonačno raspravljati” te da oni smatraju kabaretom brojne „dodirne točke između raznih kazališnih aktivnosti kao što su šou, zabava, glazbene šale, književnost na podiju, kazališni kabaret i fizička klaunerija”². Ono što se može bez sumnje zaključiti na temelju svih navedenih karakteristika kabareta jest da kabaret ima vrlo fleksibilne i nejasne granice te može uključivati razne vrste izvedbenih umjetnosti. No neizostavan dio koji ih sve spaja jest govoreni jezik.

1.1. Kratki pregled povijesti kabareta

Greul u svom kulturno-povijesnom pregledu kabareta navodi kako

„svaka kultura pokazuje oblike polemičke objave. Politička satira prati povijest čovječanstva od njihovih društvenih početaka. Povijest čovječanstva je *povijest društva* u svakom trenutku. Satira ju zrcali i potiče [...]” (Greul 1971, 12; kurziv u originalu).

Pri tome citira i slavnog njemačkog autora Heinricha Manna: „Ogorčene pjesme pjevaju se otkad je naroda. Koliko je ljudi gladovalo i mučilo se, toliko ih je pretočilo svoju ogorčenost u pjesmu“ (ibid., 11). Ipak, kao konkretnog ranog preteču literarnog kabareta navodi se šansonijera pod pseudonimom François Villon koji je u 16. st. u Francuskoj pokrenuo trend političkih šansona koje su se izvodile na tržnicama. Cilj mu je bio borba protiv viših slojeva društva i autoriteta. Tijekom Francuske revolucije političke šansone ponovno oživljavaju, no sada u svojevrsnim kavanama za umjetnike, tzv. *café-chantants* ili *cafés-concerts*. „Prototip kabareta“, prvi literarni kabaret odnosno *cabaret artistique* (za razliku od 'običnog' kabareta), osnovan je 1881. godine u Parizu pod nazivom *Le Chat noir* (Reinhard 2006, 34). Kabaret je u Parizu „izvorno bio zamišljen kao okupljanje istomišljenika, mladih književnika, pjevača i slikara koji su prvo pred istomišljenicima izvodili pjesme“ te je to bilo mjesto koje je bilo otvoreno za publiku, a gdje su nastupali pjevači, glazbenici i drugi izvođači, a ulaz se naplaćivao konzumacijom u lokalima (ibid., 32). Zbog uspjeha *Le Chat noir* u nadolazećim će ga godinama

² prev. A. Alandžak. Ovo vrijedi i za sve naredne citate (osim onih iz literature na hrvatskom jeziku) te dijelove nastupa u analizi koji su svi vlastiti prijevodi. Stoga se ova napomena nadalje više neće navoditi, osim ukoliko se radi o tuđem prijevodu.

mnogi drugi kabareti kopirati, a upravo ta popularnost kabareta dovest će i do promjene programa, pa i pada kvalitete kabareta, jer će mnogi htjeti brzo unovčiti svoj uspjeh te se umjesto tada uobičajenih kabaretista/šansonijera sve više pojavljuju kabaretisti koji žele dobiti na popularnosti kritiziranjem i vrijeđanjem ličnosti iz političkog života (ibid., 34).

Lisa Apignanesi u knjizi *The Cabaret* (1975.) navodi da je najbitnija sastavnica kabareta bila upravo šansona te da ona ima ulogu medija jer funkcionira na istom principu kao i novine. Autorica navodi kako šansona ima ulogu obavještavanja, kritiziranja društva te oblikovanja mišljenja, ali da ne ovisi poput tiska o ulaganjima viših slojeva. Stoga ima veću slobodu u prenošenju svega onoga što je bitno prosječnom čovjeku 19. stoljeću te upravo tom prosječnom čovjeku omogućava da izjasni svoj stav o onome što se događa u svakodnevnom javnom životu. Šansone su tako postale „demokratsko oružje za satiru, kritiku i protest“ (ibid., 13).

Ovaj oblik kabareta preuzet je i u Nizozemskoj, no tipičnije za ovo područje ipak je bilo nastupanje u kazalištu. Međutim, i u današnje doba mnogi nizozemski *stand-up* komičari započeli su svoju karijeru upravo nastupima po kafićima te su na taj način uznapredovali do slavni nizozemskih kabaretista današnjice, jer upravo ti nastupi po kafićima često vode do nastupa na jednom od četiri važna nizozemska festivala kabareta (Nijhof 2002, 227). O tome će više govora biti kasnije u ovom radu.

1.1.1. Kratka povijest kabareta u Nizozemskoj

Kabaret u Nizozemskoj počinje još i prije početka 20. st. s Eduardom Jacobsom koga se smatra prvim nizozemskim kabaretistom, a nakon kojeg se javljaju i drugi – manje grubi, no jednako društveno kritični kabaretisti (Greul 1971, 162). Van den Berg (1977, 67–68) navodi kako je ovaj rani kabaretist nizozemski primjer kabaretista čiji nastupi nisu namijenjeni za (malo)građanstvo, već za boheme, studente, umjetnike i slične, koji mogu podnijeti pjesme koje su „sirovo realistične, žestoka svjedočanstva i vrlo šokantne“, kao što je to slučaj s njegovim pjesmama o teškom životu ružnih prostitutki kojima posao otimaju mlađe kolegice, zbog čega utjehu traže u alkoholu.

Iako je početkom 20. st. kabaret u Nizozemskoj bio značajan za pokret avangarde, najveću popularnost i najpoznatija imena nizozemski je kabaret stekao tek nakon Drugog svjetskog rata. Radi se kabaretistima koji se i danas pamte kao 'velika trojica' (*de grote drie*) nizozemskog kabareta zbog svog utjecaja na isti, a to su Wim Kan, Wim Sonneveld i Toon Hermans. Iako ih se često spominje u istom kontekstu, ova tri kabaretista ipak imaju različite značajke po kojima ih se pamti. Wim Kan bio je poznat po svojim konferansama pri čemu je

igra riječima bila ključna. Ipak, poznato je da Kan nije sam pisao niti svoje tekstove niti glazbu. Kanov doprinos u njegovim nastupima svodio se na njegovu karizmatičnu osobnost, šarmantnost te sposobnost da savršeno tempira i kontrolira svoj nastup. Bio je poznat po tome što bi raspravljao o aktualnoj nizozemskoj politici, ne ustručavajući se osvrnuti se na konkretne političare, ali pritom nije pokazivao nikakvu (ne)pristranost prema njima. O njegovoj karizmi i sposobnosti da ostane neutralan o onome koga i što komentira, svjedoči i to da su političari koje je Kan spomenuo za vrijeme svojih nastupa u nadolazećim godinama priznali da su polaskani time. Wim Sonneveld pamti se kao pravi zabavljač koji se rado kostimirao kako bi u potpunosti utjelovio potpuno druge osobe, poput svećenika, dok je Toon Hermans bio kabaretist koji se volio igrati raznim elementima tijekom svog nastupa, recitirajući svojevrsnu poeziju, šaleći se koristeći besmislice, pjevajući, pri čemu je sam pisao i osmišljao svoje nastupe (Van der Plank i Nijhof 1993, 248–49). Usporedba ovih velikana nizozemskog kabareta pokazuje koliko se izvođači unutar ovog žanra mogu razlikovati, a pri tome ipak biti 'svrstavani u isti koš', kao miljenici nizozemske publike koji će se još dugo pamtiti.

U 1960.-ima javlja se

„erupcija talenta, istraživanje tehnika, otkrivanje stilova. Potražnja za umjetnošću je bila tako velika da, bez obzira na talent umjetnika, kada je on kročio na pozornicu, postigao je uspjeh. Očekivanja su bila niska i volja publike odlična. Masovni mediji kao radio i televizija pokazivali su svoj utjecaj“ (ibid., 250).

To je također bilo razdoblje kada je religija bila tabu tema, a upravo je kabaret na televiziji odlučio razbiti ovaj tabu. Nakon ovog razdoblja nastupaju 1970.-e, kada se formira sve prepoznatljiviji kabaret i kada se, zahvaljujući kabaretu na televiziji, javljaju brojni novi talenti, kao Freek de Jonge, Kees van Kooten i Wim de Bie, od kojih su potonja dvojica predstavnici tradicionalnog nizozemskog kabareta sa svojom kritikom društva, a krajem 1970.-ih i Herman Finkers (ibid., 250–51), kome će ovaj rad posvetiti više pažnje. I dok su 'velika trojica' nizozemskog kabareta i njihovi suvremenici u svojim nastupima pokazivali kritiku prema političarima i društvu, kasnije generacije kabaretista ne pokazuju interes za tematiziranje političkih i društvenih tema niti angažiranje po pitanju istih. Krajem 1970.-ih, „općepriznati autoritet“ 'velike trojice' bliži se kraju jer je

„kabaret tako 'demokratiziran', toliko široko rasprostranjen i tako raznolik da za Hermans-Kan-Sonneveld monopole ovog tipa u biti više nema mjesta... Toliko je ogromna ponuda, toliko brzo se pojavljuju novi kabaretisti i zaboravlja se na 'stare nove' talente“ (Nijhof 2002, 223).

Nova generacija umjetnika predstavlja novu vrstu kabareta, a to je „nepretenciozni kabaret s jedinim ciljem da zabavi“ (Plank van der i Nijhof 1993, 251). Nijhof navodi kako je ovakav razvoj kabareta vrlo vjerojatno započeo sa sve popularnijim mladim umjetnicima Hermanom Finkersom i Brigittom Kaandorp koji se namjerno i otvoreno udaljavaju od pretencioznosti u svojim nastupima (2002, 225). Kada se dogodi da se kabaretisti poput njih ipak dotaknu određenih ozbiljnijih i često osjetljivih tema, „to uglavnom ne proizlazi iz iskrenog angažmana i ogorčenja, nego mnogo češće čini jednostavnu podlogu za neobavezujuću šalu“ (Plank van der i Nijhof 1993, 251).

Suvremeni kabaret u Nizozemskoj je prema Nijhofu (2002, 231–32) postala „igra bez granica“, odnosno umjetnost kojoj se sve češće pridružuju i umjetnici koji nemaju nizozemske korijene već surinamske (Jörgen Raymann), turske (Nilgün Yerli), marokanske (Najib Amhali) i dr.. U kabaretu ovi umjetnici satiriziraju svoju kulturu kao i kulturu svoje nove domovine, ali istovremeno i sve druge kulture s kojima se može susresti u multikulturalnoj Nizozemskoj, zbog čega su njihovi nastupi posebno popularni upravo kod široke javnosti.

Uobičajeno za nizozemski kabaret jest da se na pozornici nalazi samo (do) nekoliko ljudi, od njih jedan glazbenik, i to uglavnom pijanist, pri čemu se tijekom nastupa izmjenjuju pjesme i sketchevi koji su satirični i društveno kritični, a pri tome se prije svega koriste igre riječima, dvosmislenosti, citati, imitacije. Već je ranije spomenuto kako je kabaret teško u potpunosti definirati zbog njegovih fleksibilnih granica te i u Nizozemskoj postoji debata o tome što uistinu je, a što nije kabaret, a

„kabaret u nizozemskom smislu prije svega je igranje jezikom. Teatralni aspekt dolazi na drugo mjesto. Jezična igra trebala bi preferabilno imati nekakav utjecaj, tj. biti dio političkog, društvenog ili religioznog stava“ (Van der Plank i Nijhof 1993, 248).

Nadalje se navodi kako

„kabaret mora biti o nečemu, a to nešto smo uglavnom mi sami, mikrokozmos u kojem živimo, naši etički i politički pogledi, naša društvena mišljenja. Kabaret mora biti nešto osobno, i zato mislim da izvođač odnosno umjetnik mora biti kreator svojih tekstova i pjesama“ (ibid.).

1.1.2. Kratka povijest kabareta u Njemačkoj

Biskupović (2018, 112) navodi kako tradicija kabareta u Njemačkoj započinje nakon uspostave represivnog zakona *Lex Heinze*. Bio je to zakon kojim se htjelo zabraniti iskvarenost odnosno

nemoral u umjetnosti, čime se ograničavalo umjetnike i njihovo stvaralaštvo, a što je neminovno dovelo do nezadovoljstva među istima. Prvim pravim kabaretom smatra se *Schall und Rauch* osnovan 1901. godine u Berlinu koji ujedno predstavlja i temelj tipičnog njemačkog kabareta. Tadašnji kabaret u Njemačkoj bio je literarni kabaret jer se prije svega bavio parodijama djela klasične literature (ibid., 113). Ovakav kabaret sve više dobiva na popularnosti, no Reinhard navodi kako kabaret u Njemačkoj nikad nije imao ulogu kakvu je imao u Francuskoj. U Njemačkoj se kabaret pretvorio „u val koji je zadovoljavao želju za zabavom u velikim gradovima, ali i kritički preispitivala politička događanja“ (2006, 32).

Reinhard nadalje predstavlja podjelu kabareta koja također prati i njegov povijesni razvoj u Njemačkoj. Kabaret se prema njoj može podijeliti na literarni, političko-literarni te političko-satirički kabaret. Navodi kako se „široke i fleksibilne granice kabareta“ mogu prikazati odnosno zamisliti kao kružnicu u kojoj literarni kabaret predstavlja vanjski, najveći i najširi rub kružnice, zatim manji krug čini političko-literarni kabaret, a najmanji, najuži krug predstavlja političko-satirički kabaret (ibid., 14). Literarnim kabaretom se u Njemačkoj htjelo osvježiti odnosno „revolucionirati stagnirajuće umjetnosti“ početka 20. stoljeća primijenjenom umjetnosti (ibid., 35). Političko-literarni kabaret pojavljuje se nakon Prvog svjetskog rata, u Weimarskoj Republici, a ova vrsta kabareta pokazuje borbenost i buntovnost. Ovakva vrsta kabareta bila je moguća zahvaljujući činjenici da se opoziciju nakon rata više nije ograničavalo odnosno cenzuriralo predcenzurom. Međutim, unatoč toj novostečenoj slobodi, u poslijeratnoj Njemačkoj prevladava kabaret kao instrument zabave u velikim gradovima (ibid., 39).

Hitlerovim preuzimanjem vlasti privremeno nestaje kritički kabaret umjesto kojeg se javlja nepolitički te zabavni (drugom riječju bezopasni) kabaret kojem je cilj da publika privremeno zaboravi na svakodnevne brige (ibid., 40–41). Nakon kraja Drugog svjetskog rata ponovno se javlja kritički kabaret – kabaret koji je kritičan prema svom vremenu. Na početku je ta kritika bila usmjerena prema tada svježoj fašističkoj prošlosti, a zatim i prema aktualnim ljudima na vlasti te političkim, društvenim i ekonomskim problemima za koje su isti odgovorni (ibid., 42) te kabaret u tom razdoblju predstavlja „medije kritičko-liberalne javnosti“ (Terkessidis 2007, 295).

Kabaret u Njemačkoj 1960.-ih postaje umjetnost za masovnu publiku. Dotadašnji političko-satirički kabaret nestaje te ga u 1970.-ima, a pogotovo u 1990.-ima zamjenjuje traženiji humoristični, zabavni sadržaj, odnosno (*stand-up*) komedija (Kloë 2017, 333–34; Terkessidis 2007, 295). Surmann u svom radu navodi nekoliko faktora koji su 1990.-ih godina imali utjecaj na njemački kabaret. Navodi kako su „konstantno povećanje televizijskog programa, recesija s početka '90.-ih godina i opća promjena društva ostavili trag na kabaretu i

njegovoj publici“ (1999, 41). Pschibl navodi kako se kabaret u tom razdoblju znatno širi i da se pojavljuju brojne subkategorije te da širenjem kabareta pomoću radija i televizije ovaj žanr postaje sve dostupniji i popularniji kod publike, ali i kod samih (potencijalnih) kabaretista zbog mogućnosti dobre zarade. Posljedica ovoga jest da je za publiku sve teže odlučiti se za određenog kabaretista i njegov program. Ovime se pak doskočilo agencijama za umjetnike, forumima na internetu s informacijama o kabaretistima te nagradama kojima se odlikuju najbolji kabaretisti, poput najpoznatije nagrade u ovom području – *Der deutsche Kleinkunstpreis* (1999, 301–2).

Surmann s druge strane navodi i kako je recesija tog vremena prouzročila da se brojne pozornice koje su se osnovala tijekom gospodarski uspješnih 1980.-ih godina ponovno počnu zatvarati te su se brojni nastupi morali otkazivati i/ili su se kabaretistima smanjivali honorari. Još jedna opcija je bila da se angažiraju isključivo kabaretisti za koje se vjerovalo da bi mogli napuniti dvoranu čime su se pogoršale mogućnosti nastupanja, a i zarade za manje poznate ili manje popularne kabaretiste. S obzirom na to da kabaretisti koji su nastupali kao skupine nisu za svoj nastup dobivali veće honorare, ovo je, uz prethodno navedene faktore, potaknulo sve više kabaretista na njemačkoj sceni da nastupaju kao solo izvođači (1999, 40–42). *Comedyboom* na njemačkoj televiziji, koji je započeo 1980.-ih godina kada se broj televizijskih programa udesetostručio, a koji se nastavio 1990.-ih godina kada se na televiziji pojavljuje sve više humorističnih emisija, i za kabaretiste i komičare imao je pozitivan ishod jer se u humorističnim, *comedy* emisijama često mogu vidjeti i kabaretisti (ibid., 43–44):

„Etablirali su se brojni oblici komedije. Štoviše: s *boomom* u području *talk showova*, pojavom *infotainmenta* i uspješnim etabliranjem *late night talk* emisija, pojavile su se dodatne mogućnosti nastupanja za umjetnike u području zabave“ (ibid., 43).

Kao primjer toga može se spomenuti emisija *Quatsch Comedy Club* koja se od 1997. godine emitirala na privatnom televizijskom programu, a u kojoj su nastupali i komičari (npr. Ingo Appelt) i kabaretisti (npr. Dieter Nuhr) (ibid., 44).

Ono što je također bitno spomenuti kao dio novijeg njemačkog kabareta je to da se, kao i u nizozemskom kabaretu, pojavljuju i izvođači koji imaju pozadinu koja nije (isključivo) njemačka. Boran (2004, 82) u svojoj disertaciji na temu tursko-njemačkog kabareta navodi kako počeci alohtonog kabareta u Njemačkoj započinju još s Yükselom Pazarkayasom 1960.-ih godina koji se u svojoj umjetničkoj karijeri suprotstavlja stavu da su turski radnici, pa tako i umjetnici, u Njemačkoj samo privremeni *gastarbajteri* te kako nema potrebe baviti se njihovom

integracijom te učenjem o njihovim vrijednostima i tradiciji. Terkessidis (2007, 294) pak navodi kako su prvi satiričari u Njemačkoj koji nemaju njemačke korijene Sinasi Dikmen te zatim Osman Engin koji početkom 1980.-ih objavljuju pisana satirična djela koja u njihovoj rodnoj Turskoj, uz kabaret i karikature, igraju važnu ulogu, a čiji uzrok autor vidi u „tradicionalno vrlo autoritativnom političkom ustavom zemlje“. Na njemačkoj sceni *stand-up* komedije također postoje istaknuti njemačko-turski izvođači (npr. Bülent Ceylan, Kaya Yanar).

Nakon kratkog uvida u pregled povijesti kabareta u Nizozemskoj i Njemačkoj, može se primijetiti kako je kabaret u oba društva nastao kao revolt zbog postojeće situacije – upravo onako kako je Greul obrazložio razlog nastanka satire te kako je nastao i kabaret u Francuskoj 16. stoljeća. U obje države javlja se politički odnosno kritički kabaret kada vremena to dozvoljavaju, ali istovremeno i zahtijevaju – kao u vremenima kada je potrebno uhvatiti se u koštac s problematičnim odlukama koje su se donijele i sprovele u vlastitom društvu. Razumljivo je da je ovakav kabaret stoga značajniji za njemačko društvo koje je imalo puno problematičnije naslijeđe nakon Drugog svjetskog rata. Zanimljivo je ipak kako upravo njemački kabaret današnjice sve više naginje komediji, dok je nizozemski kabaret ostao dosljedan tradiciji kabareta te se štoviše primjećuje obratni trend nego u Njemačkoj, a to je da *stand-up* komičari postaju kabaretisti. Ovoj će se temi više posvetiti u podnaslovu *Razlika između kabareta i stand-upa*.

1.2. Teorije kabareta

Teatrolog Alen Biskupović, profesor na Filozofskom fakultetu u Osijeku, u svom članku kabaret definira kao

„multimedijalni i interdisciplinarni žanr, koji spaja i koristi elemente različitih vrsta umjetnosti za stvaranje svog izričaja i specifičnosti, iskorištavajući različite semiotičke sisteme te stvarajući specifičnu i samostalnu vrstu umjetnosti“ (2018, 121).

Autor navodi kako su upravo multimedijalnost, interdisciplinarnost i samostalnost ovog žanra zaslužni za to što postoji „kronični [...] nedostatak teorijskog i povijesnog bavljenja“ kabaretom (ibid.). Autor smatra da se kabaret marginalizira i zaobilazi jer se na njega gleda kao na kakav rubni žanr kazališta zbog „specifičnosti forme, sadržaja i mjesta izvedbe“ kojima se odlikuje (ibid.). Objašnjava kako su 'krivci' za to teoretičari književnosti i kazališta budući da ne postoji

konsenzus o tome koja bi se znanost ovim žanrom trebala baviti te se kao rezultat toga rijetko tko bavi pitanjem teorije kabareta (ibid.).

Biskupović u svom članku ukratko predstavlja tri značajna teoretičara kabareta koji su postavili temelje za određivanje i definiranje kabareta i njegovih značajki. To su autori Jürgen Henningsen, Michael Fleischer te Benedikt Vogel. S obzirom na to da su teorijska djela o kabaretu malobrojna, neophodno je da se teorije navedenih autora ukratko predstavljaju i objasne u narednim potpoglavljima.

1.2.1. Jürgen Henningsen

Njemački pedagog Henningsen je 1967. godine svojim esejom *Theorie des Kabarets* 'Teorija kabareta' postao pionir proučavanja kabareta. Biskupović navodi kako Henningsen kabaret vidi kao „multimedijalni fenomen koji nipošto nije neki krnji oblik već postojeće umjetnosti, nego od segmenata različitih umjetničkih formi tvori potpuno novu“ (ibid., 122). Kao temeljnu funkciju kabareta Henningsen vidi onu pedagošku budući da kabaret „prenosi informacije, podučava i nadopunjava“ čime kabaretist svojim nastupom na svojevrsan način obrazuje publiku (ibid.). Kako bi kabaretist uspio u svom naumu odnosno uspješno prenio informacije publici te se poigravao znanjem kojim publika već raspolaže, kabaretist mora dobro poznavati svoju publiku kako bi mogao raščlaniti i dekonstruirati znanje svoje publike i, bez izričitog izražavanja svoje namjere publici, istovremeno kod iste izazvati smijeh i stvaranje novog znanja. Da bi se to dogodilo, nužno je da publika tijekom nastupa bude aktivna i angažirana na emotivnoj i intelektualnoj razini (ibid., 122–23).

Biskupović (ibid., 123) i Van den Berg (1977, 47–53) prenose četiri metode za koje Henningsen smatra da kabaretist njima može dekonstruirati znanje publike. Prva metoda jest metoda razotkrivanja (*die Entlarvung*) pri čemu se dekonstruiraju „čvrsto integrirane strukture u znanjima publike“ (Biskupović 2018, 123) kao što je to primjer kralja kojeg se prikazivanjem u donjem rublju svodi s kraljevske razine na razinu prosječnog čovjeka (Van den Berg 1977, 47). Druga metoda jest travestija (*die Travestie*) ili oponašanje, često i izrugivanje, bilo da se ono dočarava kostimiranjem ili na jezičnoj razini. Preostale dvije metode su parodija (*die Parodie*) (šaljiva imitacija) i karikatura (*die Karikatur*) (prenaglašeni prikaz koga ili čega).

Nadalje Biskupović (2018, 123–24) prenosi četiri grupe uvjeta koje Henningsen smatra bitnima kako bi kabaret pravilno i nesmetano obavljao svoje funkcije, a to su:

- kabaret i publika odnosno kabaret kao odnos s prisutnom, aktivnom, sudjelujućom publikom;

- epizodična struktura programa odnosno činjenica da se nastup kabaretista sastoji od kraćih *sketcheva*, koji su tematski povezani, ali se istovremeno mogu razlikovati u vidu žanra i strukture;
- ograničenost sredstava odnosno činjenica da kabaretist odustaje od iluzije ili namjere da prikazuje presliku stvarnosti, što rezultira minimalizmom u pogledu scenografije i rekvizita. Kabaretist će tako primjerice poslužiti policijskom kapom kao rekvizitom (ali ne i cijelom uniformom ili scenom koja prikazuje cijelu policijsku stanicu);
- tri uloge kabaretista odnosno činjenica da kabaretist utjelovljuje tri uloge ili persone, a to su uloga koju igra, uloga kabaretista i uloga sebe samog pri čemu sve tri uloge igraju podjednako bitnu ulogu i zauzimaju podjednaki dio u nastupu. Sredstva koja kabaretist u tu svrhu koristi su: *navođenje na pogrešno mišljenje, izbjegavanje* odnosno nedorečenost šale/ideje/izjave kabaretista, *apstrakcija i stilizacija* te *jezične igre*.

Idući teoretičar koji se nadovezuje na Henningsenovu teoriju te je nastoji proširiti više od dva desetljeća kasnije jest njemački filolog slavistike i germanistike Michael Fleischer, danas profesor na studiju novinarstva pri Sveučilištu u Wrocławu.

1.2.2. Michael Fleischer

Fleischer je autor djela *Eine Theorie des Kabarets. Versuch einer Gattungsbeschreibung* odnosno 'Teorija kabareta: pokušaj opisivanja žanra' iz 1989. godine u kojem na temelju njemačkih i poljskih materijala nastoji nadopuniti Henningsenovu *Teoriju kabareta*, a u kojem daje vlastitu definiciju kabareta: „Kabaret je umjetnička metoda koja u pitanje dovodi odnose stečenih znanja publike te ih uništava kada uspije u svom naumu a da ne zna bolje, najbolje ili uopće bilo kakvo rješenje“ (Biskupović 2018, 126). Prema Fleischeru, kabaretist u tome uspijeva stvarajući tekstove odnosno vijesti pri čemu se služi elementima raznih vrsta umjetnosti i znanosti, kao što su književnost, kazalište, pantomima, mimika, film, slikarstvo i novinarstvo. Kao četiri elementa koja smatra preduvjetima kako bi kabaret tj. kabaretist uz pomoć navedenih umjetnosti i znanosti stvarao vijesti, Fleischer navodi publiku, tekst, glumu i glazbu pri čemu „tek mješavina tih elemenata stvara žanrovski sklad“ (ibid., 124–25).

Fleischer kabaret detaljnije opisuje navodeći sedamnaest osnovnih karakteristika kabareta:

„osobna veza između teksta i kabaretista, parodijsko podrijetlo kabareta, unutarnja perspektiva kabaretista, vjerodostojnost kabaretista, kratak život tekstova, igra na publiku/s publikom (kabaret nastaje u trenutku suigre s publikom), dominantna epizodična struktura, ograničenost sredstava, odbacivanje scenske iluzije, različite uloge kabaretista, poznavanje pravila igre (publika), improvizacija, povezanost s komedijom dell'arte, aktivna publika, miješanje žanrova, razbijanje iluzije i distanciranje kabaretista od uloge, teksta i publike“ (ibid., 125).

Fleischer nadalje, poput Henningsena, navodi i četiri uvjeta za stvaranje novih značenja odnosno novih znanja, a to su:

- nedorečenost informacija (slično kao kod Henningsonovog *izbjegavanja*, i ovdje kabaretist ne dovršava misao kako bi gledatelji sami razmišljali i zaključivali);
- otvorenost (kao uvjet koji se nadopunjava s nedorečenošću informacija);
- kabaretska preciznost (kabaretist će morati precizno odlučiti koliku količinu informacija prenijeti publici i kada);
- interni efekt kabareta (koji se evidentira u promjeni razmišljanja koju gledatelj iskusi nakon nastupa) (ibid., 125–26).

1.2.3. Benedikt Vogel

Treći bitni teoretičar kabareta jest Benedikt Vogel, švicarski znanstveni novinar te autor djela *Fiktionskulisse. Poetik und Geschichte des Kabarett* odnosno 'Fiksijska kulisa: poetika i povijest kabareta' iz 1993. godine. Ovaj autor kabaret definira kao:

„simultano usustavljen žanr izvedbenih umjetnosti koji je organiziran u seriji epizoda (prosječno kraće od 15 minuta) koje u svojoj ukupnosti djeluju kritički i/ili su komične te se sastoje od izjava/točki/brojeva/nastupa i najmanje dvije od navedenih scenskih metoda: solo nastup kabaretista, šansona (komentar zbivanja, osobni dnevnik, kritički promatrač), intiman razgovor dvaju kabaretista, duet, grupni nastup kabaretista, grupna pjesma i igra bez teksta“ (ibid., 127).

Vogel navodi kako kabaret uspostavljanjem nepotpune odnosno djelomično prisutne fikcije nastoji ostvariti željeni efekt na publiku. Djelomična fikcija znači da je publika „svjesna da je na predstavi [...], ali djelomičnosti fikcije stvaraju scensko događanje bliže stvarnosti, realnije“ (ibid., 126). Cilj koji se time želi postići jest da se publika dovede u situaciju u kojoj se neće pretjerano udubiti odnosno uživjeti u nastup i neće biti potpuno objektivna prema kabaretistu. Kabaretist se potom pobrine da nestane i ta djelomično prisutna fikcija – na taj način

gledateljima šalje željenu poruku te su isti potaknuti ili čak primorani na razmišljanje i stvaranje vlastitog mišljenja (ibid.).

Biskupović navodi kako je Vogelova fikcijska kulisa „komunikacijska strategija kabareta“ (ibid., 126–27) koja se sastoji od šest elemenata, a to su:

- lik izvođača (fikcijski lik koji nastupa na sceni, a kojeg utjelovljuje kabaretist);
- dijalog s publikom (koji se ostvaruje ukidanjem četvrtog scenskog zida, a postoje tri podvrste pri čemu je moguće da se pojavljuju dva kabaretista na sceni, jedan kabaretist i njegov zamišljeni partner ili kabaretist koji publiku tretira kao svog partnera);
- citiranje (na ovaj način kabaretist nastoji nadopuniti novim informacijama nepotpuna znanja publike, odnosno podučiti ih novim znanjima po uzoru na Henningsena);
- poentiranje (činjenica da se kabaretist s jedne strane služi izjavama kojima želi oblikovati i prenijeti informacije publici i kod iste stvoriti iluziju, a s druge strane izjavama kojima će narušiti stvorenu iluziju i dozvoliti publici da sama donese svoj sud o onome što je čula);
- autoironija (koja je instrument kojim kabaretist razbija iluziju koristeći se ironijom i raznim drugim gestama i signalima);
- refleksija (odnosno postupak promišljanja o kabaretistovom cilju).

1.2.4. Razlika između kabareta i komedije

Nakon kratkog prikaza teorija kabareta, bitno je reći i nešto o razlikama između kabareta i (*stand-up*) komedije. Komedija naime postiže sve veću popularnost, a budući da ima cilj koji – između ostaloga – ima kabaret, a to je zabaviti i nasmijati, bitno je sagledati po čemu se razlikuju ova dva žanra koja se u određenim situacijama 'bacaju u isti koš'.

Elke Reinhard u svojoj knjizi *Warum heißt Kabarett heute Comedy?* ('Zašto se kabaret danas naziva komedijom?') navodi kako komedija u Njemačkoj proživljava upravo suprotni put od kabareta – umjesto da s (malih) pozornica dospije na televizijske ekrane, komedija u Njemačkoj s televizije dolazi na pozornice za velike publike (2006, 121). Reinhard navodi po čemu se kabaret i komedija ipak bitno razlikuju, iako imaju bitnu zajedničku stavku, a to je humor. Navodi kako je „najmanji zajednički nazivnik političko-satiričkog kabareta i komedije na televiziji smijeh koji je u kabaretu samo ambalaža pokoje neugodne kritike, dok za komediju

predstavlja samu bit“ (ibid., 195). Surmann tvrdi slično, obrazložavajući na jednostavan način da je kabaret kombinacija, mješavina komedije i vremenske kritike (1999, 25).

Na njemačkoj se televiziji komedija javlja u različitim oblicima, kao što su, osim nastupa na pozornici, emisije sa *sketchovima*, *sitcom* serije i *Late Night Comedy* emisije, a autorica smatra kako se s jedne strane javlja komedija koja je smisljena i dubokoumna, ali da isto tako seže do banalnih, priglupih nastupa, odnosno da poznaje i, kako sama navodi, „čistu glupost“ (2006, 121). Autorica nadalje piše kako mlađi gledatelji preferiraju komediju koja će ih nasmijati, unatoč tome što komedija u odnosu na kabaret zbog različite vrste humora i šala pokazuje sve veću prisutnost „besmislenih gluposti i šala“ (ibid., 198). Pojava komedije u Njemačkoj i njena rastuća popularnost u Njemačkoj započela je 1970.-ih tzv. *Comedy-Boomom*, a svoj zalet on dobiva u 1990.-ima:

„Politički kabaret šezdesetih već je na prijelazu u iduće desetljeće bio na izmaku snaga. Nakon što je svim silama podržana opozicija socijaldemokrata došla na vlast, dogodio se politički zaokret i došlo je do zatišja za kabaretiste [...]. Duh vremena sedamdesetih zahtijevao je više zabavnog nego kritičkog sadržaja, ali pritom svakako s kreštavom notom: šala se pomiješala s politikom (ili ju je u potpunosti zamijenila) i prouzročila je konstantan prirast popularnih nonsense-emisija“ (Kloë 2017, 333–34).

Kloë (ibid., 334) kao još jedan bitan razlog za zamjenu političkog kabareta komedijom koja nema nikakve političke ciljeve navodi, kao i Reinhard, deregulaciju njemačkog televizijskog sustava iz 1984. godine. Začetnicima tzv. *Spaßgesellschaft* 'društvo zabave' u Njemačkoj smatraju se komičari kao što su Otto Waalkes, Dieter Hallervorden i Hape Kerkeling te emisija *Klimbim* koja je postigla uspjeh na javnoj televiziji.

Pitanje na koje Reinhard pokušava odgovoriti u svom djelu jest kako je došlo do toga da se kabaret, kao zasebna umjetnost, počela poistovjećivati s potpuno drugačijom vrstom humorističnih sadržaja, za koje se u njemačkom jeziku koristi engleski naziv, preuzet iz Sjedinjenih Američkih Država, *Comedy*. Autorica primjećuje kako javno-pravni televizijski kanali ovakve programe najavljuju kao *Kabarett*, dok ih i javni i privatni (ali posebice privatni) kanali nazivaju *Comedy*. Autorica ovo povezuje sa spomenutom pojavom *Comedy-Booma* uslijed deregulacije televizijskog sustava 1984. godine. Time se televizijske kuće mogu same financirati, po uzoru na sjevernoameričke televizijske kuće, prihodima od televizijskih reklama. Time je povećan broj distribucijskih kanala pojavom kablovske i satelitske televizije čime se javlja i potražnja za više novih kanala i sadržaja, a upravo zbog te povećane potražnje sve se više trguje televizijskim formatima kao što su američke *sitcom* serije i humoristični *showovi*. Takve emisije lako se i brzo gledaju i ne zahtijevaju nikakvo prethodno znanje o sadržaju koji

se prati. Kabaret s druge strane sa svojim kritičnim karakterom postaje sve problematičniji – iako se kabaret na početku njemačke televizijske povijesti smatrao sadržajem koji je prikladan za prikazivanje na televiziji, teme kojima se kabaret bavi postaju sve osjetljivije te se televizijske kuće sve više ustručavaju emitirati takav sadržaj. Ovakav postupak televizijskih kuća posljedično dovodi u pitanje slobodu mišljenja i izražavanja na televiziji, što dovodi do toga da se kabaret ipak emitira, ali se sve češće 'skriva' iza pojma *Comedy* (2006, 8–10, 198).

S druge strane se u nizozemskoj literaturi *stand-up comedy* opisuje kao oblik kabareta koji je jako obilježio nizozemsko kazalište 1990.-ih po uzoru na američke *stand-up* komičare, nakon što je ovaj žanr dobio na popularnosti 1980.-ih u SAD-u i Engleskoj. Raoul Heertje ovaj žanr 1990. godine dovodi u Nizozemsku i s kolegama osniva tzv. *Comedytrain*, udruženje koje nastupa u kafićima što je „okruženje u kojem se umjetnik mora dokazati i gdje se mora osvojiti publiku koja nije u prvom planu došla radi *comedy* nastupa“ (Nijhof 2002, 226–27). Jedan od poznatih nizozemskih komičara i kabaretista koji je započeo karijeru upravo na ovaj način jest Hans Teeuwen. Ono što je tipično za *stand-up* komičara jest

„humoristični dijalog – obično žestokog tona – kojim umjetnik pokušava pristupiti ljudima oko sebe, dijalog koji neprestano mora držati pod kontrolom. Čim primijeti da je publika ravnodušna ili neukrotiva, mora naći nove načine da uspije. Teška škola kojoj se *stand-up* komičari podvrgavaju uistinu je škola koja uvijek iznova stvara važne umjetnike“ (ibid., 227).

Upravo ti važni umjetnici, koji su se dokazali nastupanjem u neidealnim uvjetima, nakon još pokojeg uspješnog nastupa na kabaretskim festivalima i na nizozemskoj javnoj televiziji, nerijetko postaju jedni od vodećih kabaretista nizozemske scene, o čemu više u narednom poglavlju.

Sudeći po počecima *stand-upa* u Nizozemskoj, on je više u tradiciji kabareta odnosno pokazuje manje razlika u odnosu na kabaret za razliku od komedije u Njemačkoj koja, prema Reinhard, može biti prilično banalna.

1.3. Kabaret i televizija

Nijhof navodi kako se kabaretisti u Nizozemskoj pojavljuju u raznim medijima te sve češće postaju „allround izvođači“ pojavljujući se ne samo na kazališnim daskama već i na televiziji i u kinu, kao i u pisanim medijima (2002, 230). U ovom će se radu ipak gledati samo poveznica između kabareta odnosno kabaretista i televizije te će se u analizi ovog rada promatrati nastupi koji su snimljeni i za emitiranje na televiziji.

Televizija je u Nizozemskoj svojevremeno bila bitan faktor u etabliranju novih, mladih nada u kabaretu. Tko se ubrzo nakon uspješnog nastupa na kabaretskom festivalu nije pojavio na televiziji, mogao je odmah računati s time da za njega/nju nema mjesta u kabaretu (2002, 227). I u Njemačkoj se može primijetiti izuzetna važnost televizije kao medija u svrhu prijenosu kabareta publici:

„S televizijom kabaret dobiva priliku slikom i tonom biti dostupan širokoj publici i na državnoj razini dražiti živce napadnutih i publike. Također se ovim putem može privući i one koji ne posjećuju kabaret“ (Reinhard 2006, 114–15).

Sammy Drechsel, osnivač i voditelj političkog kabareta *Münchner Lach- und Schießgesellschaft* 'Minhensko društvo za smijeh i pucnjavu', osnovanog 1956. godine, i Fritz Umgelter, filmski režiser, zajedno su raspravili kako bi u idealnom slučaju trebao izgledati prijenos kabaretskog programa na televiziji pri snimanju prvog programa ovog kabaretskog društva 1957. godine. Glavna smjernica njihovog koncepta za prikazivanje kabareta na televiziji jest da se specifičnim načinom prijenosa na televiziji, uz pomoć montaže i posebnog načina snimanja, postigne da gledatelj iz udobnosti svog doma stječe dojam da se nalazi u publici (ibid., 114).

U Nizozemskoj se kabaret običavao prikazivati unutar programa javne televizijske kuće VARA³, što se počelo mijenjati konstantnim povećanjem popularnosti kabareta zbog čega su kabaretski program počele prikazivati i druge televizijske kuće. (Sličan trend se mogao primijetiti i u Njemačkoj, gdje je javno-pravna televizijska kuća ZDF prva počela prikazivati kabaret tijekom 1960.-ih, a s vremenom i druge javne televizijske kuće, kao što su NDR, WDR itd. (Reinhard 2006, 68–70, 75)). Kao posljedica ovoga može se dogoditi da se na nizozemskoj televiziji redovito može naići na kabaretski program. Stoga ne čudi da neki kabaretisti uživaju toliku popularnost da su dobili svoje vlastite *talk show*ove, a drugi se pojavljuju u zabavnim emisijama kako bi privukli pozornost publike (niz. *smaakmakers*) (Nijhof 2002, 227). Također značajna emisija pod nazivom *Cabaretiers on tour* 'Kabaretisti na turneji' počela se prikazivati 2002. godine, ali je i dalje aktualna u 2020.-ima. Radi se o emisiji koja uvijek iznova prati tri nova kabaretista (u principu pobjednike s državnih festivala) u pratnji iskusnog voditelja, a

³ progresivni televizijski i radijski kanal osnovan 1925., a spojen s drugim kanalima 2018. godine

„značaj takvih emisija ne smije se podcjenjivati: dok je prije za novopridošli talent bio potreban dug i težak put po kvartovskim društvenim domovima i centrima za mlade (u međuvremenu nestalima zbog mjera ušteda), sada se može stvoriti vlastita publika u roku petnaest minuta na televiziji (ibid., 227–28).

Dvojica od ranije spomenute 'velike trojice' nizozemskog kabareta, Sonneveld i Hermans, okušali su se na televiziji te im je to donijelo veliku slavu te su snimke njihovih nastupa bile toliko popularne da su ljudi ostajali kod kuće kako bi ih gledali (Van der Plank i Nijhof 1993, 250).

1.3.1. Prednosti i nedostaci prijenosa kabareta na televiziji

Prijenos kabareta na televiziji donosi sa sobom mnoge prednosti za ovaj žanr, prije svega u smislu široke dostupnosti publici. S obzirom na to da je publika sastavni dio kabareta, bez publike bi kabaret bio besmislen i nemoguć, budući da kabaretisti u svojim nastupima preuzimaju na sebe da razmišljaju za svoju publiku i prenose publici nova znanja (Reinhard 2006, 112).

No upravo televizija i njeno emitiranje kabareta može prouzročiti svojevrstne probleme za ovaj žanr. Naime, kako navodi Reinhard, ranije spomenut *Münchner Lach- und Schießgesellschaft* i prijenos njihovog programa na televiziji „postao je za milijune Nijemaca oličenjem kabareta, *naravno bez suviše izraženog angažmana i preoštrih napada na političke nepravilnosti i osobnosti*“ (2006, 115; kurziv dodan). Zbog širenja publike zahvaljujući televiziji dolazi do

„smanjenja kvalitete satire, manje je mogućnosti za otvorenu kritičku konfrontaciju u studiju u odnosu na neograničenu slobodu u kazalištu. Korištenje medija utječe na karakter kabareta, on se više ne obraća maloj skupini zainteresiranih, koje kabaretist može vidjeti s pozornice, nego velikom broju nepoznatih konzumenata televizijskog programa. To utječe na vezu između kabaretista i publike. Improvizacija, od koje kabaret živi, izorganizirana je i odnos među njima je narušen. 'Gledatelj postaje običnim konzumentom, a kabaret kazalištem za konzumaciju'. Ovo se protivi suštini kabareta koja, kako navodi Kerstin Pschibl, ovisi o interaktivnosti. 'Kabaretska scena dolazi na pozornicu nepotpuna i postaje potpunom tek u interakciji s publikom'. Nakon toga interakcija se uklanja medijalnim prijenosom.“ (ibid., 115).

I u Nizozemskoj se kabaret pretvorio u „opću zabavu za koju se ne treba ni izaći iz kuće“, a jedan nizozemski televizijski recenzent je pomalo podrugljivo naveo⁴ kako „se čini da svake večeri jedna polovica stanovništva gleda drugu kako zbija šale na pozornici“ (Nijhof 2002, 229). Prekomjerna pojava kabareta (eng. *overexposure*) ima i negativne posljedice, a to je prije svega pad kvalitete kabareta, a autor članka pita se

„ne prijeti li zbog neobuzdane ekspanzije kabareta opasnost od prekomjernog prikazivanja istog. Tim više što povećanje kvantitete ne ide u korak s povećanjem kvalitete. Sve se više članova žirija državnih festivala žale na opadajuću razinu [kvalitete] te tko u kazalištu ili na televiziji gleda najmlađe generacije kabaretista, uistinu mora ustanoviti da se nekad radi o posramljujućoj prosječnosti. Uz to dolazi i činjenica da će oblik zabave koji suživot promatra isključivo na bezrizični satirični način u konačnici ipak biti dosadan“ (ibid., 232).

Unatoč navedenim nedostacima koji se javljaju prijenosom kabareta na televiziji, upravo televizija kao medij sa sobom nosi mnoge prednosti za samog kabaretista, a to su bolja prepoznatljivost i veća publika. U Nizozemskoj prepoznati kabaretisti tako dobivaju mogućnost da se etabliraju i u tiskanim medijima, dok su nizozemski pisci i pjesnici u šezdesetima često radili odmak od svog zvanja kako bi izvodili *Kleinkunst* na malim pozornicama. Danas se tako primjećuje suprotna tendencija, a to je da mnogi kabaretisti, posebice jako poznata imena, započinju karijeru kao autori kolumni u nizozemskim novinama i tjednicima: „Dakle, uspjeh na televiziji i pozornici očito ima pozitivan utjecaj na literarnu aktivnost velikih kabaretista“ (Van der Plank i Nijhof 1993, 235).

1.4. Kabaret i publika te važnost humora

Pschibl u svojoj disertaciji o interaktivnosti kabareta navodi kako je kabaret kao žanr izrazito vezan uz prisutnost publike zbog stvaranja atmosfere, mogućnosti obraćanja publici te uključivanja publike u nastup te to vrlo slikovito objašnjava:

„Kabaret bez prisutne publike prema mojoj definiciji nije kabaret. Program ne nastaje u interakciji kabaretista s publikom. Studijska snimka kabaretskog nastupa jednostavno je mutna i nepotpuna crno-bijela fotografija slike u boji. Ona ne može dati potpuni dojam inscenacije koja je upotpunjena publikom“ (1999, 59).

⁴ 2002. godine, kada je i objavljen citirani članak

Ovakav interaktivan karakter kabareta temelji se na itekako bitnim pretpostavkama, a to je da gledatelj svjesno i namjerno odlučuje otići na nastup određenog kabaretista, te da s druge strane kabaretist zna kakvoj se publici obraća te na temelju tog predznanja, ili barem pretpostavke, bira teme svog nastupa.

Publika bira posjetiti nastup kabaretista s kojim dijeli mišljenje o određenim društveno-političkim temama, čije teme su mu zanimljive te gdje se osjeća ugodno (ibid., 127)⁵. Gledatelj na temelju predznanja o kabaretistu zna što može očekivati od ovog nastupa. S druge strane, kabaretist se priprema za vrstu publike koju smatra da može očekivati na temelju toga kakva je publika do tada posjećivala njegove nastupe, s tim da u obzir uzima potencijalne interese koje ima ta specifična, aktualna, nova publika (ibid., 111). Onog trenutka kada nastupu kabaretista prisustvuje publika koja je došla dobrovoljno, koja razumije kabaret kao žanr i njegove implikacije (čime je ostvarena formalna predispozicija) i dijeli stavove s kabaretistom (čime je ostvarena idealistička predispozicija) te zajedno s kabaretistom sudjeluje u njegovom nastupu, može se govoriti o tome da postoje predispozicije za uspješan nastup (ibid., 125). Kabaretist se osim verbalnom komunikacijom prilikom nastupa koristi i drugim sredstvima kako bi pospješio prijenos poruke publici, primjerice neverbalnom komunikacijom odnosno govorom tijela te intonacijom (ibid., 110).

Budući da su „kabaretist i publika međusobno isprepleteni“, uspjeh nastupa ovisi o tome jesu li ispunjeni navedeni uvjeti za „nastup bez smetnji“ (ibid.). Radi se pritom o smetnjama koje se mogu pojaviti s obzirom na interaktivni karakter kabareta, a to je primjerice mogućnost da publika ne shvati (na ispravan način) izjavu, šalu, aluziju kabaretista, ili da sam kabaretist na krivi način protumači reakciju publike (primjerice pljesak iz pristojnosti) (ibid., 91). To znači da je od iznimne važnosti da, kao što je već navedeno, publika zna na kakav nastup dolazi, kakav je kabaretist i njegov stil nastupanja te kakav je kabaret kao žanr općenito – publika mora biti spremna na elemente koji se često koriste u kabaretu radi stvaranja kabaretske atmosfere, a to su primjerice neočekivani smjer u kojem ode određena šala (Henningsonovo *navođenje na pogrešno mišljenje*, v. str. 16), nelogične odnosno paradoksalne izjave i sl. (ibid., 110), što su istovremeno smetnje koje je kabaretist sam osmislio i namjerno uključio u svoj nastup. Kada gledatelji prepoznaju ovakve elemente te ih shvaćaju odnosno prihvaćaju kao dio nastupa, umjesto da ih smetu, može se govoriti o „harmoničnoj interakcijskoj situaciji“ (ibid., 92).

⁵ Van den Berg (1977, 77–81) u svojoj disertaciji promatra kabaret u sociološkom svjetlu te zaključuje kako je publika u kabaretu, prema kategorizaciji skupina ljudi američkog sociologa Roberta Mertona, *kolektiv* kojeg čini veliki broj ljudi, u kojem ljudi nemaju međusobnu interakciju, no dijele iste norme i vrijednosti te svojevrsan osjećaj solidarnosti i ugone, a to zajedništvo izlazi na vidjelo kada publika „kolektivno ocjenjuje“ kabaretista, primjerice pljeskom.

Činjenica koja je također bitna za odnos između kabaretista i publike, ali i za žanr kabareta, jest da nastup mora biti aktualan. Pschibl (ibid., 69) navodi kako je kabaret kao žanr jako vezan uz vrijeme u kojem nastaje te da kabaretski nastup jako brzo može prestati biti aktualan, ali da s druge strane i gledatelji vrlo lako mogu izgubiti sposobnost da u potpunosti razumiju određeni kabaretski nastup, kao primjerice ako su proveli neko vrijeme u inozemstvu bez pristupa domaćim vijestima (ili pak bez vremena i volje da se tijekom boravka u stranoj državi prate vijesti iz domovine). Pschibl nadalje govori o tome kako kabaret ima i karakteristiku *neponovljivosti*, što znači da se određeni nastup, teme, aktualnosti ne mogu ponavljati odnosno ponovno komentirati jer su kratkog životnog vijeka, budući da se uvijek javljaju nove aktualnosti i teme koje treba komentirati. Pschibl ovaj fenomen slikovito naziva „muhom koja živi jedan dan“ (ibid.).

Na kraju je još bitno spomenuti humor kao vrlo bitnu značajku kabareta. Ranije se u ovom radu tematiziralo važnost humora u komediji i kabaretu što je ujedno i element kojeg ova dva žanra dijele. Dok se kabaret služi humorom radi atraktivnijeg prezentiranja kritike prema društvu i njegovim očiglednim problemima, komedija u suštini nudi *samo* humor i zabavu. Međutim, Van den Berg (1977, 40–41) smatra da je upravo humor izrazito bitan za kabaret, iako nije *jedino* što ima za ponuditi. Humor je prema njemu bitna metoda kojom kabaretist namjerava postići željenu atmosferu, i to atmosferu koja je tipična za kabaret, i kojom će izazvati željene reakcije kod publike, bilo da se radi o smijehu i sreći ili suzama. Pschibl ovo objašnjava prenošenjem Müllerovog poimanja o tome kako kabaret djeluje, a to je da se „subjektivno-komičnim aluzijama“ djeluje na „aktualne sadržaje svijesti publike“ (1999, 29). Time se želi reći da šale koje se koriste u kabaretu nisu nužno objektivno smiješne već da djeluju na određenu vrstu publike kojoj su te šale i upućene, koja posjeduje određena predznanja i poznaje aktualnosti kojima će se kabaretist baviti tijekom svog nastupa. A budući da kabaretist zna ili pretpostavlja s kakvom publikom 'ima posla', bira teme i šale koje bi se tim gledateljima mogle najviše svidjeti i najviše ih nasmijati.

2. Nastupi povodom Stare godine – *Oudejaarsconference* na nizozemskoj te *Nuhr – Der Jahresrückblick* na njemačkoj televiziji

U analizi ovog rada promotrit će se nastupi Hermana Finkersa u sklopu *Oudejaarsconference* i Dietera Nuhra u sklopu *Nuhr – Der Jahresrückblick*, oba snimljena i emitirana krajem 2015. godine. Zašto su odabrani upravo ovi nastupi navedeno je u uvodu ovog rada, ali će biti i pobliže pojašnjeno u metodologiji ovog rada. U ovom dijelu će se reći više o samim nastupima i njihovim značenjima na nizozemskoj i njemačkoj televiziji, kao i o spomenutim kabaretistima.

2.1. *Oudejaarsconference*

U Nizozemskoj postoji tradicionalni kabaretski nastup za Staru godinu koji izvodi jedan od brojnih značajnih nizozemskih kabaretista odnosno kabaretistica, tzv. *Oudejaarsconference*. Zijp navodi kako je to nastup u kojem se „kabaretist tradicionalno obraća cijelom narodu putem televizije“ (2017), a utemeljitelj ove tradicije tijekom 1950.-ih jest Wim Kan, jedan od spomenute 'velike trojice' nizozemskog (poslijeratnog) kabareta. On je u tim svojim nastupima

„komentirao politiku godine na izmaku, pritom ne pokazujući jasnu političku preferenciju. *Oudejaarsconference* tradicionalno je trenutak povezivanja, a ne polariziranja. Od Wima Kana svatko je 'dobio svoje' – bilo lijevi ili desni, bilo kršćanski, liberalni ili socijalistički (ibid.)“.

Sonneveld i Herman, preostala dvojica 'velike trojice' vrlo su se uspješno okušali na televiziji dok je Kan zazirao od nastupanja na televiziji (Van der Plank i Nijhof 1993, 250). Dok su videosnimke Sonnevelda i Hermana bile toliko popularne da su ljudi ostajali kod kuće kako bi na televiziji gledali njihove nastupe i slušali njihove pjesme, Kan se držao radija, a upravo je tamo započeo i tradiciju *Oudejaarsconference* odnosno „jednosatnog monologa u kojem je diskutirao događaje o godini koja je upravo prošla“, što je ujedno i definicija samog žanra *conference* (ibid.). *Oudejaarsconference* godinama je bila Kanov zaštitni znak, a tek je u 1980.-ima kabaretist Freek de Jonge odlučio predstaviti se kao njegov nasljednik. Nakon toga (gotovo) svake godine drugi kabaretist nastupa u sklopu ovog televizijskog događaja.

Oudejaarsconference 2015. godine pratilo je 3,03 milijuna gledatelja u Nizozemskoj što je bio najveći broj gledatelja od 2002. godine, kada je nastup Youpa van 't Heka pratilo 4,2 milijuna gledatelja („Kijkcijfers eindejaarsconference Finkers heel uitzonderlijk“ 2016). Da je 2015. godine upravo Finkers dobio čast izvesti ovaj nastup za nizozemsku javnost nije bilo za

očekivati budući da Finkers nije kabaretist koji se u svojim nastupima pretjerano bavi aktualnostima i ozbiljnim temama, poput nekih njegovih kolega. Ideju da se upravo on javi za ovaj nastup dobio je od svoje supruge, a potom započeo s pisanjem nastupa te se javio televizijskoj kući VARA („Herman Finkers is helemaal klaar voor zijn eerste oudejaarsconference“ 2015).

2.1.1. Herman Finkers – biografija

Herman Finkers, rođen 1954. godine u Almelu u nizozemskoj provinciji Overijssel, jedan je od najznačajnijih nizozemskih kabaretista današnjice, ali također i glumac, pjevač te veliki zagovornik dijalekta svoje rodne regije Twente. Njegova karijera započinje 1979. godine te je uspješna sve do 1999. godine (posebice od polovice 1980.-ih) kada nastupa pauza koja se neočekivano produžuje nakon što je Finkersu dijagnosticiran blaži oblik kronične limfocitne leukemije. Vraća se na pozornicu 2007. godine s predstavom *Na de pauze* 'Nakon pauze'. Zbog njegovog zdravstvenog stanja njegov zasad zadnji nastup na pozornici jest upravo nastup iz 2015. godine kada je nastupao u sklopu *Oudejaarsconference* („Herman Finkers“ bez dat.). Također se i odlaskom na Finkersovu mrežnu stranicu može vidjeti napomena kako ovaj umjetnik nije u mogućnosti odazvati se na pozive za nastupe i izlaganja.

Herman Finkers kabaretist je poznat za svoj „suhi, često trezveni smisao za humor“, „nesvakidašnju logiku“ i „svojstveni naglasak“ (Stoel i Heestermans 2011). Dobitnik je nagrade za osobnost te nagradu za najpopularnijeg izvođača po odabiru publike na poznatom nizozemskom festivalu kabareta *Delftse Cameretten-festival* 1979. godine, čime i započinje svoju karijeru te uz druge kolege, kao što su Brigitte Kaandorp i Youp van 't Hek. S njima 1970.-ih predstavlja mladu generaciju kabaretista koji su se uspješno plasirali u nizozemskoj javnosti kao mlade nade nizozemskog kabareta, u što su uložili mnogo truda i vremena nastupajući po centrima za mlade i društvenim domovima kako bi postigli prepoznatljivost među većom publikom (Van der Plank i Nijhof 1993, 251–52). Upravo izvođači poput Finkersa ovom su upornošću

„naposljetku uspjeli. Najpoznatiji kabaretisti uspjeli su skupiti grupu odanih sljedbenika, a neke od njih njihove publike obožavaju na način na koji su to činili i obožavatelji Hermansa i Sonnevelda u 1960.-ima. Kabaret u Nizozemskoj cvjeta kao nikad prije“ (ibid., 252).

Finkersu je 2011. godine dodijeljena značajna nagrada *Groenman-taalprijs* 'Jezična nagrada Groenman' udruženja *Genootschap Onze Taal* koje se bavi nizozemskim jezikom. Tu je značajnu nagradu dobio „za svoju dobru i kreativnu uporabu nizozemskog jezika“ („Twents, de wortel van alle talen. Groenman-taalprijswinnaar Herman Finkers over zijn moedertaal“ 2012, 40). Žiri zadužen za ovu nagradu naziva ga „jezičnim virtuozom“ koji „koristi sve mogućnosti koje jezik pruža“, ne skrivajući pritom svoj tipični naglasak (Stoel i Heestermans 2011, 2). Iste godine je osvojio i *Lofprijs der Nederlandse taal* 'Nagrada pohvale za nizozemski jezik' udruženja *De stichting Nederlands* zbog svog „žestokog protivljenja lijenosti kojom Nizozemci koriste engleske riječi“ (Genootschap Onze Taal 2012, 106).

Finkers se zauzima za očuvanje i osamostaljenje svog rodnog dijalekta, tventskog dijalekta⁶ iz područja Twente time što prevodi djela „sa svog materinjeg jezika – nizozemskog – na jezik svoje majke – tventski“, uključujući svoje nastupe kada nastupa u rodnom gradu Almelo ili u drugim gradovima ove provincije (Van Oostendorp 2000, 13, 11). Sudjelovao je u prevođenju biblije na ovaj dijalekt (Stoel i Heestermans 2011, 2), a godine 2020. pojavio se u glavnoj ulozi u filmu *De Beentjes van Sint Hildegard* koji je snimljen upravo na spomenutom dijalektu. Na sve navedene načine Finkers pridonosi oživljavanju i očuvanju svog dijalekta te istovremeno potiče i da se i drugim dijalektima u Nizozemskoj pridaje više pažnje.

Nizozemska vlada priznala je donjosaski dijalekt kao regionalni jezik 1996. godine („Welke erkende talen heeft Nederland?“ 2016), a varijacije ovog dijalekta postoje i u susjednoj Njemačkoj. Da je tventski dijalekt, koji je jedan od sedam najvećih dijalekata unutar donjosaskih dijalekata („Nedersaksische taal erkend“ 2018), izrazito specifičan i neobičan čak i za materinje govornike nizozemskog jezika, potvrđuje i Finkersov govor pri preuzimanju nagrade *De Groenman-taalprijs* 2011. godine:

„Vrlo rado želim na ovom jezičnom kongresu govoriti o Twente jer mi je neobično da su se vremena očito toliko promijenila da s jasno čujnim almeloškim⁷ naglaskom možeš dobiti nagradu od organizacije koja su nekoć osnovali jezični puristi. Mi ljudi iz Almela sada pomalo pripadamo Nizozemskoj“ („Twents, de wortel van alle talen. Groenman-taalprijswinnaar Herman Finkers over zijn moedertaal“ 2012, 50).

Zanimljivo je kako Finkers ukazuje na to da on kao govornik tventskog dijalekta odnosno kao stanovnik regije Twente, osjeća pomalo (ili čak poprilično) drugačiji odnosno odvojeni identitet

⁶ Autorica ovog rada koristit će naziv *tventski dijalekt* (izvorno: *Twents*) budući da nije pronađen podatak o hrvatskoj inačici naziva tog dijalekta.

⁷ I ovdje se radi o slobodnom prijevodu u nedostatku terminologije na hrvatskom jeziku – misli se pritom na naglasak koji Finkers ima budući da dolazi iz gradića Almelo koji se nalazi u području Twente, u pokrajini Overijssel.

od onog nizozemskog. Štoviše, naglašava da tako i drugi Nizozemci gledaju na njega i druge ljude iz tog područja Nizozemske. Nadalje u svom govoru spominje kako mu je njegov kolega, kabaretist Henk Elsink, koji je rodom iz grada Enschede, također u regiji Twente, nekoć savjetovao da „se oduči od svog istočnog naglaska“, kako bi kasnije uvidio da to nije bio najbolji savjet, a Finkers komentira kako „se ionako ne možeš odučiti od jednog čudnog akcenta, samo možeš naučiti novi čudni akcent“ (2012, 50). Više o tventskom dijalektu moći će se pročitati i u analizi Finkersovog nastupa.

2.2. Nuhr – Der Jahresrückblick

Oudejaarsconference tradicionalni je događaj na nizozemskoj javnoj televiziji koji brojni Nizozemci iščekuju i prate na Staru godinu, pred sami doček Nove godine, a kabareti koji nastupaju izmjenjuju se iz godine u godinu. S druge strane, *Nuhr – Der Jahresrückblick* 'Nuhrov pregled protekle godine' prethodno je snimljen nastup Dietera Nuhr koji se svake godine otprilike dva tjedna prije Nove godine emitira na programu javno-pravne televizijske kuće ARD (poznat i kao *Das Erste* 'Prvi [kanal]'). Nuhr na istom programu ima i svoju kabaretsku emisiju *Nuhr im Ersten* 'Nuhr na Prvom'⁸. Nuhrov Jahresrückblick 2015. godine pratilo je 2,54 milijuna gledatelja, što je do tada bio rekord („Millionenpublikum für Dieter Nuhrs Jahresrückblick im Ersten“ 2015), ali je znatno manji postotak cjelokupnog stanovništva Njemačke u odnosu na Finkersa i gledanost njegovog nastupa u Nizozemskoj.

2.2.1. Dieter Nuhr – biografija

Dieter Nuhr, rođen 1960. godine u gradu Weselu u njemačkoj saveznoj državi Nordrhein-Westfalen, njemački je kabaretist, satiričar i komičar, televizijski voditelj te autor knjiga i fotograf. Karijeru započinje 1986. godine kada s partnerom osniva kabaretski duo, a 1994. godine započinje samostalnu karijeru nastupima u sklopu programa *Nuhr am Nörgeln!* 'Nuhr prigovara'⁹. Od 2004. godine Nuhr priprema *Jahresrückblick* te je s istim nastupao na programu raznih privatnih i javnih televizijskih kuća, a danas se on snima i emitira na javno-pravnom ARD-u. Na istom programu je Nuhr od 2011. godine voditelj emisije posvećene kabaretu pod

⁸ Mnogi nazivi Nuhrovih nastupa koriste se istom igrom riječi – prezime ovog kabaretista izgovara se na isti način kao riječ *nur* 'samo, isključivo', tako da se naziv nastupa *Nuhr im Ersten* može interpretirati i kao 'ovo možete vidjeti samo na Prvom'.

⁹ Alternativna interpretacija bi bila 'stalno, neprestano prigovaranje'.

nazivom *Nuhr im Ersten* (do 2014. godine pod nazivom *Satire Gipfel* 'Vrhunac satire'), u kojoj u svakoj epizodi nastupa po nekoliko poznatih njemačkih kabaretista.

Surmann (1999, 27) navodi kako Nuhr sam sebe smatra *stand-up* kabaretistom jer kao izvođač pokazuje elemente i jednog i drugog žanra. Jedna novinarka dnevnih novina *Frankfurter Rundschau* opisala je to na sljedeći način (referirajući se pritom na Nuhrovu tada aktualnu televizijsku emisiju): „I tako sjediš dobroćudno pred telkom i promatraš sjecište između komedije i kabareta na kojem Nuhr balansira“ (Adeos 2009). Peter pak u svojoj disertaciji navodi kako je Nuhrov *Satire Gipfel* emisija koja „miješa politički kabaret s komedijom, te je voditelj emisije Dieter Nuhr više komičar nego politički kabaretist“ (2015, 49). Surmann s druge strane opovrgava Nuhrovo vlastito stajalište te navodi kako se on u svojim nastupima obraća „elitističnijoj publici“ citiranjem poznatih filozofa te korištenjem stranih riječi (1999, 66) što nije pretjerano tipično za *stand-up* komičare. Sam Nuhr u svojoj autobiografiji piše sljedeće:

„Promijenio sam odjeću i žanr i osjećao sam se odmah puno bolje. Sve je bilo u redu. U *Quatsch Comedy Club*¹⁰ sam postao stalan gost. Tamo se moglo doći do publike kakva se u kabaretu rijetko viđala: mlada, atraktivna, vesela¹¹. Treba pritom napomenuti: komedija je bila nova pojava u Njemačkoj. Prije toga je postojao samo kabaret i nonsense. Oboje su bili umjetnički oblici koji su u strogom smislu postojali samo u Njemačkoj. Budući da je Nijemac vjerovao humoru samo kada je bio ili glup ili politički korektan, do tad su u njemačkom jeziku postojale skoro pa samo najjeftinije šale i ideološki nabijeno naklapanje. Između toga bio je vakuum koji sam htio napuniti“ (2017, 207–9).

Ovime Nuhr u suštini potvrđuje da 'balansira' između kabareta i *stand-upa*, no u ovom radu će se ipak promatrati kao kabaretist s obzirom na to da se uklapa u široke i fluktuirajuće granice definicije kabaretista. Tako se on na kritički način bavi aktualnostima te je po više kriterija dostojan pandan Finkersu – time što pokazuje promišljanje o jeziku, što iznosi svoju kritiku u nastupu kojim se daje pregled godine na izmaku i sl. No više o ovome u analizi rada.

Nuhr je dobitnik brojnih nagrada, kao što su *Der Deutsche Kleinkunstpreis* 'Njemačka nagrada za malu umjetnost' (1998.) i *Der Deutsche Comedypreis* 'Njemačka nagrada za komičare' (2003.), ali i posebno značajne nagrade *Der Jacob-Grimm-Preis* 'Nagrada Jacob Grimm' za doprinose njemačkom jeziku odnosno *Kulturpreis Deutsche Sprache* 'Nagrada za

¹⁰ Emisija *Quatsch Comedy Club* nastala je 1997. godine te se godinama emitirala na privatnom televizijskom programu ProSieben, a u njoj su nastupali i komičari i kabaretisti. Riječ *Quatsch* u njemačkom jeziku znači 'glupost(i)', što govori u prilog Reinhardovoj teoriji o tome da komedija, često besmislena i priglupa, u njemačkom kulturnom životu u velikoj mjeri zamjenjuje kabaret (v. str. 1918).

¹¹ I ovo govori u prilog Reinhardovoj izjavi da mladi ljudi preferiraju komediju pred kabaretom.

kulturu i njemački jezik' (2014.). Dobitnici potonje nagrade „na različite načine pridonose tome da [njemački] jezik ostane živ” (Glück, Krämer, i Schöck 2014, 14), da se očuva i da se kreativno razvija, čemu su težila i sama braća Grimm (ibid., 39). Nuhr je ova nagrada dodijeljena za njegov „inteligentni kabaret“ u kojem pazi „na jezičnu kvalitetu onog što govori“ te „približava svojoj publici jezičnu kritiku i potiče ju da razmišlja o djelovanju jezika“ (ibid., 39–40). Nuhr je prvi kabaretist kojem je dodijeljena ova nagrada (ibid., 10).

Nuhr je također aktivan na radiju te se svaki tjedan na javnom radiju WDR 2 može poslušati njegove kratke satirične *podcaste*, u trajanju od otprilike tri minute, o politici, društvu i sličnim temama.

3. Metodologija

Kao što je već navedeno u uvodu ovog rada, postoji više razloga za to da se analiza jezika i kulture u kabaretu u Njemačkoj i Nizozemskoj u ovome radu temelji upravo na nastupima Hermana Finkersa i Dietera Nuhra. Sama motivacija za bavljenje upravo ovom temom proizašla je iz kolegija *Sociolingvistika* na katedri za nederlandistiku, u sklopu kojeg se obrađivao i nizozemski kabaret. Tijekom predavanja o kabaretu, autorica je odabrala analizirati Hermana Finkersa za zadatak za završnu ocjenu budući da je on u svojim nastupima prilično razgovijetan te ne govori prebrzo, često se koristi šalama koje ne zahtijevaju preveliko predznanje, ili kada je to slučaj, istraživanje o poanti šale i više je nego zabavno. Istraživanjem kabaretista u Njemačkoj, i uspoređujući ih s Finkersovim radom i postignućima, Dieter Nuhr se činio njegovim njemačkim pandanom. Obojica su primili jezične nagrade za svoj rad u kabaretu, poznati su i priznati umjetnici u svojim domovinama, obojica su 2015. godine izveli nastup za Staru godinu u kojem su komentirali godinu na izmaku i kojim su uveli gledatelje u novu 2016. godinu. Osim toga, njihovi su nastupi dostupni na internetu, što nije nužno slučaj za slične nastupe drugih kabaretista.

Odlučeno je da cilj analize ovog rada bude to da se napravi svojevrsna usporedba nizozemskog i njemačkog kabareta te da se ustanovi koje su jezične i kulturološke razlike i sličnosti između ova dva društva i naroda na temelju priznatih i omiljenih kabaretista i njihovih nastupa. Prije toga je bilo potrebno proučiti kabaret kao takav – što je kabaret i kako se definira, kakva je povijest kabareta u Nizozemskoj, a kakva u Njemačkoj. Bitno je bilo proučiti malobrojne, ali značajne teorije o kabaretu koje postoje, a to su Henningsenova, Fleischerova i Vogelova teorija. Napravljen je pregled toga što razlikuje kabaret i komediju, dva žanra koja se često promatraju kao jedno te isto. Zatim se promotrio odnos kabareta i televizije, budući da je široka masa gledatelja ova dva analizirana nastupa krajem 2015. godine mogla pratiti upravo na televiziji. Prije same analize napravljen je i kratki pregled biografija analiziranih kabaretista te je navedeno ponešto informacija o prirodi njihovih nastupa.

Ono što je prilikom pisanja teorijskog dijela ovog rada brzo postalo evidentno jest da sekundarna literatura o kabaretu nije mnogobrojna. Znanstvenici koji se bave ovom temom su u manjini, što dokazuje i da postoje tek tri teorije koje se smatraju najznačajnijima za kabaret, a spomenute su u prethodnom paragrafu. Kao što navodi Biskupović (u jedinom izvoru koji je pronađen na ovu temu, a koji je pisan na hrvatskom jeziku), uistinu postoji mali – štoviše, premali – broj literature na ovu temu (v. str. 15). Stoga se može zaključiti da je ovo prigodno

područje za daljnja istraživanja, posebice u sklopu kulturoloških, jezičnih, ali i književnih i teatroloških studija.

Nakon što je pripremljen teorijski dio ovog rada, bilo je potrebno započeti s analizom nastupa. Bilo je potrebno pogledati nastupe, čak i nekoliko puta, kako bi se dobila slika o tome koje će se teme obraditi tijekom analize istih i kako bi se zabilježila minutaža zanimljivih fragmenata. Također je potom bilo potrebno napraviti transkripcije oba nastupa kako bi se kasnije moglo lakše pronaći i citirati izjave kabaretista relevantne za određenu temu i poglavlje. Na kraju ovog rada, u prilogu, mogu se pronaći transkripcije oba nastupa u originalu, odnosno bez prijevoda na hrvatski jezik. Željeni dijelovi su se prevodili po potrebi te su svi prijevodi u ovom radu, uključujući i prijevode sekundarne literature, vlastiti prijevodi¹². Sami proces transkripcije je povremeno bio izazovan, kao kada neke izjave kabaretista nisu bile najrazgovjetnije. Stoga je povremeno bilo potrebno mnogo pretraživanja po internetu, mnogo preslušavanja istih dijelova nastupa, pa čak i pregledavanja komentara ispod videozapisa na *Youtubeu*, kako bi se došlo do informacije o tome što je točno kabaretist rekao. Većinom se radilo o specifičnoj riječi, izreci, osobi ili čak pjesmi koju je trebalo 'odgonetnuti', a nekada se radilo o vrlo jednostavnim pojmovima koji su u tim određenim izjavama, rečenicama bili teže razumljivi (barem uhu osobe koja nije izvorni govornik tog jezika).

Prilikom pripreme za analizu i proučavanja nastupa, moglo se primijetiti mnogo zajedničkoga između ova dva nastupa, ali isto tako i neke razlike. Da bi se sve ovo preglednije prikazalo u analizi, ista je prikazana u šest kategorija. Prve dvije kategorije se osvrću na samu tematiku onoga o čemu kabaretisti govore – s jedne strane su to vijesti značajne za nizozemsku i njemačku javnost, a s druge strane se analiziralo teme koje opisuju svakodnevicu prosječnog Nizozemca i Nijemca. Pritom se ukazivalo na fragmente koji govore o pojavama tipičnima za ova društva, a pomalo i o temama tipičnima za čovjeka općenito. Iduća kategorija analize jesu određena događanja iz javnog života i javne osobe koje su s tim događanjima povezane, s obzirom na to da oba kabaretista tijekom svojih nastupa spominju razna prominentna imena iz svojih društava. Imena tih osoba, unatoč njihovoj velikoj popularnosti i poznatosti u domovini, osobi van granica možda neće biti poznata i neće nužno predstavljati ikakvo značenje. Ovim dijelom analize želi se pokazati da i aludiranje na osobe iz javnog života predstavlja bitan faktor

¹² Ova napomena postoji i na samom početku rada, gdje je već navedeno da se ova informacija neće posebno naglašavati, budući da su gotovo svi tekstovi korišteni za pisanje ovog rada samostalno prevedeni, izuzev literature koja je izvorno na hrvatskom jeziku. Ukoliko se ne radi o vlastitom prijevodu, isto će biti naglašeno. Kao referentna literatura prilikom prevođenja korišteni su prije svega razni *online* rječnici, prvenstveno *online* verzija jednojezičnog rječnika nizozemskog jezika *Van Dale* te *online* verzija jednojezičnog rječnika njemačkog jezika *Duden*, kao i *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*.

unutar kulture kabaretista. Iduća kategorija promatra načine na koje kabaretisti ukazuju na zajednički identitet s publikom – većinom na nacionalnoj razini, ali nekad i na drugim razinama. Peta kategorija bavi se jezikom koji kabaretisti koriste. Pritom se promatrao jezični stil kojim se služe, riječi i rečenice na stranim jezicima koje izgovaraju, svojevrsne jezične rasprave u koje se upuštaju, stilska sredstva koja koriste kako bi utjecali na publiku te na kraju i neverbalni jezik kojim, bilo svjesno ili nesvjesno, upotpunjavaju svoju verbalnu komunikaciju s publikom. Zadnja kategorija u analizi promatra publiku, odnosno kako kabaretist s njom surađuje i kako publika na to odgovara odnosno reagira, kao i s kakvim šalama, izjavama ili neverbalnim gestama kabaretist postiže veći ili manji uspjeh u obliku pljeska, smijeha ili pak tišine ili jedva čujnog smijeha.

Ono što je također bitno napomenuti jest da se u analizi neće posvetiti previše pažnje Finkersovim pjesmama i recitaciji, budući da bi analiza tih dijelova njegovog nastupa nadilazila ciljeve ove analize. Ipak, dat će se kratki uvid u iste te će se moći pročitati u transkripciji Finkersovog nastupa. Također, uzevši u obzir da Nuhr nema takve vrste izvedbi, činilo se razumnijim pri analizi 'preskočiti' ostale umjetnosti koje Finkers prezentira na pozornici (osim plesa, jer se taj dio odvija istovremeno s njegovim razgovorom s publikom). Međutim, mora se napomenuti kako Finkers u svom nastupu prikazuje uistinu pravu paletu raznih umjetnosti, baš u tradiciji nizozemskog kabareta, dok se Nuhr drži razgovora s publikom, koji po tome više podsjeća na nastup komičara, no zbog tema kojima se bavi, njegov se nastup nipošto ne može kategorizirati kao (samo) *stand-up* komedija.

Nakon analize će se u raspravi dati pregled dobivenih rezultata analizom. Prije analize pretpostavka je da će Finkers i Nuhr u svojim nastupima obraditi različite vijesti i pristupiti im na različite načine – s jedne strane kao 'tipični', prosječni Nijemac, a s druge strane kao 'tipični', prosječni Nizozemac. Pretpostavka je da će se osvrnuti na vijesti koje su bile od značaja za njihovo društvo, i dok će se u nekim slučajevima raditi o istim vijestima uzevši u obzir turbulentnu prirodu 2015. godine, to uglavnom neće biti slučaj. Također će se teme iz svakodnevice i javnog života razlikovati jer svatko od njih daje uvid u svakodnevicu, javni život i javne osobe druge države te će se iz istog razloga razlikovati način na koji se povezuju s publikom na temelju zajedničkog identiteta. Pretpostavlja se također da će se jezični stil kojim se kabaretisti služe razlikovati, budući da se razlikuje značaj kabareta u Nizozemskoj i Njemačkoj te budući da se i Nuhr sam djelomično identificira kao komičar, dok Finkers neupitno nastupa u nizozemskoj tradiciji kabareta kao kabaretist. S obzirom na to da se radi o dva cijenjena i voljena umjetnika unutar svojih društava, pretpostavlja se da će obojica uspjeti

– temama, šalama, jezikom, neverbalnom komunikacijom – doprijeti do publike te s njom ostvariti dobru interakciju.

Nakon rasprave će se u zaključku rada još jednom sumirati rezultati analize prikazani u raspravi, upotpunjeni najbitnijim informacijama iz teorijskog dijela rada.

4. Analiza nastupa Hermana Finkersa i Dietera Nuhra

U ovom dijelu ovog rada napraviti će se analiza Finkersovog i Nuhrovog nastupa povodom kraja 2015. godine. Analiza će uključivati sagledanje toga kojim se temama bave kabaretisti – koje se aktualnosti, društvene i političke teme, svakodnevne teme iz njihovih društava te koje kulturološke značajke tada dolaze do izražaja. Promotrit će se također dotiču li se ova dva kabaretista iz dviju različitih (iako susjednih) zapadnoeuropskih država istih tema. Ukoliko je to slučaj, razmotrit će se u kolikoj mjeri te na koji način sagledavaju iste teme, odnosno iz koje perspektive ih promatraju, jesu li pristrani ili subjektivni, koje emocije pokazuju te koje šale koriste. U sklopu toga promotrit će se i na koji način se kabaretist povezuje s publikom, odnosno na koji način se, bilo eksplicitno, bilo implicitno, naglašava zajednički identitet s publikom.

Drugi bitan aspekt ove analize jest jezik te će se stoga analizirati kakav jezik koriste kabaretisti – kojim se stilom služe, kakvim stilskim figurama, koriste li igre riječima, na koji se način obraćaju publici, javljaju li se tijekom nastupa kakve specifične riječi (koje su možda čak i sami kreirali) i sl.

Zaključno će se manji dio analize posvetiti i tome da se promotri kakve šale kabaretisti koriste i na koji način publika na njih reagira te kako je izgrađena scena na kojoj nastupaju i koji se rekviziti i drugi umjetnički oblici koriste na sceni.

4.1. Aktualnosti

Ono što se već spomenulo u teorijskom dijelu ovog rada je to da kabaret ima funkciju komentiranja aktualnosti na kritičan i satiričan način te da je bitno da je publika upućena u te aktualnosti. Štoviše, to je u tolikoj mjeri bitno za kabaretista da neznanje publike o aktualnostima može za kabaretista značiti neuspješan nastup. Stoga ne čudi da će se u nastupu Finkersa i Nuhra moći čuti komentare na brojne aktualnosti iz 2015. godine. Oba kabaretista bave se osim aktualnostima iz vlastitih okruženja odnosno država iz kojih dolaze i vijestima iz Europe, što svakako ima veze i s time da je 2015. godina bila jedna izuzetno turbulentna godina koju su obilježili teroristički napadi, strah i histerija, neonacizam, izbjeglička kriza – a sve to ticalo se ne samo Nijemaca i Nizozemaca, već i svih Europljana. U ovom će se dijelu analize sagledati vijesti koje komentiraju Finkers i Nuhr te na koji način oni to rade. Činjenica da će u svojim nastupima staviti pod povećalo jednu posebno tešku godinu, dat će do znanja već na samim počecima svojih nastupa. Tako Finkers govori da ne može izbaciti iz glave slike koje su obišle svijet 2015. godine:

„Svi ih znate, odsijecanje glava u IS-u, Boko Haram otima djevojčice, suicidalni piloti u *Germanwingsu*, milijuni izbjeglica, nasukana mrtva dječica. Sva ta patnja izjedala mi je mozak da sam počeo potpuno paničariti. Pomislio sam, zar vam stvarno trebam priuštiti zabavnih sat vremena sa svom tom bijedom i tugom, pa to je nemoguće. Bio sam u panici” („2. januari“ 2015, 0:57-1:30).

Nuhr pak započinje svoj nastup ovim riječima:

„Bila je to možda malo histerična godina, ali cijela ova godina je u biti bila popraćena kroničnim uzbuđenjem, svugdje galama, cijele godine teror, svugdje teror, desničari su vikali 'Izbjeglice, svugdje su izbjeglice!', ljevičari su vikali 'Nacisti, svugdje su nacisti!', ljetos su svi vikali 'Grci, svugdje su Grci!', štrajk u *Deutsche Bahnu*, u *Lufthansi*... pa bi se čovjek prvo smjestio autom u gužvu kako bi se opustio” (2015, 0:44-).

U narednim poglavljima promotrit će se razne vijesti koje su ovi kabaretisti obradili u svojim nastupima i koji su toliko potresli cijelu Europu.

4.1.1. Teroristički napadi, izbjeglička kriza i neonacizam

Jedna od vijesti koju obrađuju oba kabaretista jesu teroristički napadi koji su potresli Europu 2015. godine, a koji su započeli napadom na redakciju satiričnog časopisa *Charlie Hebdo* u Parizu 7. siječnja 2015. Ovaj napad, kao i daljnji napadi koji su narednih mjeseci i godina zadesili Francusku, ali i ostatak Europe, doveo je do uspostavljanja antiterorističkih mjera diljem Europe kako bi se Europljane zaštitilo od daljnjih potencijalnih terorističkih napada. Godinu 2015. obilježila je i izbjeglička kriza koja se počela nazirati već 2013. godine kada su brojni stanovnici Azije i Afrike došli u države Europske Unije u ogromnim valovima. Ovo je neminovno dovelo i do toga da se brojne izbjeglice koje su dolazile u Europu u potrazi za boljim i sigurnijim životom gleda u najmanju ruku sa skepsom, a u mnogim slučajevima im se prilazi i s neprikrivenim neprijateljstvom ili pak mržnjom. Rezultat ovog nezadovoljstva, nesigurnosti i straha je i pojava neonacističkog pokreta koji u Njemačkoj broji sve više pristaša. Nuhr spominje kako u jeku ove histerije svaki prodavač *döner kebaba*, tog izrazito popularnog njemačkog *fast fooda* turskih korijena, postaje sumnjiv i djeluje poput „hodajuće bombe“ (ibid., 15:25-15:41), što govori mnogo s obzirom na popularnost i učestalost ovakvih *street food* lokala u Njemačkoj.

Sve ove događaje komentiraju oba kabaretista te se obojica referiraju na slavnu izjavu njemačke kancelarke Angele Merkel. Ona je naime svojom izjavom *Wir schaffen das!* ('Mi

ćemo uspjeti'), koju je izjavila na presici održanoj 31. kolovoza 2015. godine, pokazala da će Njemačka, koja je tada već prihvatila veliki broj izbjeglica, nastaviti pomagati te primati izbjeglice u nevolji, a čime je bila meta negativnih kritika, ali i onih pozitivnih. Finkers već na početku svog nastupa ukratko opisuje 2015. godinu i svoj zadatak na *Oudejaarsconference* ovako: „I sad je moj ponešto čudan zadatak da vam nakon godine pune napada, ratova i klimatskih prijetnji na smiješan način prikažem ovu godinu. *Und wir schaffen das!*” („Twitter“ 2015, 0:15). Finkers ovdje nije samo naveo kakvog su karaktera najznačajniji događaji 2015. godine, nego ih i 'zaokružio' izjavom Angele Merkel. Ovo pokazuje kako se Merkelica ovom izjavom nije 'proslavila' samo u Njemačkoj, već i diljem Europe. Ipak, Finkers ne zadire u tu temu, već samo aludira na ovaj događaj. S druge strane, ne iznenađuje to što i Nijemac Nuhr ulazi u ovu temu, i to nešto dublje. On naime govori kako mu je odgovaralo kada se saznalo za aferu *Volkswagena* (o tome nešto kasnije) jer su Angela Merkel i tema izbjeglica tada već mjesecima bili u vijestima, posebno nakon te problematične izjave te mu je stoga godila promjena teme u medijima:

„Sjećam se kada se tek saznalo za to s VW-om, da je prvo što sam pomislio bilo, 'Ajme, konačno naslov koji nema veze s izbjeglicama!' [...]. Angela Merkel je navodno bila neposredno pred time da Njemačku otjera u propast time što je u sklopu izbjegličke krize cijelom svijetu rekla, 'Mi ćemo uspjeti', i time svima pokazala moralnu nadmoć Nijemaca. Cijelom se svijetu gadio naš moralizam. 'Kako se usuđuju, oni će samo tako prihvatiti te izbjeglice umjesto da ih puste da krepaju?!'. A onda – onda je došao VW, i sve je opet bilo u redu. Nijemci su opet bili šupci” (2015, 39:25-40:06).

Može se zamijetiti kako Nuhr iz njemačke perspektive ipak veću težinu pridaje negativnoj kritici na Angelu Merkel te također ubacivanjem sarkastične i podrugljive izjave o tome 'kako se Nijemci samo usuđuju pomoći izbjeglicama', pokazuje i svoj osobni stav prema ovom pitanju. Ipak, njegov stav o izbjeglicama i neonacistima, što se ne može ne sagledati u istom kontekstu, postaje jasan i u mnogo drugih dijelova njegovog nastupa, primjerice kada izbjeglice stavlja u kontrast s Nijemcima, pri čemu ih prikazuje u puno neutralnijem svjetlu nego svoje sunarodnjake:

„Na vrhuncu izbjegličkog vala nastupao sam u Münchenu. Tada sam pomislio, pogledaj ih samo. Bio sam na glavnom kolodvoru u Münchenu gdje su oni tada svi pristizali, bila je gužva, još je taj dan bila utakmica *Bundeslige* pa su pristizali i gostujući navijači, bio je to ljudi prizor. Na tom su kolodvoru na jednoj strani bili stranci, sami mladići, naravno, to se mora reći, svi onako (*oponaša neartikulirano, gotovo priglupe pričanje*), nisi ih mogao razumjeti, a na drugom peronu – izbjeglice (*oduševljeni smijeh na neočekivani obrat šale*)” (ibid., 7:52-8:24).

Nuhr nekoliko puta spominje naziv *Pegida*. Radi se o udruzi *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes* 'Patriotski Europljani protiv islamizacije zapadnog svijeta'. Ova udruga osnovana je 2014. godine u Dresdenu, gdje stoga i održava demonstracije, te je ekstremno desničarska, nacionalistička i rasistička organizacija koja se protivi navodnoj islamizaciji i imigracijskoj politici Njemačke i Europe. Nuhr bez ustručavanja pokazuje da naciste, rasiste i ljude iz *Pegide* smatra primitivnima i zaostalima te ih tako primjerice naziva budalama (njem. *Deppen*) koji se priglupo vesele i osjećaju bitnima kada se pojavljuju na televiziji (ibid., 8:45). Nuhr nadalje spominje i stranku AFD, odnosno *Alternative für Deutschland* 'Alternativa za Njemačku' koja je također ekstremno desničarska politička stranka koja je osnovana 2013. godine i od tada dobiva iznenađujuće mnogo podrške od njemačkih glasača. Finkers pak spominje ono što bi se moglo nazvati nizozemskim ekvivalentom ove stranke, a to je PVV odnosno *Partij Voor de Vrijheid* 'Stranka za slobodu' koja je također desničarski populistička te nacionalistička stranka čiji je predsjednik i jedini član Geert Wilders poznat po svojoj antiimigracijskoj politici. Finkers Wildersa u svom nastupu na šaljivi način (pritom ipak šaljući jasnu poruku) uspoređuje s Hitlerom:

„S druge strane smatram da eurofili pretjeruju kada Geerta Wilders prikazuju s brkovima poput Hitlerovih. To isto nije u redu. [...] Ne, Wildersov nacionalizam vrlo je blag, prijateljski, iz daljine čak donekle demokratski oblik – kada ga uspoređujete s Hitlerovim nacionalizmom (*smijeh*). Ali ono što je čudno jest da Wilders ne želi da ga se uspoređuje s Hitlerom. Pitao sam se, 'Zašto ne?'. Dobro, razumijem, gledajte, budimo iskreni, Hitler – nešto tu nije štimalo (*smijeh*). Ne znam sjećate li se još toga, ali Hitler je uvijek imao jako čudnu frizuru (*smijeh*). Ali mislim, ako je to sve... (*smijeh*). Brzo se naljuti taj Geert, kao da ima nekakav granični poremećaj ličnosti (*smijeh*). I ako ću biti potpuno iskren smatram da je Hitlerova frizura bila puno bolja od Wildersove¹³ (*smijeh*). Da budem potpuno jasan, nimalo mi nije namjera da *basham*¹⁴ desničarsku Nizozemsku, niti mi je namjera da *basham* ljevičarsku Nizozemsku. Jedino što želim *bashati* jest nepotrebna uporaba engleskih riječi u nizozemskom jeziku“ („De hoop“ 2015, 8:35-9:45).

Iako Finkers ne ulazi u dubinu u vezi Hitlera (baš u svom stilu, drži odmak od ulaženja u duboke teme u svrhu davanja kritike na iste, već samo komentira, v. str. 11) i svoj komentar prikazuje na šaljiv način kao nešto što je samo i isključivo usporedba na temelju frizure, ipak se ne može

¹³ Da Finkers tematizira i Wildersovu frizuru nije slučajnost – Wildersa se u nizozemskoj javnosti naziva i *de man met het Mozart-kapsel* odnosno 'čovjek s Mozartovom frizurou'. Osim po obliku frizure, poznat je i po boji kose po čemu se da naslutiti da Wilders izbjeljuje kosu (Van Kampen 2016; „Mark Rutte nodigt uit“ 2006).

¹⁴ Finkers u svom nastupu koristi nizozemsku inačicu ovog glagola, odnosno *bashen*, od engleskog glagola *to bash* 'žestoko kritizirati'.

opovrgnuti da Finkers ovdje daje prikriveni komentar, ali i osudu Wildersa i njegove kontroverzne politike. Kako bi se ipak malo odmaknuo od ove teme, govori kako mu „nije namjera kritizirati“ političare, već potpuno mijenja temu na nešto dotad nespomenuto, a to je nepotrebna uporaba anglicizama u nizozemskom jeziku.

Također je zanimljivo primijetiti da Finkers u svom nastupu mnogo puta i bez ustručavanja spominje Adolfa Hitlera, dok Dieter Nuhr ovo ime izgovara samo jedan jedini put tijekom ovog nastupa, a to čak nije kako bi govorio o samom Hitleru, nego je oponašao priglupog neonacista kako izgovara nacistički pozdrav *Heil Hitler*. Nuhr u svom nastupu posvećuje vrijeme tome da izjavi kako smatra da je on kao Nijemac dužan baviti se i razmišljati o svemu onome što je počinjeno u njemačko ime te također jako puno govori o neonacističkom pokretu, no djeluje kao da pokušava napraviti distancu od osobe koja je kriva za cijelu tu situaciju u Njemačkoj i koja je čak i nakon više od 80 godina nakon početka Drugog svjetskog rata tako bolna točka u životima suvremenih Nijemaca (onih koji se ne slažu s neonacistima). Finkers pak, kao pripadnik naroda koji je također bio žrtvom njemačkih napada (iako je bilo i Nizozemskoj suučesnika u nacističkom pokretu) očito nema problema s tim da se bavi ovom personom, pa čak niti da svog sunarodnjaka Wildersa uspoređuje s jednom od najnotornijih osoba u povijesti čovječanstva.

Finkers i Nuhr obojica u jednom trenutku tijekom svojih nastupa govore o tome kako se na pozornici više ne smije izreći sve što bi se htjelo u svjetlu tada recentnih terorističkih napada. Finkers ovu izjavu koristi kako bi potom na šaljivi način obznanio što je to što se on nikad ne bi usudio reći na pozornici, a to su gramatički neispravne rečenice koje se nizozemski političari uistinu jesu usudili reći, a nisu trebali (o tome nešto kasnije, pri analizi jezika). I Nuhr ovu situaciju koristi za šalu te proroka Muhameda uspoređuje s crnim magom Voldemortom iz popularnog serijala o mladom čarobnjaku Harryju Potteru. Nuhr odlučuje ne izgovarati prorokovo ime te ga umjesto toga naziva Voldemortom što je prikladno budući da je upravo ovo ime u serijalu o Harryju Potteru ime koje se ne smije izgovarati odnosno ime koje se većina čarobnjaka boji izgovoriti. Svojim šaljivim pristupom ovi kabaretisti 'žive što propovijedaju', a to je da se i ovakvim trenucima treba šaliti; Finkers govori kako su vjera, humor i umjetnost povezani i da može biti pogubno ako pripadnici pojedine religije ne znaju prihvatiti šalu na svoj račun („Het geloof“ 2015, 0:49-1:16), a Nuhr kako se treba šaliti baš u takvim trenucima kako bi se napravio odmak od islamista koji „će se zabavljati u životu nakon smrti“ (2015, 22:58-23:15).

4.1.1.1. Drugi svjetski rat i nacizam

Nuhr (2015, 26:00-27:15) se u svom nastupu prisjeća demonstracija u Berlinu koje su se održale u siječnju 2015. godine i koje su bile usmjerene protiv Izraela. Govori o tome kako su svi „fanatičari“ skupa ujedinjeni, i desničari i ljevičari, „ljudi ispunjeni mržnjom“, zajedno protestirali i uzvikivali *Juden ins Gas* 'Židove u plin', kao što se to već događalo u nacističkoj Njemačkoj. Navodi kako fanatičari u Njemačkoj, bez obzira na ideologiju, histerično govore o 'propagandi [punoj] laži' tj. *Lügenpresse* te koristi to kao priliku da se prisjeti i drugog pojma iz nacističke Njemačke, a to je *gleichgeschaltene Presse* 'nametnuti jednoulje u tisku'¹⁵. Pojam *Lügenpresse* vodeći njemački jednojezični rječnik Duden objašnjava kao naziv koji se od 19. stoljeća koristio za „medije, prije svega novine i časopise, kojima se predbacivalo da su pod političkim, ideološkim ili gospodarskim utjecajem, da prešućuju ili falsificiraju informacije kako bi manipulirali javnim mišljenjem“. Nacisti u Njemačkoj u prvoj polovici 20. stoljeća, dakle prije svog dolaska na vlast, ovako su nazivali medije kojima su predbacivali primjerice promoviranje komunizma i židovskih životnih vrijednosti. Dolaskom nacista na vlast 1933. godine, nastupila je tzv. *Gleichschaltung* 'nametnuto jednoulje', odnosno, prema Dudenu, „prilagođavanje nacionalsocijalističkom svjetonazoru“. Ovim su procesom ujednačene i prilagođene sve organizacije u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj, uključujući medije i kulturu.

Finkers se u svom nastupu dotiče, osim već spomenutog Adolfa Hitlera, još jedne vodeće ličnosti nacionalsocijalističke Njemačke, a to je Joseph Goebbels. Iako njega spominje tek indirektno, spominjući ženu imena Eva Goebbels koju je upoznao u hotelu Adlon u Berlinu, luksuznom hotelu u centru Berlina, ipak ga spominje više nego Nuhr (niti jednom). Finkers govori kako je u Berlin otišao „jer ako negdje možeš razmišljati o pitanju trebamo li odabrati Europu ili nacionalizam, to je Berlin“ („De hoop“ 2015, 2:15). Zatim govori kako je tamo upoznao spomenutu Evu Goebbels kojoj je bilo devedesetak godina, a njeno prezime komentira na sljedeći način:

„Da, u našim ušima to sada zvuči sumnjivo, Goebbels. Mladi prvo moraju guglati zašto (*smijeh*), ali moram doći do zaključka da je Goebbels u Njemačkoj sasvim normalno ime. Mislim da je to tamo baš kao ovdje... Mussert (*smijeh*)“ (ibid., 2:58-3:15).

¹⁵ Za prijevod ova dva pojma konzultiran je *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik* pod natuknicama *Lügenpropaganda* te *Gleichschaltung* (Hansen-Kokoruš et al.).

Ovom usporedbom Finkers aludira na Antona Musserta, osnivača i predsjednika stranke *Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland* 'Nacionalsocijalistički pokret u Nizozemskoj'. Anton Mussert jest osoba koja bi se mogla nazvati nizozemskim pandanom Josepha Goebbelsa, Nijemca koji je bio desna ruka Adolfa Hitlera u vrijeme nacionalsocijalističke Njemačke te je u vrijeme Trećeg Reicha bio ministar zadužen za medije i kulturu. Na tim je područjima provodio već ranije spomenuti postupak uspostavljanja nametnutog jednogumlja. U ovom dijelu Finkers publiku toliko uživljava u razgovor s gospođom Goebbels da sve njene rečenice prepričava na njemačkom. Zanimljivo je da pritom niti jednom ne komentira to kao nešto neobično ili kao nešto što će publiku 'otuditi', nego se podrazumijeva da publika razumije što govori. (Zanimljivo je ovo s obzirom na to da će Finkers publiku upozoriti na to da će jedan kraći dio svog nastupa izvesti na svom tventskom dijalektu. Pritom govori: „Vjerujem da ćete razumjeti” („De liefde“ 2015, 4:58) kao da publiku na par rečenica na jednom nizozemskom dijalektu treba više upozoriti nego na dio nastupa na njemačkom jeziku, ali o ovome više kasnije). Tako Finkers dekolte ove starije gospođe naziva *gesunkenes Kulturgut* 'potonulo kulturno dobro', a ona njega naziva *mein Junge aus Holland* 'moj dječake iz Holandije' i *mein Lieber* 'dragi moj'. Iako raspravljaju o tome da nema razloga da nečija domovina bude bolja od tuđe, na kraju Eva pozdravlja Finkersa riječima *bis nächsten Krieg* 'do idućeg rata' („De hoop“ 2015, 2:16-4:46).

Jasno je iz oba nastupa da je jednostavno neizbježno, u svjetlu svih događanja u Europi 2015. godine, ne prisjetiti se početaka nacizma u Njemačkoj i ne primijetiti njegove posljedice u današnjem vremenu.

4.1.2. Gospodarska kriza u Grčkoj i potencijalni *Grexit*

Nadalje oba kabaretista spominju još jedan značajan aspekt europske politike 2015. godine, a to je ekonomska kriza u Grčkoj¹⁶, njeni dugovi i pregovori koji su se vodili u svrhu određivanja kako će se Grčkoj pomoći – hoće li joj Europska Unija oprostiti dugove ili će ih Grčka otplatiti te hoće li doći do tzv. *Grexita* odnosno istupanja Grčke iz Europske Unije odnosno Eurozone.

Finkers se ove teme dotiče kada nabraja neobična imena, a među njima spomene i imena Varoufakis i Tsipras. U ovim imenima mogu se prepoznati prominentna imena iz svijeta grčkih financija 2015. godine. Yanis Varoufakis grčki je ekonomist i političar koji je 2015. godine bio

¹⁶ O tome koliko je ova tema utjecala na cijelu Europu svjedoči i činjenica da je čak i u hrvatskom jeziku nastao frazem *zadužen kao Grčka* („Grčka“ bez dat.).

grčki ministar financija i igrao važnu ulogu u pregovorima s grčkim kreditorima za vrijeme grčke financije krize prouzročene vladinim zaduživanjem. Alexis Tsipras grčki je političar koji je od 2015. do 2019. godine bio grčki premijer te je nadzirao grčke pregovore o njihovim zaduženjima te je zaslužan za referendum kojim se u Grčkoj glasalo o tome hoće li se prihvatiti uvjeti vraćanja kredita Europske komisije, Središnje europske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. „Bila je to prokleta duga priča. Hoće li biti *Grexita* ili neće“, rekao je Finkers. Ispričao je kako je odlučio „gospodarski malo potpomoći Grčkoj i otići jesti u grčki restoran“ gdje je konobara, koji je bio pravi Grk, pitao zašto su „popustili 'kravatama'“ te je konobar „objasnio koliko rado Grci žele pripadati Europi. U Europi ulažu sve svoje nade, isto kao sve te izbjeglice koje su sada isplivale po cijelom našem kontinentu. Naša Europa predstavlja nadu“ („De hoop“ 2015, 0:12-1:32). Finkers se dakle ne upućuje preduboko u ovu temu već je prikazuje na šaljiv način, kao razgovor s Grkom iz grčkog restorana te ovu anegdotu koristi kao uvertiru za razmišljanje o temi izbjeglica, nade, nacionalizma i sl. Ipak je zanimljivo primijetiti kako je političare nazvao odjevnim predmetom koji je za njih karakterističan, a to je kravata (niz. *stropdas*) te ih na taj način jezično razlikuje od 'običnog puka'.

Nuhr temi o grčkim financijama prilazi iz posve druge perspektive, a to je perspektiva Njemačke koju Grčka moli za 278 milijardi eura kojima bi se izvukla iz većine dugova, a koji sveukupno iznose 317 milijardi eura. „U principu logična ideja“, slaže se Nuhr, „ono što međutim često uopće nije poznato u inozemstvu je to da mi Nijemci uopće ne seremo novce“¹⁷, čime je izazvao smijeh publike. Nuhr govori kako Grci očito vjeruju u bajku braće Grimm *Čarobni stolić*¹⁸ (njem. *Tischlein, deck dich!*) i zlatnog magaraca iz te bajke, ali da nažalost „za 278 milijardi čak i mi Nijemci moramo cijelom rukom ući u magaraca i još malo povlačiti“ dok Grci očito misle kako „to nije nikakav problem za Nijemce“ jer oni „ipak imaju poreznu upravu“. Nuhr jako sarkastično i kritično primjećuje kako je uistinu genijalno što su se Nijemci sjetili ne samo povećati, već i utjerivati porez kako bi se financirali, dok su se Grci odlučili financirati isključivo kreditima i u duhu demokracije (koju su sami začeli) se izboriti za to da taj novac ne moraju nikada vratiti te da povrh toga dobiju i dodatan novac (2015, 50:00-53:46).

Činjenica da se Nuhr u ovom segmentu svog nastupa referira upravo na bajku braće Grimm moglo bi se protumačiti kao njemačko poimanje situacije u vezi s grčkom financijskom

¹⁷ Zanimljiva je ta šala i iz hrvatske perspektive budući da se brojne hrvatske šale baziraju na 'tetkama iz Njemačke' i 'njemačkim penzijama' te novac iz Njemačke predstavlja vrlo vrijedan i poželjan novac, a rodbina koja živi u Njemačkoj izvor je istoga.

¹⁸ Puni naziv ove bajke u ovdje konzultiranom prijevodu Josipa Tabaka jest *Čarobni stolić, zlatni magarac, toljaga u vreći* na temelju potpunog naziva na njemačkom koji je *Tischchen deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack*. Ova bajka u drugim prijevodi poznata je i kao *Stoliću, prostri se!*

krizom i njihovim prohtjevima da im 'bogati Nijemci' pomognu. Budući da su braća Grimm svjetski poznati bajkopisci, ovu referencu neće shvatiti samo Nijemci, ali je izuzetno prigodno što je Nuhr odlučio usporediti Nijemce upravo s likovima iz ove bajke jer se može pretpostaviti da su i sami likovi (iako ostaju bezimni) Nijemci s obzirom na to da su braća Grimm pisali njemačke narodne bajke. Likovi ove bajke su se igrom slučaja domogli magarca koji može „sipati zlatnike sprijeda i straga“ (Grimm i Grimm 1990, 128), a prema Nuhr, Grci ne misle da je ovo fikcija već da Nijemci uistinu raspolažu istim takvim nepresušnim izvorom novca kakav su dokumentirala braća Grimm.

4.1.3. *Volkswagenova prevara o emisiji ugljikovog dioksida*

Dosad navedene vijesti najviše su dominirale analiziranim nastupima, ali spominju se i neke druge značajne vijesti u kojima se mogu primijetiti određeni kulturološki aspekti. Oba kabaretista se dotiču *Volkswagenove* prevare te toga kako je elektronika tih automobila – oko 11 milijuna automobila diljem svijeta – prikazivala znatno nižu emisiju ugljikovog dioksida, do čak 40% nižu emisiju, od one realne. Volkswagen je tako prevario brojne kupce, ulagače, zaposlenike, partnere, a i cijelo društvo te se prikazalo kao kompanija koja vodi puno više brige o okolišu nego je to slučaj. Ovo je uzrokovalo i ogroman pad vrijednosti njihovih dionica od gotovo 40% u tek nekoliko dana (*Der Tagesspiegel* 2015).

Ovoj temi znatno više pažnje posvećuje Nuhr što se može povezati s tim da je *Volkswagen* ipak njemačka tvrtka. Dok spoznaja o ovakvoj prevari za jednog Nizozemca može biti zgražajuća jer je kupio automobil koji je znatno gori za okoliš nego je pretpostavljao (a Nizozemci su, kao i Nijemci, jako ekološki osviješteni), za jednog Nijemca ovakav skandal može biti sramotan i razočaravajući s obzirom na to da se radi o kultnoj kompaniji i automobilu koji se smatraju njemačkim kulturnim dobrom. To se prepoznaje i kada Nuhr priča o svom prvom autu, *Volkswagenovoj Bubi*, koju naziva „njemačkim autom, autom za *Blitzkrieg*“ čiji „motor se glasao kao zračna uzbuna, (2015, 40:06)). Da ova novost nije bila toliko značajna za Nizozemsku, govori i činjenica da Finkers ovu vijest tek letimice spomene, u jednoj rečenici u kojoj spominje brojne druge vijesti kojima se neće pobliže baviti, ali koje bi valjalo spomenuti jer su na ovaj ili onaj način obilježile 2015. godinu. Štoviše, video koji započinje tom rečenicom zove se *Diverse nieuwsberichten* 'razne vijesti' te samo potvrđuje da je vijest o VW-ovoj prevari u Nizozemskoj i Finkersu tek jedna vijest u moru raznih vijesti, dok to očito nije bio slučaj u Njemačkoj. Nuhr govori kako je i ova vijest u Njemačkoj izazvala paniku budući da godinama nitko nije primijetio da ovaj auto troši više nego što bi trebao i da u njega stane više litara goriva

nego što bi trebalo. Retorički se pita: „Je li to stvarno bilo tako strašno ili je to pak opet bila histerija jer je pod hitno bila potrebna nova tema?“ (2015, 32:20).

4.1.4. Suicidalni kopilot *Germanwingsa*

Dok se Finkers i ovog događaja prisjeća samo letimice kao još jedne katastrofe koja je zadesila Europu i svijet, Nuhr joj posvećuje nešto više pažnje i vremena, a to je rušenje aviona *Germanwingsa* pod brojem 9525. Ovaj let bio je linijski let između Düsseldorfa i Barcelone, a kobnog 24. ožujka 2015. godine kopilot ovog leta, Andreas Lubitz, namjerno je prouzročio rušenje ovog zrakoplova u francuskim Alpama. Živote su izgubili svi putnici i članovi posade, sveukupno 150 ljudi. Finkers „suicidalne pilote u *Germanwingsu*“ („2. januara“ 2015, 1:00) usputno komentira dok Nuhr smatra kako su se „ove godine dogodile mnogo gore stvari [od DBF-ove prevare, o tome kasnije], primjerice rušenje zrakoplova, masovno ubojstvo pilota, pa to je bila ludnica“ (2015, 48:05). Međutim, ubrzo postaje jasno da je Nuhr ovu vijest izabrao da bi dokazao svoj stav, a to je da se mediji jako dugo posvećuju jednoj vijesti, čak i kada se više nema što novo o tome reći. Razumljivo je da se ova vijest mnogo vrtjela po njemačkim vijestima budući da se radi o njemačkoj kompaniji, njemačkom pilotu (samo)ubojici, a također je otprilike polovica putnika bila njemačkog državljanstva (među putnicima je bio i jedan Nizozemac). Nuhr to komentira ovako:

„Međutim, i izvještavanje o ovome je bila ludnica – 25 sati dnevno se izvještavalo o tome da se čovjek već osjećao kao da će oboljeti na živce, da nikad neće prestati. Čak i kada više nije bilo ničega o čemu bi se moglo izvještavati, stalno je negdje u nekakvom ćošku stajala nekakva šeprtlja u brdima, na vjetru, i govorila, nalazimo se 17 kilometara od mjesta nesreće, i kao što vidite, ne vidite ništa, pa se kao gledatelj zapitaš, 'Da, ali zašto onda ovaj izvještava?!'. Jer se mora popuniti televizijski program, jedna izvanredna emisija nakon druge. To nije lak zadatak za novinare, jedna cijela emisija *Brennpunkt*¹⁹ bez informacija. Ova medijska petlja je zaista nevjerojatno išla na živce“ (ibid., 48:19-49:06).

U jednom kasnijem poglavlju spomenut će se sličan događaj koji je pogodio nizozemsku javnost godinu ranije odnosno 2014. godine. Tada je zrakoplov MR17 upucan iznad područja Ukrajine koje je tada bilo zahvaćeno ratom te se zrakoplov srušio. Nitko od putnika niti posade nije preživio, a većina su bili nizozemski državljani.

¹⁹ 'žarište, središte, fokus'. Radi se o emisiji koja se punim nazivom zove *ARD-Brennpunkt* te se na njemačkom javno-pravnom programu ARD tj. *Das Erste* prikazuje od 1971. godine. Radi se o izvanrednoj emisiji s vijestima u kojoj se detaljnije bavi određenom vrlo aktualnom temom („Chronik der ARD | Erster »Brennpunkt«“ bez dat.).

4.1.5. DBF i kupnja Svjetskog nogometnog prvenstva 2006. godine

Jedna vijest koje se Nuhr dotiče, a Finkers ne, a koja je došla u Njemačku (a i širu) javnost 2015. godine, jest suđenje Njemačkom nogometnom savezu (*Deutscher Fußball-Bund* ili *DFB*) zbog dogovorenog i plaćenog dovođenja Svjetskog prvenstva 2006. godine upravo u Njemačku, u što su bili uključeni brojni akteri, među njima Franz Beckenbauer, bivši njemački nogometaš i tadašnji trener nogometnog kluba FC Bayern München, tadašnji šef njemačkog poduzeća *Adidas*, Robert Louis-Dreyfus i drugi.

Nuhr ovu temu najavljuje vrlo dramatičnom izjavom: „Kad smo već kod toga da se urušavaju stupovi čovječanstva... DFB je u krizi“ (2015, 44:51). Nadalje navodi kako DFB dotad bio nedodirljiv, baš kao i VW, i time opet aludira na već spomenutu temu o prevari koju je izveo *Volkswagen*. Navodi kako je „uvijek mislio da su oni [DFB] jedna velika obitelj, baš kao obitelj Corleone i Yakuza“ (ibid., 45:10), uspoređujući DFB s poznatim talijanskim i japanskim mafijaškim klanovima. Ovu usporedbu Spiegel u jednom članku iz 2016. godine pak pripisuje i nogometnom savezu FIFA:

„Već je 15 godina ova bomba duboko zakopana u njemačkom nogometu. Potječe iz vremena kada je svjetski nogomet producirao brojne bombe, dok su svi funkcionari vjerovali da se nijedna od njih neće dići u zrak. Jer je svatko znao dovoljno o drugome i na kraju je svakome pripalo dovoljno. Pozicije, prestiž, mito, kontingent ulaznica, televizijska prava. Sva ta moć i mogućnosti kojima raspolaže jedan svjetski savez koji se zove FIFA i koji funkcionira kao mafija“ („WM 2006: So kam es zur Sommermärchen-Affäre 2016).

Nuhr zatim spominje Franza, i to samo vlastitim imenom, aludirajući na prisnost ili određene simpatije koje osjeća prema toj osobi, možda zbog njegove naivnosti, kako će kasnije spomenuti, a koji je „navodno uvelike potpomogao pri kupnji Svjetskog prvenstva 2006. za 6,7 milijuna“. Nuhr zaključuje kako je Franz napravio dobar posao te da je znao da se za tu cijenu može kupiti Svjetsko prvenstvo, da bi to i sam napravio (2015, 45:27-46:05). Franza će publika i oni upućeni u nogometne vijesti 2015. godine prepoznati kao već spomenutog Franza Beckenbauera, slavno ime njemačkog nogometa, bivšeg nogometaša i tadašnjeg trenera nogometnog kluba FC Bayern München, a zatim i predsjednika organizacijskog odbora već navedenog svjetskog prvenstva, a koji je još uvijek pod istragom zbog navedenog skandala. Sve zato što je potpisivao bjanko ugovore, kaže Nuhr, iako svi znaju da je to „u nogometu

normalno“ i da se to „zove autogram“ (ibid., 46:16-46:44), a ovom usporedbom nasmije publiku.

4.1.6. 19-godišnji napadač s lažnim pištoljem

Finkers vrlo rano u svom nastupu spominje događaj s kraja siječnja 2015. godine, a to je da je 19-godišnji nizozemski student s lažnim pištoljem ušao u zgradu NOS-a (*Nederlandse Omroep Stichting* 'Nizozemsko radiotelevizijsko udruženje') odnosno velike nizozemske televizijske kuće u Hilversumu te privremeno zaustavio emitiranje na programima NPO-a (*Nederlandse Publieke Omroep* 'Nizozemska javna radiotelevizija') („Hoe een 19-jarige student de NPO-uitzendingen platlegde“ 2015). Uzeo je kao taoca jednog zaštitara, a kao razlog ove akcije naveo je da NPO prešućuju određene vijesti odnosno širi *fake news* 'lažne vijesti'.

Finkers objašnjava da je ovaj incident 'njegovo maslo', jer je već krajem siječnja shvatio da će biti previše vijesti te da neće sve stati u samo sat vremena njegovog nastupa na samom kraju godine, pri čemu se još oporavljao od 7. siječnja i napada na *Charlie Hebdo*:

„Vijesti mi se jako brzo više nisu sviđale. Onda sam odmah dao par stotina eura jednom studentu iz Delfta te mu rekao da zaustavi *NOS Journaal*²⁰, ako želi. A dečko je to lijepo napravio i onda sam jednu večer bio miran“ („Het geloof“ 2015, 0:00-0:41).

Ovime je nasmijao publiku i opet pokazao srž svog stila nastupanja, a to je da teme kojima se bavi prikazuje na šaljiv način, bez komentiranja potencijalnog problema koji je doveo do samog incidenta.

4.1.7. Haška politika

Finkers u svom nastupu spominje kako su mu iz VARA-e (televizijski program koji emitira analizirani nastup, v. str. 21) poručili da, budući da nastupa na *Oudejaarsconference*, mora govoriti i o nizozemskoj politici. Finkers je odlučio to svakako napraviti, ali navodi da to nije njegova „specijalnost“, ali da je zato pratio vijesti kako bi bio u toku te pritom pokazuje na hrpe novina na podu („Haagse politiek“ 2015, 0:22). Zanimljivo je što Finkers na ovaj način aludira na tradiciju ovog nastupa, a to je da se po uzoru na Wima Kana komentira političke događaje protekle godine te da stoga taj nastup ne smije proći bez komentiranja politike i političara (v.

²⁰ 'Vijesti na NOS-u'

str. 26). Finkers stoga spominje kako je 2015. godine nizozemska vlada bila u problemima i pred padom zbog tzv. *bed-bad-en-broodregeling*. Pritom se radi o odredbi kojom je trebalo urediti pitanje hoće li se tražiteljima azila u Nizozemskoj kojima isti nije odobren omogućiti prenoćište gdje se mogu osvježiti i pojesti, ili ne. Vladajuća koalicija koja se sastojala od stranki VVD tj. *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* 'Narodna stranka za slobodu i demokraciju' te PvdA tj. *Partij van de Arbeid* 'Radnička stranka' nije se slagala po ovom pitanju. Stranka PvdA bila za to da se i ilegalnim došljacima omogući osnovno kako bi se spriječilo da besciljno hodaju po ulicama te kako bi ih se dostojanstveno prihvatilo i pružila pomoć pri vraćanju u domovine, druga je vladajuća stranka VVD smatrala da bi ovaj postupak mogao dovesti do toga da sve više tražitelja azila dolazi u Nizozemsku („Wat is het probleem met de bed-bad-en-broodregeling?“ 2015). Finkers govori o političarima VVD-a Wilmi Mansveld, koja je morala odstupiti od VVD-a zbog financijskih afera, Anouchki van Miltenburg koja je morala odstupiti od predsjedanja Predstavničkim domom nizozemskog parlamenta (niz. *Tweede Kamer*) zbog uključenosti u aferu još jednog spomenutog političara VVD-a, Freda Teevena. Na njega se Finkers malo više fokusira te govori kako je morao otići iz stranke zbog „afere s velikim kriminalcem“ dok mu je tako super išlo „s deportiranjem sve te dosadne djece“, čime aludira na činjenicu da je ovaj bivši odvjetnik, političar i državni tajnik za pravosuđe (danas vozač autobusa) žestoko zagovarao da se i djeca koja su ilegalno stigla u Nizozemsku odnosno djeca iz obitelji koje nisu bile pod neposrednim nadzorom nizozemske vlade, deportiraju u svoje domovine („Teeven in beroep tegen uitspraak kinderpardon“ 2014).

U fragmentu *Diverse nieuwsberichten* Finkers nadalje spominje službeni put kralja Alexandra i kraljice Máxime u Kini te se šali kako su kraljicu Maximu bezuspješno „pokušali otrovati“ (2015, 2:45), čime nasmije publiku, budući da se to nije zbilja dogodilo. Kraljica Máxima dobila je tijekom svog boravka u Kini upalu bubrežne nakapnice zbog čega je propustila dio sastanaka kojima je trebala prisustvovati („Nierbekkenontsteking velt Máxima in China“ 2015). Spominje i kako su kralj i kraljica također bili u posjeti SAD-u i tadašnjem predsjedniku Obami kako bi se zahvalili za sve mlade Amerikance koji su se žrtvovali da bi pomogli Nizozemskoj i Europi da se okonča Drugi svjetski rat. Finkers govori kako je Obama upitao bi li Nizozemska kao protuuslugu prihvatila dvoje nedužnih zatvorenika iz Guantanamo Baya što Finkers komentira na sljedeći način: „Daš takvoj seljačini prst, a on bi cijelu ruku“ (ibid., 2:58-3:30). Zašto Obamu naziva 'seljačinom' (*tukker*) objasniti će se u narednom poglavlju. Finkers se osvrće i na to da je u Parizu sklopljen Pariški sporazum o klimatskim promjenama, ali da „to naravno nikad ne funkcionira. Preskupo je ne pustiti zemlju da propadne“ (ibid., 3:38), komentar na koji se može čuti smijeh, ali vrlo suzdržani, kao da je

publika ipak svjesna koliko je ovo ozbiljna i problematična tema, i koliko je Finkers sa svojim ironičnim komentaram zapravo u pravu. Finkers na kraju ipak spominje i jednu pozitivnu vijest, a to je činjenica da su DJ-i opet u staklenim kućama – ovime se referira na godišnju božićnu akciju prikupljanja novca, svake godine u drugu svrhu, kada nekoliko radijskih DJ-a u staklenoj kući, svake godine na drugoj lokaciji, prima glazbene želje od slušatelja radija u zamjenu za donaciju. Radi se o akciji pod imenom *3FM Serious Request* koja se organizira svake godine od 2004. godine.

4.2. Teme iz svakodnevice

Osim aktualnosti iz Europe i svijeta, kabaretisti se dotiču i svakodnevnih tema iz nizozemskog odnosno njemačkog društava koje su stoga tipične za njihovu državu, i za nekog tko ne zna puno o kulturi i svakodnevici njihovih naroda, možda neće moći shvatiti o čemu kabaretist govori. To su primjerice pojave iz svakodnevice koje ovi kabaretisti smatraju besmislenima (tako primjerice Nuhr posprdno govori o žutim kvadratima na kolodvorima u kojima se mora stajati kako bi bilo dozvoljeno pušiti), stereotipi (npr. njemačka točnost), teme koje se u medijima ponavljaju svake godine u isto vrijeme (kao što je debata o tome je li prikaz *Zwarte Pieta*, pomoćnika *Sinterklaasa* odnosno Svetog Nikole u Nizozemskoj, rasistički ili ne) itd. Zatim bi se ovdje moglo svrstati i komentiranje sveprisutnih tema kao što su ljubav, muško-ženski odnosi, religija, zdravlje i sl., no zbog ograničenosti prostora i pretpostavke da se kod takvih tema ipak daje ili suviše osobni ili suviše generalni pogled, njima se ovdje neće previše baviti.

4.2.1. Njemačka pedantnost i točnost

Kao što je već spomenuto, jedna pojava iz svakodnevice koju Nuhr spominje, a po njemu je nelogična, jesu žuti kvadrati koji se mogu vidjeti na otvorenim prostorima željezničkih stanica u Njemačkoj, a koji su predviđeni za pušenje. Govori kako se nada da nitko od novopridošlih izbjeglica neće pitati zašto je to potrebno jer nitko ne zna odgovor na to pitanje (2015, 12:58). Nuhr ipak ima pretpostavku o tome zašto oni uopće postoje:

„Vjerojatno je netko imao još tisuću žutih kvadrata pa se pitao, 'Što ću s time?'. 'Aha! Prodat ću ih *Deutsche Bahn*!'. I onda je otputovao u Berlin i napravio ponudu, a ljudi iz *Deutsche Bahn* su rekli, 'Da, zvuči zanimljivo. A što se može napraviti s takvim kvadratom?'. Onda je rekao, 'Unutra se može pušiti'. Zatim su ih kupili, a sad svi pušači stoje u njima i međusobnu si pušu dim u facu“ (ibid., 13:03-14:00).

Može se primijetiti kako publika uživa u temi o žutim kvadratima unutar čijih granica se puši po tome koliko često kod iste izazove smijeh. Nuhr također naglašava kako je pušenje općenito u redu, ali da se to „*kod nas za to ide na balkon*“ (ibid., 12:30; kurziv dodan).

U jednom drugom dijelu svog nastupa Nuhr komentira strah pojedinaca u društvu da će s dolaskom izbjeglica s Istoka nestati zapadni svijet i običaji, među kojima i božićno slavlje. Nuhr gotovo da citira porezni zakon o božićnim jelkama te upoznaje publiku s time koliki se postotak poreza plaća za određenu vrstu jelke. Nuhr pretpostavku o nestanku božićnog slavlja smatra apsurdnom budući da se u najmanju ruku radi o ekonomski unosnom blagdanu te napominje da njemačka država od svakog prodanog, odnosno kupljenog drvca, dobiva 19% prihoda u obliku poreza. Zatim se ispravlja te „radi točnosti“ navodi kako postoje i jelke za koje se plaća niža stopa poreza ovisno o tome gdje je ta jelka uzgojena i odsječena, ima li potencijal za ponovnu sadnju i sl. (ibid., 19:35-20:30). Kasnije tijekom nastupa, kad se već posvetio drugoj temi, sjeti se da ima još poreznih iznimki koje nije spomenuo, a koje se odnose na porez koji se plaća za plastična drvca, cvijeće i islandski lišaj, čime ponovno nasmije publiku (ibid., 22:11-22:42). Činjenica da se publika smije na ovu recitaciju poreznih zakona zasigurno nema veze sa sadržajem samog zakonika. Čini se da ovaj fragment, kao i onaj prethodno spomenuti o žutim kvadratima, prikazuje slavnu njemačku pedantnost, detaljnost, gotovo cjepidlačenje, pogotovo kada se radi o zakonima. Čak i sam Nuhr govori kako strah svih onih koji se boje islamizacije zapada, a to je između ostalog strah od nestanka božićnog slavlja, nije opravdan jer je „sve to [porezi na božićna drvca] toliko duboko utemeljeno u *našem* poreznom zakonodavstvu da božićno slavlje uopće ne može nestati“ (ibid., 20:40; kurziv dodan).

Još jedan stereotip kojeg se dotiče, a koji istovremeno možda čak i razbija, jest možda najrasprostranjeniji stereotip o Nijemcima, a to je njihova točnost (čak se pri tome služi frazom *deutsche Pünktlichkeit* 'njemačka točnost'). Iz perspektive Hrvatske, u kojoj je poznato da postoji veliki problem s kašnjenjem vlakova te dotrajalosti vlakova i pruga, moglo bi se pomisliti da se takve stvari ne događaju u jednoj državi gdje je točnost toliko važna i u kojoj su na raspolaganju noviji i bolji vlakovi, kao i razvijenija željeznička infrastruktura. No Nuhr navodi sljedeće:

„Ono na što će se izbjeglice također stvarno morati naviknuti je njemačka točnost. Da, jedan Sirijac... njemu to uopće nije poznato. U Siriji je bilo tako, već i prije rata, da ako vlak treba po redu vožnje krenuti u 16:31 iz Damaska...Onda taj vlak i krene u 16:31. To je u Njemačkoj značajno drugačije. Ovdje vlak zbog manje

smetnje sa suprotnim smjerom dolaska vlaka²¹ krene u 18:04 i umjesto prema Hannoveru vozi za Luckenwalde, na to se treba naviknuti“ (ibid., 14:00-14:45).

4.2.2. Prehrana, vegetarijanstvo, veganstvo, ekologija

Nuhr na humorističan (i pomalo uznemirujući način) govori i o ljubavi Nijemaca prema krvavici, na njemačkom tzv. *Blutwurst*. Tu temu započinje nastavno na komentiranje demonstracija ponedjeljkom koje su se u Dresdenu odvijale nekoliko puta tijekom 2015. godine u znak protesta useljavanju izbjeglica. Nuhr ovo komentira govoreći kako oni, ljudi u Dresdenu i saveznoj državi Saskoj imaju najmanji udio stranaca od svih saveznih država u Njemačkoj i kako „mnogi još nikad nisu vidjeli stranca. Oni misle, 'Stranci, to su oni s dugim očnjacima koji piju krv', dok većina Nijemaca krv unosi krvavicom. Tirinškom krvavicom, primjerice“ (ibid., 15:49-16:15). Zatim govori kako je nedavno kod svojih roditelja jeo Tirinšku krvavicu i da po receptu u nju ide 400 grama svinjskog mesa, 200 grama slanine, 200 grama svinjske kože i 200 grama svinjske krvi, što znači da „u suštini toliko dugo udarate po svinji dok ona stane u vlastito crijevo“ (najavljeni 'uznemirujući' komentar koji je publika ipak dočekala s oduševljenim smijehom) (ibid., 16:16-16:35).

O tome koliko su određena jela od svinjskog mesa popularna, svjedoči i to da se u Njemačkoj pojavljuje sve više vegetarijanskih i veganskih alternativa za iste. Oba se kabaretista naime u svojim nastupima, uz neizostavnu humorističnu i sarkastičnu komponentu, dotiču globalno sve aktualnije teme vegetarijanstva i veganstva te govore blisko povezanoj važnosti ekologije. To govori i o Nijemcima i Nizozemcima kao pripadnicima osviještenih društava koji izrazito mare o ovim gorućim pitanjima današnjice. Nuhr naime govori kako je „krvavica vjerojatno jedina namirnica koja se ove godine nije pojavila u vegetarijanskoj inačici. Postoje burgeri od vegetarijanskog mljevenog mesa. Jako sam uzbuđen zbog pojave prvog veganskog ježa od mljevenog mesa²²“ (ibid., 16:46-17:00). Nuhr na ovaj način daje još jedan uvid u njemačku kuhinju i popularnu svinjetinu, budući da je tzv. *Mettigel* tipično njemačko jelo koje se poslužuje kao dio hladnih plata. Radi se o začinjenom sirovom mljevenom svinjskom mesu (njem. *Mett*) koje se oblikuje u ježa uz pomoć ukrasa od luka i čačkalica.

²¹ njem. *umgekehrte Wagenreihung*, situacija u kojoj vlak stiže iz drugog smjera nego je to bilo planirano, najčešće zbog toga što je jedan dio trase kojom je vlak trebao putovati zatvoren, te se putnici razglasom obavještavaju o tome da će vagoni ipak biti drugačije raspoređeni po peronima („Infografik: Die umgekehrte Wagenreihung | DB Inside Bahn“ 2016)

²² njem. *Mettigel*

Nuhr zatim spominje, kad govori o izbjeglicama koje dolaze u Njemačku: „Mnoge izbjeglice jedu meso, i to je veliko razočaranje za vegetarijanske pomagače, upravo Sirijci rado jedu kozje meso, a oni će se morati prilagoditi za naše vegane i umjesto kozetine jesti tikvice” (ibid., 12:04-12:17). Kada Nuhr kaže da će izbjeglice morati jesti tikvice umjesto kozetine, radi se također o stilskoj figuri aliteracije odnosno ponavljanju istih suglasnika radi humorističnijeg efekta budući da ova izjava na njemačkom glasi *von Ziege auf Zucchini*.

Nuhr nadalje spominje ekološku neosviještenost pridošlih izbjeglica pa govori kako „mnogi dolaze s plastičnim vrećicama” te se pomalo posprdno pita: „Zar nemaju tamo nikakve jutene vrećice?!” (ibid., 12:19). Govori kako će mnogi pomagači tijekom izbjegličke krize biti razočarani kada saznaju da

„mnoge izbjeglice nisu pretjerano zainteresirane za... razdvajanje otpada. Oni ipak dolaze iz Afrike, s Balkana, iz Arabije, i tu sam već svugdje bio, od Malija do Jemena, Sudana, Albanije, bio sam tamo. Mogu vam reći, razdvajanje otpada tamo baš i nije... *talk of the town* (smijeh). Razdvajanje otpada u Africi funkcionira ovako, plastični otpad ide u okoliš, a mješoviti otpad... također” (ibid., 10:57-11:32).

Nuhr ovim komentaram prosječnom Nijemcu prenosi ono što možda ne zna – a to je da odvajanje otpada u slabije razvijenim zemljama nije tako bitno, organizirano odnosno nema toliki prioritet kao što je to slučaj u Njemačkoj, a na kraju krajeva i u Nizozemskoj. Zatim nastavlja govoreći kako će izbjeglice po tom pitanju morati promijeniti svoje navike, ali da to nije jedino na što će se morati priviknuti – i po pitanju prehrane ih čekaju velike promjene: „Oni [izbjeglice] jedu mnogo bijelog kruha, ta lepinja, to je sranje s glutenom, oni će morati promijeniti svoje navike, ali uopće ne znam jesu li njihovi zubi prikladni za jednu pristojnu, teutonsku blanju od pira” (ibid., 11:38-11:51). Djeluje kao da je Nuhr ovdje pomalo sarkastičan prema stavu da kod izbjeglica 'ništa ne valja', kao što je jeftiniji bijeli kruh bogat glutenom kojeg jedu, dok je 'kod nas (Nijemaca) sve bolje' na banalnom primjeru tipičnog njemačkog peciva od pirovog brašna koje je prema Nuhrovom mišljenju toliko tvrdo da ga uspoređuje s blanjom odnosno stolarskim alatom za zaglađivanje drva i drvenih površina.

Finkers pak u svom nastupu spominje svoju bolest (v. str. 27) i to kako je zbog nje unosio puno antibiotika, toliko puno „da skoro ne mora[m] više jesti meso”. Zatim govori: „Za vegetarijance među vama – može se bez mesa, ali onda morate dodatno piti antibiotike” („Gezondheid“ 2015, 1:18-1:35), što publiku navodi na smijeh, iako Finkers pritom aludira na i poznatu činjenicu o tome da se životinjama čije se meso koristi za ljudsku prehranu daju antibiotici, hormoni i razne druge supstance koje konzumacijom mesa te životinje ulaze i u

organizam čovjeka. Finkers nastavlja govoreći: „Ljudi više nemaju pojma o tome otkud dolazi njihova hrana. Hoću reći, ne znaju čak niti da goveđi *steak* dolazi od konja”. I na ovu izjavu publika reagira smijehom, dok Finkers aludira na tzv. *paardenvleeschandaal* 'skandal o konjskom mesu' koji je 2013. godine razotkriven u Velikoj Britaniji, a zatim i u Švedskoj, Irskoj i Poljskoj. Jedno francusko poduzeće u neznanju je kupovalo konjsko meso od rumunjske klaonice, a u ovoj transakciji posredovalo je nizozemsko poduzeće *Draap* vlasnika Jana Fasena i poduzeće za obradu mesa Willyja Seltena, čime je Nizozemska igrala bitnu ulogu u ovom skandalu koji je zahvatio mnoge europske države (Van Amstel 2014).

Treba napomenuti kako, iako Nuhr ovu temu komentira na pomalo ironičan način, pogotovo kada komentira da se samo jedna prehrambena namirnica u 2015. godini nije pojavila u vegetarijanskoj varijanti, ipak spominjanje ove teme pokazuje da je ova tema relevantna za društvo na koje se kabaretist referira. Budući da se kabaret bavi svakodnevnim, aktualnim temama društva te na taj način gotovo zrcali društvo o kojem govori, odnosno o kojem govori kabaretist, može se zaključiti da Nuhrrov diskurs o ovoj temi nije tek priča o jednoj beznačajnoj temi, čak i kada o njoj priča s ironijom, već tema koja uistinu igra bitnu ulogu u njemačkom društvu, čak iako nije svaki Nijemac vegetarijanac ili štoviše, prosječni Nijemac jede velike količine mesa. Isto vrijedi za Finkersa i njegov diskurs o vegetarijancima i komentaru o potrebi da isti nadoknade unos antibiotika. Finkers ovdje gotovo kao da smatra da su vegetarijanci svojom prehranom u prednosti, pogotovo kada zatim komentira i skandal o konjskom mljevenom mesu koji je zadesio Europu, ali nije utjecao na prehranu vegetarijanaca i vegana.

4.2.3. Debata o *Zwarte Pietu* i uporaba riječi *neger*

Kao što je već ranije najavljeno, u ovom dijelu ovog rada promotrit će se Finkersov narativ o liku *Zwarte Pieta* te uporabi i svojevrsnoj jezičnoj raspravi o uvredljivoj riječi *neger* 'crnac'. Ovaj fragment Finkersovog nastupa prigodno se zove *Zwarte Piet* te započinje promišljanjem o nizozemskoj riječi *neger* 'crnac' za koju Finkers govori da se smatra pogrdnom i neprimjerenom iako je u izvornom latinskom jeziku doslovno značila 'sjajno crn' te šaljivo govori kako je o tome naučio u *Rijksmuseumu* odnosno nacionalnom nizozemskom muzeju, koji se nalazi u Amsterdamu, budući da je jedna od stalnih izložbi u ovom muzeju upravo ona posvećena kolonijalnoj povijesti Nizozemske (informacija koja je poznata vjerojatno svakom Nizozemcu). Ovu riječ i njenu negativnu konotaciju uspoređuje s riječi *tukker* (što Finkers parafrazira kao *domme heikneuter* 'glupa seljačina') koja se s druge strane ne smatra uvredom. Provjeravanjem značenja riječi *tukker* može se otkriti kako je značenje koje navodi Finkers

samo jedno od mogućih značenja, i to ono najpogrdnije, koje opisuje neciviliziranu, nepristojnu osobu sa sela koja se po mišljenju civilizirane osobe iz grada ne ponaša primjereno. Sva ostala značenja tu riječ opisuju neutralnim sinonimom odnosno nadimkom za ljude s područja Nizozemske gdje se govori dijalektima, između ostalog Finkersovim tventskim dijalektom, koji potječe od naziva za pticu juričicu, ptice iz porodice zebi (Bezoen 1949). Na ovaj način Finkers pokazuje kritiku (zamaskiranu šalom) prema tome da se određenu – po njegovom mišljenju – neutralnu riječ nepotrebno smatra pogrdnom unatoč rasprostranjenom mišljenju o njenoj negativnoj konotaciji, dok se za drugu pogrdnu riječ smatra da je potpuno u redu je koristiti prema određenoj skupini ljudi, a to su govornici određenih nizozemskih dijalekata. Isto tako Finkers izražava podršku prema drugim ljudima iz svoje pokrajine koje se naziva tim pogrdnim nazivom – pokazuje se kao jedan od njih i govori da je ponosan zbog toga (o čemu će kasnije biti nešto više riječi).

Dick Zijp, mladi nizozemski znanstvenik koji se bavi temom nizozemskog kabareta, smatra da Finkersova rasprava o riječima *neger* i *tukker* nikako nije bezazlena već izrazito neprimjerena. Smatra kako se „uz pomoć značajne doze humora i relativizacije” Finkers šali na račun manjine (2017). Budući da nije primjereno šaliti se na račun pripadnika manjine koji se nalaze na nižem društvenom položaju, Finkers se ne prikazuje kao pripadnik skupine na više položaju društvene ljestvice (odnosno kao Nizozemac) već kao pripadnik manjine iz njegove rodne regije Twente čiji su stanovnici poznati i pod nazivom *tukkers*. Na ovaj se način Finkers „retorički plasira na jednaku razinu s crncima. Ovo mu daje za pravo da o ovome govori te da on, kao manjina, može prozivati drugu manjinu” (ibid.). Zijp (ibid.) ipak zaključuje kako se pripadnici manjine iz tventske regije, koji su ipak Nizozemci, te Finkers kao poznata nizozemska ličnosti ne mogu ni pod kojim uvjetima uspoređivati s pozicijom crnaca u Nizozemskoj te da je ova njegova šala neprihvatljiva. Rasprava o ovoj riječi i dalje se vodi i u 2021. godini – ne samo među lingvistima, već i među novinarima²³. Finkers kao nastavak ove semantičke diskusije prepričava kako je početkom '70.-ih godina u Nijmegenu bio na koncertu svog idola B. B. Kinga, slavnog afroameričkog gitarista i pjevača koji je preminuo 2015. godine, i kako se tadašnja publika sastojala od isključivo tamnopusitih ljudi, i jedne „seljačine“ – Finkersa („Zwarte Piet“ 2015, 2:24). Prepričava nadalje kako su i žene i muškarci bili oduševljeni Kingovim razuzdanim nastupom, dok je u stvarnosti taj nastup „bio tako skandalozan da se *Zwarte Piet* jednostavno sramio da ga se s tako nečime asociira” (ibid., 3:20).

²³ kao u slučaju kada su mediji prenosili navodne izjave nizozemskog političara Thierryja Baudeta, bez ustručavanja po pitanju prenošenja njegovog rasističkog narativa (Geerdink 2021).

Ovime Finkers najavljuje svoju iduću temu, a to je debata o *Zwarte Pietu* koja je aktualna već četvrtu godinu za redom, kako sam iritirano primjećuje.

Sinterklaas odnosno Sveti Nikola vrlo je popularan i važan blagdan i praznik u nizozemskoj tradiciji. U Nizozemskoj je čak važniji i od božićnog slavlja. Pomoćnik Svetog Nikole, poznat po imenu *Zwarte Piet* 'Crni Petar', omiljen je među djecom jer nosi darove, a i zato što je veseljak. 'Petar' je prepoznatljiv po svojoj izrazito tamnoj puti, svojim punim crvenim usnicama, velikim naušnicama, kovrčavoj tamnoj kosi i šašavom, veselom ponašanju. Iz tog razloga, sve više ljudi diljem Nizozemske ne slaže se s ovim stereotipnim i rasističkim prikazom *Zwarte Pieta* koji asocira na stanovnike bivših nizozemskih kolonija i tešku robovlasničku prošlost u istima. Iako se tema o političkoj nekorektnosti njegovog prikazivanja proteže nizozemskom svakodnevicom već od 1960.-ih godina prošlog stoljeća, ova tema ponovno diže prašinu u novom tisućljeću kada je 2011. godine pokrenut projekt *Zwarte Piet is Racisme* „Zwarte Piet je rasizam”, a 2014. godine započinju i druge aktivističke kampanje pod imenima *Stop Blackface* 'Zaustavimo blackface', *Zwarte Piet Niet* 'Nećemo Zwarte Pieta' i *Kick Out Zwarte Piet* 'Izbacimo Zwarte Pieta'. Godine 2013. stručnjaci volonteri Ujedinjenih Naroda šalju pismo nizozemskoj vladi na temelju pritužbi koje su dobili zbog „portretiranja Zwarte Pieta koje potiče negativni stereotip i pogrdnu sliku o Afrikancima i ljudima afričkog porijekla” te kako su „aspekti Zwarte Pieta ukorijenjeni u neprihvatljivim, kolonijalnim stavovima koji su rasistički i uvredljivi” (United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner 2013). Debata o ovoj temi i dalje je aktualna u Nizozemskoj te se javlja svake godine i to kroz cijelu godinu, ali svoj vrhunac doseže pred blagdan Svetog Nikole za koji u Nizozemskoj pripreme počinju već u studenom, a slavi se 5. prosinca²⁴ (tzv. *pakjesavond* odnosno *sinterklaasavond*). Kao posljedica ove debate i s ciljem političke korektnosti, umjesto Crnog Petra s *blackfaceom* javlja se sve više onih koji imaju lica obojena u razne žarke boje.

Finkers u ovom kontekstu spominje jednu bitnu nizozemsku tradiciju, a to je tzv. *intocht*, što podrazumijeva *Sinterklaasintocht* odnosno dolazak Sinterklaasa iz Španjolske (gdje *boravi* ostatak godine) u Nizozemsku, a dobrodošlicu mu žele djeca i odrasli, te se dolazak uživo može pratiti na televiziji. Prvi ovakav dolazak Sv. Nikole koji je prenesen na televiziji održao se 1952. godine te se sve do 1963. održavao u Amsterdamu, a nakon toga svake godine u drugom mjestu, i to već u studenom. Sveti Nikola dolazi brodom, ukoliko je to moguće, a ako to nije slučaj, dolazi drugim prijevoznim sredstvom, i to na svom konju i u pratnji brojnih pomoćnika, odnosno *Zwarte Pieta* („De intocht van Sinterklaas“ 2016). Finkers nadalje govori o tome kako

²⁴ za razliku od Hrvatske gdje se ovaj blagdan obilježava 6. prosinca.

je u njegovoj provinciji, u gradu Almelo, bilo nemoguće organizirati doček Sv. Nikole jer se htjelo uključiti samo bijele i šarene *Zwarte Pieta*, zbog čega su se crni *Zwarte Pieta* osjećali izostavljeno („*Zwarte Piet*“ 2015, 3:46-4:07). Međutim, situacija u Nizozemskoj je upravo suprotna: prije svega Nizozemci iz bivših kolonija Surinama i Antila osjećaju se diskriminirano zbog korištenja *blackfacea*, naglašavanja crvenih usana, naušnica i šašavog ponašanja *Zwarte Pieta*, čime se osjećaju napadnuto zbog negativnih stereotipa koji se stvaraju o tamnopusnim osobama. S druge strane, Nizozemci koji nemaju korijene iz drugih država, pogotovo oni stariji, zauzimaju se da *Zwarte Piet* ostane onakav kakav je uvijek bio, jer je to dio nizozemske tradicije te smatraju da bijeli *Zwarte Piet* (čije je lice često prekriveno čađom jer se provlači kroz dimnjake – ovakav se *Zwarte Piet* naziva *veegpiet* i *roetpiet*) i onaj kojem je lice obojeno u žarku, veselu boju nisu ispravni prikaz ovog tradicionalnog lika:

„S jedne strane postoje Nizozemci koji se žele držati tradicije koja čini njihov identitet i [s druge strane] postoje oni koji se osjećaju diskriminirano zbog *Zwarte Pieta* i žele promijeniti tradiciju jer smatraju da je nizozemski identitet rasistički” (Pabst 2014).

Finkers zatim prepričava gotovo tragikomičnu situaciju o tome kako je njegov nećak u školi trebao sudjelovati u školskoj priredbi o dolasku Sv. Nikole te kako je nekoliko učenika moglo igrati ulogu Crnog Petra. Tako se za tu ulogu javio dječak Stanley koji je surinamskog porijekla, te shodno tome tamnopus, na što je Finkersov nećak odgovorio: „Ne, Stanley, ti ne smiješ biti *Zwarte Piet* jer si crn (*smijeh*), i to je rasistički (*smijeh*). Da, Stanley [...], ti si jedan veliki rasist (*smijeh*), baš kao i Erik van Muiswinkel (*smijeh*)”. Na ovaj komentar Stanley se rasplakao, a njihova učiteljica je rekla Finkersovom nećaku kako „Stanley nije kriv što [ih] on podsjeća na [njihovu] robovlasničku povijest (*smijeh*)” („*Zwarte Piet*“ 2015, 4:09-4:54). Erik van Muiswinkel nizozemski je kabaretist i glumac, a javnosti je između ostaloga poznat kao *Hoofdpiet* odnosno glavni Crni Petar kojeg je od 1998. godine glumio u raznim televizijskim emisijama o Svetom Nikoli. Erika van Muiswinkela kritizirali su krajem 2015. godine zato što sudjelovanjem u navedenim emisijama i igranjem uloge Crnog Petra koji koristi *blackface*, podupire negativne stereotipe o tamnopusnim ljudima („Is de pietendiscussie reden van vertrek Myjer en Van Muiswinkel?” 2016) te je van Muiswinkel 2016. godine napustio svoju slavnu ulogu nakon 18 godina, navodeći kako je već od 2014. godine govorio producentima da moraju mijenjati *Zwarte Pieta* budući da njegova pojava vrijeđa mnoge ljude („Erik van Muiswinkel stopt met *Zwarte Piet* wegens gebrek aan verandering“ 2016).

Finkers je situaciju o kontroverznom Crnom Petru potpuno izokrenuo koristeći se svojom slavnom obrnutom logikom, kao da se želi distancirati od te teme odnosno od davanja vlastitog mišljenja te radije želi samo dati svoj šaljivi prilog. Ipak, iz njegovog sljedećeg sarkastičnog komentara moglo bi se zaključiti kako je pobornik toga da se tradicija crnog *Zwarte Pieta* nastavi – govori kako smatra da je „šteta što se toliko svađa o toj temi”, da je to „dječja religija” te da se jednostavno ukine *Zwarte Piet* ako on smeta određenoj skupini ljudi. Isto tako govori kako bi zabranio i stripove o Muhamedu, da javni bazeni budu otvoreni nedjeljom i da žene nose prekratke suknje („*Zwarte Piet*“ 2015, 4:55-5:55).

4.2.4. Odnos žene i muškarca te stereotipi o istima

Jedna nepresušna, svojevrsna *evergreen* tema, očito neizbježna u bilo kakvom humorističnom i satiričnom nastupu, jest odnos između žena i muškaraca. Tako Nuhr koristi priliku kako bi, u sklopu svog komentara na pojavu *smart watcha* tj. pametnog sata, komentirao kako je to izuzetno korisna stvarčica za njegovu suprugu koja ima torbu punu predmeta, a među svim tim predmetima upravo se mobitel uvijek nađe na samom dnu torbe. Posljedica toga je da dolazni poziv većinom zamre prije nego se supruga uspije javiti:

„Dok moja žena njega [mobitel] izvuče... Uvijek se nalazi skroz na dnu, među bombonima, jednokratnim čarapama, najlonkama, s bocom vode, sjajilom, hranom za mačke, flasterima za žuljeve, lijekovima protiv bolova, notesom, kremom za ruke, ružom za usne – otvorenim, ruž naime nema poklopac, a na ružu su se skupile bijele pahulje od *Tempo* maramica, sve razmazano, mobitel također ima razbijeno staklo, i časopisi za žene – *inTouch*, *No Touch*, *Touch Me*, *Touch Too Much*” (2015, 36:15-37:40).

Nemoguće je ne primijetiti kako se čuje glasan smijeh publike nakon svakog nabrojanog predmeta u torbi – čini se kako publika i predobro poznaje ovu situaciju, bilo da se radi o samim ženama koje se prepoznaju u opisu, ili o muškarcima koji u tom opisu prepoznaju žene iz svog života. Također se čini kako su upravo ovakve šale – o svakodnevnim stvarima koje su poznate svakom čovjeku, u kojima se ljudi prepoznaju i shvate koliko su zapravo komične takve svakodnevne pojave, prosječnom čovjeku i najsmješnije. Nuhr također koristi priliku da se našali na račun ženskih časopisa od koji je samo *inTouch* uistinu časopis, i to časopis za modernu ženu, nastao po uzoru na inačicu istog naziva iz SAD-a.

Finkers također dosta često spominje svoju suprugu (i u drugim nastupima) te su njegove šale na njen račun često pomalo grube, ali uvijek ostvaruju humorističan efekt odnosno smijeh publike. Tako npr. govori kako je, kada je saznao da će morati napraviti ovaj nastup na

temelju godine kakva je bila 2015., iz panike zazivao anđela (štoviše, *anđelčića* tj. *engeltje* – o umanjenicama u Finkersovom nešto više kasnije) za pomoć. Dok je prva pomisao gledatelja da se obraćao upravo supruzi nazivajući je svojim anđelom, Finkers će publiku uvjeriti u suprotno – kada se njegova žena oglasi na njegovo zazivanje, on joj preko ramena odvraća „da gleda svoja posla” („2 januari“ 2015, 1:35) te nastavlja sa zazivanjem pravog anđela. Kada mu žena govori da mu treba pomoć, pritom vjerojatno misleći da mu ona sama može i želi pružiti pomoć i moralnu podršku, on shvaća da je njegova supruga u pravu – te odlazi za pomoć bivšem narkomanu osuđivanom za zlostavljanje maloljetnica, Keithu Bakkeru, a Finkers koristi priliku da ispriča i ovu groznu vijest iz 2015. godine. Keith Bakker koji je kao bivši narkoman pomagao istima da se izvuku iz ovisnosti u ustanovi koju je sam osnovao je naime na taj način iskorištavao svoje pacijentice, a da bi 2015. godine, nakon izlaska iz zatvora, izjavio da će nadalje raditi samo s muškim pacijentima (ibid., 1:30-2:25).

Finkers također dijeli s publikom kako je 2015. godine proslavio 25 godina sretnog braka sa svojom suprugom te kako su ih na proslavi srebrnog pira uzvanici ispitivali o tajni njihovog uspjeha. Finkers, koji sretan brak naziva stockholmskim sindromom, smatra kako je tajna uspješnog i sretnog braka da se odmah komuniciraju svi problemi. Nastavlja govoreći “kako to ide u vezama, jednog će dana žena reći muškarcu, ‘Ti mene više ne voliš’, a onda će muškarac reći, ‘O da, volim’, na što će žena, ‘O baš lijepo’. Ako odmah sve iskomunicirate, nema nikakvih problema” („De liefde“ 2015, 3:20-4:00). Iako ova priča podržava stereotip o plačljivoj ženi koja žudi za pažnjom i koja će sasvim sigurno u nekom trenutku u vezi napraviti ‘nepotrebnu scenu’ ovog tipa, Finkers je ovo prikazao na izuzetno neočekivan i smiješan način. Svoje je oponašanje popratio plačljivim glasom i tužnim, gotovo izmučenim izrazom lica, a zatim sasvim normalnim glasom, kao da je ženi uistinu dovoljno da joj muškarac samo kaže par riječi, a to je da joj potvrdi da je voli – za što će mnogi zasigurno prepoznati da to većinom nije slučaj.

Ranije je Finkers već spomenuo i kako „gotovo svaki romantični film i svaka romantična bajka, ako je ikako moguće, završava brakom. Ja osobno više volim *happy end*” i također komentira kako je zapravo ironično da je nešto poput braka romantično:

„U romantici je najljepše da se udvoje ode predstavniku zakona i da se zajedno s njim u službenom dokumentu, koji zadovoljava sve pravne preduvjete, ustanovi da slobodno i ekskluzivno raspolazete jedno drugim te u kojem navodite kako želite među sobom podijeliti novac i imovinu. Dakle u biti nije toliko

romantično koliko je to javnobilježničko pravo. I ja sam pokušao uloviti ljubav u brak, jer budimo iskreni – što je muškarac bez žene? Sretan čovjek²⁵” (ibid., 0:56-1:40).

Budući da su oba promatrana kabaretista muškarci te da u svojim nastupima predočuju stereotipni prikaz žene, moglo bi biti zanimljivo sagledati kako bi jedna kabaretistica sagledala odnose žena i muškaraca iz ženske perspektive te kako bi prikazala prosječnu ženu i muškarca.

4.3. Javni život i javne osobe

Finkers i Nuhr obojica u svojim nastupima spominju brojne osobe iz javnog života i događaje koji su s njima povezani. Pri tome je bitno da publika raspolaže znanjem o tim javnim osobama i o tome što ih čini bitnima, značajnima odnosno vrijednima spomena u kontekstu kabaretskog nastupa, kao i kulture jednog naroda, kako bi mogli shvatiti i poantu izjave ili šale. Neke od tih osoba spominje se nakratko, više u svrhu 'usputne' šale te publika i bez znanja o istima može shvatiti ostatak nastupa, iako se u tom slučaju gubi prilika za nasmejati se na šalu zajedno s ostatkom publike. Primjer ovoga je kada Nuhr na samom početku svog nastupa spominje, kao jednu od negativnih strana 2015. godine, da je Marco Reus „vozio auto“ (2015, 2:24-2:42). Ovo bi neupućenoj osobi moglo zvučati kao izrazito nerelevantna informacija, ali kod osobe koja zna pozadinu ovog komentara može biti uspješna šala. Nuhr ovime naime aludira na činjenicu da ovaj danas 32-godišnji njemački nogometni reprezentativac i igrač njemačkog nogometnog kluba *Borussia Dortmund* 2015. godine još nije imao položen vozački ispit, ali je unatoč tome u više navrata vozio automobil. Uhvaćen na djelu 'zaradio' je kazne u ukupnom iznosu 540.000,00 eura, ali i domišljat nadimak 'Rolls Reus'²⁶, a naredne 2016. godine obznanit će kako je konačno položio svoj vozački ispit („Marco Reus fährt Auto - offiziell“ 2016). Sličan primjer je kada Finkers bez dodatnog konteksta spomene neobično ime Xess Xava što izazove smijeh kod publike. U ovom imenu publika je prepoznala Xessa Xavu Sneijdera, sina bivšeg nizozemskog nogometnog reprezentativca Wesleya Sneijdera te Yolenthe Sneijder-Cabau, nizozemsko-španjolske glumice i televizijske voditeljice. Xess Xava rođen je 2015. godine, a njegovo je ime potaknulo brojne (posprdne) komentare na internetu, također zbog neobičnih inicijala djeteta – XXS („En we noemen hem... Xess Xava Sneijder (XXS)“ 2015; „Wesley Sneijder Names First Child Xess Xava, or XXS for Short“ 2015). Također spominje *Cocktail*

²⁵ U originalu: *een gelukkig hoopje mens*

²⁶ Prezime Reus se na njemačkom izgovara jednako kao drugi dio naziva poznate britanske marke luksuznih automobila *Rolls-Royce*.

Trio odnosno popularni nizozemski pjevački trojac iz 1950.-ih pa sve do 1970.-ih godina koji su pjevali pjesme upravo na nizozemskom jeziku.

S druge strane, oko nekih se osoba i događaja vrti cijeli segment nastupa te je predznanje publike o toj osobi presudno za shvaćanje narativa kabaretista. Primjer toga jest već spomenut Finkersov segment o gospođi Goebbels koju je upoznao u hotelu Adlon u Berlinu (v. str. 40). Netko tko ne zna tko je Joseph Goebbels i koju je ulogu igrao u nacističkoj Njemačkoj, morat će sam pohvatati konce te pokušati shvatiti o čemu se radi slušajući kabaretista (iako je Finkers ovdje pomogao publici uspoređujući prezime Goebbels s nizozemskim prezimenom Mussert podjednake negativne konotacije u nizozemskom društvu). Može se dakle zaključiti kako je za publiku u kabaretu osim upućenosti u aktualnosti, bitno i znanje o općoj kulturi kao i poznavanje aktera aktualnosti i povijesnih događanja, odnosno bitno je znati (prepoznati) njihova imena i po čemu su značajni.

Tako Nuhr spominje Xaviera Naidooa, poznatog njemačkog pjevača indijskih i afričkih korijena. Ovaj pjevač jedan je od brojnih koji govore „jednu od najpopularnijih rečenica godine“, a to je da se „u Njemačkoj više ne smije reći što se misli“. Ovime Nuhr zapravo aludira na pjesmu *Nie mehr Krieg* 'Nikad više rat' iz 2015. godine popularnog njemačkog benda *Söhne Mannheims* čiji je Naidoo pjevač. Pjesma započinje riječima: „Nikad više rat, nikad više rat! Ako to ne smijemo reći, onda nešto ide po zlu“²⁷. Naidoo je već godinama poznat po raznim kontroverzama jer je, unatoč svom porijeklu, u svojim pjesmama i raznim postupcima pokazivao rasističke, antisemitističke, ekstremno desničarske tendencije, a osim toga poznat je i po tome što podržava teorije zavjere. Nuhr ga unatoč tome brani govoreći kako „nije lako biti rasist“ kada i sam imaš korijene iz raznih dijelova svijeta te „da mu [Naidoo] se mnogo toga može prebaciti, ali ne rasizam, ni s najboljom namjerom“. Nadalje šaljivo navodi kako Naidoo „konstantno pjeva“, a istovremeno „pjeva o tome kako ne smije pjevati to što upravo pjeva“ hineći izbezumljenost hvatajući se za glavu (2015, 27:45-28:50).

Finkers u svom nastupu više puta spominje Sandera Dekkera i 'njegovu sestru' Britt Dekker. Sander Dekker nizozemski je političar i član već spomenute stranke VVD. Godine 2015. bio je državni tajnik za ministarstvo obrazovanja, kulture i znanosti. Britt Dekker pak nije uistinu sestra Sandera Dekkera, nego djevojka koja je nizozemskoj javnosti postala poznata kao 17-godišnjakinja kada je nastupila u televizijskoj emisiji za spajanje parova pod nazivom *Take Me Out* (hrv. izvedi me [na spoj]). Nakon toga nastupila je i u emisiji *Echte meisjes in de jungle* (hrv. prave djevojke u džungli) gdje je osvojila prvu nagradu, a od tada je aktivna i kao

²⁷ „Nie mehr Krieg, nie mehr Krieg! Wenn wir das nicht sagen dürfen, dann läuft doch etwas schief.“

televizijska voditeljica i glumica. Zanimljivo je da se Britt Dekker referirala na ovu Finkersovu šalu, i to već narednog dana, 1. siječnja 2016., kada je na društvenoj mreži *Twitter* objavila sljedeći *tweet*: „Moj brat Sander i ja želimo vam sretnu 2016.! #HermanFinkers“ (Dekker 2016). Ovo nije jedini put da je tijekom ovog nastupa Finkers 'spojio nespojivo' odnosno pokazao svoju tendenciju *nonsense* šalama na način da je dvoje ljudi s istim prezimenom nazvao bratom i sestrom odnosno braćom, iako te dvije osobe nisu u rodu. Ono što ovo čini toliko smiješnim i uspješnim kod publike jest kontrast koji se javlja pri takvoj banalnoj šali: publika naime zna o kojim ljudima Finkers govori te uviđa koliko je suludo misliti da su te osobe u rodu, ili pak, kako bi smiješno bilo da to zbilja jesu, kao primjerice nizozemski političar Sander Dekker i njegova 'sestra', djevojka iz *reality showova*, Britt. Finkers tako prepričava i da ga je televizijska kuća VARA informirala o tome da se u današnje vrijeme vijesti većinom prate putem *Twittera* dok je on, „beznadno staromodan“, vijesti pratio tako što je čitao „osmi dio Loea de Jonga“. Zatim govori kako će mladi morati na *Twitteru* potražiti informaciju o tome tko je uopće Loe de Jong, a da će im onda biti objašnjeno da se radi o „Siemovom bratu“ („*Twitter*“ 2015, 0:14-1:03). Činjenica da se Finkers šali o tome kako će određeni dio publike odnosno mlađi Nizozemci koji prate njegov nastup, morati na internetu potražiti određene informacije ponovno potvrđuje važnost općeg znanja za praćenje kabaretskog nastupa. Onaj tko raspolaže tim znanjem, znat će i da je Loe de Jong (1914.-2005.) slavni nizozemski povjesničar čije je najpoznatije djelo, ujedno i vodeće djelo u tom području, leksikon pod nazivom *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* (hrv. Kraljevina Nizozemska u Drugom svjetskom ratu) koji se sastoji od 14 dijelova. Siem de Jong s druge strane danas je 32-godišnji nizozemski nogometaš. Finkers spominje i jednog drugog bivšeg nogometaša i nizozemskog izbornika (aktualnog izbornika 2015. godine), a to je Danny Blind te spominje i *Oranje* odnosno nizozemski nadimak za nizozemsku reprezentaciju (ali također spominje FC Twente odnosno nogometni klub iz njegovog kraja čime se pak povezuje s drugim ljudima iz publike koji su iz njegove regije, a i posvećuje dio svog nastupa kako bi im dao malo pažnje).

U zadnjem dijelu svog nastupa Finkers spominje Paula de Leeuwa. Zapravo je spominjanje ovog svestranog Nizozemca, koji je poznat kao komičar, kabaretist, glumac, pjevač i televizijski voditelj, potaknuto time što on prema Finkersu liči na Budu. Finkers naime govori sljedeće:

„[...] u kućama ljudi gotovo više ne možete vidjeti ikonu Majke Božje. Buda je s druge strane nevjerojatno popularan. Ali što potakne ljude na to da sliku mlade žene s djetetom na rukama zamijene nekime nalik na Paula de Leeuwa” („Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid“ 2015, 2:19-2:33)

Ova usporedba izazove smijeh publike. Može se pretpostaviti da osobi koja ne zna kako Paul de Leeuw izgleda (iako je Finkers upravo objasnio da izgleda poput Bude) ova usporedba neće biti (toliko) smiješna te da je znanje o tome kako osoba o kojoj se govori izgleda u određenim slučajevima presudna kako bi ovakva šala bila uspješna (isto vrijedi i za Finkersovo komentiranje frizure Geerta Wildersa i brkova Adolfa Hitlera, v. str. 38-39). To ponovno pokazuje da je poznavanje nizozemskog javnog života i ličnosti bitan aspekt za kabaretista i publiku – za kabaretista kako bi mogao računati na to da njegova publika zna o kome/čemu govori te da će se istome nasmijati, a za publiku da zna kako će se imati čemu smijati, zahvaljujući svom znanju o spomenutoj osobi ili upućenosti u određeni događaj.

Jedan takav događaj Finkers spominje kada se u fragmentu pod nazivom *In memoriam* prisjeća jako velikog broja nizozemskih javnih ličnosti koje su preminule 2015. godine i na taj im način odaje počast za njihove zasluge u nizozemskom društvu. Zanimljivo je i to što Finkers govori kako mu je bilo čudno što VARA od njega očekuje da na Silvestrovo govori o politici, dok bi se u ovo doba godine, na samom izmaku godine, ipak trebalo prisjećati osoba koje su preminule u godini o kojoj se diskutira (2015, 0:00-0:24). Ovdje Finkers zapravo komentira tradiciju *Oudejaarsconferentie* koja podrazumijeva da dio nastupa obavezno bude posvećen politici, političarima i komentiranju njihovih društvenih i ekonomskih odluka, baš kao što je to radio 'otac' ove tradicije, Wim Kan. Finkers se u ovom dijelu svog nastupa tako prisjeća preminulih modnih dizajnera Fransa Molenaara i Dicka Holthausa, džudaša Wima Ruske, Gerarda de Vriesa, pjevača i DJ-a, Alberta Westa, pjevača i producenta, Théa Laua, glazbenika i pisca, Dimitrija van Torena, pjevača i kabaretista, nogometaša Dicka Nanninge, glumice Ellen Vogel, političara Willema Aantjesa, profesora Smalhouta odnosno liječnika, profesora te autora Boba Smalhouta i brojnih drugih. Zatim Finkers spominje „prijatelja Paula, tetka Leeuwa, tetka Wima, tetku Minnie i susjedu Annie” koji su vjerojatno ljudi iz Finkersovog privatnog života koji su također preminuli u 2015. godini. Nakon što je spomenuo sve ljude kojih se htio javno prisjetiti i ujedno prisjetiti i publiku o ovim velikim nizozemskim ličnostima čiji je odlazak također obilježio ovu godinu, Finkers je rekao sljedeće: „Svi po imenu Henk Krol – od srca čestitam“. Za onog tko nije upućen u ovu priču, ovo može biti zbunjujuće, ali publika je očito vrlo dobro znala o čemu Finkers govori budući da je ova šala kod publike izazvala smijeh (ibid., 0:57). Henk Krol nizozemski je političar i novinar te poznati LGBT+ aktivist, a u 2015. godini

izazvao je zgražanje javnosti kada je putem društvene mreže *Facebook* (nenamjerno) uputio sablasnu rođendansku čestitku piscu Joostu Zwagermanu koji je dva mjeseca ranije izvršio samoubojstvo (Van Aken 2015; „Henk Krol feliciteert Joost Zwagerman per ongeluk met zijn verjaardag“ 2015). Ono što je još neobičnije jest da je Krol istu pogrešku ponovio tjedan dana kasnije kada je, ponovno putem *Facebooka*, rođendan čestitao frizijskom poduzetniku Chrisu van den Bergu koji je preminuo tek tjedan dana ranije („Henk Krol feliciteert overleden Fries“ 2015). Krol je izjavio kako smatra da je *Facebook* kriv za ove situacije te da bi trebao obavještavati svoje korisnike i u slučaju kada je neki korisnik preminuo, umjesto da samo javlja da im je rođendan. Također navodi kako mu nije jasna zluрадost kojom ljudi komentiraju njegove nenamjerne greške („Henk Krol feliciteert weer dode“ 2015).

I Nuhr se prisjeća značajnih preminulih Nijemaca. Dio svog nastupa stoga posvećuje njemačkom političaru Helmutu Schmidtu koji je preminuo krajem 2015. godine. Helmut Schmidt bio je političar njemačke strane SPD tj. *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* ‘Njemačka socijaldemokratska stranka’, a najpoznatiji je po tome što je bio peti kancelar Savezne Republike Njemačke, nakon Willyja Brandta, od 1974. do 1982. godine. Godine 2005. u jednoj je anketi javnog mišljenja izglasan najpopularnijim političarom novije njemačke povijesti („Helmut Schmidt ist beliebtester Politiker der jüngeren deutschen Geschichte“ 2008), stoga ne čudi da mu Nuhr na humorističan način odaje počast u svom nastupu. Nuhr tako govori: „Helmut Schmidt je umro i za koga bi bilo prikladnije reći: pepeo pepelu²⁸. 96. lijepe godine, njegovu kuću će pretvoriti u muzej i smatram da bi bilo primjereno da se unutra dozvoli pušenje, to bi bilo odlično. Mogli bi postaviti žuti kvadrat oko kuće...” (2015, 53:58-54:40). Publika reagira oduševljenim smijehom i pljeskom. Schmidt je naime bio poznat po tome što je bio teški pušač i što bi često i tijekom televizijskih nastupa zapalio cigaretu, a nakon zabrane pušenja u njemačkom parlamentu tj. *Bundestagu*, koristio je duhan za šmrkanje kao zamjenu. Godine 2008. Schmidt je bio pod istragom njemačke policije pod optužbom da namjerno ignorira tada novouvedene zakone protiv pušenja na javnim mjestima, no u konačnici je optužba odbačena, tj. odlučeno je da Schmidt svojim postupcima ne ugrožava zdravlje drugih („Strafanzeige: Altkanzler Schmidt raucht trotz Verbots - Staatsanwalt ermittelt“ 2008). Schmidt umire 2015. godine od posljedica infekcije i nakon borbe s burgerovom bolesti, kroničnom bolesti arterija i vena (tzv. pušačka noga).

²⁸ Nuhr je izvorno rekao *Friede seiner Asche* odnosno doslovno „pokoj njegovom pepelu“, ustaljena fraza u njemačkom jeziku koja u hrvatskom ne funkcionira.

Još jedan značajni Nizozemac kojeg Finkers spominje u svom nastupu jest Johan Crujff²⁹, slavni nizozemski nogometaš i trener. Finkers napominje kako Crujffa zdravlje nažalost ne služi najbolje (Crujff je preminuo u ožujku 2016. godine) te koristi priliku kako bi se referirao na njegovu slavnu 'filozofiju'. Crujff je u Nizozemskoj naime izuzetno poznat i popularan zbog svojih izjava koje većinom iznose nešto vrlo evidentno, često na nepotrebno komplicirani način te su stoga često smiješne, ali i uvijek simpatične, što i objašnjava njihovu popularnost među Nizozemcima. Finkers tako izjavljuje da je „veliki ljubitelj njegove [Crujffove] filozofije”, a izdvaja sljedeću Crujffovu izjavu: „Ako mi imamo loptu, onda oni ne mogu zabiti gol”. Crujff je također poznat po nepravilnoj uporabi zamjenice *oni* – umjesto osobne zamjenice *zij*, Crujff je običavao koristiti istu zamjenicu u dativu odnosno *hun* (*Als wij de bal hebben, kunnen hun niet scoren*)³⁰. Finkers zatim govori kako je Crujffovu izjavu unaprijedio na sljedeći način: „Ako oni imaju loptu, oni nam je ne mogu oteći”, pritom preformulirajući Crujffovu izjavu u jednako očitu činjeničnu izjavu. Crujffov jedinstveni jezik među Nizozemcima ima i poseban naziv, *Crujffiaans* odnosno *crujffiaans taalgebruik*. U *online* verziji vodećeg jednojezičnog nizozemskog rječnika *Van Dale*, ovaj pojam objašnjen je kao „zagonetne izjave koje daju dojam dubokoumnosti, a koje često ne prate pravila logike”.

Nuhr u svom nastupu spominje i Margot Käßmann. Käßmann, njemačka (danas umirovljena) teologinja i svećenica evangelističke luteranske crkve te bivši biskup iste crkve u Njemačkoj, velika je zagovornica za komunikaciju između kršćana i muslimana te je u 2015. godini objavila knjigu pod naslovom *Entrüstet euch!: Warum Pazifismus für uns das Gebot der Stunde bleibt. Texte zum Frieden* kojom poziva na odbacivanje oružja i pacifizam. To objašnjava Nuhrov nešto posrpan stav o Käßmann i njenom stavu o odlasku njemačke vojske u Siriju:

„Margot Käßmann je bila ogorčena, kaže da rat ne rješava probleme. To je točno, tu je u pravu, ali ono što ona možda nije shvatila jest da je rat već započeo – radi se o tome da ga se završi, ali to su finese, zar ne. Margot Käßmann radije želi riješiti sve razgovorom, uvijek govori kako moramo pričati umjesto da pucamo. To je lijepo, što se mene tiče to može napraviti, samo neka me poslije ne zove i kuka kako su joj odrubili glavu. Onda ću samo reći da si je sama kriva i neka uzme aspirin i gotovo” (33:33-34:12).

²⁹ Izvan Nizozemske poznat i kao Cruyff.

³⁰ Godine 2020. započela je dopuna i izmjena ANS-a odnosno *Algemene Nederlandse Spraakkunst*, što je vodeća gramatika nizozemskog jezika. Godine 2021. u online verziji ove gramatike može se naći dio dopunjenih poglavlja (Instituut voor de Nederlandse Taal 2021), a jedno od njih je i poglavlje o oblicima koje zamjenice poprimaju na mjestu subjekta i na mjestu objekta. U tom je poglavlju, pod jednom napomenom, navedeno kako se „u govorenom jeziku često objektni oblici koriste umjesto subjektnih oblika“ te se navodi i primjer po kojem je Crujff poznat. Ova izmjena je dovela do rasprava među lingvistima budući da nije izričito navedeno kako ovo nije ispravan oblik korištenja te zamjenice (ANS bez dat.).

Nuhr se u ovom kontekstu stoga dotiče i teme njemačke vojske tj. *Bundeswehr* te spominje i poznato njemačko poduzeće koje se bavi proizvodnjom oružja, a to je Heckler & Koch. Prema njihovoj mrežnoj stranici, radi se o svjetski vodećem proizvođaču vatrenog oružja („Über Heckler & Koch“ bez dat.) te navode kako proizvode i *Sturmgewehr* 'jurišne puške', a o čemu će Nuhr napraviti igru riječima, no o tome nešto kasnije.

Finkers također spominje svog kolegu, popularnog kabaretista Youpa van 't Heka koji je i sam izveo brojne *Oudejaarsconference*, a između ostalog i onu 2014. godine. Tako Finkers spominje njegovu operaciju srca („Haagse politiek“ 2015, 3:13) te mu kasnije želi dobar oporavak („Gezondheid“ 2015, 3:27) na što dobije pljesak publike. Van 't Hekovu operaciju srca pak spominje u kontekstu bivšeg državnog tajnika za obrazovanje, kulturu i znanost, prethodnika već spomenutog Sandera Dekkera, gospodina Halbe Zijlstra, koji je i dan danas na vrlo lošem glasu jer se za vrijeme svog mandata odlučio na drastične rezove u području kulture. Zbog toga su zaposleni u tom sektoru bili iznimno nezadovoljni te su i narednih godina osjećali posljedice njegovih postupka. Finkers to opisuje ovako: „Prethodnik Sandera Dekkera je bio jedan takav. On je rekao, nemam veze s umjetnošću, niti znam išta o tome, dakle ja sam prava osoba za provođenje rezova u tom području” te da bi na isti način Finkers mogao provesti operaciju na Van 't Heku („Haagse politiek“ 2015, 3:00). Zanimljivo je što Finkers Zijlstru ne spominje imenom, već ga samo naziva Dekkersovim prethodnikom, ali daje jasan komentar na njegove needucirane političke odluke na području kulture koje je i Finkersovo područje djelovanja. Nadalje Finkers spominje i Ernsta Jansena Steura te govori kako bi se on, da je bio političar, isto tako bez problema izvukao iz nevolje i problema koje je prouzročio, baš poput Zijlstre. Jansen Steur je naime nizozemski neurolog koji je 2004. godine izgubio licencu za rad u medicini zbog falsificiranja potpisa svojih kolega kako bi si propisao lijek o kojem je postao ovisan nakon teške prometne nesreće, zbog davanja krivih dijagnoza pacijentima, falsificiranja nalaza kako bi potvrdio svoje dijagnoze, nepotrebnog propisivanja teških lijekova i sl. Ova tema postala je ponovno aktualna 2014. godine kada je Jansen Steur podnio žalbu tvrdeći da zbog teških lijekova i oštećenja mozga nakon nesreće nije bio uračunljiv prilikom davanja krivih dijagnoza, te je 2015. godine (i ponovno 2016., nakon odbacivanja presude iz 2015. godine) oslobođen optužbi za svoje medicinske prijestupe.

Još jedna značajna Nizozemka koje se Finkers prisjeća u svom nastupu jest Annie M.G. Schmidt (1911.-1995.). Zanimljivo je što ovu svestranu spisateljicu i pjesnikinju neki smatraju „majkom nizozemskog kabareta“:

„Iako oblici njezinih djela (dječje knjige, mjuzikli, radijske i televizijske serije i kazališna djela) nisu pretjerano povezani s kabaretom, sadržaj i atmosfera istih jesu, kao i činjenica da su njezina djela uvijek direktno progovarala o tabu temama“ (Van der Plank i Nijhof, 1993, 250).

Finkers publici u Leidenu naime govori kako je njihovog sumještana, slavnog DJ-a Armina van Buurena, pitao bi li komponirao pjesmu za njegov nastup. Govori kako je ta pjesma (pod imenom *Kip zonder kop* 'Kokoš bez glave', koju će zatim izvesti), iako nije loša, malo problematična budući da nije „na razini koja se može očekivati od nastupa Hermana Finkersa“. Zatim nasmije publiku govoreći kako je to više „fora stvar za *Annie M.G. Schmidtprijs*“ („Zwarte Piet“ 2015, 0:00-0:30). *Annie M.G. Schmidtprijs* 'Nagrada Annie M.G. Schmidt' godišnja je nagrada koja se u Nizozemskoj dodjeljuje za najbolju kazališnu pjesmu prethodne godine.

4.4. Izražavanje zajedničke kulture i identiteta

Ranije se u ovome radu sagledala uska poveznica između kabaretista i publike te je spomenuto da publika koja prisustvuje određenom kabaretskom nastupu predstavlja kolektiv koji dijeli zajedničke vrijednosti, stavove i osjećaj lojalnosti (v. str. 24). Stoga ne začuđuje da se u oba nastupa može primijetiti da i Nuhr i Finkers raznim izjavama demonstriraju zajedništvo s publikom, bilo na implicitan ili eksplicitan način. Može se primijetiti da je to zajedništvo i međusobna povezanost prije svega proizlazi iz njihove zajedničke nacionalnosti, domovine i prošlosti te svakodnevice i aktualnosti kojima se svakodnevno susreću i nose, pogotovo kada se radi o teškim vijestima koje pogađaju cijelu državu, kao primjerice ranije spomenuto namjerno rušenje zrakoplova *Germanwingsa* na kojem su većina putnika bili Nijemci. Pri tome je bitno, kao što je već ranije navedeno, da bude ispunjenja jedna od pretpostavki kabareta, a to jest da je publika upućena u ono što se događa u njihovom okruženju odnosno društvu i da se kabaretist zahvaljujući tome može poigravati s tim njihovim znanjem.

Tako i Finkers u jednom dijelu svog nastupa pokazuje da ozbiljno promišlja o političkim i povijesnim događajima u Nizozemskoj, ne samo onima značajnima za 2015. godinu, već i onima iz njihove zajedničke prošlosti. On naime objašnjava kako je 2015. godina na mnogo načina komemorativna godina („De hoop“ 2015, 4:43-6:52). Govori kako je 2015. godine obilježeno 350 godina od osnivanja nizozemske mornarice (niz. *Korps Mariniers*) te 200 godina

od bitke kod Waterlooa kao i od osnivanja Ujedinjenog nizozemskog kraljevstva³¹. Da se tu radi o bitnim događanjima u prošlosti Nizozemaca primjećuje se na tome što Finkers govori o tome kako je utemeljena “naša mornarica” i “naše kraljevstvo”. Finkers zatim navodi kako je prošlo 100 godina od genocida Turaka nad Armencima tijekom Prvog svjetskog rata, a 75 godina od početka i 70 godina od kraja Drugog svjetskog rata, čime ukazuje na značajne godine u svjetskoj povijesti i podsjeća na zločine protiv čovječnosti koji ne smiju biti zaboravljeni, čak i ako nisu direktno povezani s nizozemskom poviješću. Iduća obljetnica koju spominje jest 20 godina od masakra u Srebrenici. Ovime se ne prisjeća samo rata na prostorima bivše Jugoslavije i ovog zločina protiv čovječanstva, kojeg se smatra najvećim u Europi nakon Drugog svjetskog rata, već se implicitno prisjeća i činjenice da je i Nizozemska igrala bitnu ulogu u Srebrenici. Nizozemski bataljun pod nazivom *Dutchbat* (skraćeno od *Dutch Batallion*) poslan je u sklopu UN-ove mirovne misije u Srebrenicu kako bi tamo zaštitili Bošnjake od potencijalnog napada Vojske Republike Srpske. Smatra se kako nizozemska vojska nije učinila sve u svojoj moći kako bi zaštitila ove ljude (iako je nizozemskih vojnika bilo znatno manje nego vojnika Vojske Republike Srpske), budući da je pod njihovim nadzorom ubijeno preko 8.000 bošnjačkih dječaka i muškaraca te je bilo deportirano, zlostavljano i silovano preko 23.000 žena, starijih i djece. Nizozemska se stoga smatra (djelomično) odgovornom što je do ovog genocida došlo („Dutch State Liable over 300 Srebrenica Deaths“ 2014; „Srebrenica Massacre: Dutch State ,10% Liable‘ for 350 Deaths“ 2019). Zadnja, najmlađa obljetnica koje se prisjeća, koja je ujedno godišnjica još jedne katastrofe koja je pogodila nizozemsku javnost, jest pad zrakoplova Malaysia Airlinesa, poznat pod nazivom MH17. To je bio linijski let između Amsterdama i Kuala Lumpur, a ovaj je zrakoplov srušen 17. srpnja 2014. nakon što je pogođen raketom u ukrajinskom zračnom prostoru, tijekom Oružanog sukoba na istoku Ukrajine. Živote su izgubili svi putnici i članovi posade, kojih je bilo sveukupno 298, od čega 196 nizozemskih državljana („Dit zijn de 298 slachtoffers van de ramp met MH17“ 2020). Stoga ne iznenađuje da se Finkers prisjeća ovog događaja koji je 2015. godine bio još izrazito svjež u mislima publike te koji je potresao brojne Nizozemce i zasigurno obilježio njihovu svakodnevicu, uključujući vijesti u medijima, u razdoblju nakon ove katastrofe.

Nuhr s druge strane već na samom početku svog nastupa navodi kako „razne države imaju razne probleme“ te navodi kako u Saudijskoj Arabiji nema dovoljno krvnika. Zatim govori: „Dakle ako vam se *kod nas* više ne sviđa [...]“ (2015, 1:17-1:24; kurziv dodan) čime

³¹ niz. *Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*, kraljevstvo koje je postojalo između 1815. i 1830. godine, a koje se sastojalo od područja današnje Nizozemske, Belgije i Luksemburga.

naglašava da s publikom dijeli domovinu odnosno mjesto stanovanja, njemačku svakodnevicu koja nekome može biti više, a nekome manje privlačna. Malo kasnije u istom kontekstu navodi:

„Pročitao sam taj oglas u novinama, pisalo je 'Tražimo krvnika' i pomislio sam, nemoguće, takav oglas za posao *kod nas* ne bi bio dozvoljen. *Kod nas* bi u oglasu moralo pisati 'Tražimo krvnika/krvnicu'“ (ibid., 1:40-2:00; kurziv dodan).

Ovdje Nuhr, osim što je šalu temeljio na neočekivanom obratu, nije naglasio samo sintagmu „kod nas“ i time ukazao na zajednički identitet s publikom, nego je i tematizirao obaveznu jezičnu ravnopravnost oba roda u oglasima za posao koja se prakticira pri oglašavanju u Njemačkoj. Kasnije Nuhr navodi kako godina na izmaku nije bila lijepa godina: „Dogodile su se mnoge loše stvari, nula bodova na Euroviziji“ (ibid., 2:25-2:37). U ovoj situaciji uopće nije bilo potrebno naglasiti tko je dobio nula bodova na ovoj *Euroviziji* jer je jasno da Nuhr, pri obraćanju publici u Njemačkoj, misli na nastup njemačke predstavnice³² koja nije osvojila niti jedan bod za Njemačku na ovom glazbenom natjecanju. Daljnji zanimljivi primjeri ovakvog naglašavanja zajedničkog identiteta, prošlosti i kulture jest kada ovaj kabaretist priča o izbjegličkoj krizi te se pita trebaju li Nijemci „shvatiti kao kompliment što tako puno ljudi želi doći *k nama*“ (ibid., 6:48; kurziv dodan) te kada navodi kako vjeruje da „se ljudima *kod nas* znatno bolje sviđa kada žive negdje drugdje“ (ibid., 7:09; kurziv dodan). Nuhr nadalje u drugim trenucima nešto eksplicitnije naglašava njemački identitet sebe i publike, dakle identitet koji dijeli s publikom na temelju njihove zajedničke nacionalnosti, te govori „mi Nijemci“. Ovaj primjer se javlja kada na šaljiv način tematizira doseljavanje Austrijanaca (koji dijele isti jezik s Nijemcima, iako doduše s određenim razlikama) u Njemačku te kada publici priušti humorističan neočekivani obrat: „Svake godine više Austrijanaca migrira u Njemačku nego Nijemaca u Austriju. Tu se vidi da smo *mi Nijemci* u stanju integrirati i egzotične kulture (*smijeh*) i da su i jezične barijere premostive“ (ibid., 7:35-7:50; kurziv dodan).

U jednom ozbiljnijem fragmentu Nuhr pak komentira netrpeljivost i animozitet prema pridošlim izbjeglicama iz muslimanskih država, ali i prema svim ostalim muslimanima u Europi koje su postali predmet skepse i nepovjerljivosti uslijed terorističkih napada u Europi. Koristi tu priliku kako bi stao u obranu svih onih muslimana koji nemaju nikakve veze s terorizmom, ali istovremeno moraju preuzeti dio odgovornosti te biti svjesni svega što se događa u ime islama jer je upravo to ono s čime se on kao Nijemac i sam može poistovjetiti te komentira problematičnost njemačke povijesti:

³² Bila je to 2015. godine Ann Sophie s pjesmom *Black Smoke* s kojom je zauzela zadnje, odnosno 27. mjesto.

„Za neke je svaki musliman odjednom postao terorist, a drugi su stalno govorili, 'To nema nikakve veze s islamom', što smatram jednako smiješnim. Da, žao mi je svih muslimana koje se baca u isti koš sa šupcima teroristima, to je jako nepravedno (*pljesak*), ali smatram da si ljudi previše olakšavaju kada kažu, 'To nema nikakve veze s islamom', jer to nije točno. Cijele godine se ubija u ime islama, onda to zasigurno ima veze s islamom. A ja sam Nijemac. Cijelog sam se života [...] morao baviti onime što se dogodilo u njemačko ime i to tako treba biti. Nijemci su razrušili svijet, to se tiče i mene jer sam Nijemac, stoga će se i muslimani morati baviti onime što se dogodilo u njihovo ime. Istovremeno muslimani smiju očekivati da ih se neće tretirati kao zločince. Ti atentatori su bili muslimani, ali to naravno ne znači da su svi muslimani atentatori. Tako su i naši nacisti ovdje Nijemci, ali nisu svi Nijemci nacisti [...]“ (ibid., 17:20-18:30).

Ovaj fragment izuzetno je značajan u prikazivanju toga da kabaretist dijeli zajednički identitet s publikom budući da ova usporedba ne bi bila toliko relevantna i ne bi imala toliki značaj i težinu da i sama publika nije sastavljena od Nijemaca koji kao narod dijele identitet koji se, između ostalog, temelji na teškoj prošlosti koja je uništila brojne nedužne živote. Nadalje je bitan jer pokazuje i kako ne dijele svi Nijemci iste vrijednosti te iako su iste narodnosti, kabaretist se nikada ne bi mogao poistovjetiti s neonacistima koji su postali aktivni u Njemačkoj i njihovom ideologijom koja podržava mržnju prema pojedinim drugim narodima, religijama i skupinama ljudi. Treća stavka koja je važna je i ta što Nuhr pokazuje poštovanje prema brojnim muslimanima koji žive u Njemačkoj (i zapadnom svijetu u globalu) te zaslužuju da ih se tretira na jednak način kao i sve ostale ljude – s jedne strane jer mnogi od njih i sami jesu Nijemci ili se tako osjećaju iako imaju korijene iz drugih dijelova svijeta, budući da su tu rođeni, odrasli, proveli najveći dio života, zasnovali obitelji i sl.; s druge strane zato što mnogi od njih dolaze u Njemačku u potrazi za boljim ili sigurnijim životom jer imaju visoko mišljenje o državi koja ih je prihvatila i na taj način im omogućila lakši život.

I Nizozemci imaju problematičnu prošlost s kojom se moraju nositi, a to je njihova kolonijalna i robovlasnička povijest koja seže sve do 17. stoljeća odnosno Zlatnog doba nizozemske povijesti. Ovoj je temi ranije posvećeno poglavlje (v. str. 52-56) u kojem se analizirao Finkersov narativ o *Sinterklaasu* i problematičnom *Zwarte Pietu*. Stoga će se samo ponoviti Finkersova izjava učiteljice koja je rekla sljedeće: „Stanley nije kriv što *nas* on podsjeća na *našu* robovlasničku povijest“ („Zwarte Piet“ 2015, 4:09-4:54; kurziv dodan). Ovdje se, unatoč šaljivosti, primjećuje aludiranje na postojanje različitih identiteta unutar sveukupnog

nizozemskog stanovništva – s jedne strane postoji zajednički identitet 'autohtonih'³³ Nizozemaca koji dijele problematičnu robovlasničku povijest, a s druge strane postoji suprotstavljeni identitet svih onih 'alohtonih'³⁴ Nizozemaca koji su se nalazili s druge strane robovlasničkih odnosa, a danas su ravnopravni članovi nizozemskog društva.

U Finkersovom nastupu možemo pronaći i brojne druge identitete na koje kabaretist aludira, a to nije samo identitet koji dijeli s drugim Nizozemcima, već i zajednički identitet s ljudima iz provincije Twente, s drugim katolicima u Nizozemskoj, a na široj razini i s drugim Europljanima. Tako primjerice govori: „Na to smo *mi ljudi iz Twentea* posebno ponosni“ te govori kako su oni „100% seljačine“ („Zwarte Piet“ 2015, 1:45; kurziv dodan). Prikazivanje zajedničkog identiteta s drugim govornicima tventskog dijalekta primjetno je i kada Finkers jedan dio svog nastupa izvede na tventskom dijalektu – radi se o kratkoj inscenaciji razgovora kojeg je vodio s prijateljem. Prije nego započne s navedenom inscenacijom, publici govori: „Vjerujem da ćete razumjeti“ („De liefde“ 2015, 4:58) pri čemu ne samo da naglašava zajednički identitet s ljudima s kojima dijeli zajednički dijalekt, nego se na neki način udaljava od identiteta Nizozemaca i štoviše, radi razliku između sebe i publike za koju pretpostavlja da nisu iz istočne regije Twente budući da nastupa u gradu Leidenu, na jugozapadu države (baš kao što je naglašavao razliku između Stanleya, Nizozemca s migracijskom pozadinom i tamnom bojom kože, i svog nećaka i njegove učiteljice, Nizozemaca s nizozemskom pozadinom i svijetlom bojom kože). Naglašava da će, iako nisu izvorni govornici tog dijalekta, ga uspjeti 'poloviti' kao izvorni govornici nizozemskog jezika. Finkers je bio u pravu – publika je shvatila fragment i dobro prihvatila šalu što se može zaključiti iz oduševljenog smijeha publike nakon ovog fragmenta.

Poznata je činjenica da je Finkers vjernik, odnosno katolik. Bitna je to informacija s obzirom na to da Nizozemska ima bitnu povijest reformacije i protestantizma, no danas je protestanata manje nego katolika te Nizozemska u globalu zadnjih (desetaka) godina broji sve manje vjernika zbog rastućeg broja ateista i agnostika – 2020. godine prema Nizozemskom zavodu za statistiku to je bilo čak 54% stanovništva starije od 15 godina (Centraal Bureau voor de Statistiek 2020). Svoj zajednički identitet s drugim katolicima izražava sljedećim

³³ koji nema prethodnika (o stanovništvu, narodima itd.) [autohtona riječ]; izvoran, starosjedilački („Autohton“ bez dat.)

³⁴ koji je stran; tuđ, inozeman („Alohton“ bez dat.). Pojmovi *autochtoon* i *allochtoon* koristili su se u nizozemskom jeziku od 1990.-ih godina, ali su s godinama dobili negativne konotacije. Stoga je 2016. godine na državnoj razini donesena odluka da se ovi pojmovi zamijene politički korektnijim pojmovima *personen met een Nederlandse achtergrond* 'osobe s nizozemskom pozadinom' i *personen met een migratieachtergrond* 'osobe s migracijskom pozadinom' (De Ree 2016). U tekstu su se s namjerom upotrijebili problematični pojmovi kako bi se pokazalo da multikulturalno društvo sa sobom nosi i brojne jezične izazove.

rečenicama: „Sada u Nizozemskoj ulazimo u budućnost kardinala Eijka. Nedavno smo čuli našeg župnika kako govori da ispod hrasta ništa ne raste³⁵“ („Het geloof“ 2015, 5:09). Vijest o tome da Nizozemska ima novog kardinala bi i za jednog Nizozemca mogla biti nepoznata ukoliko ne prati vijesti o Crkvi odnosno ukoliko ga iste ne zanimaju jer ga se ne tiču osobno, no u ovom slučaju se radi o vrlo kontroverznom svećeniku koji je već poznat po svojim negativnim stavovima prema homoseksualcima, rastavljenim ljudima koji ponovno ulaze u brak i žele ostati dio vjerske zajednice, pa čak i o papi Franji kojeg ne smatra primjerenim za ulogu pape. U drugoj rečenici stoga Finkers nasmijava publiku igrom riječima koja funkcionira samo u nizozemskom jeziku: naziv za hrast odnosno *eik* izgovara se na isti način kao i prezime novog nizozemskog kardinala Eijka. Kada Finkers dakle govori da ispod hrasta ne raste ništa, zapravo misli da pod novim kardinalom Eijkom ništa neće moći rasti odnosno napredovati unutar katoličke Crkve u Nizozemskoj. Ovaj stav potvrđuje još jednom igrom riječima, a to je kada kaže da je Eijk nadbiskup odnosno „glava“ (*hoofd*) u Utrechtu, ali da smatra da bi više smisla imalo da ga se zove „glupom glavom³⁶“ (*domkop*) (ibid., 2015, 5:23). I ova šala funkcionira samo u nizozemskom (i njemačkom³⁷) te je točan prijevod riječi *domkop* 'budala' odnosno 'glupan', pri čemu je riječ *kop* sinonim za riječ 'glava' odnosno *hoofd*.

Kada se radi o prikazivanju zajedničkog identiteta sa svim Europljanima, mogu se izdvojiti Finkersove sljedeće izjave: „Radi se o tome kako ćemo *mi* reagirati na nadu izbjeglica i na napade u Parizu“ („De hoop“ 2015, 1:48; kurziv dodan) i „Gledajte, Europa *kod nas Europljana* nije popularna“ (ibid., 2015, 7:26; kurziv dodan). Obje rečenice ovaj kabaretist izjavljuje kada priča o izbjeglicama u Europi i o sve većem neonacističkom pokretu u Europi, dakle ne samo u Nizozemskoj, te spominje napad u Parizu koji nije potresao samo Pariz i Francusku, nego prouzročio strah, tugu, potresenost u cijeloj Europi. O europskom zajedništvu i solidarnosti uslijed ovog napada svjedoči i slogan koji je nastao i mnogo se koristio po ulicama, medijima, društvenim mrežama: *Je suis Charlie* 'Ja sam Charlie [Hebdo]'

Naposljetku je bitno navesti i kako Finkers pokazuje zajedništvo sa svim Nizozemcima. Finkers govori kako je „računanje jedini predmet koji *mi Nizozemci* smatramo bitnim“ („Haagse politiek“ 2015, 2:12; kurziv dodan) kada govori o nizozemskom političaru i državnom tajniku Sanderu Dekkeru koji je predlagao da se uloži više novca u matematičko obrazovanje djece i o tome kako bi se poseban porez za prikupljanje tih sredstava nazvao *Onderwijs TZ* 'Obrazovanje TZ'. Finkers se šali da je Dekker rekao, kada su ga pitali što znači kratica TZ, da to označava

³⁵ „Onder eik/Eijk groeit niets.“

³⁶ Doslovno prevedeno u nastojanju da se šala pokuša očuvati i na hrvatskom jeziku.

³⁷ niz. *domkop*, njem. *Dummkopf*

riječ *toeslag* 'dodatni porez' i time pokazao svoje neznanje o nizozemskom pravopisu i o tome da se navedena riječ piše sa slovom *s*, a ne *z*. I ova šala povezana je sa zajedničkim znanjem o nizozemskom pravopisu, te netko tko ovim znanjem ne raspolaže navedenu šalu neće (nužno) shvatiti. U dijelu nastupa kada spominje kako se u ratom uništenim i osiromašenim zemljama Bliskog Istoka uništavaju tenkovi u vrijednosti od 5 milijuna dolara te komentira kako bi se u takvim zemljama moglo „napraviti mnogo lijepih stvari“, te zatim govori sljedeće: „Večeras će se samo u *našoj zemlji* iskoristiti vatromet u vrijednosti 70 milijuna eura“ („Diverse nieuwsberichten“ 2015, 4:27-4:38; kurziv dodan). Finkers se u ovom dijelu odlučuje reći „naša zemlja“ (iako je isto tako mogao reći „Nizozemska“), čime ponovno naglašava zajedništvo u zajednički identitet s publikom. Zanimljivo je što, s druge strane, kada govori o nizozemskom jeziku i tome kako mu je bitan³⁸, ne govori o „našem jeziku“ nego o „nizozemskom jeziku“ („Spelling“ 2015, 0:35).

Finkers u jednom trenutku raspravlja o tome što odlučiti po pitanju izbjegličke krize – treba li ići stopama njemačke kancelarke Angele Merkel i tadašnjeg francuskog predsjednika François Hollande, koju su vodili politiku pomaganja izbjeglicama i olakšavanja njihovog dolaska u Europsku Uniju, ili se voditi stilom ekstremne desnice francuske političarke Marine Le Pen i nizozemskog političara Geerta Wildersa. Na kraju, kao potencijalni zaključak i moguće rješenje za ovu tešku situaciju, šaljivo govori: „Ili ćemo jednostavno, isto kao prije, unajmiti Turke da obave dosadan posao“ („De hoop“ 2015, 1:53). Ovime Finkers aludira na 1960.-e i 1970.-e godine kada je nizozemska vlada dovodila ‘gastarbajtere’ iz Turske kako bi u procvatom poslijeratnom nizozemskom gospodarstvu radili sve one poslove koji Nizozemcima nisu bili privlačni³⁹.

Kod Nuhra se može prepoznati još jedno stvaranje zajedništva, a to je ono koje se temelji na generaciji kojoj pripada. On naime u jednom dijelu svog nastupa govori o svojoj staroj *Bubi* čime uspostavlja zajednički identitet s gledateljima koji su njegovi vršnjaci te se i sami sjećaju onoga o čemu im priča: „Ona [*Buba*] nije imala softver, imala je dva žmigavca – električna – to je već bilo napredno, i ponekad bi stala, i onda se nije išlo ovlaštenom servisu nego šamanu koji bi negdje ubo odvijačem (*smijeh*), pa bi se skinuo gar sa svjećice i ona bi opet vozila (*smijeh*) – to je bio softver” (2015, 40:43-41:02). Po smijehu i pljesku publike može se zaključiti

³⁸ Zanimljivo je primijetiti da Finkers govori sljedeće: „De Nederlandse taal gaat me aan het hart“, stoga koristi frazu „iets gaat iemand aan het hart“ što znači da se netko puno brine oko nečega i da ga nešto čini tužnim. Postoji i vrlo sličan izraz, a to je „iets gaat iemand na aan het hart“ što znači da je nešto nekome jako bitno (Taalpost - Nieuwsbrief voor taalliefhebbers 2017), a koji se u ovom kontekstu čini primjerenijim. Ipak, Finkersova naredna rečenica bi mogla objašnjavati zašto se Finkers odlučio za prvi izraz, a to je: „Kad vidiš kako ljudi danas pišu, to je strašno“ („Herman Finkers | Spelling“ 2015, 0:40), čime pokazuje da se brine za razvoj nizozemskog jezika.

³⁹ I u Njemačkoj je došlo do vrlo slične situacije.

da je mnogim gledateljima ova uspomena još svježija i poznata, a vjerojatno i draga. Isti dojam o povezivanju s generacijom se stječe kada Nuhr priča o tome kako je izgledao odgoj djece kada je on sam bio dijete, a kako taj odgoj izgleda danas:

„Otiđite malo na igralište, tamo roditelji stoje kraj tobogana, majka s jedne strane, otac s druge strane, ako [dijete] slučajno padne. Mi smo prije stajali na toboganu od 5 metara, balansirali na rukohvatima (*smijeh*) i kada bi pali bi se odrasli odmaknuli u stranu (*smijeh*), i nastavili bi razgovarati i usput rekli, 'To će te naučiti pameti'⁴⁰ (*smijeh*). I onda si dva tjedna išao kroz svijet takav (*oponaša hod polomljene osobe u gipsu, smijeh*) i svaki put kad bi prošao kraj roditelja, morao si slušati, "Si vidio?⁴¹ 'Si vidio? 'Si vidio? (*smijeh*)” (ibid., 56:39-57:20).

I ovdje se po smijehu publike može zaključiti da mnogi shvaćaju o čemu Nuhr govori te da se slažu s njime – što opet potvrđuje činjenicu da publika s namjerom odlazi na određeni kabaretski nastup, odnosno na nastup određenog kabaretista. Slično uspostavljanje veze i identiteta s publikom na temelju godina može se primijetiti i kod Finkersa kada mlađe članove publike eksplicitno izdvaja govoreći da će morati određene informacije potražiti na *Googlu* i *Twitteru* kako bi shvatili o čemu govori, upravo zato što govori o ličnostima koje su bile poznatije 'prije njihova vremena' te su shodno tome poznatije (nešto) starijoj populaciji (ili onima koji su dobro pazili na satu povijesti), kao što su Loe de Jong (v. str. 60) i Joseph Goebbels („De hoop“ 2015, 3:00).

Da je zajednički identitet moguće prikazati i na temelju specifičnog proizvoda pokazuje činjenica da Nuhr spominje piće poznato na njemačkom tržištu pod nazivom *Kleiner Feigling* (2015, 30:25). Radi se o gotovo kulturnom proizvodu, alkoholnom piću koje uglavnom dolazi u bočicama zapremnine 0,02 l i koje neće nužno biti poznato strancima ili ljudima koji ne žive u Njemačkoj. O ovom proizvodu Nuhr govori u kontekstu karnevala u Njemačkoj te pritom opisuje kako to izgleda – ljudi se hvataju pod ruke i zajedno plešu, a zatim netko izvadi iz džepa ovo poznato njemačko piće 's očima' (na omotu bočice vidi se prepoznatljiv i simpatičan par nacrtanih očiju), koje je po svemu sudeći neizostavan dodatak ovakvim proslavama.

4.5. Jezik

⁴⁰ Njem. *Aus Schaden wird man klug*. Donekle bi odgovarao i prijevod 'Na greškama se uči', no on zvuči previše afirmirajuće, dok izjava kabaretista jasno ima namjeru izgrditi dijete.

⁴¹ *Siehste?*

Pri preuzimanju nagrade *Kulturpreis Deutsche Sprache* 2014. godine, u svom govoru je Nuhr naveo kako je jezik njegov „jedini alat”, da su njegovi „nastupi stopostotno sačinjeni od jezika” jer on „osim toga ništa ne radi, [...] nema ništa drugo na pozornici” te da „nikada ne bi pomislio da će jednog dana to zanimati toliko ljudi” (Glück, Krämer, i Schöck 2014, 47). U svojoj autobiografiji o svojim nastupima piše zašto nikad nije htio koristiti 'lude' rekvizite na pozornici:

„Htio sam riječima djelovati na ljude [...]. Ljudi su s jezikom dosegli novu razinu apstrakcije koju evolucija prije toga nije poznavala. Naučili su verbalizirati kompleksne sadržaje te ih time učinili dostupnima i diskutabilnima za svijest. Kakvo postignuće! Ovu kulturnu tehniku sam htio koristiti kako bih ljudima otvorio oči“ (Nuhr 2017, 250).

Jasno je dakle da je jezik najbitniji element odnosno 'tehnika' Nuhrovih nastupa, kao zapravo i svakog drugog kabaretista, čak i onog koji se služi i rekvizitima. Uloga kabaretista je naime, kao što je već više puta navedeno, da se igra znanjem publike i da ga preoblikuje, ili kako Nuhr navodi, da publici „otvori oči“ – a to postiže upravo riječima koje izgovara.

U ovom će se poglavlju stoga posvetiti upravo jeziku koji je tako ključan i neizostavan dio kabareta. Promotrit će se kakvim se jezičnim stilom koriste ova dva kabaretista, kojim stilskim sredstvima te će se postaviti pitanje kojem se jezičnom stilu ista mogu pripisati. Analizirat će se služe li se (povremeno) i izrazima na drugim jezicima osim svojih materinskih jezika i zašto, kao i svojevrsne diskusije koje započinju o pojedinim riječima – prije svega o riječima koje mogu imati dvostruko značenje. Posvetit će se i igrama riječima, pri čemu se također radi o izjavama s dvojakim značenjem, ali i s humorističnim prizvukom te motivom da se publika na taj način nasmije. Promotrit će se u konačnici i kakvim se neverbalnim sredstvima komunikacije služe ovi kabaretisti te s kojim ciljem.

4.5.1. Jezični stil

Ne koriste se svi kabaretisti istim stilom govorenja. To se primjećuje i prilikom analize nastupa ova dva kabaretista kada postaje jasno da oni koriste dva različita jezična stila. Dieter Nuhr primjerice koristi vrlo mnogo kolokvijalnih izraza, nekada i grubih i prostih riječi, te se bez sumnje koristi razgovornim, kolokvijalnim, svakodnevnim jezikom (njem. *Umgangssprache*)⁴².

⁴² s pojedinim iznimkama, kao što je fragment u kojem recitira porezni zakonik u kojem se koristi posebnim jezikom odnosno poreznim žargonom (v. str 53).

Međutim, unatoč jezičnom stilu, obraća se publici zamjenicom iz poštovanja (njem. *Sie*), što je zapravo i vrlo uobičajeno u njemačkom društvu kada se radi o prvom susretu dvije ili više osoba formalnog ugođaja, ili kada se, kao u ovom slučaju, izvođač obraća publici, čak i kada je ugođaj manje formalan. Herman Finkers s druge strane zasigurno koristi nešto istančaniji jezični stil s tek pokojom 'manje pristojnom' riječi te se koristi prije svega standardnim nizozemskim jezikom⁴³. Nadalje, on se publici također obraća zamjenicom iz poštovanja (niz. *u*), iako je nizozemsko društvo mnogo otvorenije i slobodnije po pitanju korištenja zamjenice *ti* (niz. *jij/je*, ili *jullie* u pluralu), čak i s ljudima s kojima se susreće prvi puta. Primjetno je i da Finkers govori u kraćim rečenicama, dok Nuhr govori u puno dužim rečenicama kojima se ne može uvijek točno odrediti početak niti kraj, što također pridodaje neformalnom ugođaju te osjećaju da Nuhr govori slobodno i spontano (čime se ne želi reći da je atmosfera Finkersovog nastupa formalna niti da djeluje da je njegov nastup naučen napamet). Također, Finkers je poznat po svom prepoznatljivom naglasku iz Almela (v. str. 27), ali osim toga koristi prije svega standardne izraze. Kod Nuhra se, kao što je već spomenuto, radi o razgovornom jeziku s velikim brojem kolokvijalnih izraza, ali također koristi i standardne izraze, te također govori primjetnim naglaskom regiolekta iz Porajnja („Sonnyboy des Kabarett’s”: Böhmermann teilt uralte Zeitungskritik über Dieter Nuhr“ 2020). Karakteristike ovog regiolekta koji se primjećuju u njegovom nastupu jesu čest izgovor slova *g* kao /ch/⁴⁴. Često riječ *nicht* 'ne' izgovara kao *nich'*, riječ *wir* 'mi' kao *wa* te na sličan način krati i druge riječi. Što se još može primijetiti kod Finkersa je tipična uporaba umanjjenica u nizozemskom jeziku⁴⁵, primjerice *een overzichtje* 'pregledić' („1 januari“ 2015) ili *Pietje* 'Petrić' („Zwarte Piet“ 2015). Zanimljivo i kada govori o tome kako mu teško pada, nakon vijesti o odrubljivanju glava na Bliskom istoku koje za doručkom dobije preko Twittera, „otkinuti kapicu s jajca“ („daar sla je toch een beetje raar het *kapje* van je *eitje* af“ („Twitter“ 2015, 1:10-1:20), stvarajući tragikomičnu vizualizaciju jajeta u stalku po kojem se udara žličicom, kako bi mu se skinula 'kapica'. Također se može primijetiti

⁴³ poznat kao ABN odnosno *Algemeen beschaafd Nederlands*

⁴⁴ konkretno u sljedećim riječima: *sagte, Bahnstieg, Weggenossen, fragte, Krieg, überzeugt, Schlaganfall, liegt, Aufzug, biegt, aufgeregt, Flugzeug* (iako bi bilo moguće i *Flugzeug*), *Tag, schlagartig, Zug, mitgekriegt*.

⁴⁵ Umanjenice u nizozemskom mogu imati razne funkcije. Cohen (1984) ih navodi osam: klasična funkcija umanjjenice (mala kapa postaje kapica); funkcija kategoriziranja (postoje žlica i žličica, i korištenjem umanjjenice se razaznaju kao dva različita predmeta koji pripadaju različitim kategorijama); funkcija označavanja (jednog) primjerka (*ijs* kao 'led' ili 'sladoled', a umanjjenica *ijsje* kao jedna porcija sladoleda); funkcija nježnosti (kao kada se obraća djetetu, ili kao rezultat zaljubljenosti ili suosjećanja); funkcija društvenosti odnosno *gezelligheid*, kao još jedan značajan koncept nizozemske kulture (kao kada se lijepo provedena zajednička večer nazove *een fijn avondje*); funkcija izgovaranja odnosno bagateliziranja (jer je manje strašno reći da netko boluje od gripice ili *een griepje*, kao što je manje strašno nekome reći da je budalica ili *debieltje*); funkcija umanjivanja važnosti (kao ako se čovjeka nazove malim čovjekom ili *mannetje*) te funkcija feminiziranja (kod odjevnih predmeta, tako da bluza za žene nije *bloes* nego *bloesje*).

kako pomalo posprdno, i s namjerom umanjivanja vrijednosti, ali s humorističnim prizvukom, koristi umanjenicu kada govori o nagradi *Annie M.G. Schmidtprijs*. Govori tada kako njegova prva pjesma večeri, *Kip zonder kop*, nije nešto što bi se moglo očekivati na njegovom nastupu, nego je „zgodna stvarčica“ za nagradu *Annie M.G. Schmidtprijs* („Zwarte Piet“ 2015, 0:15-0:30). Sličan dojam ostavlja i kada Finkers govori o tome kako bi se ljudi iz njegove provincije Twente mogli mijenjati za nadimak s crncima. Pritom o tome govori kao o *goedmakertje* odnosno o 'gestici' kojom bi pokušali popraviti situaciju, što djeluje pomalo netaktično i može biti još jedan od razloga zašto Zijp ne podržava ovaj Finkersov narativ (v. str. 53). Slična funkcija umanjenice se primjećuje i kada Finkers katastrofu u Černobilu naziva *ongelukje* odnosno 'nezgodicom' („Haagse politiek“ 2015, 4:10). Umanjenica koja pak ima znatan humoristični efekt jest *Paul de Leeuw* – u fragmentu u kojem koristi ovu umanjenicu, Finkers govori kako u centru za opremanje vrta nije mogao pronaći vrtne patuljke koje voli, ali da je zato vidio jako puno kipova Bude koje naziva imenom ovog poznatog nizozemskog voditelja, ali u obliku deminutiva („Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid“ 2015, 2:46).

Dieter Nuhr tako i pri komentiranju vrlo ozbiljnih ili tragičnih tema koristi riječi koje njegovom nastupu daju humorističan prizvuk. Tako određene ljude naziva *Vollhonn* 'totalni idiot', *Depp* 'budala', *Terrorheini* 'teroristički tikvan'. (Značajno je i to što se upravo na temelju ovakve nesputane uporabe takvih uvreda može zaključiti da kabaretist uistinu poznaje svoju publiku odnosno zna što 'smije' reći pred njom, a da bi pritom dobio ili zadržao njihovo odobravanje. Također, njegova publika na temelju predznanja o njemu, odnosno onog što su čuli na njegovim prijašnjim nastupima, može zaključiti kakve teme i kakav jezični stil može očekivati.) Također govori o *Glutenscheiße* 'glutenskom sranju' kada sarkastično govori o bijelom kruhu i tome kako Nijemci jedu samo prava „teutonska“ tvrda pirova peciva te govori kako se od konstante izloženosti medijima i vijestima postaje *krank in der Rübe* 'bolestan u tikvu'. Terorističke (samo)ubojice naziva 'idiotima' tj. *Trottel*, dok druge skupine ljudi naziva *Heulsusen* odnosno 'plačljivcima'. Nadalje u kontekstu medija koji prikazuju stalno iste vijesti govori kako mu to ide na jetru (njem. *auf den Sack gehen*), a u kontekstu drugih tema govori kako su mu određene stvari *völlig wurscht* odnosno da ga to uopće ne zanima. Također spominje riječ *Feierabend* (2015, 15:20, 34:11) koja se u doslovnom značenju odnosi na kraj radnog vremena i početak slobodnog vremena, no u frazi kojom se koristi Nuhr, *damit ist Feierabend*, radi se o kolokvijalnom izrazu kojim se želi reći da je određena tema o kojoj se govori zaključena („Feierabend“ bez dat.). Još jedan takav uzvik koji koristi je *Wahnsinn* 'ludnica' (2015, 48:18) odnosno kolokvijalni uzvik kojim se izražava da je nešto suludo i besmisleno. Govori kako „su Grci u govnama“ tj. „den Griechen gehts wirklich *beschissen*“ (ibid., 53:11).

Koristi i manje grube kolokvijalne fraze, kao da se ne može sve ljude 'baciti u isti lonac' odnosno *in einen Topf werfen* (ibid., 17:33).

Treba spomenuti i da Nuhr koristi i zanimljive složenice poput *Informationsgeballer* 'bombardiranje informacijama', *Kinderglotzer* 'onaj koji bulji u djecu' (kao sinonim, a ujedno i eufemizam za pedofila), ali i zanimljive fraze kao što je *apokalyptisches Geklapper* 'apokaliptično naklapanje'. Finkers se s druge strane kreativno igra riječima pa tako primjerice melodiju svoje pjesme *Kip zonder kop*, za koju navodi da ju je komponirao poznati nizozemski DJ Armin van Buren, šaljivo naziva *muziekvervangend gebonk* („Zwarte Piet“ 2015, 0:42) odnosno 'bukom koja zamjenjuje glazbu'.

Na početku svog nastupa Nuhr letimice spominje jednu vijest iz Njemačke, a to je da je u bordelima uvedena obaveza korištenja prezervativa. Govori pri tome o *Kondompflicht im Puff* tj. 'obavezi korištenja kondoma u bordelu', pri čemu je *Puff* kolokvijalni izraz za riječ bordel, kao što je riječ 'kupleraj' (2015, 2:45). Ovime Nuhr aludira i na značajnu temu iz njemačkih vijesti, a to je da je 2015. godine donesen prijedlog zakona kojim bi se uvela obaveza korištenja prezervativa za zaposlenike seks industrije diljem Njemačke, kao i njihovih klijenata, radi sprečavanja zaraze HIV virusom („Prostitutionsgesetz - Die Kondompflicht wird eingeführt“ bez dat.). Ovaj je zakon stupio na snagu 1. srpnja 2017. godine na razini cijele države, dok su pojedine savezne države već imale ovaj zakon, primjerice Bavarska i Saarska („Prostituiertenschutzgesetz 2017: Anmelde- und Kondompflicht“ 2017; „Beschluss im Saarland - Freier haben Kondompflicht“ 2014)⁴⁶.

U jednom konkretnom Nuhrovom fragmentu izrazito je primjetna njegova učestala uporaba kolokvijalnih izraza. Tada govori o histeriji koja je zadesila Europu te govori kako se stalno pojavljivao *Shitstorm*⁴⁷ 'bura negodovanja' – čim bi netko prokomentirao da stiže puno izbjeglica, nazvalo bi ga se *Nazidrecksack* 'nacističkom mrcinom', a ako bi netko rekao da su izbjeglice simpatični, nacisti bi mu 'zapalili gajbu' – *jemandem die Bude anzünden*. Nadalje govori o tome kako svaki *Arschloch* 'šupak' smatra da ima pravo izraziti svoje 'nenormalno mišljenje' odnosno *seine bekloppte Meinung* te govori kako je to *widerlich* 'odvratno' (2015, 2:54-3:27), čime vrlo direktno, daje svoje mišljenje na ovu temu, služeći se pritom bez imalo ustručavanja riječima koje po njemu najbolje zrcale njegove osjećaje.

⁴⁶ Da Nuhr spominje ovu temu nije povezano samo s time što se ta vijest pojavila u njemačkoj javnosti, već i s time što je i Nuhr sam protivnik legalizacije prostitucije u Njemačkoj (od 2002. godine) te potpisnik i zagovaratelj apela protiv iste koji je pokrenuo časopis Emma odnosno njena osnivačica, feministkinja Alice Schwarzer („An die Bundeskanzlerin und den Bundestag“ 2013). U istome se mogu pročitati razlozi zašto se potpisnici ne slažu s legalizacijom prostitucije u Njemačkoj.

⁴⁷ „bura negodovanja, ljutnje, gnjeva putem komunikacijskog medija na internetu, djelomice uz uporabu uvredljivih izjava“ („Shitstorm“ bez dat.)

U istom fragmentu govori o tome kako je *scheißegal* 'jebeno svejedno' kojoj ideološkoj skupini pripadaju pojedinci koji se žale na stanje u državi budući da su svi oni *Volltrottel* 'totalni idioti' te daje za primjer kako se danas svaka rečenica može prikazati u negativnom svjetlu. Kao primjer navodi izjavu „volim djecu“ pri čemu će mnogi tu osobu nazvati *pädophile Drecksau* 'pedofilska svinja'. Zanimljivo je kako u tom kontekstu govori o tome kako određene riječi, koje on smatra bezazlenima, dobivaju negativnu konotaciju, kao što je to riječ *schmusen* 'maziti se'. Rečenica u kojoj o tome priča je također dobar primjer za rečenicu u kojoj se ne može sa sigurnošću odrediti kraj i početak, budući da Nuhr govori tečno i bez pretjerano primjetnih stanki, kao da vodi neformalni razgovor te stoga nije naučio napamet tekst koji će izgovoriti. Rečenica je vrlo jasna kada se sluša kabaretista, ali se pri pismenoj analizi primjećuje da je rečenica pomalo neobična:

„Kada danas potapšate dijete po glavi, ili zagrlite vlastitu kćer⁴⁸ – prije se to zvalo 'maziti se' – da bi se djetetu dao osjećaj tjelesne blizine, to je bio dio odgoja djeteta koji se podrazumijevao – a kada danas ležim na kauču, moja kći se zatrči prema meni, skoči na mene, onako iz šale, već se refleksno viče: 'Zatvori zastore da ne bi tko vidio!'“ (2015, 4:10-4:28).

Zatim govori kako smatra da je to *vollständig krank* 'potpuno bolesno' i prepričava situaciju u kojoj na ulici nije bilo 'žive duše', odnosno *es war keine Sau auf der Straße* (pri čemu riječ *Sau* u doslovnom značenju označava svinju odnosno prasca, a u prenesenom i pejorativnom značenju označava čovjeka), kada je otkrio da je „između ubojice i perverznojaka danas mala razlika“. Jednog dana je, naime, umjesto dozvoljenih 30 km/h kraj dječjeg vrtića vozio 40 km/h te ga je odgajateljica iz vrtića tada nazvala „ubojicom djece“ tj. *Kindermörder*, dok ga je narednog dana, kada je kraj istog vrtića prošao brzinom od 20 km/h, nazvala „perverznom pedofilčinom“ odnosno *perverser Kinderglotzer* (ibid., 3:34-5:30).

Ranije je već spomenut primjer kako su roditelji prije korili djecu te bi im nabijali na nos da su bili u pravu riječima *Siehste?* što je u biti kolokvijalni izraz odnosno riječ koja je nastala spajanjem riječi *Siehst du?* odnosno 'vidiš li?'. Nuhr također govori kako tzv. *C-Promis* odnosno 'troklasni ljudi s estrade' na internetu objavljuju videe u kojima govore da su protiv nacista i njihovih postupaka, dok Nuhr smatra da bi se trebalo podrazumijevati za osobu koja je „pismena, nema parazita na mozgu i koja si nije uništila mozak opijanjem (njem. *sich blödsaufen*)“ da je protiv nacista, isto „kako je i protiv kuge i stidnih uši“ (ibid., 8:46-9:34).

⁴⁸ Nuhr je i sam otac jedne kćeri, Luise Nuhr.

Da se Nuhr služi kolokvijalnim jezikom pokazuje i često korištenje uzrečice *ne?* („ne“ bez dat.) na kraju rečenice, u značenju retoričkog *zar ne?* Osim toga Nuhr publici govori „vergiss es“ (ibid., 33:31) odnosno 'zaboravi' što zvuči gotovo kao da priča s prijateljem ili poznanikom kolokvijalnim jezikom, te kada se nečemu čudi koristi se kolokvijalnim uzvikom *boah* odnosno *boa* (ibid., 39:30) za kojeg *Duden* navodi kako je onomatopejski uzvik čuđenja („boah“ bez dat.; „boah“ 2021). Vrlo rano u svom nastupu koristi vrlo kolokvijalnu uzrečicu *meine Fresse* (ibid., 0:13), pri čemu je *Fresse* izraz za 'gubica, labrnja', dok u kombinaciji sa zamjenicom 'moja' ima značenje uzvika iritiranog čuđenja i nevjerice te je izrazito kolokvijalan („Fresse“ bez dat.).

Jedan od kolokvijalnih izraza koji se može čuti kod Finkersa jest *verdorie* („Zwarte Piet“ 2015, 3:30; „De liefde“ 2015, 2:20) odnosno kako navodi online verzija rječnika *Van Dale*, radi se o neformalnom uzviku ljutnje, kratici od *verdomme* tj. *godverdomme* ('kvragu', 'prokletstvo'). Još jedan primjetan kolokvijalni odnosno neformalni izraz jest *neuken* 'ševiti se', kada govori da je Keithu Bakkeru, optuženom za seksualno zlostavljanje i uznemiravanje svojih (maloljetnih) pacijentica, rekao da želi „samo razgovarati i ševiti se i ništa više“ na što mu Keith Bakker odgovara da on nije kakva *babbelkous* 'brbljavica' („Babbelkous“ 2021), što je riječ nastala od riječi *babbelen* 'čavrljati' i *kous* 'čarapa' („Herman Finkers | 2 januari“ 2015, 2:15-2:25). Finkers zatim ironično govori sljedeće za Bakkeru, nakon što navodi da će isti po odsluženju svoje kazne zbog zlostavljanja pacijentica tretirati samo muške pacijente: *Dat is een goeie* u značenju 'to je dobar tip' (ibid., 2015, 2:00). Pri tome je *goeie* razgovorni oblik standardne riječi *goede* tj. *goed* 'dobar'. Također govori o tome kako su članovi stranke PVV (*een stelletje*⁴⁹ *nuance*) *neukers* („De hoop“ 2015, 10:30) (imenica od već spomenutog glagola *neuken* 'ševiti') te da mu je već dosta njihovog elitističkog i filozofskog *gelul* odnosno 'naklapanja'. Pritom riječ *gelul* ipak ima jaču kolokvijalnu i grubu konotaciju budući da dolazi od riječi *lul* koja označava muški spolni organ ili osobu koju se na podrugljiv način s istim asocira. Može se također primijetiti kako se Finkers često služi tipičnim nizozemskim uzvikom odnosno uzrečicom *hè* koja označava „uzvik olakšanja, razočaranja, čuđenja itd.“ („he“ bez dat.).

4.5.2. Upotreba stranih jezika ili varijanti materinjeg jezika

⁴⁹ umanjenica imenice *het stel* (v. str. 74-75).

Osim prethodno spomenute riječi *Shitstorm*, koja je nastala spajanjem dviju engleskih riječi (*shit + storm*), ali se ipak javlja u njemačkom rječniku kao imenica njemačkog jezika koja se po pravilima njemačkog pravopisa piše velikim slovom, Nuhr se i u drugim dijelovima svog nastupa koristi engleskim riječima. Može se pretpostaviti da to radi kada to smatra primjerenim u svrhu ostvarivanja humorističnog ili humorističnijeg efekta. Tako nakon kratke efektne stanke govori kako odvajanje otpada u domovinama izbjeglica nije baš *talk of the town* (2015, 11:10), što je uzrokovalo smijeh publike. Ovo opet pokazuje da Nuhr poznaje svoju publiku i pretpostavlja da bez problema može koristiti i određene izraze na stranom jeziku. Isto se može primijetiti tijekom Finkersovog nastupa, i to kada dio svog nastupa odnosno razgovor sa starijom Njemicom u Hotelu Adlon u Berlinu, prenosi na njemačkom, bez ikakvog prethodnog upozorenja. Ranije je već spomenuto da je Finkers isto tako dio svog nastupa izveo na svom materinjem, tventskom dijalektu, a zanimljivo je što je prije toga upozorio publiku rekavši kako vjeruje da će razumjeti što govori (v. str. 41). A dok je Finkers bez problema ukomponirao njemački jezik i tventski dijalekt u svoj nastup, s druge strane na šaljiv način kritizira uporabu engleskih riječi u nizozemskom jeziku (v. str. 38), i pri tome i sam koristi riječ *bashen* odnosno nizozemski anglicizam od glagola *to bash* 'oštro kritizirati'. Upravo ovakva vrsta kritike i zabrinutost za svoj materinji jezik donijelo mu je nagradu *Lofprijis* (v. str. 28).

Nuhr osim kolokvijalnih izraza koristi i regionalne izraze, kao kada kaže *einige wird es von der Stange kloppen* (2015, 57:40). Ovdje se poslužio vizualnom figurom odnosno pred kraj je svog nastupa usporedio svakodnevicu u novoj 2016. godini (i potencijali neuspjeh u istoj) s dječjim balansiranjem na ogradi (i potencijalnim padanjem s iste) čime nasmije publiku. Pri tome je *kloppen* sjevernonjemački odnosno srednjonjemački naziv za 'udariti' („kloppen“ bez dat.), a u ovom slučaju Nuhr želi reći kako će nadolazeća godina 'neke zbaciti s ograde'.

Finkers sami kraj svog nastupa posvećuje dubljim temama te tada govori o Benediktu od Nursije i o tome kako „napraviti svijet ljepšim mjestom nego što jest može biti tako jednostavno“. Nastavlja govoreći: „*Ubi caritas et amor. Deus ibi est.* Gdje je prijaznost i ljubav, Bog je ondje⁵⁰. Ili drugim riječima, volite jedni druge kako Ivo Niehe voli samog sebe“ („*Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid*“ 2015, 5:50-6:10). Finkers ovdje na neki način pokazuje da je praktični vjernik koji je upoznat sa stihovima iz Biblije te ih prenosi ne samo na

⁵⁰ niz. *Waar zorgzaamheid is en liefde, daar is God.* Postoji više prijevoda ovog latinskog stiha iz Rimskog misala na hrvatski jezik. Iste prenosi i komentira Srećko Bezić (1983, 91), a osim gore upotrijebljenog prijevoda, postoje i sljedeći: „Gdje je ljubav, prijateljstvo, Bog je ondje.“, „Gdje je samilost i ljubav, ondje je i Bog.“, „Gdje je ljubav i jedinstvo (i prijateljstvo), Bog je tamo.“, „Gdje je ljubav, dobrotvornost, ondje je i Bog.“. Bezić u svom članku navodi kako nijedna riječ ne pristaje savršeno kao prijevod riječi *caritas*, a zanimljivo je da je Finkers upotrijebio riječ *zorgzaamheid* koja bi se na hrvatskom jeziku mogla prevesti kao *brižnost, pažljivost*.

nizozemskom, nego i na latinskom, što njegovoj izjavi pridaje svojevrsnu težinu. Ipak ovaj ozbiljniji trenutak u kojem se bavi dubljim temama koristi i za neočekivanu usporedbu i šalu, a to je na način da spomene poznatog nizozemskog televizijskog voditelja Niehea. On je, prema Finkersovom komentaru, ali i prema reakciji publike, nizozemskoj javnosti poznat po svojoj samodopadnosti (te je to još jedan primjer koliko je bitno poznavanje kulture, javnog života i ličnosti određenog društva kako bi se moglo u potpunosti razumjeti kabaret koji kao da zrcali navedene aspekte društva – ili ih pak zrcali iz perspektive određenog kabaretista).

4.5.3. Promišljanja o jeziku

Može se primijetiti kako oba kabaretista u nekom trenutku ulaze u svojevrsne jezične rasprave odnosno promišljanja o pojedinim izrazima. Tako primjerice Nuhr spominje „gospodina Schäubla“ i riječ koja se počela javljati u medijima zahvaljujući njemu. Misli pritom na Wolfganga Schäubla, političara Kršćansko-demokratske Unije Njemačke (CDU), tadašnjeg ministra financija, a od 2017. godine i predsjednika njemačkog parlamenta odnosno *Bundestaga*. Nuhr spominje razne nazive kojima se u razdoblju izbjegličke krize i histerije ovu pojavu opisivalo te pritom vrši i kritiku na iste: radilo se o izbjegličkoj 'struji' (*Flüchtlingstrom*), 'valu' (*Flüchtlingswelle*), 'tsunamiju' (*Flüchtlingstsunami*) odnosno 'lavini' (*Flüchtlinglawine*), pri čemu je posljednji izraz spomenutog političara Schräubla. Nuhr uz dozu humora postavlja retoričko pitanje: „Može li to malo manje patetično, umjesto da shvatimo kao kompliment što tako mnogo ljudi želi doći k nama“ (2015, 6:30-6:50). Nuhr tako također komentira izraz *IS-Kämpfer*, koji postoji i u besplatnoj online verziji vodećeg rječnika za njemački jezik *Duden*, što govori o njenoj ustaljenosti u njemačkom jeziku. Radi se pritom o „vojnom pripadniku terorističke organizacije Islamske države“, pri čemu *IS* označava Islamsku državu tj. *Islamischer Staat*. Nuhr se ovaj naziv nimalo ne sviđa: „Zašto svi u vijestima govore o *borcima IS-a*, kakav je to eufemizam, to su masovni ubojice, srednjovjekovni barbari“ (ibid., 33:03).

U ovom kontekstu bilo bi prigodno spomenuti i Nuhrov govor prilikom preuzimanja nagrade Kulturpreis Deutsche Sprache. Tada naime komentira promjene u njemačkom jeziku. Govori kako nekad nije siguran razumije li svoj materinji jezik i da se „danas strašno mora paziti, što će se reći. Da se nekog ne bi diskriminiralo, i na to se mora paziti“ (Glück, Krämer, i Schöck 2014, 49). Govori kako je tako nastao novi pojam za osobu koja je nezaposlena (*arbeitslos*), a to je 'onaj koji je u potrazi za poslom' (*Arbeit suchend*). Isto tako pojam 'stranac' (*Ausländer*) više nije prihvatljiv, kao niti noviji naziv 'osoba s migracijskom pozadinom' (*Person mit Migrationshintergrund*). Nuhr stoga predlaže uporabu jednog od sljedećih naziva:

'domaći koji nisu odavde' (*Einheimische, die nicht von hier sind*), 'stranci iz susjedstva' (*Fremde von nebenan*) ili 'osobe koje nisu odavde, ali su ovdje' (*Personen, die nicht von hier sind, aber hier sind*) (ibid.). I ovo pokazuje da Nuhr aktivno promišlja i bavi se pitanjem njemačkog jezika, iako s neizbježnom humorističnom notom.

Finkers u sličnom tonu i sa sličnom namjerom komentira kako mu „je najgore nasilje vezano uz djecu“ te spominje djecu vojnike (*kindsoldaten*), dječju prostituciju (*kinderprostitutie*), dječje roblje (*kinderslavernij*). Sarkastično zaključuje kako bi sve bilo bolje „kada bi se riješili sve djece svijeta“, čime zapravo implicitno komentira kako se izraze *kindsoldaten*, *kinderprostitutie* te *kinderslavernij* može shvatiti i kao da su djeca dobrovoljni akteri i prouzročitelji tih pojava, a ne žrtve istih. Na ovaj način daje svoj kritični komentar na mišljenje jednog suvremenog nizozemskog intelektualca u svjetlu terorističkih napada, a to je da bi trebalo ukinuti sve religije jer je svaka religija potencijalno opasna. Izražava svoje mišljenje o ovoj po njemu suludoj izjavi na sljedeći način: „Jako se puno površnog razmišljanja skriva u eliti *naše domovine*“ („Het geloof“ 2015, 6:05; kurziv dodan). Time ujedno ponovno naglašava zajednički identitet s publikom i činjenicu da su svi oni pripadnici istog društva u kojem, prema Finkersu, djeluju mnogi nedovoljno kompetentni intelektualci. Zaključuje ovaj fragment aluzijom na pop kulturu, pjesmu *Imagine* Johna Lennona, te govori *Imagine no children*, čime je preformulirao Lennonovu ideju koja uistinu glasi *Imagine no religion*. Finkers se također služi upravo tim stihom, *Imagine no religion*, kako bi na sarkastičan način dao komentar na ranije spomenutog intelektualca i njegov rad (ibid., 2015, 5:35-6:50).

Finkers navodi kako je i u 2015. godini mnogo ljudi ušlo u brak odnosno na nizozemskom: *vele huwelijken zijn voltrokken*. Finkers koristi priliku kako bi ukazao na jezičnu zanimljivost, a to je da se i za smrtne kazne u nizozemskom koristi isti glagol, odnosno: *doodvonnisen worden voltrokken* ('izvršiti smrtnu presudu'). Nadalje brak naziva „velikom, zamršenom, izmišljenom igrom čija je namjena da kršćanski podijeli spolove“, ali da je za neke to upravo ono što im treba jer „nekima jednostavno treba potpomognuto življenje⁵¹“ („De liefde“ 2015, 2:30-3:10) na što publika reagira gotovo histeričnim smijehom.

Finkers se u svom nastupu bavi i temom nepravilne uporabe nizozemskog jezika njegovih izvornih govornika. Tako nakon otprilike 10 minuta u svom nastupu započinje neizbježnu temu – napad na redakciju časopisa *Charlie Hebdo* te povezano s tim, pitanje o tome što se u današnje vrijeme smije, a što se ne smije reći u javnosti. Tako govori sljedeće:

⁵¹ niz. *begeleid wonen* pri čemu se radi o tome da se određenim ljudima pruža pomoć kako bi mogli lakše započeti samostalan život („Begeleid wonen“ bez dat.).

„Mnogo sam o tome čitao, razmišljao i po meni stvari stoje ovako: religija, humor i umjetnost su povezane. Kada jedna religija ne može podnijeti šale na račun te religije, ili kada započinje ikonoklazam, ne otvara se raj već pakao. I prvo što sam pomislio nakon napada na *Charlie Hebdo* je bilo smijem li uopće reći sve što želim na pozornici? Ne. Postoje stvari koje se ne bih usudio reći u javnosti” („Het geloof“ 2015, 0:49-1:16).

Tijekom ovog dijela nastupa, Finkers je ozbiljan te se to da primijetiti i po bojama svjetala na pozornici koja se mijenjaju od svjetlije plave do tamnocrvene i crne. Međutim, nakon kratke pauze, Finkers korača prema naprijed uz riječi: „Ono što se primjerice ne bih usudio reći u javnosti...” nakon čega ga prekine smijeh publike. Ipak, ono što slijedi nije nastavak na ozbiljnu temu nego svojevrsno mijenjanje teme. Finkers naime zatim spominje gramatički neispravne izjave nizozemskih političara koje se on ne bi nikad usudio izgovoriti u javnosti, kao što su „Wij beseffen ons“, „Ik irriteer me aan“, „Het cabinet die besloten heeft” te „Hun zijn nog dapper als mij“ (1:19-1:46). *Wij beseffen ons* ispravno bi bilo *wij beseffen* 'shvaćamo', bez povratne zamjenice *ons* 'se'. *Ik irriteer me aan* pravilno bi se trebalo reći *het irriterert me* odnosno glagol *zich irriteren* ne postoji u tom obliku, već bez povratne zamjenice – *irriteren* 'živcirati se'. Ono što bi se moglo reći u ovom obliku, a s približno sličnim značenjem jest *ik erger me aan*. *Het kabinet die besloten heeft* greška je povezana sa sve većim nestajanjem članova imenica, odnosno s činjenicom da član *het* sve češće nepravilno postaje član *de*. Ispravno bi stoga ova rečenica zvučala ovako: *Het kabinet dat besloten heeft* 'vlada koja je odlučila'. Zadnji primjer *hun zijn nog dapper als mij* svjedoči o već spomenutom lingvističkom fenomenu u nizozemskom jeziku, a to je da se posvojna zamjenica trećeg lica množine sve više koristi kao subjektni oblik, umjesto ispravnog *ze/zij* (v. str. 62-63). Nadalje bi nakon usporedbe također trebao uslijediti subjektni oblik zamjenice *ik* umjesto objektnog oblika *mij*, što bi značilo da je ispravna sljedeća rečenica: *ze zijn nog dapperder dan ik* 'oni su još hrabri kao ja'. Međutim, glasni smijeh publike i suvišna riječ *nog* 'još' ukazuje na to da to nije sve te da je rečenica možda trebala glasiti *ze zijn nog dapperder dan ik* 'oni su još hrabriji od mene'. Time bi Finkers aludirao na još jednu učestalu grešku u suvremenom nizozemskom jeziku, a to je da se u usporedbama sve češće uz komparativ pridjeva (koji ovdje nije ni prisutan) umjesto *dan* 'od' (kao u 'hrabriji od') nepravilno koristi *als* 'poput'⁵².

⁵² Već spomenutom revizijom gramatike ANS (v. str. 63), započela je diskusija i o ovoj temi. U dopunjenom poglavlju ove gramatike postoji unos na temu ovog gramatičkog fenomena, no nije izričito navedeno da se pritom radi o jezičnoj pogrešci. Navodi se kako korištenje *als* umjesto *dan* „nije prihvatljiv za sve govornike“ te se samo sugerira da se navedeno ne koristi „kako bi se izbjegle poteškoće u ovom području“ (ANS bez dat.). I ovo je potaknulo diskusije u nizozemskim medijima.

Da Finkers promišlja o svom materinjem jeziku govori i fragment u kojem spominje svoju novogodišnju odluku da posloži svoje cd-e, dvd-e i knjige po abecednom redu, te govori kako će knjige odnosno *boeken* složiti pod *B*, cd-e pod *C*, a dvd-e pod *V* za filmove, na što se publika nasmije („Gezondheid“ 2015, 4:30-5:20). Iako se riječ *film* u nizozemskom piše s početnim slovom *f/ef/*, ovo se slovo u nizozemskom izgovara na sličan način kao i slovo *v/fe/*. Budući da Finkers u ovom fragmentu glumi da je pripit, nategnuti i šaljivi zaključak ovog fragmenta mogao bi biti da pravopis nizozemskog jezika za izvorne govornike postaje posebno izazovan kada su pod utjecajem alkohola. Teme izazovnog nizozemskog pravopisa dotiče se i u fragmentu *Spelling* kada spominje postojanje više načina pisanja nekih nizozemskih prezimena – po starom i po novom pravopisu – iako izgovor ostaje isti, kao što je to kod prezimena Chounders i Kunders te Finkers i Vinkers („Spelling“ 2015, 0:55-1:25).

4.5.4. Stilska sredstva

Oba kabaretista se u svojim nastupima koriste raznim stilskim sredstvima. Jedna od najučestalijih stilskih figura bit će obrađena u narednom podnaslovu, a to je igra riječima, dok će ovdje biti govora o drugim figurama koje se pojavljuju kao što su izreke, metafore, alegorije, personifikacije i sl. Mnoge stilske figure već su ranije spomenute u ovom radu, ali u drugim kontekstima, kao što su:

- aliteracija (*von Ziege auf Zucchini*, v. str. 51);
- retorička pitanja („Je li to stvarno bilo tako strašno ili je to pak opet bila histerija jer je pod hitno bila potrebna nova tema?“ (Nuhr 2015, 32:20), v. str. 44, „Može li to malo manje patetično [...]“ (ibid., 6:45), v. str. 80);
- kumulacija odnosno uzastopno nabranje (kao kod Nuhrovog nabranja sadržaja ženske torbe, v. str. 56);
- ironija („I sad je moj ponešto čudan zadatak da vam nakon godine pune napada, ratova i klimatskih prijetnji na smiješan način prikažem ovu godinu“ („Twitter“ 2015, 0:15); „Dat is een goeie“ („2 januari“ 2015, 2:00), v. str. 78)
- promjena stila (poput Nuhrovog citiranja poreznog zakona, kada od kolokvijalnog govora prelazi na stručni žargon, v. str. 49);
- anakolut odnosno nedosljednost u građenju rečenica (koja je jako primjetna kod Nuhra, v. str. 77);

- litota odnosno uporaba slabijeg, 'pristojnijeg' izraza (kao kada Nuhr govori da odvajanje otpada u određenim zemljama nije *talk of the town* dok bi se bez pretjerivanja mogao upotrijebiti i manje neodređen izraz, v. str. 57);
- sinkopa (Nuhr o roditeljima koji djeci govore *Siehste?*, v. str. 72);
- hiperbola odnosno pretjerivanje (kao kada Nuhr govori o tome kako se 'proizvodi' Tirinška krvavica – cijela se svinja ugura u vlastito crijevo, v. str. 50)
- onomatopeja odnosno oponašanje zvukova (kao kada Nuhr govori o tome da se pri vježbanju pucanja u nekim vojskama već desetljećima uzvikuje *peng!*, a komični efekt ove izjave upotpunjuje gestom svojih prstiju u obliku pištolja (2015, 35:30))
te
- eufemizmi (*Kinderglotzer* umjesto *Pädophiler*, v. str. 76, Nuhrova rasprava o riječi *IS-Kämpfer*, v. str. 80).

U ova dva nastupa mogu se čuti izreke tipične za njemački odnosno nizozemski jezik. Finkers primjerice aludira na nizozemsku izreku *twee geloven op een kussen, daar is de duivel tussen* te ju je prilagodio temi ovog dijela njegovog nastupa. Ova izreka u izvornom obliku govori o tome kako stupanje u brak osoba dviju različitih vjera može istima prouzročiti mnoge probleme, dok je Finkers izjavu prilagodio na sljedeći način: *twee geslachten op een kussen, daar is de duivel tussen* („De liefde“ 2015, 4:06). Na ovaj način ta izreka govori o nepomirljivoj razlici između spolova tj. žene i muškarca te kako je svaki brak, veza, romantični odnos između osoba suprotnog spola navodno obilježen brojnim problemima, a samim time možda i neminovno osuđen na propast. Finkers također češće koristi uzrečicu *de filosoof uithangen* odnosno *ik wil niet de filosoof uithangen* što znači da 'ne želi filozofirati' odnosno 'glumiti filozofa', ali da ipak ima potrebu prokomentirati nešto 'dubokoumno', kao što je to da „vrijeme leti“ („Haagse politiek“ 2015, 4:15), pri čemu se istovremeno koristi klišejom kako bi nasmijao publiku. U kontekstu grčke financijske krize zatim govori kako „nikad nije vidio da vrijeme tako dugo stoji na dva do dvanaest“ („De hoop“ 2015, 0:15-0:25). I u hrvatskom jeziku postoji uzrečica 'pet do dvanaest' te je ona na taj način uobičajenija i u nizozemskom jeziku – *vijf voor twaalf*, a čime se želi reći da je krajnje vrijeme da se nešto poduzme. U drugom fragmentu, kada se posvećuje već spomenutom Geertu Wildersu, nizozemskom političaru ekstremne desnice koji se bori protiv islamizacije Nizozemske i Europe, govori kako je Wilders „poput slona u vitrini s porculanom“ odnosno *als een olifant in de porseleinkast*, čime se opisuje ljude bez takta, koji svojim izjavama uzrokuju negativne emocije kod drugih ljudi. Finkers uz to govori i kako se 'opasnost treba zvati njenim imenom' odnosno *gevaar bij de naam noemen*, što znači da se iskreno i otvoreno kaže kako stvari stoje. Koristi se i vizualnim slikama te govori

het rommelt alweer flink (ibid., 2015, 6:53) odnosno navodi kako su ponovno jake tenzije na rubovima Europe pri čemu *rommelen* u doslovnom značenju označava glasnu buku poput one grmljavine, a u prenesenom značenju napetosti, svađe među ljudima. Nadalje metaforički govori o zatišju pred buru, odnosno *stilte voor de storm* (ibid., 7:05), govori o tome kako ljubav 'ščepa' čovjeka odnosno *bij de kladden grijpen* („De liefde“ 2015, 0:25) te da je 2015. godine mnogo parova 'uploviti u bračnu luku' odnosno *in het huwelijksbootje stappen* (ibid., 2:45).

Nuhr se s druge strane koristi metaforom kada navodi kako su Varoufakis i Tsipras izveli 'šahovski potez' („Was für ein *Schachzug*“) kada su Europskoj Uniji zaprijetili da neće ni prihvatiti novac koji traže od njih ne budu li im ga sami ponudili. Nuhr također koristi sljedeću alegoriju kako bi opisao da se nacisti i ljudi sličnih ideoloških pogleda mogu pojaviti i na mjestima gdje ih se najmanje očekuje: *auf jedem Luxusdampfer gibt es auch Ratten*, odnosno u doslovnom prijevodu, 'na svakom luksuznom krizeru ima i štakora'. Na taj je način upotrijebio vrlo slikovito stilsko sredstvo i ispričao kako se u odboru za njegov doček u München, prije jednog nastupa, našla jedna osoba koja je bez ustručavanja koristila nacistički pozdrav *Heil Hitler* (2015, 8:38). Primjer kada Nuhr koristi kolokvijalnu izreku jest kad govori da u FIFA-i ima velikih problema, a to izražava izrekom *die Scheiße ist (überall) am Dampfen*⁵³ (ibid., 47:33-47:56), odnosno u doslovnom prijevodu 'sranje se zahuktava', a označava postojanje problema, uzrujanosti, nelagode i sl. Nuhr u svom nastupu koristi i personifikaciju, kao kada govori o euforiji i isteriji povezanima s pojavom izbjeglica te govori kako je euforija sestra isterije zbog čega i sama euforija i oduševljenje često završi u razočaranju (ibid., 10:31).

Javlja se i simploka odnosno ponavljanje iste riječi, kao kada Finkers pred kraj svog nastupa govori o tome kako je Benedikt iz Nursije zagovarao da se nikada ne radi *multitasking*, nego da se isključivo radi jedna stvar u jednom trenutku „jer inače brzo dobiješ osjećaj da je život *bismislen*. *Bismisleno* se rodiš, *bismisleno* živiš i *bismisleno* umireš. Beznadan slučaj“ („Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid“ 2015, 3:50-4:15).

4.5.4.1. Igre riječima

U Finkersovom nastupu se može primijetiti da igre riječima imaju značajnu ulogu te da su i nešto učestalije nego kod Nuhra. U svom govoru zahvale pri preuzimanju nagrade *Groenmantalprijs*, koju je dobio za „dobru i kreativnu uporabu nizozemskog jezika“, ovo je uz šalu komentirao na sljedeći način:

⁵³ U rječniku *Duden* nalazi se pod ključnom riječi *Kacke*, odnosno *die Kacke ist am Dampfen*

„Svaki kabaretist koristi igre riječima i svaki kabaretist koji drži do sebe ne ponosi se time. Ali dame i gospodo, mi kabaretisti to moramo raditi. Žalosno je to što će se publika gotovo uvijek više smijati na igru riječima nego na zbilja smiješnu rečenicu. I ako publici ne daš ono što želi, ona tebi neće dati ono što ti želiš, a to je da cijeni uistinu smiješne izjave. Ukratko, težak je to posao i dobro je da se tu i tamo dodijeli kakva nagrada“ („Twents, de wortel van alle talen. Groenman-taalprijswinnaar Herman Finkers over zijn moedertaal“ 2012, 49).

Jedan od brojnih primjera igre riječima u Finkersa jest kada govori o tome kako se lik Svetog Nikole može povezati s „nesputanim slobodnim seksom“ te da je to razlog zašto među nogama ima „bijelca“ („Zwarte Piet“ 2015, 6:30). Jasno je da ova šala nema isti učinak na hrvatskom jeziku kao na nizozemskom budući da je neposredno vezana uz sami jezik u kojem se izgovara. Finkers naime govori kako Sveti Nikola među nogama ima *schimmel*, što ima dvojako značenje – s jedne strane obilježava bijelca, odnosno bijelog konja koji je karakterističan za Sinterklaasa, a s druge strane može značiti plijesan⁵⁴. U jednom kasnijem fragmentu govori kako nije poput brojnih drugih ljudi donio novogodišnju odluku da smanji konzumaciju alkohola te objašnjava zašto je popio tri čaše šampanjca za redom: “Jučer sam popio čašu vode i sad sam strašno žedan” („Gezondheid“ 2015, 3:50). Pri tome koristi riječ *nadorst*, koja u hrvatskom nema direktan prijevod, čime se u nizozemskom jeziku označava žeđ nakon prekomjerne konzumacije alkohola. Kada govori o izbjeglicama i tome kako su svi oni u istoj nezavidnoj situaciji, koristi vrlo slikovit izraz, a to je *in hetzelfde schuitje zitten* („De hoop“ 2015, 1:40). I ovdje se Finkers poigrao riječima, s obzirom na to da je doslovni prijevod ovog izraza 'sjediti u istom čamcu', sa značenjem 'nalaziti se u istoj situaciji'. Budući da su brojne izbjeglice doslovno u čamcima prelazile Sredozemno more, njegova se izjava može shvatiti doslovno, ali i preneseno, jer govori o problemima s kojima se izbjeglice susreću te (u oba slučaja) to „ima katastrofalne posljedice“ (ibid., 1:35-1:46). Budući da se radi o ozbiljnoj temi o kojoj govori ozbiljnim tonom, čuje se tek tihi, neznatni smijeh publike koja je po svemu sudeći udubljena u sve ozbiljniju tematiku Finkersovog nastupa, ali ova igra riječima – koja je zasigurno bila namjerna – ipak nije prošla neopaženo.

I Nuhr se služi igrama riječima, kao primjerice kada govori o nestašici krvnika na Bliskom Istoku i kako je to dobar posao za sve one koji su „oduvijek htjeli raditi s ljudima“ (2015, 1:30). Također se igra riječima kada govori o jurišnim puškama njemačke vojske koje se na njemačkom nazivaju *Sturmgewehr*. Pri tome prvi dio ove riješi, *Sturm*, u ovoj riječi

⁵⁴ Ova bi igra riječima funkcionirala i na njemačkom jeziku budući da i njemački jezik poznaje istu riječ s ista dva značenja – *der Schimmel*.

predstavlja njegovo drugo značenje u *Dudenu*, a to je 'juriš', dok se Nuhr igra time da bi ona mogla predstavljati njeno prvo značenje, a to je 'oluja'. To se može zaključiti iz njegove sljedeće izjave – govori kako jurišna puška njemačke vojske D36 nije neprecizna, nego da je zapravo jako pacifistička, a da je razlog njenoj nepreciznosti možda i to što ona može pucati precizno samo kada puše vjetar, i to s točne strane (ibid., 34:19-36:08). I u ovom kontekstu Nuhr se implicitno povezuje s publikom na nacionalnoj razini govoreći kako „druge države rade na tako nečemu“ (ibid., 35:24).

U fragmentu u kojem se prisjeća svih obljetnica koje su se obilježavale 2015. godine, Finkers koristi priliku kako bi se i našalio. Tako primjerice govori kako se Turci ne slažu s nazivanjem njihovog zločina nad Armencima genocidom. Finkers ovdje ponovno spominje 'brata i sestru' Sandera i Britt Dekkers (v. str. 59), ponovno uz oduševljeni smijeh. Spominje kako se Sander, kao nizozemski ministar, bavio ovim pitanjem te da je pitao svoju 'sestru', *youtubericu*, kako nazvati taj zločin ako ne genocidom. Na to Britt odgovara: „Ako je to bio genocid, ne znam što je?“ na što se publika prvo polako, ali zatim sve glasnije nasmije, kao da je trebalo neko vrijeme da shvate što su upravo čuli. Ova šala naime ne funkcionira u prijevodu. U originalu je Finkers rekao: „Als dat met die Armeniërs genocide was, wat was het dan wel?“. Riječ *genocide* u nizozemskom se izgovara gotovo jednako kao *geen ocide*, pri čemu *geen* znači 'ništa' odnosno označava negaciju imenice, a *ocide* nema značenje, čime se Finkers, kako se čini, ujedno šali na račun Brittine inteligencije. („De hoop“ 2015, 5:06-5:25). Brittino pitanje je stoga zapravo glasilo ovako: *Als dat met die Armeniërs geen ocide* was, wat was het dan wel?*, a prijevod: *Ako to nije bio ocid*, ne znam što je?* Može se zaključiti da je Britt pitanje trebala postaviti na sljedeći način: *Als dat met die Armeniërs geen genocide was, wat was het dan wel?* odnosno *Ako to nije bio genocid, ne znam što je?*

Finkers također govori kako su mnogi drugi nizozemski kabaretisti odgojeni u katoličkom duhu, no da „više ne žele imati veze s time“. Navodi kako ih je on pokušao vratiti katolicizmu, „ali oni uopće više nisu bili podložni nerazumu“ („Het geloof“ 2015, 4:50-5:06). Finkers se ovdje igra i očekivanjima publike o tome što će reći te umjesto uobičajene fraze *voor redelijkheid vatbaar zijn*, čime se govori o nečemu zdravorazumskom, govori *voor onredelijkheid vatbaar zijn*. Ovdje se ponovno može primijetiti kako Finkers poznaje svoju publiku – on naime zna da se, čak iako je i on sam katolik i vjernik, smije šaliti na račun katoličke Crkve jer zna će svoju publiku ovakvom izjavom nasmijati, a ne naljutiti. Ovo posebice vrijedi za fragment u kojem interpretira dijelove Biblije koji su po njemu dvoznačni na potpuno drugačiji način, pri čemu šaljivo ukazuje na Isusovu moguću homoseksualnost.

U fragmentu u kojem se bavi Geertom Wildersom kaže kako se slaže s njim kada govori sljedeće: *Je moet de hoofdzaken van de hoofddoekjes onderscheiden*, čime izazove smijeh publike. Prijevod ove izjave ne bi prenio poruku koju bi trebala prenijeti budući da se igra riječi temelji na zajedničkom korijenu riječi *hoofdzaak* 'glavna stvar' i *hoofddoek* 'pokrivalo za glavu' (koje se prema ovoj izjavi treba znati razlikovati). Riječ *hoofd* istovremeno označava glavu i nešto što je glavno ili najbitnije. Ovime Finkers aludira na Wildersovo žestoko protivljenje nošenju religioznih pokrivala za glavu u javnosti. Wilders je naime dugogodišnji zagovornik uvođenja zabrane nošenja pokrivala za glavu u Nizozemskoj⁵⁵ te je štoviše 2009. godine predlagao uvođenje plaćanja poreza za ljude koji iste žele nositi. Taj prijedlog novog poreza, koji nikada nije uveden, u javnosti se popularno nazivao *kopvoddentaks*, pri čemu je *kopvod* podrugljiv naziv za hidžab, veo muslimanskih žena („Kopvod“ 2019).

Finkers tijekom nastupa govori i o tome se u Siriji i Iraku u sekundi uništavaju tenkovi vrijednosti po 5 milijuna dolara, dok se s tim novcima moglo znatno pomoći zemljama Bliskog Istoka koje su zahvaćene ratom. Zatim govori kako je „Lucebert već napisao: 'Sve što je vrijedno je i bespomoćno' (*smijeh*)“ („Diverse nieuwsberichten“ 2015, 4:20). Finkers ovdje spominje slavnog nizozemskog pjesnika Lubertusa Jacobusa Swaanswijka (1924.-1994.), koji se služio pseudonimom Lucebert. Stih koji ovdje spominje, u originalu *Alles van waarde is weerloos* iz pjesme *De zeer oude zingt 'Jako stari pjeva'* (1974.), služi i kao svojevrsni ironični komentar na to da skupi, vrijedni tenkovi, koji služe kako bi se moglo boriti i obraniti svoju zemlju, civile, vojnike od neprijatelja, na kraju postaje bespomoćnim tenkom koji je bespomoćan, koji se ne može obraniti te biva uništen u tren oka. Činjenica da se publika nasmijala na ovu izjavu pokazuje da znaju tko je Lucebert, da znaju ovu poznatu pjesmu i njegov još poznatiji stih te je Finkers ponovno uspješno uspostavio odnos s publikom referirajući se na njihov zajednički nizozemski identitet. O tome koliko je ovaj stih poznat i utkan u nizozemsku književnost, kulturu i identitet govori i to da se isti može vidjeti na raznim javnim mjestima, između ostalog na jednom prometnom mjestu u gradu Rotterdamu u obliku svjetlećeg natpisa.

Zadnji primjer Finkersove igre riječima koji će se ovdje spomenuti, a koji je ujedno igra riječima koja se bazira na dubljoj tematici i ne toliko želji da se nasmije publika koliko na želji da se naglasi vlastiti stav, javlja se tijekom Finkersovog narativa o Benediktu iz Nursije. Govori tada kako je Benedikt shvatio da smisao ljudskih života proizlazi iz nesavršenosti svijeta te da je zadatak svakog čovjeka da ovaj svijet učini ljepšim mjestom, i to uz ranjivost

⁵⁵ djelomična zabrana nošenja pokrivala za glavu u Nizozemskoj postoji od 1. kolovoza 2019. („Wat houdt het gedeeltelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding in?“ 2019).

(*kwetsbaarheid*), nježnost (*zachtheid*) i ljepotu (*schoonheid*). Finkers zaključuje da nemaju svi istu predodžbu o tome što čini svijet lijepim, ali da se ovaj cilj ne može postići bez navedene tri stvari:

„Prema mišljenju kalifata u lijepom svijetu ne postoji ženska ljepota, ne postoji glazba, i čuo sam kako jedan pastor na radiju govori da Bog ne pjeva. Ne, Alah ne voli glazbu, Bog ne pjeva – sigurno još nikad nisu čuli ptice kako cvrkuću niti vjetar kako šuška kroz krošnje drveća, nikad nisu čuli sisanje djeteta na majčinih grudima. Ne, *Bog ne tone*. Kad ga baciš u vodu, on se jednostavno vrati (*smijeh*). Ali on uistinu pjeva. Za uši gluhih“ („*Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid*“ 2015, 5:00-5:40).

Ova igra riječima bazira se na sličnosti dviju riječi pri izgovoru. Finkers prvo govori „Bog ne pjeva“ odnosno *God zingt niet*, a kasnije govori „Bog ne tone“ odnosno *God zinkt niet*. Finkers se naime slaže s tim da Bog ne može potonuti, budući da je i u Evanđelju po Mateju zabilježeno da Isus hoda po vodi (te Finkers ovdje, unatoč ozbiljnijem tonu fragmenta, koristi priliku za šalu), ali se nikako ne slaže s tim da Bog ne pjeva, što naglašava ovom stilskom figurom.

4.5.5. Neverbalna komunikacija

Izuzetno bitan dio jezika koji se koristi tijekom kabaretskih nastupa je i neverbalni jezik odnosno neverbalna komunikacija. Budući da se pri kabaretskom nastupu radi o izvedbi u kojoj kabaretist prije svega jezikom želi nasmijati publiku, ali je i navesti na razmišljanje, logično je da je upravo jezik glavni element ovakvog nastupa. S druge strane je neizbježno da je dio ovakvog nastupa i neverbalna komunikacija, jer je to komunikacija koju se nikako ne može izbjeći ili odbaciti u samom činu komuniciranja:

„Čovjek neprekidno komunicira neverbalnim jezikom jer svojim tijelom uvijek nešto izražava. [...] Svatko neprekidno komunicira, čak i kada ništa ne govori. Poznata je Watzlawickova izreka da je nemoguće je ne komunicirati“ (Hoffman 2009, 181).

Osim što je neverbalni jezik neizbježan i konstantno prisutan, često se koristi svjesno i s određenom namjerom ili ciljem. Tako autorica Pavelin Lešić navodi kako

„usmena jezična djelatnost sadrži verbalne i neverbalne manifestacije kojima se sugovornici služe da bi djelovali jedni na druge posrednim putem, dakle posrednim predstavljanjem a ne neposrednim djelovanjem“ (2013, 23).

Autorica nadalje primjećuje kako je svako takvo manifestiranje jezika, bilo verbalne i leksikološke ili neverbalne i neleksikološke prirode „dijelom usmenog govornog čina“ (ibid., 25), ali pritom razlikuje verbalni jezik odnosno „govorni čin“ od neverbalnog jezika odnosno „neleksikoloških govorno-jezičnih sredstava“ (ibid.). Ta su sredstva povezana sa samim glasom, kao što su intonacija, ritam i naglasak, glasnoća govora, smijeh, čak i tišina i stanke, kao i s tijelom govornika, a to su mimika, geste, izrazi lica, odjeća i sl. (ibid., 22, 24; Hoffman 2009, 206–19). Da je i stanika bitna za razumijevanje izgovorenog te da pridonosi značenju, smatra i Guberina koji govori da je stanika „govorna aktivnost koja djeluje i na razini izraza i na razini sadržaja u danoj komunikacijskoj situaciji“ (Pavelin Lešić 2013, 24). To se može primijetiti i u kabaretu, posebno kod šala i prije izgovaranja njihovih šaljivih poanti (eng. *punchline*). Primjer ovoga je kada Nuhr govori sljedeće (ujedno i primjer Nuhrove spontane nedosljednosti u slaganju rečenice):

„Kada ne znaš točno [što Bog želi], nećeš zbog toga dignuti nekoga u zrak odnosno to je jedan poseban medicinski poremećaj. Za to moraš imati posebni psihološki poremećaj i medicinski pojam za takvu osobu glasi (*pauza, priprema za izgovaranje poante*) – šupak, da (*smijeh, oduševljeni pljesak*)“ (2015, 24:55).

Finkers se u sljedećem fragmentu svog nastupa poslužio usporedbama radi humorističnog efekta, konkretno u kontekstu toga kako je u ljudskoj prirodi više cijeniti ono što je vlastito, nego ono što je tuđe. I ovdje se može primijetiti da se Finkers, osim neočekivanim obratom, koristi stankom odnosno produljenim iščekivanjem poante šale radi intenziviranja humorističnosti, a ujedno možda i kako bi publici dao priliku za očekivani smijeh:

“Da, tako mi se moj vrt čini ljepše uređenim od susjedovog (*blagi smijeh*), i smatram da moja kolekcija CD-a pokazuje bolji ukus od kolekcije mog susjeda. I moja susjeda mi se sviđa više od (*stanka, smijeh, nonšalantno ispijajući šampanjac*)... susjedove” („De hoop“ 2015, 3:55-4:12).

Govor tijela često jednostavno prati odnosno zrcali riječi kabaretista, kao kada Finkers govori sljedeće: „Duboko se naklanjam medicinskoj znanosti“ („Gezondheid“ 2015, 0:57) te se istovremeno uistinu naklanja. Drugom prilikom Finkers prigodno diže čašu sa šampanjcem te s njom nazdravlja, primjerice za zdravlje kolege Youpa van 't Heka (v. str. 64), te ne iznenađuje da su čaša sa šampanjcem i nazdravljanje bitni dijelovi neverbalne komunikacije Finkersovog nastupa. Također će *skrolati* po svom mobitelu u potrazi za pjesmom *Kip zonder kop*, kako bi je odsvirao preko mobitela za publiku te će na pozornici koristiti i punjač za isti – na ovaj se

način služi gestama i neverbalnom komunikacijom koje svojevrsno zrcale duh tehnološkog doba današnjice.

Ovakve popratne geste se primjećuju i kod Nuhra, primjerice kada govori o tome kako današnji roditelji gotovo panično paze na svoju djecu dok se igraju na toboganu te uspoređuje to s time kako se prije pazilo na djecu. Pritom govori su djeca u njegovu doba igrala na visokim toboganima te kako su balansirala na visokim rukohvatima pri čemu stavlja jednu nogu ispred druge kako bi (možda čak i podsvjesno) vizualizirao to balansiranje. Zatim govori kako bi se odrasli tada maknuli u stranu kad bi dijete padalo te istovremeno čini veliki, naglašeni korak u stranu te naglašeno i glasnije izgovara riječi *zur Seite* 'u stranu'. Potom, dok govori kako bi im roditelji 'solili pamet', govorom tijela oponaša roditelja koji stoji nad djetetom koje je već na podu te ga strogo kudi, dok bi oni, djeca, zatim tjednima „takvi“ hodali. Zanimljivo je da je u ovom slučaju uistinu potrebno vidjeti gestu kojom Nuhr prikazuje hod kako bi se sa sigurnošću znalo što Nuhr podrazumijeva kada kaže „takvi“. Misli naime na to da bi 'polomljeni', teškim, bolnim hodom „išli kroz svijet“ (2015, 56:39-57:20). I kada govori o krizi u kojoj se DFB našao (v. str. 45-46) hvata se za glavu te tužnim pogledom i glasom punim očaja ironično i duhovito priča u problemima u koje se Njemački nogometni savez 'uvalio' (2015, 44:55).

Sličan prizor u kojem je uistinu potrebno vidjeti kabaretista i njegove geste kako bi se u potpunosti shvatio prizor jest kada Nuhr govori o papi Franji. Nuhr tada govori da „papa više ne dolazi u obzir kao predmet ismijavanja“, ali osim toga nije eksplicitno verbalizirao svoje mišljenje o papi. Nakon ove rečenice isključivo je govorom tijela, odnosno slijeganjem ramenima, izrazom lica i nekakvim neodređenim, neartikuliranim glasovima – kao da ni sam nije siguran kako je to moguće – dao publici do znanja svoje mišljenje o papi, a to je da on 'i nije tako loš' (ibid., 31:00-31:14).

4.5.5.1. Pozornica, rekviziti, osvjetljenje, ples, pjevanje, glazba, video montaža

Bitno je u kontekstu neverbalne komunikacije spomenuti zadnji dio Finkersovog nastupa, fragment pod nazivom *Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid* koji je pun neverbalnog izričaja. U ovom dijelu svog nastupa, u kojem nastupa dosta ozbiljnije, iz Finkersovog komentara može se zaključiti i koji je razlog postojanja *Oudejaarsconference*. Taj nastup, iako daje komentar na aktualne teme koje su često vrlo turobne i negativne, kao primjerice u 2015. godini, ipak pokušava izvući najbolje iz svih tih aktualnosti i prikazati ih na jedan zanimljiv i prije svega humorističan način koji će omogućiti da se od godine na izmaku oprost i uz nešto smijeha i nadu da će iduća godina biti bolja:

„Da, što se tiče nade, za 20 minuta počinje nova godina i stoji pred nama ranjiva, gola i prije svega puna nade. Prije svega puna nade, a što se tiče vaše nade, temelj nade, temelj Europe bio je Benedikt od Nursije” (2015, 3:00-3:26).

Da Finkers govori baš o Benediktu iz Nursije, začetniku reda Benediktinaca, u vremenu i kontekstu silnih izazova postavljenih pred Europu i njezine stanovnike, ne iznenađuje budući da je ovaj svetac zaštitnik Europe te poznat kao svetac koji je uvelike utjecao na razvoj civilizacije i kulture u počecima mračnog Srednjeg Vijeka. Međutim, Finkers je odjednom zatečen jer shvaća da kreće „vrlo komplicirani” dio priče (ibid., 3:28) te poziva Corrie da mu se pridruži na pozornici. Zanimljivo je kako Finkers novu godinu, koja samo što nije započela, opisuje poput osobe koja skida jaknu koju je nosila te godine i potom ostaje „ranjiva, gola i puna nade”, baš poput Corrie koja će za koju sekundu izaći na pozornicu. Čini se da ona nije samo 'zanimljivost' za gledatelje, već i svojevrsna neverbalna metafora za novu godinu koja stiže. Ipak, Finkers njeno sudjelovanje objašnjava nešto pragmatičnijim razlogom, te ujedno daje uvid u neke detalje u vezi Oudejaarsconference i gledanosti ovog nastupa na televiziji, te činjenice da humoristični karakter ove emisije uvelike utječe na njenu popularnost i gledanost:

„Ja ću sada napraviti nešto jako opasno, želim naime zaključiti svoj nastup na način da s vama prijedem na vrlo duboke teme. Ali to je riskantno jer smo uživo na televiziji i znam iz iskustva da kada prijedeš na ozbiljne teme da onda pada broj gledatelja. Ali – i to je neobično – istovremeno rastu ocjene gledatelja. To ne izmišljam, to je stvarno tako. I ja bi večeras rado svojim nastupom postigao i visoku gledanost i visoke ocjene, i odlučio sam sljedeće. Ubrzo ću s vama prijeći na ozbiljne teme pričajući o smislu života i životu Benedikta iz Nursije, ali nemojte promijeniti program jer dok ću ja pričati, iza mene će se na pozornici pojaviti gola žena. A nju ćete propustiti ako prebacite. Ako kažete, 'Pa ne gledam Oudejaarsconference da bi vidio голу ženu na televiziji', ignorirajte onda ženu i slušajte moju priču. Tako se nadam i visokom broju i visokim ocjenama gledatelja” (ibid., 0:44-1:57).

Također je zanimljivo primijetiti da se mijenja boja scene – od crne i tamnocrvene u potpuno crnu s osvijetljenim velikim bijelim satom. Pred satom se pojavljuje silueta gole žene koja pleše. Također počinje ugodna, umirujuća glazba. Dok Finkers govori o Svetom Benediktu, Corrie u pozadini decentno pleše, dok u jednom trenutku Finkers ne počne naizgled gotovo nonšalantno s njom plesati. Na kraju njihovog plesa, Corrie odlazi pred veliki sata, čije su kazaljke sve bliže otkucavanju ponoći, čuje se crkvena glazba, glas koji pjeva *Ubi caritas et amor. Deus ibi est*, a na satu se pojavljuje veliko crno srce koje 'proguta' Corrie (ibid., 5:40)

I u drugim dijelovima Finkersovog nastupa može se primijetiti da glazba i osvjetljenje igraju bitnu ulogu. Tako se prije njegovog izlaska na pozornicu može čuti snimka pjesme *Amazing Grace* u izvedbi tadašnjeg predsjednika SAD-a, Baracka Obame. Da ova pjesma osim uvoda u nastup ima i drugo značenje, govori činjenica da je Obama ovu pjesmu izveo na sprovodu žrtava koje je tada 21-godišnji neonacist pučnjevima usmrtio crkvi u Charlestonu u lipnju 2015. godine. Žrtve su bili afroamerički vjernici, među njima i političar Pinckney. Ova pjesma može se stoga interpretirati i kao najava onoga što će se čuti tijekom nastupa, a to su s jedne strane mnoge tragične vijesti, među njima i činjenica da je neonacizam u Europi, a očigledno i u svijetu u porastu, a s druge strane i još religiozne tematike. Finkers će nadalje i sam izvesti nekoliko pjevnih točaka pod nazivom *Kip zonder kop*, pri čemu se neće ustručavati ni zaplesati i time nasmejati publiku, te *De halve garen*, a pritom će dobiti i pomoć benda koji se nalazi iza platna te se tada vide samo njihove siluete. Bend će svirati i u pojedinim dijelovima, ovisno o potrebno ugođaju, primjerice kada Finkers govori o susretu sa starijom Njemicom u luksuznom hotelu Adlon u Berlinu – tada bend dočarava taj doživljaj popratnom glazbom. Također će izvesti kratku recitaciju pjesmice pod nazivom *De benen van Greetje* te se na kraju njegovog nastupa, nakon plesa s Corrie koji se odvija istovremeno s njegovim govorom publici, može zaključiti kako je Finkers pokazao široki spektar umjetnosti koje u nizozemskoj kulturi čine kabaret.

Pozornica na koju Finkers potom izlazi puna je raznih rekvizita: veliki sat, stolac s ugrađenim pješćanim satom, nakošeni stol na kojem se nalazi hrpa novina, posuda za led, boca šampanjca, čaša na neobičnom valovitom stalku, na podu pokraj stola nalaze se hrpe novina. Svi ovi rekviziti imaju ulogu da svjedoče o vrsti ovog nastupa, a to je nastup na staru godinu na kojem se će obrađivati aktualnosti. U Finkersovom nastupu vrlo je bitno i osvjetljenje – tako će pozornica na samom početku publici biti prikazana u mraku pri čemu su osvijetljeni samo navedeni rekviziti koji se ujedno i vrte oko svoje osi uz laganu glazbu, a zatim se pali svijetlo te na pozornicu izlazi domaćin večeri te ga publika dočekuje uz pljesak i oduševljene zvižduke. Osvjetljenje će se, kao što je već napomenuto, prilagođavati situaciji na način da će se ono smanjiti kada se govori o težim temama i kada nastupaju recitacije, a povećati kada slijedi vedriji dio nastupa s više šala.

S druge strane se može primijetiti da je Nuhrov nastup izuzetno 'skroman'. Vidjeti se može njega samog na pozornici, bez rekvizita i bez 'pomoći' drugih aktera, kao što je to slučaj kod Finkersa, te velika svjetleća slova koja ispisuju njegovo prezime i godinu kojoj je večer posvećena. Izlazi na pozornicu uz *upbeat* glazbu koja kao da treba još dodatno popraviti raspoloženje i entuzijizam publike, te uz oduševljeni pljesak i uzvike. Nakon toga je jedino što

mu pomaže pri nastupu mikrofon te vlastite ruke i lice kojima radi geste i grimase, te naravno njegov glas, i to sve do kraja nastupa, kada će se opet čuti glazba. Osvjetljenje je konstantno te se ono ne mijenja tijekom nastupa. Nuhr ne izvodi nikakve druge oblike umjetnosti poput plesa, recitiranja ili pjevanja. Pri preuzimanju nagrade *Kulturpreis Deutsche Sprache* 2014. godine u svom govoru je Nuhr je objasnio zašto je to tako. Naveo je kako je jezik njegov „jedini alat” te da su njegovi „nastupi stopostotno sačinjeni od jezika” jer on „inače ništa ne radi, [...] nema ništa drugo na pozornici” te „nikada ne bi pomislio da će jednog dana to zanimati toliko ljudi” (Glück, Krämer, i Schöck 2014, 47).

Ono što se ipak primjećuje kod gledanja ovog nastupa jest montaža snimke te zumiranje na određene prizore. Tako će se tijekom nastupa čest moći vidjeti ljudi u publici, posebice kada se smiju ili pak brišu suze od smijeha. Također će se primijetiti kako kamera zumira Nuhrovo lice, primjerice kada napravi kratku, značajnu stanku prije nego izjavi nešto neočekivano i stoga posebno smiješno. Može se dakle primijetiti svojevrsno 'nasljeđe' *Schießgesellschaft* (v. str. 21) i njihovog načina montaže kojim se, prikazivanjem pljeska i smijeha publike, želi postići dojam za gledatelje ispred malih ekrana kao da se i sami nalaze u publici. Kod Finkersovog nastupa se ovo ne može primijetiti – ponekad će se zumirati kabaretist, ali ne toliko intenzivno kao što je to kod Nuhrovog nastupa, ali se publika ne može vidjeti osim na samom početku snimke, kada se vidi gotova cijela dvorana te da je ona potpuno popunjena, i na samom kraju, kada Finkers odlazi u publiku i gledateljima ponaosob čestita Novu godinu te im na pladnju nudi tradicionalne nizozemske *oliebollen*⁵⁶.

Da se tijekom nastupa ne prikazuje publika već isključivo kabaretist, mogao bi objasniti i sami kraj njegovog nastupa. Tada se naime stječe potpuno drugačiji dojam nego na kraju Nuhrovog nastupa. Nuhr se nekoliko puta nakloni u znak zahvale dok publika plješće, no može se vidjeti kako ubrzo odlazi s pozornice, štoviše je to zadnje što se može vidjeti u snimci njegovog nastupa. S druge strane, na kraju Finkersovog nastupa budi se osjećaj kao da se gleda glumca nakon predstave u kazalištu – Finkers se nekoliko puta naklanja, pokazuje na bend iza platna, čiji se članovi također naklanjaju, odlazi iza pozornice po Corrie te se i ona naklanja publici. Zatim nakratko nestaju iza pozornice i vraćaju se s pladnjevima punim *oliebollen* te odlaze počastiti gledatelje. Zatim Finkers uzvikuje „Svima sretna Nova godina!“, publika oduševljeno reagira te je to ujedno i zadnji prizor koji su i gledatelji kod kuće mogli vidjeti.

Još jedan bitan element kod Finkersovog nastupa jest njegova odjeća. Dok Nuhr nosi odijelo koje bi se moglo opisati kao *business casual*, Finkers nosi svečano odijelo, ali malo

⁵⁶ *Oliebollen* su fritule s grožđicama, a posute šećerom u prahu koje se u nizozemskoj tradiciji pripremaju za Novu godinu („Dit is waarom we olieballen eten met oud en nieuw“ 2020).

drugačije. Sako odijela nije jednako dugačak s lijeve i desne strane, isto tako nogavice hlača nisu jednako dugačke, te su cipele različite boje – jedna je crna, a jedna bijela. Isto tako se može primijetiti i da je stol na pozornici neravan odnosno da njegove noge nisu jednako dugačke. Finkers se tijekom svog nastupa nekoliko puta koristi riječima *dat is scheef en uit verhouding*, jednom prilikom i pokazujući na nepravilni stol, gotovo kao da su tolike stvari u 2015. godini bile 'kose i u nesrazmjeru' te da je stoga bilo bitno tijekom svog nastupa to i implicitno pokazati svojom odjećom i rekvizitima.

Na kraju ovog poduzeg dijela analize o jeziku može se zaključiti kako se ova dva kabaretista služe različitim jezičnim stilovima – dok Finkers tek povremeno rabi kolokvijalne izraze, Nuhr se cijelo vrijeme služi govorenim, razgovornim jezikom, čak i kada se bavi ozbiljnijim temama, čime na neki način osigurava i dozu humora u temama koje bi mogle rezultirati ozbiljnijom publikom. Obojica se služe raznim stilskim sredstvima, ali najznačajnija je pritom igra riječima, ali su učestale i razne izreke, ironija, retorička pitanja i sl. Obojica ne prezaju pred time da se povremeno koriste i nekim stranim jezikom, bilo da je razlog tome humoristični ili kakav drugi efekt (možda se može govoriti i o svojevrsnom propagiranju dijalekata kada se Finkers služi svojim tventskim dijalektom). Obojica su pokazala da promišljaju o jeziku i nude drugačija jezična rješenja za riječi kojima nisu zadovoljni, ili barem komentiraju kako postojeće rješenje nije zadovoljavajuće. Također se kod obojice može primijetiti zapravo neizbježna prisutnost neverbalne komunikacije, bilo da je ona isplanirana ili spontana, bitna ili beznačajna za daljnji tijek nastupa. U konačnici dokazuju koliko su uistinu fleksibilne granice kabareta budući da on može i ne mora sadržavati ikakve druge točke osim govora kabaretista, niti ikakve rekvizite, a pritom na publiku ostaviti isti ili sličan efekt. Jer i Finkers i Nuhr su bez sumnje postigli ono o čemu govore teoretičari kabareta, a to je da su potaknuli svoju publiku na razmišljanje, svaki na svoj način.

4.6. Publika – interakcija i reakcija

Budući da se u analizi ovog rada promatraju nastupi koji su snimljeni kako bi u njima mogla uživati i publika kod kuće, osim one koja se nalazi u samoj dvorani tijekom nastupa i snimanja, bitan aspekt koji bi se trebao promotriti u sklopu ovih nastupa jest i odnos kabaretista s publikom, kako publika reagira na šale kabaretista i kako je to prikazano u snimljenom materijalu i njegovom montažom.

Već se ranije spomenulo kako Benedikt Vogel navodi dijalog kabaretista s publikom kao jedan od elemenata kabareta. Osim što se taj dijalog može ostvariti kao dijalog između

kabaretista i njegovog zamišljenog partnera (što se povremeno može primijetiti i kod Finkersa i kod Nuhra), može se ostvariti i direktno s publikom. Da se dijalog s publikom odnosno reakcija publike na kabaretistov narativ može čuti i vidjeti, izrazito je bitan aspekt televizijskog kabareta odnosno kabaretskog programa koji se prenosi na televiziji. Pschibl u svojoj disertaciji govori o interakcijskom sustavu unutar kabareta te navodi kako svi interakcijski partneri koji sudjeluju u kabaretu šalju određene informacije te upravo iz tog međusobnog slanja informacija i upoznavanja rezultira „umjetnički proizvod“: „Interakcijski se partneri tijekom kabaretskog nastupa nalaze u komunikacijskoj razmjeni, u kojoj zajednički stvaraju kabaretski program“ (1999, 14). Autorica pritom citira Goffmana izjavom da je svaka osoba prisutna u kabaretu istovremeno i primatelj i pošiljatelj te dok kabaretisti direktno i indirektno pozivaju svoju publiku na sudjelovanje, publika reagira na razne načine kao što je smijeh ili šutnja, uzvici ili pljesak, ili pak očnim kontaktom, mimikom i gestikulacijom (ibid.). Najprimjetnije odnosno najčešće reakcije publike na primjerima dva nastupa koja se analiziraju u ovom radu jesu smijeh, šutnja te pljesak koje Pschibl naziva indirektnima, budući da se direktne reakcije poput očnog kontakta, mimike i gestikulacija ne mogu analizirati na temelju snimki. U snimci Finkersovog nastupa publika se uopće ne prikazuje tijekom nastupa već samo prije i poslije istoga, a tijekom Nuhrovog nastupa može se vidjeti tek povremeni gledatelj kako se smije ili briše suze od smijeha – isključivo reakcije koje se mogu i čuti. Uzvike se ne može čuti, osim povremenog (pozitivnog) zviždanja i svojevrsnog oduševljenog navijanja publike. Tako i Pschibl navodi kako kod velike publike i „kabareta kao događaja s masovnom publikom“ (što je slučaj i kod Nuhra i Finkersa), zbog udaljenosti publika i kabaretist ne mogu reagirati na mimiku, gestiku i uzvike svog partnera u interakciji. Pschibl stoga zaključuje da

„interakcijski partneri koji se nalaze u vidnom polju kabaretista direktno sudjeluju u stvaranju interakcijske situacije, dok gledatelji u 'stražnjim' redovima mogu davati samo indirektno smjernice kao što je pljeskanje, smijeh i šutnja“ (ibid., 57).

Može se primijetiti kako se javljaju različite vrste smijeha i različite jačine aplauza te da se po tome može otprilike ustanoviti i kako publika doživljava određenu šalu. Tako se u određenim trenucima može primijetiti smijeh koji zvuči pomalo šokirano i zgroženo, smijeh koji se može čuti pri uporabi crnog humora, kao da slušatelj misli da se ne bi trebao tako jako smijati. To je slučaj kada Finkers govori publici o svom zdravlju te se nadovezuje na temu zdravlja gledatelja u publici sljedećim 'umirujućim riječima':

„Dobro, toliko o mom zdravlju, ukoliko je vaše zdravlje loše – za što se od srca nadam da nije slučaj – ali ukoliko je vaše zdravlje loše, nemojte misliti na sve ono što ne možete, već na sve ono što možete. S time imate značajno manje posla (*smijeh publike, Finkers kao iznenađen gleda po publici, odlazi sjesti na stolac*) („Gezondheid“ 2015, 1:50).

Sličan se smijeh može čuti kada Finkers govori o tome kako se neke dijelove Bibije može interpretirati i na drugačiji način od uobičajenog čime se ne ustručava govoriti kako se određene rečenice u Bibliji može shvatiti kao dokaze o zlostavljanju, homoseksualnosti i protuprirodnih događanja („Het geloof“ 2015, 3:25-4:45). I ovdje Finkers pokazuje dobro poznavanje publike te da uživa njihovo povjerenje te da ne preza pred ime da se našali na račun teme religije kao svojevrsnog tabua, pogotovo u 2015. godini, niti kada se radi o njegovoj vlastitoj religiji i uvjerenjima.

Isto tako se povremeno može čuti visoki, gotovo histerični smijeh, kao kada Nuhr govori o tome kako su aktualna istraživanja otkrila kako se u bradi muškaraca nalazi više fekalnih bakterija nego u WC školjci, ali „ono što razlikuje muškarca s bradom od FIFA-e jest da se kod FIFA-e posvuda dimi sranje“ (2015, 47:35-47:56) pri čemu se Nuhr igra riječima. 'Sranje koje se dimi' odnosno *Scheiße am Dampfen* je kolokvijalna, gruba izreka koja znači da se negdje javljaju problemi i neugodnosti. Sličan smijeh se može čuti kada Finkers iznosi igru riječima o 'plijesni' među nogama *Sinterklaasa* (v. str. 86).

Dublji smijeh se može čuti kod nešto iznenađujućih izjava, također kod crnog humora, kao kada Nuhr govori o tome kako se proizvode Tirinške krvavice (v. str. 50), ili o tome kako je, u usporedbi s današnjim modernim vremenom interneta, prije predatorima bilo teže doći do žrtvi budući da su tada morali imati kamion za prodavanje sladoleda ili studirati teologiju (2015, 5:52-6:25). Ovdje se vidi kako se i Nuhr sam smije svom 'crnjaku' te kako njegov smijeh potiče i smijeh kod publike. Sličan smijeh čuje se i kod pomalo problematičnih, težih izjava, kao kada Finkers govori o surinamskom dječaku Stanleyu i o tome kako tamnopute osobe poput njega podsjećaju Nizozemce na njihovu robovlasničku povijest (v. str. 55). Može se gotovo zaključiti kako gledateljima, koji su pripadnici kulture na koju se određena šala referira, humor u ovakvim slučajevima pomaže boriti se s problematičnom prošlošću te specifičan smijeh pokazuje kako su svjesni težine koju nose takve i slične izjave.

Osim smijeha, publika povremeno navijanjem daje vjetar u leđa kabaretistu odnosno žustro pokazuje podršku i slaganje s izgovorenim, kao kada Nuhr govori o tome da se

podrazumijeva da je i on protiv nacista, kao i brojni 'troklasni estradnjaci'⁵⁷ koji imaju potrebu to naglašavati u videozapisima koji se pojavljuju po internetu (2015, 8:55-9:20). Ovo je još jedan pokazatelj toga da je publika ciljano došla na nastup upravo ovog kabaretista te da i sami gledatelji stoje iza stavova kabaretista. Slično se odobravanje i pljesak može čuti kada Finkers ironično komentira neodobravanje katoličke Crkve prema homoseksualnosti. Pritom govori da je homoseksualnost protuprirodna isto kao i hodanje po vodi i ustajanje od mrtvih te da bi se homoseksualnost isto tako mogla interpretirati kao čudo („Het geloof“ 2015, 3:40-4:10).

Nakon danih primjera, korisno bi bilo promotriti kako Pschibl u svojoj disertaciji prenosi slikovit način na koji Schütz i Goffman, korištenjem metafore mora i pomoraca, opisuju međusobno djelovanje između kabaretista i publike na sljedeći način:

„U tijeku interakcije kabaretskog nastupa kabaretist fungira kao 'navigator'; on zajedno s publikom 'zaobilazi' opasne litice, izbjegava 'zatišje' ili pak 'olujna' mora te reagira na nepredviđene događaje. Publika je na ovom 'putovanju' istovremeno primatelj, osoba kojoj se obraća kabaretist i režiser te 'kompletira' uz pomoć interakcijskih alata kabaretski nastup. Gledatelji reagiraju na kabaretista u interakcijskom tijeku koji je oslobođen 'nenamjernih' smetnji, 'pridružuju se' i daju mu mimikom, smijehom, šutnjom ili pljeskom povratnu informaciju, a s čijom pomoći [kabaretist] upotpunjuje program“ (Pschibl 1999, 50).

Autorica nadalje govori kako gledatelji imaju mogućnost „direktno i neposredno utjecati na tijek programa“ te da, uzevši te „akcije i reakcije“ publike u obzir, kabaretist može izmijeniti program, primjerice improvizirajući ili obraćajući se publici ponaosob. Autorica zaključuje kako je to razlog zašto je svaki nastup u kabaretu drugačiji: „Kabaretist [nastup] unaprijed pripremi te ga zajedno s publikom na pozornici 'kompletira“ (ibid.). Tako se i u Finkersovom nastupu može primijetiti, kada počinje pričati o svojoj majci, kako reagira na javljanje nekoga iz publike (slabo čujno na videozapisu). Finkers iznenađeno pogleda prema tom gledatelju odnosno gledateljici, na što se publika naglo i glasno nasmije, a on govori: „Poznajte moju majku? Smiješno, to se zna događati s majkama, istina. Onda ovo možda već znate [...]“ („Gezondheid“ 2015, 2:15-2:35) te nastavlja priču.

Na kraju ovog podnaslova će se vratiti na Sammyja Drechsela i Fritza Umgeltera, koji su već spomenuti u teorijskom dijelu ovog rada (v. str. 201), a koji su 1957. godine u Njemačkoj uspostavili specifičan način snimanja i montaže pri snimanju kabaretskog nastupa kojim se postiže efekt poželjan za gledatelje kod kuće, a to je da isti dobiju osjećaj da i sami sjede u

⁵⁷ Riječ *estradnjak* uvrštena je u *online* rječnik neologizama Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu („Estradnjak“ bez dat.)

publici u dvorani. Upravo se ovakav stil montaže može primijetiti i kod snimke Nuhrovog nastupa. U njoj se naime prilično često može vidjeti snimka publike, i to najčešće jedna, dvije ili nekoliko osoba koje se od srca smiju, brišu suze od smijeha i sl., odnosno vide se oduševljene reakcije na Nuhrove izjave i sami nastup. S druge strane, snimka Finkersovog nastupa prati isključivo njega samog. Publika se može vidjeti na početku snimke, prije početka samog nastupa, a pri tome se ne radi o *zoomu* na jednu ili nekoliko osoba, već se vidi gotovo cijela dvorana i publika. Sve do kraja Finkersovog nastupa neće biti prikaza publike, a na kraju, osim snimke cijele dvorane, vidi se i Finkers koji, zbog prirode tradicionalnog nizozemskog nastupa za Staru godinu, izlazi među publiku te gledateljima dijeli *olieballen* odnosno fritule te im čak i ponaosob čestita Novu godinu. Ovom gestom Finkers potvrđuje važnost publike i interakcije s istom tijekom *Oudejaarsavond*a i u kabaretu općenito, dok se kod Nuhra ovo vidi kod načina montaže snimke kabaretskog nastupa odnosno čestim prikazivanjem gledatelja u publici i njihovih reakcija tijekom samog nastupa.

5. Rasprava

U ovom će se dijelu rada usporedno sagledati najznačajniji rezultati analize te će se isti interpretirati. Sagledat će se i u usporedbi s hipotezama koje su postavljene u uvodu rada te u odnosu na teorije koje postoje o kabaretu, a koje su predstavljene u teorijskom dijelu rada.

Iz ove se analize može primijetiti da se Nuhr i Finkers, iako povremeno obrađuju različite teme, ipak fokusiraju i na iste značajne vijesti koje su zadesile prije svega Europu. Radi se tu posebice o terorističkim napadima, izbjegličkoj krizi i porastu pokreta neonacizma u cijeloj Europi kao reakcija na teroriste i izbjeglice s Bliskog istoka. Obojica se kritično osvrću na ove teme, ali ipak na drugačije načine. Kod Finkersa se često stječe dojam kao da u ozbiljnijim trenucima mijenja smjer svog nastupa neočekivanim obratom i šalom kako bi zadržao veselu atmosferu. Taj se dojam stječe sve do samog kraja nastupa, kada uistinu ozbiljno komunicira s publikom. Tu si daje mogućnost da iz perspektive religije i čovjekoljublja, govori o tome kako prebroditi teške trenutke koje je 2015. godina donijela sa sobom te kako svijet učiniti ljepšim mjestom. Nuhr s druge strane ne preza pred time da vrlo kritično i često vrlo negativno govori o svemu što se događa, pogotovo o neonacistima i njihovom pokretu koji u Njemačkoj od 2015. godine sve više dobiva na snazi te o medijima koji 'siju strah' među njemačkim narodom i stanovnicima Europe. Zanimljivo je ovo iz razloga što je Finkers u tradiciji nizozemskog kabareta 'čisti' kabaretist, ali isto tako u *svojoj* tradiciji (kako se već pisalo na str. 12), ne zadire previše u osjetljiva politička i društvena pitanja. Štoviše, naglašava tijekom ovog nastupa kako to nije nešto što inače radi te naglašava kako je pažljivo prati vijesti kako bi kvalitetno odradio ovaj nastup koji neizbježno uključuje komentare o politici. Nuhr s druge strane dolazi iz tradicije njemačkog kabareta, koji ne poznaje mnoge 'čiste' kabaretiste, već prije svega umjetnike koji kombiniraju kabaret i *stand-up* komediju. Unatoč tome što se i sam djelomice smatra komičarem, Nuhr vrlo kritično komentira politiku i medije današnjice. Ipak, oba kabaretista na samim počecima svojih nastupa publici daju do znanja da će se tijekom večeri dotaknuti teških tema koje su obilježile godinu na izmaku.

Teme na kojima se mogu uočiti različite perspektive – njemačka i nizozemska – možda su i najznačajnije za ovakve vrste analize. U ovom radu to se može primijetiti na temelju teme financijske krize u Grčkoj. Zanimljivo je kako se oba kabaretista bave ovom temom, ali koliko se značajno razlikuje način na koji komentiraju ovu situaciju. Nuhr govori iz perspektive Nijemca, što je značajno, budući da Nuhr spominje kako je Grčka očekivala financijsku pomoć od Njemačke. Nuhr pritom prepričava tijek događanja na temelju vijesti iz medija te koristi

konkretne brojke (pri čemu je bitno naglasiti da je malo vjerojatno da bi se jedan 'čisti' *stand-up* komičar uhvatio u koštac s ovakvim podacima), a osim toga iznosi i rasprostranjen stereotip o bogatim Nijemcima te i na taj način uspostavlja zajednički identitet s publikom. Finkers s druge strane prepričava osobnu anegdotu o tome kako je otišao u grčki restoran i o nezavidnoj situaciji u kojoj se nalazi grčko stanovništvo razgovarao sa zaposlenikom tog restorana koji je i sam bio Grk. Finkers se pritom više fokusira na tu osobu kao utjelovljenje svih Grka te govori o tome kako Grci ulažu sve nade u Europu i pripadanju istoj. Osim o tuđim problematičnim situacijama u 2015. godini, nezanemarivo je i to što oba kabaretista u svojim nastupima dotiču značajnih, neizbježnih povijesnih tema za njih i sve stale Nijemce i Nizozemce, a to su problematična njemačka nacistička i nizozemska robovlasnička povijest. Pažnju posvećuju i 'tipično nizozemskim' i 'tipično njemačkim' pojavama u društvu, kao što su primjerice njemačka preciznost kada su u pitanju zakoni i bitna nizozemska predbožićna tradicija koja uključuje Sinterklaasa i njegovog problematičnog pomoćnika, Zwarte Pieta. Obojici su neizostavne i 'tipično ljudske' teme, kao što su problematičnost muško-ženskih odnosa i povremeno nerazumijevanje suprotnog spola, a isto tako i teme koje sve više dobivaju na važnosti u današnjem društvu, kao što su ekologija i prehrana bez namirnica životinjskog porijekla.

Iako se povremeno čini i ekstremno kritičnim, Nuhr zbog svog kolokvijalnog jezika zvuči mnogo manje formalno od Finkersa. Ni Finkers ne zvuči formalno, ali se koristi standardnim nizozemskim jezikom s povremenim kolokvijalnim izrazima. Po pitanju stilskih figura kojima se kabaretisti služe, ne primjećuju se znatne razlike – obojica tijekom svojih narativa posežu za raznim stilskim sredstvima, posebice za ironijom i igrama riječima. Također obojica pokazuju znatnu angažiranost i kritičnost kada razmišljaju o svojim materinim jezicima, što im je zapravo i jedna od zajedničkih točaka i jedan od razloga zbog kojih su upravo ova dva kabaretista predmetom analize ovog rada. Osim ovakvim implicitnim signalima o važnosti jezika, služe se i direktnim izjavama o važnosti jezika i pismenosti u borbi protiv neznanja i posljedičnih loših odluka te posprdno gledaju na lošu uporabu jezika.

Činjenica da Nuhr nije isključivo kabaretist vidi se i u kompoziciji njegovog nastupa i pozornice – tako je njegov jedini 'alat', njegov jedini 'rekvizit' – mikrofona. Moglo bi se reći kako odsutnost drugih rekvizita kompenzira povremenim imitiranjem osoba o kojima govori, a nekad i predmeta (kao kada govori o *smart watchu*). Kod Finkersa tako ne nedostaje rekvizita – pozornica je puna predmeta koji upotpunjuju njegov nastup i njegov narativ. Isto tako se Finkers koristi i drugim oblicima umjetničkog izražavanja te pjeva, pleše i recitira prigodne pjesme. Na temelju ovih razlika, kao i razlika između toga kako su se umjetnici pozdravili od svoje publike na kraju svojih nastupa, može se argumentirati da tradicija kabareta u Nizozemskoj više ide u

korak sa scenskim nastupom, dok Nuhrov nastup više podsjeća na nastup *stand-up* komičara, pogotovo uz stil snimanja i montažu videozapisa koji često prikazuje i nasmijanu publiku, što se tijekom Finkersovog nastupa nije moglo vidjeti. Neizostavan podatak jest i to da Finkersov nastup predstavlja zaseban žanr unutar kabareta, odnosno *Oudejaarsconference* koji u Njemačkoj nema tako značajnu i dugačku povijest. Da je ovo u nizozemskoj kulturi značajna, specifična vrsta kabareta, govori i to da Finkers nekoliko puta tijekom svog nastupa spominje televizijsku kuću VARA i upute koje je dobio pri pripremanju svog nastupa. Da se radi o svečanoj, ali humorističnoj prilici koja dozvoljava i dozu neozbiljnosti govori njegovo neobično odijelo i cipele u različitim bojama.

Oba kabaretista spominju brojne poznate osobe, afere, probleme iz svojih društva i ne ustručavaju se pritom izraziti niti kritiku ni podršku. Ne ustručavaju se zadirati u 'škakljive' teme, budući da mnogim komentarima i šalama koje su u velikoj većini slučajeva odlično prihvaćene od publike, pokazuju da poznaju svoju publiku i da njihova publika poznaje njih kao umjetnike i njihov stil nastupanja. Ono što zasigurno vrijedi za oba kabaretista jest ono što Van der Plank i Nijhof smatraju bitnim za kabaret (v. str. 11), a to je da umjetnik tijekom svog nastupa prikazuje *svoja* mišljenja po pitanju društva i politike i da daju *svoje osobne* stavove.

Zaključak

U posljednjem, zaključnom dijelu ovog rada sumirat će se sve navedeno u ovom radu. U teorijskom dijelu prikazalo se ključno o nizozemskom i njemačkom kabaretu, ali i o kabaretu općenito. Pružio se uvid u rad kabaretista čije se nastupe analiziralo.

Cilj da se napravi usporedba ova dva kabaretista na jezičnoj razini postignut je analizom jezičnih sredstava kojima se isti služe. Kulturološke razlike mogu se zamijetiti na temelju događaja, osoba, svakodnevnih pojava koje se spominju te temelju toga na koji način to čine – bilo s dozom humora, sa zgražanja, s nevjerice – ali u svakom slučaju to uključuje povezivanje s publikom (ili dijelom publike) na temelju zajedničkog (ili jednog od zajedničkih) identiteta. Sve to zajedno – teme, osobe, događanja kojih se dotiču, način na koji govore o tome, vrlo često predstavljaju i teme i mišljenja prototipnog odnosno prosječnog Nijemca ili Nizozemca, a zasigurno sačinjavaju kabaretski sadržaj u kojem uživaju prosječni njemački i nizozemski 'uživatelji' kabareta.

U ovom je dijelu rada potrebno ponovno spomenuti da su se prilikom analize javljali i svojevrsni izazovi. To su prije svega poteškoće koje će prepoznati osobe koje nisu izvorni govornici jezika kojim(a) se bave. Tako se kod transkribiranja nastupa mogu javiti nedoumice o tome što je kabaretist rekao, bilo da se radi o nepoznatim izrekama, pojmovima ili kolokvijalnim riječima, ili pak o nerazgovijetno izgovorenim rečenicama koje izvornim govornicima vrlo vjerojatno ne bi predstavljale prepreku, iako ni to ne mora biti slučaj. Pri analizi transkribiranog pak može doći do nesigurnosti o tome što je kabaretist htio postići određenom šalom, pogotovo kada se radi o dvosmislenim šalama kao što su igre riječima. Uz pomoć interneta se ovakve poteškoće ipak mogu lakše prebroditi, zahvaljujući brojnim *online* rječnicima, ali i doprinosima laika među komentarima na *Youtubeu*, *Twitteru* i sl. Međutim, neosporno je da je za razumijevanje kabareta potrebno znanje o jeziku na kojem se nastupa te o kulturi unutar koje se nastupa, o aktualnostima relevantnima za društvo i druge grupe kojima pripada kabaretist, kao i opće znanje, znanje o popularnoj kulturi i znanosti itd. Kao što navode teoretičari kabareta, upravo se svim tim znanjima publike kabaretisti igraju te ih tijekom svojih nastupa nadograđuju.

U analizi su prikazane sličnosti i različitosti između ova dva nastupa i ova dva kabaretista. Moglo se, naime, primijetiti kako se Nuhr i Finkers po mnogočemu razlikuju – po jezičnom stilu, po načinu na koji iznose kritiku, po rekvizitima kojima se koriste, a u konačnici i po tome kako se definiraju unutar svog žanra. Ipak, u analizi se moglo vidjeti da se Finkers i

Nuhr često hvataju u koštac s istim vijestima iz Njemačke i Nizozemske, Europe i svijeta. Analiza potvrđuje i to da je nizozemski kabaret značajno drugačiji od njemačkog kabareta, barem na temelju ova dva kabaretista. Kako bi se sagledala šira slika po ovom pitanju, bilo bi od velikog značaja analizirati nastupe i drugih značajnih nizozemskih i njemačkih kabaretista današnjice, ali i prošlosti, i to uz pomoć heterogenijeg uzorka. Da bi se moglo u potpunosti sagledati kako se jezik i kultura jednog društva odražavaju u kabaretu, odnosno da bi se dobila šira kulturološka, (socio)lingvistička slika kabareta u društvu, trebalo bi uzeti u obzir i nastupe žena kabaretistica, kabaretista koji su rođeni u Nizozemskoj odnosno Njemačkoj, ali koji imaju druge korijene (npr. turske, marokanske, surinamske itd.), kabaretista različitih seksualnih orijentacija, vjeroispovijesti, dobi, kabaretista koji koriste isključivo standardni jezik, dijalekt ili kakvu drugu specifičnu jezičnu varijantu u svojim nastupima i sl. – dakle razne skupine ljudi koje sve zajedno čine društvo. Kao što je već navedeno, odluka na (samo) Nuhra i Finkersa za ovu analizu pala je zbog njihovog doprinosa nizozemskom i njemačkom jeziku i kulturi te priznanja koje su za to dobili, činjenice da se radi o vrlo poznatim te popularnim kabaretistima čiji su nastupi bili dostupni na internetu za pregled, te zbog ograničenosti prostora u ovom radu. Drugo bi područje istraživanja moglo biti uspoređivanje kabaretista i *stand-up* komičara te koje se razlike i sličnosti među njima mogu uočiti.

Također bi moglo biti korisno studentima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ali i drugih humanističkih studija ponuditi više kolegija na temu kabareta kojima bi se dobio uvid u njegovu prošlost i sadašnjost te njegovo povijesno i suvremeno značenje. Još bi bolje bilo kada bi odsjeci i katedre na Fakultetu ponudili ovakve kolegije za specifična jezična područja. Time bi se mogli poduzeti potrebni koraci za obogaćivanje teorijskog i praktičnog znanja o ovom specifičnom, zanimljivom, prilagodljivom žanru koji poznaje mnogo različitih oblika, a koje bi bilo zanimljivo usporediti i unutar drugih društava i unutar drugačijih usporedbi. Omogućilo bi se time širenje znanja o još jednoj značajnoj umjetnosti, a učenje o istoj moglo bi pospješiti razumijevanje kulture određenog društva, pa čak i filologije tog jezika.

Literatura

1. „5.2.6 Onderwerps- en niet-onderwerpsvormen“ (bez dat). U *ANS*. <<https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans050206lingtopic>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
2. „10.3.14.5 Dan, als (ongelijkheid)“ (bez dat.). U *ANS*. <<https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans10031405lingtopic>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
3. Adeos, Marie-Sophie (2009) „Kein Schwein ruft ihn an“. <<https://www.fr.de/kultur/tv-kino/kein-schwein-ruft-11485304.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
4. Aken, D. van. (2015). „Henk Krol feliciteert overleden Joost Zwagerman“. <<https://www.metronieuws.nl/in-het-nieuws/2015/11/henk-krol-feliciteert-overleden-joost-zwagerman/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
5. Alohton (bez dat.) U *Hrvatski jezični portal*. <<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
6. Amstel, Leoni van (2014). „Paardenvleeschandaal: een overzicht“. <<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/paardenvleeschandaal-een-overzicht/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
7. „An die Bundeskanzlerin und den Bundestag“ (2013). <<https://www.emma.de/unterzeichnen-der-appell-gegen-prostitution-311923>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
8. Autohton (bez dat.). U *Hrvatski jezični portal*. <<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
9. Babelkous (2021). U *Wiktionary*. <<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=babelkous&oldid=61518417>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
10. „Begeleid wonen“ (bez dat.). <<https://www.kwintes.nl/wonen/begeleid-wonen/>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
11. Berg van den, W.A.L.M. (1977). *Van de lach tot de traan. Het cabaret sociologisch bekeken*. Nijmegen: Katholieke Universiteit te Nijmegen. <<https://repository.uibn.ru.nl/handle/2066/148529>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
12. „Beschluss im Saarland - Freier haben Kondompflicht“ (2014). <<https://www.sueddeutsche.de/panorama/beschluss-im-saarland-freier-haben-kondompflicht-1.1898318>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
13. Bezić, Srećko (1983). „Prilozi za hrvatske euharistijske kongrese“. *Crkva u svijetu* : *Crkva u svijetu* 18 (1): 88–92. <<https://hrcak.srce.hr/89595>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
14. Bezoen, H.L. 1949. „Tukker voor de Twent een geuzennaam“. *Jaarboek Twente 1962*. <http://taalbank.arkia.nl/docs/JbT.1962.013_Bezoen-Tukker.pdf>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
15. Biskupović, Alen. 2018. „Kabaret – nastanak, povijest, zakonitosti i teorija“. *Dani Hvarškoga kazališta* 44 (1): 109–31. <<https://hrcak.srce.hr/200214>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
16. Boah (2021). U *Wiktionary*. <<https://de.wiktionary.org/w/index.php?title=boah&oldid=8526141>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
17. Boah (bez dat). U *Duden*. <<https://www.duden.de/rechtschreibung/boah>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
18. Boran, Erol M. (2004). *Eine Geschichte des türkisch-deutschen Theaters und Kabarets*. Ohio: The Ohio State University. <<http://publikationen.ub.uni->

- frankfurt.de/frontdoor/index/index/year/2009/docId/12320>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
19. Braungart et al. (ur.) (2007). *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft: Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte. II. H-O*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://books.google.hr/books?id=JJvl-X0ZbJoC&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 20. Cabaret (bez dat). U *Lexicon van drama en theater. Deellexicon uit het Algemeen letterkundig lexicon*. <https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/colofon.php>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 21. Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). „Meerderheid Nederlandse bevolking behoort niet tot religieuze groep“. <<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/51/meerderheid-nederlandse-bevolking-behoort-niet-tot-religieuze-groep>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 22. „Chronik der ARD | Erster »Brennpunkt«“ (bez dat). <<http://web.ard.de/ard-chronik/index/4685?year=1971&rubric%5B%5D=7>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 23. Cohen, H. 1984. „Huisje, boompje, beestje“. *Onze Taal* 53 (9): 146–48; 152. <https://onzetaal.nl/uploads/editor/8409_Verkleinwoorden.pdf>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 24. „De intocht van Sinterklaas“ (2016). <<https://www.anderetijden.nl/artikel/233/De-intocht-van-Sinterklaas>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 25. Dekker, Britt (2016). „Mijn broer Sander, en ik wensen u een fijn 2016! #HermanFinkers“. <<https://twitter.com/Brittije/status/682882975021830144>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 26. „Dit is waarom we oliebollen eten met oud en nieuw“ (2020). <<https://www.rtlnieuws.nl/lifestyle/wonen/artikel/5167270/waarom-we-oliebollen-eten-met-oud-en-nieuw>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 27. „Dit zijn de 298 slachtoffers van de ramp met MH17“ (2020). <<https://www.ad.nl/mh17/dit-zijn-de-298-slachtoffers-van-de-ramp-met-mh17~a2cac496/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 28. „Dutch State Liable over 300 Srebrenica Deaths“ (2014). <<https://www.bbc.com/news/world-europe-28313285>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 29. „Eine Chronologie der Abgasaffäre“ (2015). <<https://www.tagesspiegel.de/mobil/vw-diesel-skandal-eine-chronologie-der-abgasaffaere/12407702.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 30. „En we noemen hem... Xess Xava Sneijder (XXS)“ (2015). <<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/913191/en-we-noemen-hem-xess-xava-sneijder-xxs>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 31. „Erik van Muiswinkel stopt met Zwarte Piet wegens gebrek aan verandering“ (2016). <<https://www.nu.nl/media/4266292/erik-van-muiswinkel-stopt-met-zwarte-piet-wegens-gebrek-verandering.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
 32. Estradnjak (bez dat). U *Rječnik neologizama*. <<http://rjecnik.neologizam.ffzg.unizg.hr/2016/11/03/estradnjak/>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
 33. Feierabend (bez dat.). U *Duden*. <<https://www.duden.de/rechtschreibung/Feierabend>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.

34. Finkers, Herman (2015). *1 januari* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=oji6PjCmZ-E&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=3>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
35. Finkers, Herman (2015). *2 januari* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=9Af8FZOLmvw&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=4>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
36. Finkers, Herman (2015). *De hoop* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=5auUj6i1bT0&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=14>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
37. Finkers, Herman (2015). *De liefde* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=4gQ8m1kS78g&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=16>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
38. Finkers, Herman (2015). *Diverse nieuwsberichten* (videozapis).
<https://www.youtube.com/watch?v=zIn65z6t_WU&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=12>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
39. Finkers, Herman (2015). *Gezondheid* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=-XwOFRhRuj8&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=11>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
40. Finkers, Herman (2015). *Haagse politiek* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=ZnJYbRakKWk&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=8>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
41. Finkers, Herman (2015). *Het geloof* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=bc4qEYSIEQo&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=5>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
42. Finkers, Herman (2015). *In memoriam* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=V5deMUSnEcc&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=10>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
43. Finkers, Herman (2015). *Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=8RxiDmollho&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=17>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
44. Finkers, Herman (2015). *Spelling* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=hT56w66RL0w&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=13>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
45. Finkers, Herman (2015). *Twitter* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=Cp9UICpEnjQ&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=2>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
46. Finkers, H. (2015). *Zwarte Piet* (videozapis).
<<https://www.youtube.com/watch?v=KeHd2sBgFb4&list=PL5a5k5c-JrYT4uUmJScEWfH-2fnuoFjk3&index=6>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
47. Fresse (bez dat.). U *Duden*. <<https://www.duden.de/rechtschreibung/Fresse>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
48. Geerdink, Frédérique (2021). „Waarom het n-woord nog voluit in de krant staat“. <<https://www.oneworld.nl/lezen/analyse/waarom-het-n-woord-nog-voluit-in-de-krant-staat/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
49. Genootschap Onze Taal (2012). *Onze Taal*, izd. 81.
<https://www.dbnl.org/tekst/_taa014201201_01/colofon.php>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.

50. Glück, H., Krämer, W. i Schöck, E. (ur.) (2014). *Kulturpreis Deutsche Sprache 2014. Ansprachen und Reden*. Paderborn: IFB Verlag Deutsche Sprache GmbH. <https://kulturpreis-deutsche-sprache.de/wp-content/uploads/KDS_Redeband_2014.pdf>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
51. Grazzini, Serena (2014). „Kleines Format, Kulturkritik, Nähe zum Leben: Über die literarischen Anfänge des deutschsprachigen Kabarets“. *KulturPoetik* 14 (1): 24–42. <<http://www.jstor.com/stable/24369744>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
52. Grčka (bez dat.). U *Baza frazema hrvatskoga jezika*. <<http://frazemi.ihjj.hr/search/?q=gr%C4%8Dka>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
53. Greul, Heinz (1971). *Bretter, die die Zeit bedeuten. 1*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
54. Grimm, J. i Grimm, W. (1990). *Bajke i priče*. Prev. Josip Tabak. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
55. Hanenberg, P. van den i Verhallen, F. (1996). *Nederlands cabaret, 1970-1995: het is weer tijd om te bepalen waar het allemaal op staat*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.
56. Hansen-Kokoruš et al. (2015). *Deutsch-kroatisches Universalwörterbuch. Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
57. He (bez dat.). U *Van Dale*. <<https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/he>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
58. „Helmut Schmidt ist beliebtester Politiker der jüngeren deutschen Geschichte“ (2008). <https://web.archive.org/web/20081006215334/http://www.presseportal.de/pm/58298/713581/discovery_geschichte>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
59. „Henk Krol feliciteert Joost Zwagerman per ongeluk met zijn verjaardag“ (2015). <<https://www.nhnieuws.nl/nieuws/174546/henk-krol-feliciteert-joost-zwagerman-per-ongeluk-met-zijn-verjaardag>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
60. „Henk Krol feliciteert overleden Fries“ (2015). <<https://www.lc.nl/friesland/Henk-Krol-feliciteert-overleden-Fries-21078186.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
61. „Henk Krol feliciteert weer dode“ (2015). <<https://www.ad.nl/binnenland/henk-krol-feliciteert-weer-dode~a7b703a4/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
62. *Herman Finkers*. Zwartekat.nl - alles over cabaret en stand-up comedy! <<https://www.zwartekat.nl/finkers/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
63. „Herman Finkers is helemaal klaar voor zijn eerste oudejaarsconference“ (2015). <<https://www.rtvoost.nl/nieuws/234409/Herman-Finkers-is-helemaal-klaar-voor-zijn-eerste-oudejaarsconference>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
64. „Hoe een 19-jarige student de NPO-uitzendingen platlegde“ (2015). <<https://nos.nl/l/2016237>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
65. Hoffman, Edwin Marianus (2009). *Interculturele gespreksvoering: theorie en praktijk van het TOPOI-model*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
66. „Infografik: Die umgekehrte Wagenreihung | DB Inside Bahn“ (2016). <<https://inside.bahn.de/umgekehrte-wagenreihung/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
67. Instituut voor de Nederlandse Taal (2021). „e-ANS“. <<https://ivdnt.org/spelling-grammatica/e-ans/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
68. „Is de pietendiscussie reden van vertrek Myjer en Van Muiswinkel?“ (2016). <<https://www.rtlnieuws.nl/entertainment/artikel/572031/de-pietendiscussie-reden-van-vertrek-myjer-en-van-muiswinkel>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.

69. Kampen, Marco van (2016). „Het haar van Wilders“. <https://www.limburger.nl/cnt/dmf20160322_00012442>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
70. „Kijkcijfers eindejaarsconference Finkers heel uitzonderlijk“ (2016). <<https://www.nu.nl/media/4191410/kijkcijfers-eindejaarsconference-finkers-heel-uitzonderlijk.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
71. Kloë, Christopher (2017). *Komik als Kommunikation der Kulturen: Beispiele von türkischstämmigen und muslimischen Gruppen in Deutschland*. Wiesbaden: Springer VS.
72. Kloppen (bez dat.). U *Duden*. <<https://www.duden.de/rechtschreibung/kloppen>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
73. Kopvod (2019). U *Wiktionary* <<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=kopvod&oldid=54890729>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
74. „Marco Reus fährt Auto - offiziell“ (2016). <<https://www.n-tv.de/sport/fussball/Marco-Reus-faehrt-Auto-offiziell-article18429086.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
75. „Mark Rutte nodigt uit“ (2006). <<https://www.trouw.nl/gs-bdddffab3>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
76. „Millionenpublikum für Dieter Nuhrs Jahresrückblick im Ersten“ (2015). <https://www.rbb-online.de/unternehmen/presse/presseinformationen/pressearchiv/2015/das-erste/20151218_millionenpublikum_fuer_nuhrs_jahresueckblick.html>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
77. Ministerie van Algemene Zaken (2016). „Welke erkende talen heeft Nederland?“ <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
78. Ministerie van Algemene Zaken (2018). „Nedersaksische taal erkend“. <<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/10/10/nedersaksische-taal-erkend>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
79. Ministerie van Algemene Zaken (2019). „Wat houdt het gedeeltelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding in?“ <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezichtsbedekkende-kleding-in-de-media-boerkaverbod/vraag-en-antwoord/wat-houdt-het-gedeeltelijk-verbod-op-gezichtsbedekkende-kleding-in>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
80. Ne (bez dat.). U *Duden*. <https://www.duden.de/rechtschreibung/ne_Frage_Bekraeftigung>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
81. „Nierbekkenontsteking velt Máxima in China“ (2015). <<https://nos.nl/1/2065070>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
82. Nijhof, Jos (2002). „Een spel zonder grenzen. Cabaret in Nederland anno 2002“. *Ons Erfdeel*. 45 (1): 223–32. <https://www.dbnl.org/tekst/_ons003200201_01/_ons003200201_01_0053.php>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.

83. Nuhr, Dieter (2015). *Nuhr 2015 – Der Jahresrückblick* (videozapis). <<https://www.youtube.com/watch?v=qxBN7ZFIViE&t=505s>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
84. Nuhr, Dieter (2017). *Die Rettung der Welt: meine Autobiografie*. Köln: Lübbe.
85. Oostendorp, Marc van (2000). „Alle lolletjes in de luch“. *Mededelingen van het Meertens Instituut* 4: 11–17. <<https://pure.knaw.nl/ws/portalfiles/portal/462288/oostendorp.pdf>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
86. Pabst, Sabrina (2014). „Zwarte Piet - zwischen Tradition und Rassismus“. <<https://www.dw.com/de/zwarte-piet-zwischen-tradition-und-rassismus/a-18058962>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
87. Pavelin Lešić, Bogdanka (2013). *Vizualna obilježja govornoga jezika*. Zagreb: FF Press.
88. Peter, Barbara B. (2015). „Satire in journalistischer Mission Studie zu den journalistischen Leistungen von TV-Kabarettisten als Interviewer“. Freiburg. <<https://doc.rero.ch/record/257251/files/PeterB.pdf>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
89. Plank, P. van der i Nijhof, J. (1993). „An Anatomy of Dutch Cabaret“. *Ons Erfdeel. Algemeen-Nederlands tweemaandelijks cultureel tijdschrift. The Low Countries*. 45 (1): 248–53. <https://www.dbnl.org/tekst/_low001199301_01/_low001199301_01_0034.php>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
90. *Prostitutionsgesetz - Die Kondompflicht wird eingeführt*. Deutschlandfunk. <https://www.deutschlandfunk.de/prostitutionsgesetz-die-kondompflicht-wird-eingefuehrt.2852.de.html?dram:article_id=310696>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
91. Pschibl, Kerstin (1999). „Das Interaktionssystem des Kabarett Versuch einer Soziologie des Kabarett“. Regensburg. <<https://epub.uni-regensburg.de/9858/1/Dissertation-Pschibl.pdf>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
92. Ree, Masja de (2016). „Termen allochtoon en autochtoon herzien“. Centraal Bureau voor de Statistiek. <<https://www.cbs.nl/nl-nl/corporate/2016/43/termen-allochtoon-en-autochtoon-herzien>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
93. Reinhard, Elke (2006). *Warum heißt Kabarett heute Comedy? Metamorphosen in der deutschen Fernsehunterhaltung*. Berlin, Münster: Lit. <https://books.google.hr/books?id=jkc7kIxHaygC&printsec=frontcover&dq=warum+hei%C3%9Ft+kabarett+heute+comedy&hl=de&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=warum%20hei%C3%9Ft%20kabarett%20heute%20comedy&f=false>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
94. Shitstorm (bez dat.). U *Duden*. <<https://www.duden.de/rechtschreibung/Shitstorm>>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
95. „“Sonnyboy des Kabarett”: Böhmermann teilt uralte Zeitungskritik über Dieter Nuhr“ (2020). <<https://www.rnd.de/promis/sonnyboy-des-kabarett-bohmermann-teilt-uralte-zeitungskritik-uber-dieter-nuhr-BIMT3JZ4GJEJ7PLRLNRYUPUWUI.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
96. „Srebrenica Massacre: Dutch State ‚10% Liable‘ for 350 Deaths“ (2019). <<https://www.bbc.com/news/world-europe-49042372>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.

97. Stoel, H. i Heestermans, H. (2011). „Juryrapport Groenman-taalprijs 2011“. <https://onzetaal.nl/uploads/editor/juryrapport_finkers.pdf>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
98. „Strafanzeige: Altkanzler Schmidt raucht trotz Verbots - Staatsanwalt ermittelt“ (2008). <<https://www.spiegel.de/panorama/leute/strafanzeige-altkanzler-schmidt-raucht-trotz-verbots-staatsanwalt-ermittelt-a-530882.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
99. Strafrecht Blog RA Dr. Böttner (2017). „Prostituiertenschutzgesetz 2017: Anmelde- und Kondompflicht“. <<https://www.strafrecht-bundesweit.de/strafrecht-blog/prostituiertenschutzgesetz-anmelde-und-kondompflicht-ab-dem-01-07-2017/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
100. Surmann, Volker (1999). „Neue Tendenzen im deutschen Kabarett der 90er Jahre“. Bielefeld: Uni Bielefeld. <www.volkersurmann.de>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
101. Taalpost - Nieuwsbrief voor taalliefhebbers (2017). „Taaltip: (na) aan het hart gaan“ <<https://onzetaal.nl/uploads/editor/Taalpost1938.pdf>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
102. Terkessidis, Mark (2007). „Kabarett und Satire deutsch-türkischer Autoren“. U Chiellino, Carmine (ur.). *Interkulturelle Literatur in Deutschland*. 294–301. Stuttgart: J.B. Metzler.
103. „Teeven in beroep tegen uitspraak kinderpardon“ (2014). <<https://www.ad.nl/binnenland/teeven-in-beroep-tegen-uitspraak-kinderpardon~a3aefc37/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
104. „Twents, de wortel van alle talen. Groenman-taalprijswinnaar Herman Finkers over zijn moedertaal“ (2012). *Onze Taal* 81: 49–52. <https://www.dbnl.org/tekst/_taa014201201_01/colofon.php>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
105. *Über Heckler & Koch*. Heckler & Koch. <https://www.heckler-koch.com/de/unternehmen/ueber-hk.html>. Pristupljeno 05. prosinac 2021.
106. United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner (2013). „UN Experts Call for Dialogue on Controversy over Dutch ‘Black Pete’ Holiday Tradition“. <<https://news.un.org/en/story/2013/11/456012-un-experts-call-dialogue-controversy-over-dutch-black-pete-holiday-tradition>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
107. „Wat is het probleem met de bed-bad-en-broodregeling?“ (2015). <<https://nos.nl/l/2030624>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
108. „Wesley Sneijder Names First Child Xess Xava, or XXS for Short“ (2015). <<https://www.dutchnews.nl/news/2015/10/wesley-sneijder-names-first-child-xess-xava-or-xxs-for-short/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
109. „WM 2006: So kam es zur Sommermärchen-Affäre“, (2016). <<https://www.spiegel.de/spiegel/wm-2006-so-kam-es-zur-sommermaerchen-ffaere-a-1110465.html>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.
110. Zijp, Dick (2017). „Cabaretiers zijn onderdeel van de nederlandse consensuscultuur“. *Theaterkrant*. <<https://www.theaterkrant.nl/nieuws/cabaretiers-onderdeel-nederlandse-consensuscultuur/>>. Pristupljeno 18. prosinac 2021.

Prilozi

Prilog 1.

Herman Finkers: *Oudejaarsconferentie* (2015)

De klok (trajanje – 2:15)

(Prikaz Leidense Schouwburg izvana. Čuje se pjesma Amazing Grace u izvedbi tadašnjeg američkog predsjednika Baracka Obame. Zatim prikaz dvorane iznutra i publike. Kamera se usmjerava prema pozornici. U dvorani nastaje mrak i tišina, a na pozornici se vidi osvijetljeni sat koji otkucava i započinje instrumentalna glazba laganog ritma koja podsjeća na otkucavanje sata – radi se o početku pjesme No more Sweet Music izvođača Hooverphonic. Potom se vidi i stolac s ugrađenim pješčanim satom i nakošeni stol koji se vrte u krug. Na stolu se nalazi posuda za led s bocom šampanjca i čaša na neravnom, krivudavom stalku te zdjela s tradicionalnim nizozemskim fritulama, tzv. olieballen. Na podu se nalaze hrpe novina. Zatim se pali svjetlo, pozadina je zelena, pojavljuje se domaćin večeri koji pozdravlja publiku i naklanja se, u cipelama različitih boja te u odijelu čiji je sako s jedne strane duži, a s druge kraći, a isto vrijedi i za nogavice hlača. Dočekuje ga oduševljena publika i aplauz.)

Twitter (trajanje – 1:21)

Hartelijk dank, goede nacht allemaal, hier in de oudste en mooiste schouwburg van het land. *(Okreće se prema kameri, pokazuje prema njoj rukama)* Ook hartelijk welkom u in de huiskamer, we zijn nu rechtstreeks op de vaderlandse zender. En aan mij nu, na een jaar vol aanslagen, oorlogsgeweld en klimaatdreigingen, de wat eigenaardige taak u een grappig jaaroverzicht te bezorgen *(smijeh publike)*. *Und wir schaffen das (smijeh)*. Ik ben er namelijk helemaal klaar voor, ik heb netjes het nieuws bijgehouden van het afgelopen jaar *(korača prema hrpama novina na podu, smijeh)*. En nu had de VARA aan mij gezegd dat je tegenwoordig het nieuws helemaal niet uit de krant haalt en zelfs niet van internet maar van *Twitter*. Dat gaat namelijk het snelst. Toen dacht ik „Wel mijn hemel, wat ben ik dan die hele tijd hopeloos ouderwets geweest“ *(smije se sam sebi)*. Ik was met het bijhouden van de actualiteiten nog maar bij deel acht van Loe de Jong *(smijeh)*. Nu al de jongeren met twitteren *(gestikulira tipkanja po*

mobitelu): „Wie is Loe de Jong?“. En ik krijg er tweet terug met, „Ja, dat is de broer van Siem“ (*smijeh*). Maar twitteren ga ik niet doen, daar word je doodzenuwachtig van. Je zit nu lekker aan je ontbijt, hoor je pingen uit je broekzak, nou dan moet je kijken, dat is verplicht (*gesta gledanja u mobitel*), en dan kijk je, oh, en er is weer iemand onthoofd, ja, daar sla je toch een beetje raar het kapje van je eitje af.

1 januari (trajanje – 4:14)

Dus twitteren heb ik niet gedaan, ik heb mijn nieuws heel ouderwets gehaald (*pokazuje na novine*) door, ja, kranten, tijdschriften, even radio, televisie... en teletekst (*smijeh*). Jongeren moeten even googelen wat dat is (*smijeh*). En ik heb een mooi jaaroverzichtje voor u gemaakt. Dames en heren hier in Leiden, en in huiskamer natuurlijk, ik neem met u het jaar 2015 door (*ulijeva si šampanjac*). Ja, 2015 alweer (*začudeni izraz lica*). Het is zoals Danny de Munk al zei, ik wil niet de filosoof uithangen, maar de tijd gaat snel (*smijeh*). Over filosofen gesproken, droever nieuws dit jaar over Johan Cruijff. Het gaat niet zo goed met zijn gezondheid, en dat spijt mij zeer want ik ben een groot liefhebber van zijn filosofie. *Als wij de bal hebben, kunnen hun niet scoren* (*smijeh*). Die uitspraak heb ik verbeterd. *Als zij de bal hebben, kunnen ze die ons niet afpakken* (*smijeh*). Ik heb die wijsheid verteld aan Danny Blind maar had ik beter niet kunnen doen (*smijeh*). Ja ik heb zelfs voetbal bijgehouden dit jaar, moet je nagaan zeg. Zodoende weet ik dat *Oranje* er niet veel van gemaakt heeft, en FC Twente nog veel minder moet ik zeggen (*smijeh*). Maar ja we kunnen ook niet allemaal Heracles zijn, hè (*smijeh*). Goed, ik bespreek met u dames en heren het jaar 2015. Daar gaat ie. 1 januari (*smijeh, iza pozornice se u sjeni pojavljuje bend koji započinje glazbu laganog ritma, ponovno se čuje ksilofon*). De jaarwisseling is rustiger verlopen dan in voorgaande jaren. In Litouwen is de euro zonder problemen ingevoerd. Noord-Korea wil met Zuid-Korea praten over familiehereniging. Ik dacht nou, mijn jaar begint goed, en ik begon zelfs al een beetje trots te raken op mijn jaar, en of ze nog niet mooi genoeg was, was er op de 1 januari 's avonds op de radio een mooi eerbetoon aan Joe Cocker. Die was kort daarvoor in december overleden en op 1 januari had men daar een mooi eerbetoon aan. En nu wil de toeval dat ik een enorme Joe Cocker liefhebber ben. Dus ik belde naar de radio en ik zei tegen die diskjockeys, „Als jullie nog een goede Joe Cocker kenner zoeken, ik ben beschikbaar“. „Ho, Herman, wat leuk, we wisten niet dat je een Joe Cocker kenner was“, ik zeg, „Ik ben een heel grote Joe Cocker kenner“. Dus ik naar de studio, „En Herman“, vroegen ze mij, „wat vind jij het mooiste nummer van Joe Cocker?“. Ik zei „*Marmor, Stein und Eisen bricht*“ (*smijeh*). „*Marmor, Stein und Eisen bricht?*“. „Ja. Und Du“.

„Du?“ „Du bist alles was ich habe auf der Welt“ (*smijeh*). „Van Joe Cocker?“ Ik zeg „Van Joe Cocker“. En dan begonnen ze mij heel raar aan te kijken, echt op zo'n manier waarvan ik dacht, oh dit vind ik geloof ik niet zo prettig. En toen zeiden ze op zo'n heel vervelend toontje, „En Herman, wat vind jij verder nog zo geweldig aan Joe Cocker?“, ik zo, „Nou ja, zoals ie in de jaren zeventig op de platenhoezen stond, de grote zonnebril op, had hij zo'n witte coltrui aan, en het mooie albino haar, ja, Joe Cocker“ (*smijeh*). Toen zeiden, „Hebben we het over dezelfde Joe Cocker?“ „Ho, ja, waarom niet?“ (*smijeh*). „Joe Cocker uit Sheffield?“ „Oh, dat kan wel.“ „Van het liedje *Unchain My Heart*?“ „Oh, zong die ook in het Engels?“ (*smijeh*). „Ja“, zeiden ze, „ja, Joe Cocker zong ook in het Engels“, ik zo, „Oh, kijk, dat wist ik niet“ (*smijeh*). En toen zeiden ze tegen mij, „Herman, we vinden je en heel slechte Joe Cocker-kenner“. Dat vond ik niet leuk. Nog diezelfde maand januari overleed ook Demis Roussos. Dus ik weer bellen (*smijeh*), „Als jullie nog een Demis Roussos-kenner zoeken...“ – nee, het hoefde al niet meer. Vier dagen na Demis Roussos overleed ook Rod McKuen, ik dacht, ik bel ook niet meer (*smijeh*). Nee, op een gegeven ogenblik hou ik gewoon op. Goed.

2 januari (trajanje – 2:26)

2 januari (*smijeh, okreće se prema publici*). Ja, twee januari begon ook mooi. Ik werd op 2 januari wakker met op de wekkerradio *Radio Almelo*. Maar dat is leuke actualiteit (*smijeh*). Ach, wat knapt een mens daar van op. „*Radio Almelo*, wethouder Hamming heeft zijn been gebroken (*smijeh*), wij spraken met zijn broer (*smijeh*). Meneer Hamming, u hebt uw been gebroken. Nee, dat was m'n broer“ (*smijeh*). Dus ik dacht 2015 wordt een fantastisch mooi jaar. Maar ja, toen kwam de rest van 2015 daar achteraan. En dat was, om met Louis Verhaal te spreken, *Like friends thou hast on fortune's wheel and rebel thy soul with hopes...* (*smijeh, pljesak*). (*Sa smješkom*) Ja, Louis, hè. Er zijn krantenfoto's en er zijn journaalbeelden die ik niet meer van m'n netvlies kan krijgen, hè. U kent ze allemaal: onthoofden bij IS, ontvoerde meisjes bij Boko Haram, suicidale piloten bij German Wings, miljoenen mensen op de vlucht, aangespoelde dode jongetjes. Al dat leed vrat zo op m'n hersens in dat ik helemaal in paniek raakte. Ik dacht, moet ik werkelijk met deze ellende en dit verdriet u op Oudejaarsavond een leuk uurtje bezorgen? Dat kan toch helemaal niet. Ik was helemaal in paniek. En op een dag liep ik door het huis en ik riep, „Engeltje?“, „Ja?“, zei m'n vrouw. Ik zei „Mens, bemoei je er niet mee“ (*smijeh*). (*Smješka se*) Ik zocht een engeltje. Mijn vrouw keek mij aan en zei, „Gaat helemaal niet goed met jou. Je hebt hulp nodig“. Ze had gelijk, ik had hulp nodig, dus ik naar Keith Bakker (*smijeh*). Ja ik weet niet of u dat nog weet, maar die had net z'n straf uitgezeten

vanwege misbruik van vrouwelijke patienten en die wilde zich daarom dit jaar alleen gaan toeleggen om mannelijke (*smijeh*). Ik dacht, dat is een goeie (*smijeh*). Dus ik naar Keith Bakker, ik zeg, „Keith, je moet me helpen want ik zit er helemaal doorheen maar ik zeg je van tevoren Keith, je moet me niet laten mediteren en ook niet laten schilderen. Ik wil alleen praten en neuken en verder niks“ (*smijeh*). Toen zei Keith, „Ha, praten en neuken, net alsof ik zo'n babbelkous ben“ (*smijeh*).

Het geloof (trajanje – 7:08)

3 januari (*smijeh*). Ja, daar is veel te veel nieuws, hè. Er is veel te veel nieuws. Daar krijg ik geen mogelijkheid in een conference van een uur gepropt. Dat had ik al in januari door. En ik vond het nieuws ook heel snel niet meer leuk. Dus nu heb ik gelijk een paar honderd euro aan een student in Delft gegeven en ik heb hem gezegd, „Leg even het NOS journaal even plat, als je wilt“ (*gesta mahanja novcem, duboki smijeh*). Dat heeft die jongen keurig gedaan (*smijeh*) en toen had ik nog even een avondje rust (*smijeh*). Een avondje rust had ik hard nodig want ik was nog steeds aan het bijkomen van 7 januari. Weet u dat nog? 7 januari? De aanslag op Charlie Hebdo. Ik heb er veel over gelezen, veel over nagedacht en volgens mij zit het zo: religie, humor en kunst horen bij elkaar. Wanneer een geloof niet tegen grapjes over dat geloof kan, of wanneer het beeldenstormen gaat ontketenen, open je niet de hemel maar de hel (*boja pozadine se mijenja iz svijetloplave i bijele u tamnocrvenu i crnu*). En het eerste wat ik dacht na Charlie Hebdo was, durf ik eigenlijk nog alles te zeggen – op een podium? Nee. Er zijn dingen die ik niet in het openbaar zou durven zeggen (*kratka stanka, korak prema naprijed*). Wat ik bijvoorbeeld niet in het openbaar... (*smijeh*) zou durven zeggen, terwijl sommige politici daar blijkbaar geen enkele moeite mee hebben, zijn dingen als, *Wij beseffen ons (smijeh)*, *Ik irriteer me aan (smijeh)*, *Het kabinet die besloten heeft (smijeh)*, dat zou niet over mijn lippen durven verkrijgen. Maar als je sommigen politici hoort zeggen, *Nou, hun zijn nog dapper als mij (smijeh, pljesak)*. Men vroeg mij ook geregeld in het jaar voor religieus geweld, „Maar hoe zit het dan met jou Finkers, jij bent toch ook godsdienstwanzinnig“ (*smijeh*). Ja, dat klopt, ik ben godsdienstwanzinnig, ik doe aan katholicisme, maar ik ben niet eenkennig. Ik doe aan katholicisme maar ik ben ook zeer geïnteresseerd in het boeddhisme, het hindoeïsme, het sofisme, het taoïsme, en de laatste tijd probeer ik mij de beginselen eigen te maken van priapisme (*smijeh*). (*Ozbiljan, prema publici*) Priapisme is een aandoening waarbij je 24 uur per dag een erectie hebt (*smijeh*). En ik moet zeggen dat ik dat tot nu toe de moeilijkste spirituele stroming vind (*smijeh*) om in de vingers te krijgen (*blagi smijeh*). Maar nu werkt mijn leeftijd

ook niet mee, hoor, moet ik zeggen. Mijn vrouw zat laatst heel lang naar mijn kruis te kijken, ik zeg, „Wat je zit je nou raar naar mij te kijken“ (*gleda si u međunožje*). „Nou“, zij ze, „laten we maar naar bed gaan want hij doet het nou“ (*smijeh*). Nee, als je de 60 gepasseerd bent dan neemt je spiritualiteit wel wat af. Maar goed, ik doe dus aan katholicisme maar ik ben dus niet uit verhouding en dat is ook niet scheef (*pokazuje na očito kosi stol*). Nee, ik besef heel goed dat van alles mis is aan de katholieke kerk. Ik bedoel, het houdt van humor, het barst van de kunst, en de paus staat in de daklozenkrant en het jaar van de barmhartigheid is geopend maar voor de rest mankeert er nog veel aan de katholieke kerk. De maagd Maria bijvoorbeeld werd op haar 15e jaar zwanger van de Heilige Geest. Dus zo oud is al het misbruik in de katholieke kerk (*smijeh*). En onze zedenleer, mijn hemel, homoseksualiteit is tegennatuurlijk (*smije se*). Ja, homoseksualiteit is tegennatuurlijk, ja, net als over het water lopen (*smijeh*) en na een paar dagen weer opstaan uit de dood (*smijeh*). Ik bedoel, je zou ook kunnen concluderen dat homoseksualiteit eveneens een wonder is (*smijeh, pljesak, odlazi naprijed se nakloniti*). Ik heb succes (*smije se, smijeh*). Maar ja, op dat idee is de Heilige Stoel blijkbaar nog niet gekomen en bovendien, dus allemaal een kwestie van interpretatie, hè. Christus zelf heeft zich nooit negatief uitgelaten over homoseksualiteit, in tegendeel zelfs, in het evangelie staat dat Johannes de leerling was die door hem werd bemind. En hij zelf zei hij zou door de nauwe poort naar binnen gaan (*iznenadjeni glasni smijeh. Brzo smiruje publiku:*) Ja, het is interpretatie hoor, dat geef ik toe (*smijeh*). Maar die kerkvaders van ons, die interpreteren net zo goed hoor. Die interpreteren zelfs veel te veel. En daardoor loopt de katholieke kerk nou zo leeg. Veel van mijn collega cabaretiers zijn van huis uit katholiek. Maar ze willen er niks meer van weten, hè. Ik heb ook geprobeerd, hoor, om ze weer in de moederkerk terug te krijgen maar ze waren totaal niet meer voor onredelijkheid vatbaar (*smijeh, smije se*). Jammer, ja maar het verdwijnt allemaal en nu gaan we in Nederland een toekomst in onder kardinaal Eijk. We hoorden laatst onze pastoor al zeggen, onder Eijk groeit niks (*smijeh*). Ja, die is niet van mij, die is van de pastoor. Maar ja, Eijk is wel hoofd, hè. In Utrecht. Klinkt dat raar trouwens. Hoofd in Utrecht. (*Kao da se sjetio prikladnijeg naziva*) Domkop zou een beter omschrijving zijn (*iznenadjeni smijeh*). Over domkoppen gesproken, een Nederlandse intellectueel zei naar aanleiding van Charlie Hebdo en 13 november: „In elke religie schuilt potentieel gevaar, weg met religies“. Daar heeft ie gelijk in. In elke religie schuilt potentieel gevaar. Net als in elk theelepeltje (*blagi smijeh*). Ja, met een theelepeltje kun je heel mooi een oogbol uit een oogkas wippen (*smijeh*). Kurkentrekkers zijn ook mooie dingen (*smješka se, smijeh*). Weg met de theelepeltjes en de kurkentrekkers. Nee, er schuilt veel flinterdun denkwerk in onze vaderlandse elite. Maar ik moet maar eerlijk blijven en dan moet ik bekennen dat ik zelf ook momenten heb hoor dat ik

denk, ha, als je toch ziet hoeveel geweld er ieder keer weer om religie hangt, dan denk ik zelf weer ook eens, ha, als er alle religies ter wereld uit zouden zijn, zou de wereld dan niet een stuk mooier uitzien, hè (*čuje se nakratko pljesak, vjerojatno samo jedne osobe*). *Imagine no religion*. Ik heb er een enthousiastling bij (*pokazuje prstom u publiku u smjeru gledatelja koji je zapljeskao, smijeh*), *imagine no religion*. En 't ergst vind ik nog geweld rond kinderen. Ik bedoel je hebt *kindsoldaten, kinderprostitutie, kinderslavernij*, en dan denk ik wel eens, als er alle kinderen eens ter wereld uit zouden zijn (*kao da ih odmahuje rukom, smijeh*), hè, zou de wereld dan niet een stukje mooier uitzien. *Imagine no children*. (*Odjednom oduševljeno, vadi mobitel iz džepa*) En daar heb ik een liedje over. Over een ouwe mechanisme dat dit jaar gelijk weer de kop opstak bij al die aanslagen, kijk nou toch wat religie doet. Weg met religies. Het liedje heet *Kip zonder kop* en het staat op m'n telefoon (*lista po mobitelu, smijeh*). Het is 2015, hè.

Zwarte Piet (trajanje – 6:48)

Het liedje is wel een beetje een probleem. Ik ben *live* op de televisie maar ik zeg maar heel eerlijk, dit liedje is namelijk niet heel erg sterk, hè. Het is ook niet dat je zegt, een slecht liedje, het is zeker (*naglašeno*) geen slecht liedje, maar hoe maak ik het duidelijk, het liedje heeft ook niet het niveau dat u van een Herman Finkers-voorstelling (*smješka se, smijeh*) mag verwachten. Het is meer een leuk dingetje voor de *Annie M.G. Schmidtprijs* (*smijeh, smješka se, skrola po mobitelu, gleda publiku*). En ik heb uw plaatsgenoot Armin van Buuren gevraagd of hij zo vriendelijk wilde zijn om bij mijn tekst wat gezellig (*stanka*) muziekvervangend gebonk te maken (*smijeh*), dat heeft Armin gedaan en dat heeft hij naar mee geappt. Ik moet zeggen, het valt mij niet tegen wat hij daarvan gemaakt heeft. Nou, als swing vind ik het natuurlijk niet echt. Want echte swing is wat anders, hè. Kent u de hele ouwe vooroorlogse definitie van swing (*drži se za bradu*)? Die is heel mooi. Swing is „iets te laat, toch nog net op tijd komen“. Dat is nou een typische uitvinding van negers (*duboki, pomalo šokirani smijeh zbog neočekivane izjave*). Ja, dat is een heel foute opmerking die ik hier maak. Dat is heel discriminerend wat ik zeg want het woord *neger* mag je niet gebruiken. Dat zag ik in het Rijksmuseum. Nee, want *neger* is een belediging, komt namelijk van het Latijnse *niger* en dat betekent letterlijk „glanzend zwart“, en dat is een belediging. *Tukker* is geen belediging (*smijeh*). *Tukker* betekent letterlijk „domme heikneuter“ (*oduvevljeni smijeh*). En daar zijn wij Twentenaren bijzonder trots op (*smijeh*), 100% tukker (*pokazuje na svoje tijelo*), *proud to be a tukker*, dus daarom heb ik een voorstel. Ik heb een voorstel dat wij Twentenaren als goedmakertje voor de slavernij de zwarte mensen aanbieden te ruilen van bijnaam (*smijeh*), hè,

dan mogen wij Twentenaren ons voortaan *neger* noemen, „glanzend zwart“ en dan noemen de negers zich voortaan *tukker*, „domme heikneuter“ (*smijeh*). Lijkt me geweldig, ik ben namelijk een groot liefhebber van zwarte muziek, hè. Mijn favoriet is B. B. King – (*diže prst i kreće prem publici*) die overigens in 2015 is overleden. Dus mocht iemand nog een goede B. B. King kenner zoeken (*pokazuje rukama na sebe, smijeh*) – ik ben beschikbaar. En ik heb hem zien optreden ook, begin jaren zeventig al, in een café in Nijmegen. B.B. King trad er op voor een uitsluitend zwart publiek, glanzend zwart (*smijeh*) en één domme heikneuter, dat was ik (*diže kaži prst kao da se javlja, smijeh*) en op de voorste rijen zaten uitsluiten vrouwen, glanzend zwarte vrouwen (*svaki put naglašava riječ glanzend*) en B. B. King zong voor die vrouwen, *Rock me baby, rock me all night long, till my back ain't got no bone*, en de vrouwen waren niet meer te houden (*naglašeno*), hè. En ook die mannen. En B. B. King was toen nog goed ter been, dus hij rende naar de coulissen, pakte flesje bier, duim daarop, schudde dat flesje bier door elkaar, flesje bier in z'n broek, rende weer naar de voorste rijen en spoor al de glanzend zwarte vrouwen eronder en de vrouwen werden *wild* (*naglašeno*) hè, en de mannen vonden het geweldig, maar in werkelijkheid was het zo *schandalig* (*glasnije, strogo*), Zwarte Piet schaamde zich gewoon dat ie daarmee geassocieerd werd (*smijeh, pljesak*). Ja, verdorie, voor de vierde jaar op rij alweer over Zwarte Piet, hè. Dus ook al doorgedrongen tot de provincie (*smijeh*). Ja, ik weet niet hoe het in uw provincie is maar in onze provincie wel. In Almelo zouden dit jaar bij de intocht aanvankelijk alleen witte Pieten en gekleurde Pieten meelopen. Maar toen zijn de Zwarte Pieten naar de rechten gestapt want die voelden zich gediscrimineerd (*smijeh*). Toen hebben ze daar weer teruggedraaid. Dus toen zeiden ze in Den Haag, „Haal die rechtbank daar weg uit Almelo“ (*smijeh*), anders komen we nooit van die verrekten Zwarte Pieten af. En bij mijn neefje op school zou een Sinterklaasspel worden opgevoerd, en een aantal kinderen mocht Pietje zijn. En toen zei Stanley, een Surinaams jongetje, „Ik wil ook Pietje zijn“ (*s osmijehom na licu*), en toen zei 't neefje van mij, „Nee Stanley, jij mag geen Pietje zijn want jij bent zwart (*duboki šokirani smijeh*), en dat is racistisch (*opet isti smijeh*). Ja Stanley“, zei mijn neefje, „jij bent een grote racist (*smijeh*), jij bent net Erik van Muiswinkel, ja hoor“ (*smijeh*). Toen begon Stanley te huilen en dan dus deze juffrouw, „Kom op jongens, Stanley kan toch ook niks aan doen dat hij ons zo doet denken aan ons slavernijverleden“ (*opet duboki smijeh*), jammer hè. Ik vind het zo jammer al dat geruzie om Zwarte Piet. Zowel de voorstanders en de tegenstanders van Zwarte Piet zijn vaak zo *grof* (*naglašeno*) in de mond, bijna parlementair taalgebruik (*smijeh*). Ik vind alleen wel, ho, als er een groep mensen is die telkens zo gekwetst raakt bij het zien van Zwarte Piet, waarom schaffen we Zwarte Piet dan nie' af. Zo moeilijk is het toch niet. En dat geldt ook voor meer dingen vind ik, als er elke keer weer een groep mensen is die zo

gekwetst raakt bij het zien van een cartoon van Mohammed, dan kunnen we toch ook andere cartoons maken. Zo moeilijk is het toch niet. En zo zijn er ook mensen die het erg kwetsend vinden dat we op zondag de zwembaden open hebben, we kunnen toch ook op andere dagen van de week zwemmen, zo moeilijk is dat toch niet (*blagi smijeh*). En die korte rokjes, dames (*gleda u prve redove*), dat is toch ook niet echt nodig (*smijeh*), dat vinden sommige mensen erg kwetsend en als u van de herenliefde bent, dan kan het ook toch een beetje stiekem, ik bedoel, u hoeft toch niet nodeloos bepaalde groepen mee te kwetsen. (*Naglo mijenja temu*) Goed, ehmmm, (*smijeh*), ik heb het net gehad over geloof van volwassenen, maar Sinterklaas is het geloof van kinderen. Dat stamt af van een heel oude mythe. Dat gaat nog terug tot de Germaanse joelfeesten, die Zwarte Pieten, dat zijn helemaal geen negers, dat zijn de donkere dagen voor de zonnewende en die donkere dagen brengen alvast het licht met zich mee in de vorm van Wodan, een oude man met een lage witte baard die op een paard door de lucht rijdt. Het strooien van pepernoten is alvast het zaaien van het nieuwe voorjaar. Sinterklaas zelf zou trouwens iets te maken hebben met ongeremde vrije seks. Vandaar ook die schimmel tussen z'n benen, hè (*smijeh*). Ja dat is een heel oud grapje maar zijn ook hele oude mythes. Goed, ik heb Armin gevonden dames en heren (*priključuje kabel u mobitel i ostavlja ga na stolu*), daar gaat ie, *Kip zonder kop*.

Kip zonder kop (trajanje – 1:38)

(Energična, elektronička glazba, Finkers trči po mikrofona. Boja pozadine se mijenja iz crvene u tamnoplavu. Finkers pleše na šaljiv način, publika se smije.)

Leven als een kip zonder kop,
Oh wat knapt de mens daarvan op!
Lekker naar de toppers met een mooie kortingskaart,
Liedjes zitten zingen zonder kop en zonder staart.
Brullen als een kip zonder kop,
Oh wat knapt de mens daarvan op!

(Smiješan ples, smijeh.)

Lachen als een kip zonder kop
Oh wat knapt de mens daarvan op!

Wil je lachen, heb je zin,
Doe dan je *Tena Lady* in,
Dan gaan we mooi naar Almelo,
Naar de Herman Finkers show.
Gieren als een kip zonder kop,
Oh wat knapt de mens daarvan op!

(Smiješan ples, smijeh.)

Denken als een kip zonder kop,
Oh wat knapt de mens daarvan op!
Als er geen religie was dan was er minder leed,
Zonder al die kerken was de wereld niet zo wreed,
Geloof is een psychose en een godsbesef naïef,
Bewezen psychiatrisch en waanzinnig primitief.
Augustinus, Gerard Reve, Desmond Tutu, ga maar door,
Onvolwassen zieke geesten net als die Thomas More.
Zo redeneren, oh dat kan zo heerlijk zijn,
Met het flinterdunne denkwerk van een middelmatig brein,
Zwetsen als een kip zonder kop,
Oh wat knapt de mens daarvan,
Oh wat knapt de mens daarvan,
Oh wat knapt de mens daarvan op!

(Pozornica je u tami. Pljesak, navijanje publike.)

Haagse politiek (trajanje – 4:21)

Zo, dat was 7 januari (*smijeh*). Ja, schiet niet echt op, hè, met dit jaar. Op een of andere manier komen we dit jaar niet voorbij 7 januari. Het is *live*, dus ik moet even kijken hoe ver ik ben (*ide do sata na stolcu*), oh jeetje, het is al 4 voor 11, en ik ben nog bij 7 januari, dat red ik nooit. En ik heb het ook nog helemaal niet gehad over Haagse politiek. „Maar ja“, zei de VARA, „luister Finkers, dit is wel een Oudejaarsconference, dus moet wel Haagse politiek in, hè“. Ja, dat wil ik wel doen, maar het is niet echt mijn specialiteit, hè. Desondanks heb ik het allemaal wel

netjes bijgehouden hoor, zeker wel, ik ben van alles op de hoogte (*prilazi hrpama novina na podu*), zo weet ik dat het kabinet bijna was gevallen, over bed, bad en brood, dat het om een heel zwaar principe ging, het principe dat het kabinet niet mocht vallen (*smijeh*) en dat daarna, dat alleen Teeven en Ivo Opstelten het niet hebben gehaald, en dat daarna Wilma Mansveld weg moest en deze maand nog Anouchka van Miltenburg en dat ze de rest van de VVD maar even hebben uitgesteld tot volgend jaar (*smijeh*), dat weet ik allemaal. Trouwens, dat Teeven weg moest dat vond ik nog echt jammer. Ja, hij was net zo lekker bezig met het uitzetten van al die vervelende kinderen (*blagi smijeh*), ja ik dacht daar wordt die wereld ook niet lelijker van. En toen moest hij toch weg wegen gedoe rond een deal met een top crimineel. Maar, zei Teeven, met de deal was niks mis. En Teeven vergist zich nooit, want vergissen is menselijk (*smijeh*). Zo was er ook nog, emmmm, God, hoe heet die rechtse ballenclub alweer? (*Razmišlja, a onda odlučno*) De Partij van de Arbeid (*smijeh*). Ook de staatssecretaris Sander Dekker, en dan denk ik, ooohh, ja, Sander Dekker, ik geloof wel dat ik weet wie dat is, maar zet hem niet in een rij met tien andere cliniclowns want ik haal hem er niet uit (*smijeh*). Dus moet ik hem googelen en dan lees ik dat Sander Dekker de man was die nog meer geld wilde uittrekken om kinderen nog meer te kunnen toetsen op een hun rekenkundige vaardigheden, want rekenen is het enige vak dat wij Nederlanders belangrijk vinden, hè. En dat geld wilde Sander Dekker halen uit de speciale belastingheffing en die belastingheffing zou moeten heten, Onderwijs TZ. Ik vroeg Sander Dekker waar die TZ voor stond, hij zei, „Voor toeslag“ (*glasni smijeh*). Ja, rekenen is het enige belangrijke vak, hè (*sliježe ramenima*). Dan heb ik zoiets van, ik zeg wat ik denk, en ik denk lekker niks (*smijeh*). Sander Dekker is de broer van Britt Dekker (*smijeh*). Britt was de enige thuis die goed kon leren (*smijeh*) maar dat geeft tegenwoordig niks want de beleidsmakers van nu gaan er juist prat op dat ze helemaal geen verstand hebben van het terrein waarover ze beslissen. Die voorganger van Sander Dekker was daar ook zo een. Die zei, ik heb niks met kunst, ik weet er ook niks van, dus ik ben er geschikt om daar in te gaan snijden. Je zult zo'n chirurg hebben, zeg (*smijeh*). „Ja, goedemorgen meneer van 't Hek, ik kom bij u een openhartoperatie doen (*smijeh*), ik weet niks van het hart, ik weet nie' eens wat gekke dingen er zitten dus ik ben erg geschikt om in u te gaan snijden“. Ik zou politici daarom preventief oppakken en verplicht laten deradicaliseren (*smijeh*) en ze komen daarmee nog weg ook, als Jansen Steur geen neuroloog was geweest maar een politicus, dan had hij een glansrijke carrière gehad (*smijeh*). Politicus van het jaar is nog iets te hoog gegrepen maar hij zou leuk kunnen meekomen, moet ik wel zeggen. Dit jaar zijn ze bij ons in Twente begonnen met het pompen van dieselolie en afvalwater in leegstaande ondergrondse zout- en gasvelden. Terwijl de lekkages ons nu al links en rechts om de oren vliegen, wordt ons voorgerekend dat de kans op

een lekkage nagenoeg nul is. Dat doet mij denken aan de begintijd van de kernenergie. Weet u nog toen de eerste kerncentrale kwam? De kans op een ongelukje met de kerncentrale is eens in de miljoen jaar. Wil niet de filosoof uithangen maar wat gaat de tijd snel, hè (*smijeh*).

De halve garen (trajanje – 2:45)

(Počinje vesela glazba, Finkers odlazi po stalak s mikrofonom, ponovno se vidi sjena benda iza platna pozornice.)

Er was er eens een halve garen,
En die was niet gaar,
Hij was het voor de helft maar,
Hij stond een beetje raar.
Dus ging hij naar de dokter
En hij zei, kijk nou mevrouw,
Mijn ene helft is lekker gaar,
Mijn andere is rauw.

Oh, hemel, zei de dokter,
Ja dat weet ik ook niet hoor,
Hier heb ik pillen, poedertjes
Nog medicijnen voor.
Dus ging de halve garen
Naar de psychiater toe,
Die wilde hem wel helpen
Maar hij wist alleen niet hoe.

De dominee geraadpleegd
En die zag, dit is niet pluis,
Meneer u bent aparter nog
Dan Christus aan het kruis.
Ten einde raad het gekkenhuis
Want ja, je moet toch wat,
Maar alle halve garen daar

Die waren hem snel zat.
Halfgaar zijn dat is een ding
Maar dit gaat over de top.
Dit mag u ons niet aandoen,
Nee, zo knappen wij niet op.

Tja, dacht de halve garen,
Als ik het goed bezie,
Sta ik er alleen voor,
Ik ben m'n eigen therapie.
Hij zette zijn gedachten
Keurig netjes op papier,
En zorgde dat het rijmde
Bij muziek en een klavier.
Zo trok hij langs de podia,
Gaf mensen veel plezier,
Oh wat een leuke halve garen,
En ik heet u welkom hier.

(Naklon, pljesak.)

Nu zijn d'r halve garen
Ook veel gekker nog dan ik,
Met geen gevoel voor rijm
En met een humorloze blik,
Zo'n geval is ernstiger
En gek zonder muziek
Zo iets te vaak een eindbestemming
In de politiek.

Alwaar hij met zijn daden
U het lachen doet vergaan,
Legt met uw duur belastinggeld
Veel nutteloosheid aan.

Een kerncentrale
En een veel te dure slechte trein,
En ook een vliegveld Twente
Dat weer snel failliet zal zijn.

Ik snap wel dat u af en toe wat geld aan mij besteed,
U krijgt een avond dat u alles eventjes vergeet.
Maar waarom als u weer eens
In de stembok mag gaan staan,
Kruist u halve garen
Met het rode potlood aan?
Zo houdt u slecht beleid in stand
En smijt u met uw geld
En moppert op de lieden
Die u zelf hebt aangesteld.
Halfgaar ben ik
En met mij veel bestuurders op een rij,
U bent het hoog geëerd publiek
Maar net zo gek als wij!

(Naklon, pljesak, sjena benda nestaje.)

In memoriam (trajanje – 1:10)

Ja wel raar eigenlijk, dat je geacht wordt om het in je Oudejaarsconference over Haagse politiek te hebben. Ik weet niet hoe het u vergaat, maar ik denk op Oudejaarsavond nooit aan Haagse politiek, en u ook niet, dat weet ik zeker. En u thuis ook niet. Nee, wat doe je op Oudejaarsavond, daar maak je tussenbalans van het leven. Allereerst sta je even stil bij de mensen die ons tot dus ver allemaal zijn ontvallen, toevallig dit jaar vrij veel mensen waar ik er groot kenner van ben (*smijeh*), te veel om op te noemen maar alleen in Nederland al Frans Molenaar (*kreće glazba kao s početka nastupa, koje podsjeća na odbrojanje odnosno otkucavanje sata*), Dick Holthaus, H.H. ter Balkt, Drs. P, Wim Ruska, Gerard de Vries, Albert West, Thé Lau, Dimitri van Toren, Dick Nanninga, Ellen Vogel, Willem Aantjes, professor Smalhout, Aafje Heynis, Yoka Berretty, Armand, Joost Zwagerman, vriend Paul, oom Leeuw,

oom Wim, tante Minnie en buurvrouw Annie. Allemaal namens Henk Krol – van harte gefeliciteerd (*smijeh*).

Gezondheid (trajanje – 6:19)

Daar denk je aan op Oudejaarsavond. En verder sta je stil bij de stand van zaken in de liefde, daarover straks meer (*blagi smijeh*), en je denkt na over je gezondheid en over die van je dierbaren. Even heel in de kort bij mijn gezondheid: in 2002 kreeg ik te horen dat ik een aandoening heb waardoor ik statistisch gezien nog 10 jaar te leven had. Dat was in 2002. Nu ben ik aan het rekenen geslagen (*smijeh*) en zo ben ik er achter gekomen dat statistisch gezien de kans dat ik 90 wordt aanmerkelijk groter is dan de kans dat ik nu al 3 jaar dood ben (*smijeh, pljesak*). Dat komt niet omdat de statistieken toendertijd niet klopten maar de medische wetenschap heeft in die 13 jaar bepaald niet stil gezeten. Ik maak een diepe buiging (*radi blagi naklon*) voor de medische wetenschap. Ze gebruiken nu een medicijn, dat is het nieuwste van het nieuwste. Er zijn mensen aan die medicijn overleden, maar dat is nog de enige bijwerking die het heeft (*smijeh*). Grappig is wel dat bij alle nieuwe medicatie die ik heb mogen gebruiken, de medicijnen die ik verder het meeste heb gebruikt, gewoon een goede ouwe antibiotica zijn geweest. Ik heb onderhand zoveel antibiotica geslikt, hoef bijna geen vlees meer te eten (*smijeh*). Ja, dat is even voor de vegetariërs onder u, hè, zonder vlees kan wel maar dan moet u wel antibiotica bijslikken (*smijeh*). Ja ik zeg het even bij hoor, mensen hebben geen idee meer waar hun voedsel vandaan komt, hè. Ze weten niet eens dat runderbiefstuk van een paard komt, ik bedoel (*smijeh*). Goed, dat was mijn gezondheid en wat betreft uw gezondheid, mocht het slecht gaan met uw gezondheid, wat ik van harte niet hoop, maar mocht het slecht gaan met uw gezondheid, denkt u dan niet aan alles wat u niet meer kunt, maar denkt u dan aan alles wat u nog wel kunt. Hè. Dat is aanzienlijk minder werk (*smijeh, Finkers kao posramljen gleda po publici, odlazi sjesti na stolac*). En wat betreft de gezondheid van mijn dierbaren, mijn moeder zit al een tijdje in het verpleeghuis en met haar heb ik de laatste tijd de meest wonderlijke gesprekken (*prigušeno se čuje da je netko u publici nešto rekao, zatim se publika jako nasmije na Finkersov začuden pogled*). U kent mijn moeder?! Grappig! Ja, komt bij meer moeders voor, dat klopt wel, ja. Dan kent u dit misschien wel, zo vroeg mijn moeder mij laatst, „Herman, wat voor dag is het vandaag?“. Ik zei, „Het is vandaag donderdag“. „Oh“, zij ze, „dat is heel bijzonder“. Ik zeg, „Ho, waarom ma is het zo bijzonder dat vandaag donderdag is?“. „Nou“, zei ze, „het is meestal geen donderdag“ (*smijeh, začudeno gleda prema gore*). Ik dacht, ja, moeder heeft gelijk, ja want jij hebt meer andere dagen in de week dan donderdag, dus is het eigenlijk

wel bijzonder dat het donderdag is. „Maar, ma“, zei ik, „het is meestal ook geen vrijdag“. „Nee“, zei ze, „en ook geen zaterdag“. Ik zei, „Nee, en ook geen zondag, en ook geen maandag, en ook geen dinsdag, en ook geen woensdag“. „Nee, precies“, zei ze, „want anders zou het donderdag zijn en dat is het dus meestal niet“ (*smijeh. Začuđeno širi ruke, okreće se stolu prema svojim bilješkama*). Wonderlijk. (*Diže čašu sa šampanjcem*) Ik zou zeggen, op ons aller gezondheid en die van mijn moeder, en Youp, een goede revalidatie toegewenst (*pljesak*). (*Ispija punu čašu, toči sljedeću. Počinje lagana glazba*) Ja u denkt wellicht, wat drinkt hij veel, maar ik heb gisteren een glas water gehad, en nu heb ik een ontzettende nadorst (*smijeh, ispija drugu čašu*). (*Toči još jednu čašu, smijeh. Počinje pričati kao da je malo pripit*) Je hebt mensen die hebben als goed voornemen voor 2016 minder drinken. (*Stanka*) Ik nie' (*smijeh, ispija treću čašu*). Ik heb als goed voornemen voor 2016 eindelijk een keer mijn cd's, mijn dvd's en m'n boeken (*stanka, kao da pokušava dobro izgovoriti sljedeću riječ*) ordenen (*smijeh, smije se i Finkers*). Op alfabetische volgorde. Dus de boeken zet ik bij de B (*smijeh*), cd's zet ik bij de C, en de dvd's (*razmišlja*), dvd's zet ik bij de V, voor films (*smijeh*). (*Skida mobitel s kabla*) Hè, ja, je kunt tegenwoordig ook alles online bekijken en beluisteren (*pokazuje mobitel prema publici*) maar je bent ook heel erg geraakt met je oude cd's, lp's en cassettebandjes. Schijnt bewezen te zijn hoor dat de uitvoering waarin je een bepaald muziekstuk voor het eerst hebt gehoord, die uitvoering schijnt je je leven lang de mooiste uitvoering van dat muziekstuk te vinden. En dat klopt precies. Zo heb ik de *Matthäus-Passion* voor het eerst gehoord in een uitvoering van *Het Cocktail Trio* (*smijeh*) en dat vind ik nog steeds de mooiste uitvoering van de *Matthäus-Passion* die ik ken. Terwijl ik ook alweer, ja, zo heeft Bach het niet bedoeld (*smijeh*). En, ja, (*gleda u svoje nogavice različitih duljina*) *De Alzheimer Stichting* heeft me gevraagd of ik twee verschillende sokken aan wilde aantrekken maar dat vond ik wat overdreven (*smijeh*).

Diverse nieuwsberichten (trajanje – 5:08)

Nou, even kijken, wat heb ik nog meer voor u uitgezocht aan actualiteiten. Meavita, Nieuwbouw ROC Leiden, dat is bij u, ABN AMRO, *Volkswagen*-fraude, Zepp Blatter, Erdoğan, Putin, Donald Trump, maar goed dat valt allemaal onder de halve garen, dat hebben we allemaal gehad (*smijeh*). Nu over halve garen gesproken, dit is natuurlijk de overtreffende trap hè (*pokazuje naslovnicu novina na kojoj piše PARIJS WEER ONDER VUUR*). Parijs 13 november. En daarna komt San Bernardino en van het Midden-Oosten nog gezwegen, maar ja goed, religie en geweld heb ik al uitvoerig behandeld. Dit heb ik nog niet gehad, en dit is wel belangrijk (*uzima novine s druge hrpe*). In 2015 is er weer van alles veranderd aan de zorg en

daarbij gaat van alles mis. Dan heb ik ook gemerkt dat van alles misgaat bij die veranderingen in de zorg. Mijn moeder zit dus in een verpleeghuis en met haar heb ik de laatste tijd de meest wonderlijke gesprekken maar ze belt me ook laatst op en toen zei ze, „Herman, daar is van alles veranderd, ik heb een andere kamer gekregen. Als je vanmiddag komt, ik zit nu in kamer D3“. Ik zei, „B3?“, „Nee“, zei ze, „niet B3 – D3“. Ik zeg, „Van Bernard?“ (*smijeh*). „Nee“, zei ze, „niet van Bernard, van Dirk“. Ik zo, ho, wie heet nog Birk (*smijeh*). Dus had ik gelijk in de gaten, mijn moeder heeft een gehoorapparaat nodig (*smijeh*). Dus ik, mijn moeder en haar PGB naar de audicien, het is heel goed dat ik daar meegegaan ben want die man was heeeel moeilijk te verstaan (*smijeh*) en toen wilde mijn moeder toch met alle geweld geen gehoorapparaat en de audicien wou dat ik een nam (*smijeh*), dus had ik gelijk in de gaten, daar gaat van alles mis in die zorg (*smijeh*). Oh ja, dit las ik in een financieel dagblad (*diže druge novine*), ik heb even moeten googelen wat dat was. Vrij ingewikkeld bericht. Het afgelopen jaar zijn de *miljardairs* erop vooruitgegaan, en de *miljonairs* erop achteruit (*naglašava ključne riječi*). (*Razmišlja kako da se izrazi*) Dus de kloof tussen arm en rijk wordt steeds groter (*smijeh, pljesak*). Dat komt, heb ik gelezen, door het toegenomen neoliberalisme in de wereld. Neoliberalisme is zo min mogelijk overheid en zo veel mogelijk vrije markt. Zeg maar de huidige situatie in Libië (*smijeh*). Oh ja, dit had ik eigenlijk al weggegooid (*diže zgužvane novine s poda*) maar ja, u reageert zo leuk (*širi novine, blagi smijeh*) dat ik dit eens moet proberen. De koning en de koningin zijn op bezoek geweest in China, waar ze geprobeerd hebben Maxima te vergiftigen (*smijeh*). Maar dat is mooi niet gelukt, het is mooi niet gelukt. Daarvoor waren ze al bij Obama geweest om Amerika hartelijk te bedanken voor het feit dat zo veel jonge Amerikanen bereid waren geweest om in 44/45 hun jonge leven te offeren voor onze vrijheid. Obama dankte hartelijk voor het compliment en vroeg of wij dan zo vriendelijk wilden zijn om als tegenprestatie twee onschuldige gevangenen uit Guantanamo Bay op te nemen. (*Kratka pauza*) Je geeft zo'n tukker ook een vinger en hij pakt de hele hand, hè (*smijeh*). Ja maar dat doen wij mooi, nie'. Oh ja, in Parijs is een klimaatakkoord gesloten. Maar ja, dat werkt natuurlijk nooit. Het is veel te duur om de aarde niet te laten vergaan (*smijeh, ali malo suzdržaniji*) en dat geld kunnen wij niet missen want ik las in de *Financial Times* wat alleen een tank kost. Één tank kost 5 miljoen dollar. 5 miljoen dollar voor één tank. En dan moest ik aan denken toen ik op het journaal zo'n ellendig kapotgeschoten stukje land zag ergens in Syrië of Irak, daar reed zo'n tank en die kost dus 5 miljoen dollar, wist ik. Toen zag ik hoe uit de lucht een kruisje op de tank werd geplaatst, op een knop werd gedrukt en *wham*, in minder dan een seconde was die hele tank voor 5 miljoen dollar weg. Lucebert schreef het al, *Alles van waarde is*

weerloos (smijeh). 5 miljoen dollar voor één tank, als je toch nagaat wat je met dat geld in zo'n land aan mooie dingen kan doen. En vanavond wordt alleen al in ons land voor 70 miljoen euro aan vuurwerk afgestoken. 70 miljoen (*zgroženo*). Als je toch nagaat hoe blij al die derdewereldlanden zouden zijn met al dat kruid (*smijeh*). Maar ja het is wel goed nieuws, ik bedoel, diskjockeys zijn weer in het Glazen Huis gaan zitten om geld in te zamelen voor goed doel, dat vind ik altijd prachtig. Ik weet niet eens wat het goede doel was, ik geloof een Syrisch orkest of zoiets (*smijeh*). Het is hartstikke mooi, en, even kijken (*gleda novine*). Ja, als je toch nagaat hoe moeilijk de situatie in Syrie is, dan is voor zo'n orkest helemaal niks te doen (*smijeh*).

Spelling (trajanje – 2:06)

Dit is 'n berichtje dat u waarschijnlijk helemaal niet is opgevallen, maar dat ik heel belangrijk vind. Ik 2015 heeft men opnieuw gekeken naar de spelling. Dat doet men om de 10 jaren en dat is voor het laatst gebeurt in 2005. En in 2015 heeft men besloten de spelling eens een keer ongewijzigd te laten. En dat doet mij deugd. En ik zal u vertellen waarom. Kijk. Ik woon nu op de kop af 61 jaar in Nederland. En dat taaltje heb ik helemaal overgenomen (*smijeh*). Dus de Nederlandse taal gaat me aan het hart. En de eenduidige verzorgde spelling hoort daarbij, vind ik. Maar als je toch ziet hoe mensen tegenwoordig schrijven (*blago zgroženo*), dat is meer als verschrikkelijk. Iedereen schrijf maar wat. Ja vroeger scheef ook iedereen maar wat maar ja, toen had men ook geen afgesproken spelling, dus toen moest men wel. Dat kun je nog zien aan de achternamen dat er vroeger geen afgesproken spelling was en hoe lastig dat is. Nemen we zo'n naam als... nou, zeg *Koenders*. De VARA zei, gooi er maar zo veel mogelijk namen van politici door, dat is altijd goed (*smijeh*). *Koenders* – is het nou met een C of met een K. Je hebt allebei. Zo hebt u ook *Finkers* met een F en *Vinkers* met een V. En je hebt ook mensen die heten als je het schrijft. C-H-O-U-N-D-E-R-S (*slovka i prstom ispisuje slova po zraku*), dus *Chounders* (*što izgovara kao Hounders*), maar je spreekt het uit als *Koenders*. En bij ons heeft een familie zelfs een tak, en die mensen heten als je het schrijft, *Finkers*, maar je spreekt het uit als *Middelkamp* (*smijeh*). Ja, dat is een heel ouwe spelling, hè (*smijeh*). Maar ja, dat is voor die tak van onze familie nog best wel lastig, hoor. Als ze ergens hun naam moeten achterlaten, is het: „Hoe heet u? -Middelkamp. -Ja, Middelkamp, Middelkamp – met een F of met een V?“ (*smijeh*). Dus dat is lastig, geen eenduidige spelling. En dan heb ik een nichtje ook, en dat nichtje heet Francis. Francis Middelkamp. Ja, Middelkamp schrijf je gewoon met een F (*smijeh*), maar Francis schrijf je zonder K (*smijeh*).

De hoop (trajanje – 11:39)

En heb ik het niet eens gehad over namen als Schultz van Haegen, Hennis-Plasschaert, Xess Xava (*smijeh*), ook een mooie. Varoufakis, Tsipras. Ja, dat was ook een lang verrek verhaal, zeg. *Grexit* of geen *Grexit*. Ik wil niet de filosoof uithangen maar ik heb de tijd nog nooit zo lang op 2 voor 12 zien staan (*smijeh*). Lijkt er weer een tijd geleden maar dat ging hart tegen hart toen hoor. De stropdassen tegen de losse boorden. De stropdassen hebben gewonnen. Dat zijn beelden die ik niet meer van m'n netvlies kan krijgen. Ik had daarom een beetje te doen met de Grieken. Dus ik dacht laatst, ach laat ik Griekenland economisch een beetje voorthelpen en een keertje gaan eten in een Grieks restaurant (*smijeh*). Dus ik naar een Grieks restaurant, het was december, dus lekker warm weer (*smijeh*) en de ober vroeg toen nog „Wilt u buiten zitten of binnen“, ik zei „Graag buiten“. „Heeft u voorkeur voor een bepaalde plek?“, ik zeg „Graag een tafeltje bij het raam“ (*smijeh*). Hij zei „Zeker meneer“, was een hilarische man. Ik zeg, „Als ik vragen mag, bent u een echte Griek?“. Ja, hij was een echte Griek. „Waarom hebben jullie eigenlijk toegegeven aan die stropdassen?“. En toen legde hij uit hoe graag de Grieken bij Europa willen horen. Europa – daar hebben ze al hun hoop op gevestigd (*popratne geste rukama*), net als al die vluchtelingen die nu over ons continent uitzwemmen. Ons Europa staat voor hoop. En nu is het de vraag, of dat geen ijdele hoop is. Want ja, op zich kunt u best wel met een bootje de Middellandse zee oversteken maar die arme vluchtelingen zitten allemaal in hetzelfde schuitje, en dat heeft rampzalige gevolgen. En nu gaat het daarom, hoe reageren wij op de hoop van de vluchtelingen en op de aanslagen in Parijs. In de stijl van Merkel en Hollande of in de stijl van Le Pen en Wilders. Met andere woorden, wordt het Europa of nationalisme. Of gaan we weer gewoon net als vroeger de Turken inhuren om het vervelende werk te doen (*smijeh*). Europa of nationalisme. Griekenland koos voor Europa. De rest van Europa is hevig verdeeld. Ik zat daarom afgelopen zomer in Berlijn want als je ergens kunt nadenken over de vraag, moet het Europa worden of nationalisme, is het Berlijn. Ik zat daar aan de voet van de Brandenburger Tor, in de lounge van hotel *Adlon*. (*Počínje lagana glazba, klavir. Finkers čašom šampanjca ide naprijed, u pozadini se pojavljuju sjene svirača klavira, bubnjeva, violončela.*) De bediening was typisch Duits, streng maar rechtvaardig (*smijeh*). Aan de bar zat een dame van dik in de 90, maar dik in de 90 of niet, ze droeg een blote avondjurk die duidelijk zicht gaf op een décolleté dat ik het best kan omschrijven als *gesunkenes Kulturgut (na njemačkom. Smijeh)*. Ze zei me dat ze Eva Goebbels heet. Ja, nu klinkt het in onze horen misschien verdacht, Goebbels. Jongeren moeten maar even googelen waarom (*blagi smijeh*), maar ik moet wel bedenken dat Goebbels in Duitsland een heel gewone naam is. Ik bedoel dat het daar is net zoals

hier, Mussert (*smijeh*). Ik raakte met haar aan de praat dus en wij kregen het over opkomend nationalisme in Europa, en toen vroeg ik Eva wat zij daarvan vond, “*Ach*”, zei ze, “*das Vaterland, sowas*”, en dat deed me denken aan het oude Duitse liedje: *Ich habe in Frankreich die Pfeife verbrannt, alles fürs Vaterland*. “*Warum*”, zei Eva, “*soll das eine Vaterland besser sein als das andere, und warum soll immer mein Vaterland das bessere sein?*”. Maar ja, ik snap dat wel. Wat van jezelf is, waarder je toch meer. Dus misschien niet goed maar ik heb zelf ook, hoor. Ja, zo vind ik mijn tuin mooier ingericht dan die van de buurman (*blagi smijeh*) en ik vind mijn cd-verzameling smaakvoller dan die van de buurman. En ik vind mijn buurvrouw leuker dan die... (*pauza da popije gutljaj šampanjca, smijeh*) van de buurman. En open dacht ik, maar dat is het, als nu allemaal ons buurland leuker gaat vinden dan het buurland van dat land naast ons, dan zijn we er toch. Ik vroeg Eva wat ze van dat idee vond. “*Ach, mein Lieber*”, zei ze, “*mein Lieber, dann kämpfen wir doch darüber*”. Ze stond op, zij liep moeizaam weg en ze zei, “*Tschüss, mein Junge aus Holland, bis nächsten Krieg*” (*smijeh*). Ja, dat zei ze, *bis nächsten Krieg*, en 2015 was wat dat betreft nog een herdenkingsjaar. Het was precies 350 jaar nadat ons Korps Mariniers is opgericht, en precies 200 jaar nadat het slag bij Waterloo plaats vond en ons Koninkrijk werd opgericht. En het was 100 jaar nadat midden in de Eerste Wereldoorlog de Armeense genocide plaatsvond. Waarvan de Turken overigens vinden dat je het zo niet mag noemen. Sander Dekker zat er een beetje mee. Dus hij vroeg aan zijn zusje, “*Britt (smijeh)*, hoe zal men dat met die Armeniërs nog eigenlijk noemen?”. “*Nou*”, zei Britt, “ik geef de Turken wel gelijk, hoor. Ik bedoel als dat met die Armeniërs geen *-ocide* was, wat was het dan wel?” (*smijeh, prvo blagi, a potom jači, kao da je i publici trebalo da shvati igru riječima i šalu na račun mlade Britt*). En het was precies 75 jaar nadat de Tweede Wereldoorlog begon en precies 70 jaar nadat die weer ophield. Ik heb nog een filmpje gemaakt over de bevrijding van Almelo. Dat filmpje was voor RTV Oost, of eigenlijk moet ik zeggen *RTV Oost, geluid van uw eigen regio (smijeh)*. We stonden daar midden in Almelo te filmen, waren van de jaren veertig kleding aan, sommige figuranten hadden een *Wehrmacht*-uniform aan, andere waren weer verkleed als Canadees, komt er een Almeloër, op zijn bromfietstoei keihard naar ons toegescheurd, remt vlak voor ons, stapt af en zegt, “*Oh God o God o God, wat zijn jullie aan doen? Toch geen film over de oorlog gaan maken, of wel?*”, ik zei, “*Ja we maken een film over de oorlog*”. “*O God o God o God, als mijn vader dat hoort, dan komt bij hem alles weer boven, alles weer boven (gotovo plačljivo. Zatim ozbiljno i zainteresirano:)* Komt dat niet op televisie of wel?”. Ik zei, “*Ja, dat komt op RTV Oost*”, “*Oh mijn vader kijkt altijd RTV Oost het geluid van uw eigen regio (smijeh)*, en dat ziet ie dat en dan komt bij hem alles weer boven, er komt alles weer boven”. Ik zeg, “*Ho, heeft uw vader in het camp gezeten of zo?*”, “*Mijn vader, nee*”, zei die, “*mijn vader*

heeft half Almelo verraden en dan komt alles weer boven” (*smijeh*). En dat was 20 jaar nadat de Srebrenica-genocide plaatsvond, waarvan Putin weer vindt dat je het zo niet mag noemen. Je moet Srebrenica (*drugačiji naglasak*) zeggen (*smijeh*) en het is nu maar een jaar geleden dat MR17 is neergeschoten. Het rommelt alweer flink aan de randen van Europa. Ik had een beetje een bang voor gevoel want dit jaar is bij de Dodenherdenking op de Waalsdorpervlakte de klepel uit de klok gevallen. Ik dacht zo, dit is stilte voor de storm, zei. *Bis nächsten Krieg*. Kijk, in Syrië is de Derde Wereldoorlog feitelijk aan de gang. Maar hoe gaat dat hier in Europa. Toen ik eind november op het stilgevallen Brussel liep, waar nu zelfs het vuurwerk is afgeschaft, dacht ik, zou dit wellicht *der nächste Krieg* in Europa zijn. Kijk, Europa is bij ons Europeanen niet populair. Maar dat is wel een beetje scheef en een beetje uit verhouding, want dat is kiezen. Één Europa of oorlog. Die uitspraak is niet van mij. Ze is ook niet van Frans Timmermans. Ze is van Mitterrand. Niet François. Ook niet Henry. Maar Gerrit (*smijeh*). Gerrit Mitterrand. Gerrit Mitterrand is mijn automonteur (*smijeh*), het meeste heeft Gerrit het over winterbanden en bougies vervangen maar als Gerrit de borrel op heeft, dan wil Gerrit die eens vervelend worden en dan zegt ie van de rare dingen als, “Het is een Europa of oorlog”. Gerrit kan nogal ontzettend kwaad worden als er bijvoorbeeld de demonstraties Angela Merkel afbeelden met het Hitler-snorretje. Heeft ie gelijk, dan kan natuurlijk ook niet, net of alle Duitsers dezelfde zijn, dat is natuurlijk onzin. Van de andere kant vind ik dat eurofielen te ver gaan wanneer ze Geert Wilders afbeelden met het Hitler-snorretje. Dat kan ook niet. Ook niet alle rechts-nationalistische leiders van een eenmanspartij zijn hetzelfde (*smijeh*). Nee, de nationalisme van Geert Wilders is een hele milde, vriendelijke, zelfs in de verte nog enigszins democratische vorm – als je dat vergelijkt met dat van Adolf Hitler (*smijeh*). Maar gek genoeg, wil Wilders het niet hebben dat je hem vergelijkt met Hitler. Ik zo, ho, waarom dat dan niet? Ja, ik snap wel, kijk, laten we eerlijk zijn, Hitler – daar was natuurlijk wel wat mee (*smijeh*). Ik weet niet of u dat nog weet, maar Hitler, die had z’n haar altijd heel raar zitten (*jači smijeh*). Maar ja, denk ik, als dat nog alles is. Wel een beetje een opgewonden standje, die Geert, vind ik. Beetje een borderline typje (*blagi smijeh*). En als ik heel eerlijk ben, vind ik dat Adolf Hitlers z’n haar leuker had zitten dan Geert Wilders (*smijeh*). Even voor alle duidelijkheid, het is geenszins mijn bedoeling dat ik rechts Nederland ga zitten *bashen* (*naglašava englesku riječ*) en het is ook niet mijn bedoeling dat ik links Nederland ga *bashen*, het enige dat ik wil *bashen* is het onnodig gebruik van Engelse woorden in de Nederlandse taal (*smijeh*). Dus ik wil ook wel met alle plezier even Diederik Samsom vergelijken met Hitler. En als ik Samsom vergelijk met Hitler, ja dan had Hitler helemaal een prachtige kop met haren (*smijeh*). Maar ook Samsom wil niet vergeleken worden met Hitler. Geen enkele politicus wil vergeleken worden met Hitler. Ik snap dat niet. Ik word

heel graag vergeleken met Hitler. Ja, daar kom ik toch rustig van af (*smijeh*) Dus, ik vraag me af hoe dat met de politici zit eigenlijk. Jammer. Zeker van de PVV want die partij had wel een beetje mijn hart gestolen, moet ik zeggen. Ja, in tegenstelling tot m'n collega cabaretiers mag ik de PVV wel. Alleen, dat elitair filosofische gelul van hun altijd (*smijeh*). Stelletje nuance neukers (*smijeh*). Ja, Geert Wilders voorop, dat is bij hem toch altijd *enerzijds dit en anderzijds dat en laten wij toch vooral niet vergeten dat er altijd twee kanten aan een zaak zitten*. Op een gegeven ogenblik denk ik, kom op Geert, nou een keer alsof een dolle olifant door een porseleinkast, hè. Anders help ik wel een handje, dat ik een keer naar zo'n PVV-bijeenkomst gegaan en dat ik door een microfoon roep, "Willen jullie meer of minder intelligent zien?", dat de hele zaal roept "Minder", kijk (*smijeh*). Dan kijk je niet weg en dan noem je het gevaar bij de naam. Maar goed, Geert Wilders mag dan af en toe wat overgenueanceerd en al te filosofisch uit de hoek komen komen, ik geef hem wel gelijk hoor wanneer hij zegt: (*čita iz svoje bilježnice*) "Je moet de hoofdzaken van de hoofddoekjes onderscheiden" (*blagi smijeh*). Soms is enige nuance nog niet eens zo gek. Zo. Om even bij te komen van het nationalistische geweld even een korte tekst over de schoonheid van Gods schepping. Het is getiteld *De benen van Greetje* (*smijeh*).

De benen van Greetje (trajanje – 0:33)

(Počinje glazba i ponovno se pojavljuje bend.)

Greetje heeft zulke mooie benen
Dat als ze zwaar gehavend en kapot zijn,
Dan nog heeft Greetje mooie benen.

Greetje heeft zulke mooie benen
Dat als ze straks gerimpeld, oud en rot zijn,
Dan nog heeft Greetje mooie benen.

Greetje heeft zelfs zulke mooie benen
Dat als ze helemaal geen benen had gehad (*blagi smijeh*),
Dan nog had Greetje mooie benen.

Wat heeft Greetje mooie benen.

De liefde (trajanje – 6:28)

Ja. *When a man loves a woman*. Zo'n Percy Sledge. Volgens Leo Blokhuis is Percy Sledge in 2015 overleden. Dus als iemand nog (*smijeh*) een goede Leo Blokhuis kenner zoekt (*smijeh*) – (*pokazuje na sebe*) ik ben beschikbaar. Volgens Leo Blokhuis beschrijft *When a man loves a woman* de ramp die je overkomt wanneer de liefde je overvalt. De liefde grijpt je bij je kladden of je wilt of niet, en schakelt je vrijheid van meningsvrijheid helemaal uit. Zo weet ik nog heel goed toen de liefde mij voor het eerste gepakt had. Ik was hopeloos verliefd op een meisje bij ons uit de klas. Ik vond dat meisje zo mooi dat ik haar niet durfde aan te kijken. Dus ik weet niet eens zeker of ze wel mooi was (*smijeh*). Dat doet de liefde. Ze laat zich niet temmen en ze laat zich niet vangen. Toch zit het in de mens dat wel te proberen. Zo eindigt bijna elke romantische film en elk romantisch sprookje als het enigszins kan, met een huwelijk. Ik persoonlijk hou meer van een *happy end* (*smijeh*) maar de romantiek wil dat huwelijk. De romantiek vindt het het mooiste dat je met z'n tweeën naar een vertegenwoordiger van de wet stapt en samen met hem in een officieel document dat aan alle juridische eisen voldoet, laat vastleggen dat je vrijelijk en exclusief over elkaar kunt beschikken en waarin je aangeeft hoe je denkt het geld en goederen onderling te verdelen. Dus in feite is het niet zo romantisch als notarieel recht (*smijeh*). Ook ikzelf heb geprobeerd de liefde te vangen in een huwelijk want wees eerlijk, wat is een man zonder vrouw (*sliježe ramenima*) – een gelukkig hoopje mens (*smijeh*). Dus ook ik heb het een of ander notarieel laten vastleggen, dat is ook publiekelijk bekend maar ja, de liefde is nader dan de rok, zong Drs. P, dus de liefde trekt zich niets van uw romantiek aan. Zo gebeurt het wel eens dat na afloop van 'n optreden een dame naar me toekomt die laat merken (*kao da poziva rukom prema sebi*) dat ze iets fysieks met me wil. Ik reageer dan altijd met, "Ho, waarom dat dan" (*kao da radije ne bi prihvatio poziv. Smijeh*), en dan is haar reactie meest iets in de geest van, "Jaaa, omdat ik je lekker vind". Dan denk ik ja, "Hallo zeg, omdat ik je lekker vind, gaat het dan altijd alleen maar om de seks?! Ik heb toch verdorie ook geld" (*smijeh*). Ja, dan ben ik toch net iets te veel romanticus voor, denk ik. En met mijn vele andere mensen, waar ook in 2015 zijn daar al vele huwelijken voltrokken. Doodvonnissen en huwelijken worden voltrokken (*smijeh*). En ik wens u daarbij alle geluk van de wereld, mocht u in 2015 in het huwelijksbootje zijn gestapt – alle geluk van de wereld, maar overwaardeer het huwelijk niet, hè. Uiteindelijk is het huwelijk ook niet meer dat een groot ingewikkeld bedacht spel bedoeld om de geslachtsdelen een beetje christelijk onder elkaar te verdelen (*smijeh*). Maar laten we eerlijk zijn, voor veel mensen is een huwelijk nog helemaal niet zo verkeerd. Hè.

Sommigen hebben nu eenmaal begeleid wonen nodig (*smijeh, pljesak*). Wat leuk, in Leiden een herkenningsapplausje (*smijeh*). Ik zelf net zo, hoor, zoals ik bijvoorbeeld in 2015 op de kop af 25 jaar zeer gelukkig getrouwd. Een gelukkig huwelijk noemt men in de psychologie het stockholmsyndroom (*smijeh*). Men vroeg mijn vrouw en mij op ons 25 jarig huwelijksfeest voortdurend, wat is nu het geheim van jullie huwelijk? Het geheim van een goed huwelijk, dames en heren, als er is, onmiddellijk uitpraten. Want hoe gaat dat in de relatie, op zekere dag zegt de vrouw tegen de man: (*oponaša plač, gleda u kameru*) “Je houdt niet meer van me”. (*Odjednom normalnim izrazom lica*) En dan zegt de man, “Oh ja wel hoor”, en dan zegt de vrouw, “Oh mooi” (*normalnim glasom*) (*smijeh, Finkers širi ruke kao da želi potvrditi da je rekao nešto jako pametno, istinito, a jednostavno*). Als je maar gelijk uitpraat is er niks aan de hand. En mocht je bij het uitpraten erachter komen dat je wel heel erg verschild van elkaar, wanhoop dan niet. Ze zeggen wel eens twee geslachten op een kussen daar is de duivel tussen, maar dat is onzin. Mijn vrouw bijvoorbeeld zit volstrekt anders in elkaar dan ik. Maar dat geeft niks, het levert wanhopige gesprekken op en fantastische seks (*smijeh*). We liggen de hele nacht misverstanden glad te strijken (*smijeh*). Ja, mijn vrouw is geweldig, mijn vrouw is geweldig. Ik weet het niet meer goed, had ik u al eens verteld (*kao da se direktno obraća prvim redovima u publici*) dat m'n vrouw een keer een briefje voor mij had klaargelegd, met “Wil jij vandaag uit jezelf het gras gaan maaien?” (*smijeh*). Ja dat is een hele donder. Nee, dat voorzichtig aftasten van die andere seks is juist een fantastisch boeiend spel. Ik kwam een keer mijn ouwe Twentse collega Hartmut Rissen tegen. Ik denk wel dat u het verstaat. Ik kwam hem tegen: (*Finkers izvodi svojevršni igrokaz na tventskom dijalektu. Pozdravlja kolegu Harma i pita ga kako je, ovaj odvrća da je odlično i da ima novu djevojku. Finkers ga pita kakva je, a ovaj odvrća da ne puši, ne pije i da će vidjeti što još ne radi. Smijeh*). Vrouwen zijn geweldig. Mijn vrouw voorop. Als ze aan mijn vrouw komen, komen ze aan mij en hebben ze een heel kwaad tegenover zich. We waren van de zomer uitgenodigd voor een première van een of andere musical. Dus wij mooi opgetut naar Amsterdam, komen bij die kassa aan, ligt er verdorie maar weer één kaartje klaar, hè. Oh, daar kan ik zo kwaad worden, ik zeg “Waarom ligt er nog weer één kaartje klaar?”. “Nou ja”, zei de caissière, “omdat u heeft aangegeven *Ik kom met één persoon*”. Ik zei, “Ja, mijn vrouw” (*smijeh*). “Maar had u moeten aangeven *Ik kom met twee personen*”, ik zei, “Wat moet ik met drie kaartjes?” (*smijeh*). Oh excuses voor het misverstand. Ja, excuses voor het misverstand. Als je toch nuchter al het leed bekijkt (*pojavljuju se sviraču u sjeni iz platna, počinje glazba*) dat elk jaar weer aan ons voorbij trekt, elk jaar weer, dan kan je niet anders dan je komt tot de conclusie dat eigenlijk het hele leven één groot misverstand is. (*Poseže za fritulom iz zdjele s fritulama na stolu, a one su sve slijepile. Finkers izvadi ogromnu*

hrpu slijepjenih fritula, smijeh. Finkers kao da pogledom prijekorno 'traži krivca' iza kulisa. Zatim hrpu fritula vraća u zdjelu u jednom komadu, kako ih je i izvadio).

Kwetsbaarheid, Zachtheid en Schoonheid (trajanje – 6:51)

Goed, dames en heren, het jaar 2015 ligt achter ons. Dat jaar begon mooi, zoals ik u verteld heb, daarna kwam dit (*pokazuje na hrpe novina*), dat kan nu allemaal naar Anouchka van Miltenburg die het in de papierversnipperaar gaat gooien (*smijeh, pljesak*), en ik wil het jaar ook graag weer mooi eindigen. Om een heel klein beetje tegenwicht te bieden aan alle geweld (*pokazuje na novine*) en alle dat geschreeuw dat nu door Anouchka wordt versnipperd. En het tegenwicht wil ik bieden middels een eerbetoon aan kwetsbaarheid, zachtheid en schoonheid. En nu ga ik dus iets heel gevaarlijks doen, ik wil namelijk mijn Oudejaarsconference besluiten door heel erg met u de diepte in te gaan. Maar het is link want er is televisie bij (*pokazuje na kameru*) en ik weet uit ervaring dat als je de diepte ingaat, dan dalen de kijkcijfers (*smijeh*). Maar, en dat is het wonderlijke, tegelijkertijd stijgen de waarderingcijfers. Dat verzin ik niet, dat is echt zo. En nu wil ik graag vanavond met mijn Oudejaarsconference én hoge kijkcijfers én hoge waarderingcijfers, en heb ik het volgende gevonden. Ik ga zo dadelijk heel erg met u de diepte in door te praten over de zin van het leven aan de hand van Benedictus van Nursia. Maar zapt u dan niet weg (*diže dlan prema kameri*) want terwijl ik mijn verhaal hou, komt een blote vrouw het podium op (*smijeh*). En die mist u dus als u wegzapt. Zegt u, ja luister eens, ik ga niet naar een Oudejaarsconference kijken om een blote vrouw op televisie te zien, negeert u dan de vrouw en luistert u naar mijn verhaal (*smijeh*). Zo hoop ik dan en hoge kijkcijfers en hoge waarderingcijfers te krijgen. Goed, daar gaat ie. Ik heb het in m'n Oudejaarsconference vanavond gehad over, ja, de spellingen en politiek, maar toch vooral over het geloof, over de hoop en over de liefde. Zapt u niet weg dames en heren, Corrie komt zo op (*smijeh*). Nog even wat betreft het geloof – bij mensen thuis zie je bijna geen Mariabeelden meer. Boeddha echter is ongekend populair. Maar wat bezielt mensen om een beeld van een jonge vrouw (*oblikuje ruke kao da drži malo dijete*) met een kind op haar arm te gaan vervangen door een lookalike van Paul de Leeuw (*smijeh*). Ik zocht laatst tuinkabouters, ja daar hou ik van tuinkabouters, dus ik naar het tuincentrum maar ik zag dus nergens tuinkabouters. Wel zag ik overal Paul de Leeuw-tjes (*smijeh*). Paul de Leeuw is de nieuwe tuinkabouters. Ik heb toen maar een Paul de Leeuw-tje gekocht met een kruiwagentje en een Paul de Leeuw-tje met een engeltje (*smijeh*). Ja ik heb het gevoel dat als ik zo door de wereld loop dat ik de enige bezoeker ben in de gesloten afdeling (*smijeh*). Ja, wat betreft de hoop, de tijd trekt nu over 20 minuten opnieuw haar jas van

het jaar uit en staat weer kwetsbaar, naakt en vooral hoopvol voor ons. Vooral hoopvol en wat betreft uw hoop, de grondleger van de hoop, de grondleger van Europa was Benedictus van Nursia. (*Odjednom pomalo zabrinuto, odlazi prema stražnjem dijelu pozornice, kao da se obraća nekome iza kulisa*) Corrie, het wordt nou geloof ik heel ingewikkeld (*smijeh*), ik zit nou al bij Benedictus van Nursia dus ik denk dat het verstandig is dat je nu opkomt. (*Počinje glazba, mijenja se boja svjetla u svijetloplavu iz tamnocrvene, počinje lagana glazba, pojavljuje se veliki osvjetljeni sat i u njemu ženski lik. Dok Finkers govori, Corrie pleše*) Benedictus was zeg maar de Paul de Leeuw van rond 500. Maar ik denk dat hij voor onze tijd misschien net zo veel kan betekenen als Paul de Leeuw. Want iedereen is tegenwoordig aan het *multitasken*. Ik vermoed dat u nu ook enorm aan het multitasken bent (*naizmjenice pokazuje prema publici i prema Corrie, smijeh*). Maar Benedictus zei, niet doen. Nooit meer dan een ding tegelijk doen, want anders krijg je snel het gevoel dat het leven zinloos is. Je wordt zinloos geboren, je leeft zinloos en je gaat zinloos dood. Een hopeloze zaak. Maar Benedictus heeft de hopeloosheid op want hij zei, de wereld is niet perfect (*Corrie u pozadini skida ogrtač kojim je bila ogrnuta i ostaje gola*), dus heeft ons leven zin om te proberen met kwetsbaarheid, met zachtheid en met schoonheid de wereld iets mooier te maken dan ze is. En als je leven werkelijk zinloos was, zou dat betekenen dat de wereld perfect is. Nou ja, een perfecte wereld, wat kun jij daar nog toevoegen? Maar de wereld (*pokazuje na novine na podu*) is imperfect. Dus kunnen wij aan de slag met kwetsbaarheid, zachtheid en schoonheid. (*Corrie prilazi Finkersu*) zonder deze drie gaat het niet. (*Finkers počinje plesati s Corrie, ali i dalje se obraća publici*) Anders krijgen we wellicht nog rare ideeën over wat een mooi wereld is. Volgens een kalifaat is in een mooie wereld geen vrouwelijk schoon, en geen muziek, en je hoort een dominee op de radio zeggen, God zingt niet. Nee. Allah houdt niet van muziek, God zingt niet, zeker nog nooit de vogel horen fluiten, nog nooit de wind horen ruisten door de toppen van de bomen, nog nooit het klokken van de baby gehoord en de borst van z'n moeder. Nee, God zinkt niet, nee. Als je hem in het water gooit, loopt hij gewoon terug (*smijeh*). Maar zingen – zingen doet ie wel. Voor dove mensen oren (*čuje se stih Ubi caritas et amor. Deus ibi est otpjevano u stilu crkvene glazbe. Corrie nestaje u crnom srcu koje se pojavljuje na dotad osvjetljenom satu*). Zo eenvoudig kan het zijn, de wereld iets mooier te maken dan ze is. *Ubi caritas et amor. Deus ibi est.* „Waar zorgzaamheid is en liefde, daar is God“. Of met andere woorden, hebt elkander lief, gelijk Ivo Niehe zichzelf (*smijeh, pljesak. Finkers izlazi naprijed na pozornicu s čašom šampanjca*). Nog even wat betreft die zorgzaamheid en liefde, bij mijn moeder in het verpleeghuis zit een mevrouw en die mevrouw wil sinds ze in dat huis zit niet meer poepen. Toen sprak ik haar man en die zei, „Het gekke is, ze wil hier niet poepen“. Maar dan bellen ze mij en dan kom ik langs,

dan hou ik haar hand vast, ik vertel haar wat over vroeger hier in Almelo, ik zing voor haar wat oude liedjes, en dat is heel gek, maar dan poept ze zo. Zulke zorgzaamheid en liefde, daarvan wens ik u en de wereld voor 2016 heel veel toe. Gelukkig Nieuw jaar (*diže čašu šampanjca, započinje pljesak*).

Eindapplaus Oudejaarsconference (trajanje – 2:38)

(Snažni pljesak, ponovno glazba s početka, početak pjesme No more Sweet Music izvođača Hooverphonic. Finkers se naklanja, gledatelji iz publike ustaju. Finkers pokazuje na bend koji se ponovno pojavljuje u sjeni iza platna, i oni se naklanjaju jedan po jedan. Finkers odlazi iza kulisa i vraća se za ruku držeći Corrie koja se naklanja publici, a zatim se Finkers i ona naklanjaju jedno drugome. Corrie odlazi po pladnjeve, i ona i Finkers, svatko s jedne strane publike, s po jednim pladnjem odlaze među gledatelje i nude ih fritulama. Čuje se Finkersa kako se gledateljima ponasob zaželi sretnu Novu godinu, zatim kamera prikazuje kako se rukuje s gledateljima, i kako gledatelji uzvraćaju čestitke. Vide se i konobari koji na pladnjevima nude čaše sa šampanjcem. U jednom trenutku, kada stane pljesak, Finkers uzvikne Allemaal gelukkig Nieuw jaar! te započinje novi pljesak. Videozapis završava.)

Prilog 2.

Dieter Nuhr: *Nuhr Jahresrückblick 2015* (trajanje – 58:29)

(Friedrichstadt-Palast, Berlin. Nuhr izlazi na pozornicu na kojoj se mogu vidjeti velika slova koja ispisuju njegovo prezime te broj 2015. Usput se prikazuje i publika koja ispunjava ogromnu dvoranu. Pljesak.)

Herzlich willkommen im Friedrichstadt-Palast in Berlin. *Nuhr 2015 – der Jahresrückblick*. Danke schön, danke schön. Wir machen uns hier einen lustigen Abend, es wird sehr lustig, ich sag das lieber an, weil man das eigentlich nicht denkt, dass das möglich ist dieses Jahr, wenn man zurückblickt, aber es geht, es geht. Es war vielleicht ein bisschen hysterisch, das Jahr, das ganze Jahr aber war im Grunde chronische Aufregung, überall Geschrei, das ganze Jahr war Terror, überall Terror, die Rechten riefen „Flüchtlinge, überall Flüchtlinge!“, die Linken riefen „Nazis, überall Nazis!“, und im Sommer rief man „Griechen, überall Griechen“, Streik bei der Bahn, bei der Lufthansa, und da stellte man sich erst mal mit dem Auto in den Stau und entspannte. Meine Fresse. Andere Länder haben ganz andere Probleme, kucken Sie mal, in Saudi-Arabien is' Henkermangel (*smijeh*). Also falls es Ihnen bei uns nicht mehr gefällt, und Sie wollten schon immer mal was mit Menschen machen (*smijeh, smije se*)...es gibt Alternativen (*smijeh, pljesak*). Wobei, ich hab' die Stellenanzeige in der Zeitung gelesen, da stand so: *Suchen Henker*, und da hab' ich gedacht, kann nicht sein, so 'ne Stellenanzeige wäre bei uns gar nicht erlaubt. Bei uns müsste in de Anzeige stehen: *Suche Henker/Henkerin* (*smijeh, pljesak, prikaz publike*). Egal. Eigentlich auch kein schönes Thema für den Anfang, ich komm' noch mal (*odlazi par koraka unazad, smijeh*). So, jetzt aber (*pljesak, navijanje*). Herzlich willkommen (*pljesak*), jo, alles klar (*odmahuje rukom*), danke schön, ja, herzlich willkommen zum *Jahresrückblick 2015*. Es war ein schönes Jahr (*zastaje, snuždeno lice*) – is' auch kein guter Anfang, nich'. Schön war's eigentlich nicht. Es sind viele schlimme Dinge passiert, null Punkte beim *Eurovision Song Contest*, Marco Reus is' mit dem Auto gefahren und Winnetou is' tot – es hätte besser kommen können. Ah, ich komm' noch mal (*smijeh*). Nein, ich hätt' besser anfangen sollen mit der Kondompflicht im Puff, glaub' ich (*smijeh*). Ich versuch's einfach noch mal. Herzlich willkommen zu *Nuhr 2015*, wir wollen das Jahr hier Revue passieren lassen, ganz entspannt im Übrigen, was nicht leicht ist, denn es war das Jahr der Hysterie – war ständig Shitstorm, alle waren in Daueraufregung, nich'. Wenn Sie sagten, „Das sind aber viele Flüchtlinge“, kam sofort der Shitstorm, „Nazi-Drecksack, AFD, Pegida“. Wenn Sie sagten,

„Die sind aber nett, die Flüchtlinge“, dann zündeten einem die Nazis die Bude an, weil heute jedes Arschloch glaubt, dass er das Recht hat, seine bekloppte Meinung mit Gewalt durchzusetzen, es ist *widerlich (naglašeno) (veliki aplauz i navijanje, prikazana publika)*. Und es is' auch egal von welcher Seite her, ob das jetzt Nazis sind, Autonome, Islamisten, Hooligans, es is' scheißegal, es sind dieselben Volltrottel, nich', wobei die chronische Empörung heute bis tief ins bürgerliche Lager geht. Man muss heute so aufpassen, jeder Satz, den man sagt, muss man fünfmal überdenken, nich', so Sätze, wo man früher dachte, „Is' doch gar nicht schlimm“, ein Satz wie, *Ich liebe Kinder*, zum Beispiel. Wenn Sie es heute öffentlich sagen, sofort im Internet Shitstorm, „Äää, pädophile Drecksauuuu“ (*dubokim, hrapavim glasom imitira vrištanje*), nich', da hat man früher gar nicht daran gedacht, ja. Wenn Sie heute einem Kind den Kopf tätschelt, oder mal Ihre eigene Tochter, einfach mal so in den Arm nehmen, *schmusen (naglašeno)* nannte man das früher, dass man den Kindern das Gefühl körperlicher Nähe gibt, es war ein selbstverständlicher Teil der Kindeserziehung, und wenn ich heute auf der Couch liege, meine Tochter kommt so angerannt, springt so auf mich drauf, so aus Spaß, die rufen schon reflexartig „MACH' DIE VORHÄNGE ZU, WENN DAS EINER SIEHT!“ (*smijeh, aplauz, prikazana je publika*). Ich finde das vollständig krank, ganz ehrlich. Ich bin bei uns mit dem Auto am Kindergarten vorbeigefahren, mit 40, geb' ich zu, es war aber keine Sau auf der Straße, nich', 30 erlaubt, klar. Da stürmte eine Frau aus dem Kindergarten raus, „FAHR LANGSAM, KINDERMÖRDER!“. Beim nächsten Mal bin ich dar mit 20 vorbeigetuckert, kam dieselbe Frau rausgelaufen, „FAHR WEITER, PERVERSER KINDERGLOTZER!“ (*prikaz gledatelja koji se smiju i plješću*). Ich fahre jetzt vor dem Kindergarten immer exakt 31. Weil 30 wär' schon zu auffällig. Zwischen Mörder und Perversem ist es heute nur ein schmaler Grat. Als wenn jetzt überall Pädophile wären. Ganz im Ernst, das war ja das Thema der letzten Jahre, überall waren pädophile Priester – gibt's nich' mehr (*pauza, gleda ozbiljno u kameru*). Beziehungsweise, na ja, vielleicht funktioniert auch so einfach unsere Berichterstattung. Eine Zeit lang is' was interessant und dann muss einfach was Neues her. Ich glaub, es gibt immer noch exakt genau so viele Pädophile wie früher, vielleicht is' es sogar einfacher geworden für die ganzen Drecksäcke da durch das Internet und so weiter und so fort. Früher hatte man es, ja, da musste man sich als Pädophile, musste man sich, ähm.. (*oklijeva, gleda u kameru*) 'n Eiswagen kaufen (*smijeh, i sam se nelagodno smije svom crnom humoru*)... oder Theologie studieren (*smijeh i pljesak*), aber ich weiß nicht, wie ich drauf gekommen bin, is' egal. Über die Hysterie bin ich drauf gekommen, nich', die Hysterie des Jahres war die Flüchtlingshysterie. Der Flüchtlingsstrom, die Flüchtlingswelle, der Flüchtlingsunami, nich', oder -lawine, wie Herr Schäuble sagte, wo ich mich frage, geht es ein bisschen weniger pathetisch, anstatt dass wir es

mal als Kompliment nehmen, dass so viele Leute zu uns kommen wollen. Is' doch auch nett, diese unmenschliche Gesellschaft, das ganze Jahr hören wir ja, der Neoliberalismus is so gnadenlos, der Turbokapitalismus macht uns alle kaputt, und trotzdem wollen alle zu uns, da stimmt doch was nicht (*gleda ozbiljno u kameru*). Ich glaube, man findet es hier bei uns erheblich besser, wenn man woanders wohnt (*gleda ozbiljno u kameru, smijeh i aplauz*). Die vielen Flüchtlinge sagen uns ja auch, dass Deutschland ein schöner Ort is', ne? Für alle auf dieser Welt, Syrer, Afghanen, wo die alle herkommen, Albaner, Österreicher (*diže kaži prst, smijeh*) – is' kein Scherz. Jedes Jahr migrieren mehr Österreicher nach Deutschland als Deutsche nach Österreich migrieren. Da sieht man, dass wir Deutsche in der Lage sind, auch exotische Kulturen zu integrieren (*smijeh, pljesak*)... und dass auch Sprachprobleme überwindbar sind, ja. Ich habe auf dem Höhepunkt der Flüchtlingswelle, habe ich in München gespielt. Da dacht' ich mir, kuck sie dir mal an, da bin ich zum Münchner Hauptbahnhof, wo die alle damals ankamen, das war ein Gewusel, und es war auch noch Bundesligaspieltag, da kamen auch die Gästefans an, das war ein irres Bild. An diesem Bahnhof, an einer Seite diese Fremden, lauter junger Männer, natürlich, muss man so sagen, die alle so (*oponaša neartikulirano, gotovo priglupo pričanje*), die verstand man auch nicht, und auf dem anderen Bahnsteig, die Flüchtlinge (*oduševljeni smijeh, prikaz publike*). Und sie wurden von hilfsbereiten Menschen empfangen. Das fand ich ganz großartig. Ab und zu rief einer von meinem Empfangskomitee *Heil Hitler (imitirajući priglupu facu)*, aber so ist das, auf jedem Luxusdampfer gibt's auch Ratten, da macht's nichts dran, die hat es immer gegeben. Na ja, aber dieses Jahr war es ja ein super Jahr für Nazis, so auf dem Fernsehen war'n sie noch nie. Das freut die Deppen, ne. „Ich bin im Fernsehen“ (*oponaša neonacista kao priglupu osobu*). Den' hilft die Hysterie. Da fühl'n sie sich wichtig, wenn alle C-Promis plötzlich Internetvideos posten und sagen, „Oh, wir sind gegen Nazis“, das hat sich bisher vorausgesetzt. Welcher nicht-geistesgestörte Mensch ist nicht gegen Nazis? (*Počinje pljesak*) Ich bin auch gegen Nazis, natürlich, selbstverständlich (*pokazuje na glavu, publika plješće i navija*). Ich bin auch gegen Nazis, natürlich, ich bin alphabetisiert, ich habe keinen Hirnparasiten, ich habe mich nicht blödesoffen, ich bin gegen Nazis. Ich bin auch gegen Pest und Filzläuse (*smijeh*), das ist normal, ja. Es is keine unglaubliche Leistung. Um so schöner find' ich, dass so viele Leute hier den Flüchtlingen helfen, das hätte ich nicht für möglich gehalten, dass so viele Deutsche bereit sind zu helfen, wobei natürlich nicht nur Deutsche, sondern auch, weiß ich nicht, helfen viele mit, Araber helfen, Saudi-Arabien z. B., hab ich jetzt gehört, hilft den Muslimen in Deutschland. Saudi-Arabien finanziert Moscheen in Deutschland, das ist kein Scherz, das finde ich, ähh, nett, das ist, ähh, großzügig, und ich finde ganz ernst, da sollten wir dankbar sein, und

noch wichtiger finde ich (*kamera ga zumira*), wir sollten uns revanchieren (*smijeh, aplauz*). Wir könnten erstmal mit einer Kirche anfangen, mal kucken, wie es ankommt.

Nun hab'n wa den Eindruck, die Stimmung in der Flüchtlingskrise kippt langsam so 'n bisschen, weil die Euphorie natürlich auch groß war am Anfang. Viele haben ja so begeistert geholfen, es war schön, natürlich, aber Euphorie ist immer auch ein bisschen die Schwester der Hysterie, und endet oft in Enttäuschung, ich meine, ich bin ja mit der Grün-alternativen Bewegung sozialisiert worden damals, hätte schon geahnt, dass da viel Weggenossen von mir, sozusagen, dass auf die eine große Enttäuschung zukommen wird, wenn die Helfer es erfahren, dass zum Beispiel viele Flüchtlinge, viele Flüchtlinge, kein gutes Verhältnis haben... zur... Mülltrennung (*smijeh*), zum Beispiel. Die kommen ja aus Afrika, vom Balkan, Arabien, und ich war da schon überall, von Mali bis Jemen, Sudan, bis Albanien, ich war da. Und ich kann ihnen sagen, Mülltrennung is' da nicht g'rade (*oklijeva*)... *talk of the town* (*smijeh, gleda oprezno u kameru*). Mülltrennung in Afrika funktioniert so, Plastikmüll kommt in die Landschaft und der Restmüll... auch (*smijeh*). Und, ähmm, da werden die sich umgewöhnen müssen. Aber die werden sich in vielen Bereichen umgewöhnen müssen, die essen auch viel weißes Brot, dieses Fladenbrot, das ist Glutenscheiße, die werden sich umgewöhnen müssen, aber ich weiß gar nicht, ob deren Zähne geeignet sind für so'n anständigen teutonischen Dinkelhobel, ja, das is' ja nich'... leicht (*smijeh, pljesak*).

Viele Flüchtlinge essen auch Fleisch, nich', auch da, ähh, eine große Enttäuschung für die vegetarischen Helfer, g'rade Syrer essen gerne Ziegenbein, die werden sich für unsere Veganer umstellen müssen, von Ziege auf Zucchini (*smijeh*). Viele kommen mit Plastiktüten, und ich frag' dann, (*iritirano*) haben sie da keine Jutesäckchen oder was?! Und viele Flüchtlinge rauchen – das ist grundsätzlich erlaubt, auch unter Veganern, aber – die müssen lernen, dass man dafür bei uns auf den Balkon geht (*smijeh*). Oder dass man sich schon am Bahnhof, zum Beispiel am Münchener Bahnhof, auf dem Bahnsteig in ein kleines, viereckiges (*smijeh*), auf dem Boden gemaltes, gelbes Quadrat stellen muss (*smijeh*)... und ich hoffe inständig, dass keiner der Flüchtlinge fragt... *warum* (*naglašeno, odjednom ozbiljno pogleda u kameru, smijeh, pljesak*), weil ich fürchte, es weiß Keiner. Denn, ich meine, auf dem Bahnsteig is' man ja schon an der frischen Luft, aber es muss sein, wo ich mich frage, wie entsteht so was eigentlich. Wahrscheinlich hatte irgendjemand noch tausend gelbe Quadrate und hat sich gefragt, „Was mache ich damit, ne? (*prima se za lice kao da očajnički razmišlja, smijeh*) – Aha! Die verkaufe ich an die Deutsche Bahn!“ (*smijeh*). Und dann is' er nach Berlin gefahren und hat die angeboten, und die Bahn fragte, „Ja, klingt interessant, was kann man denn... machen mit so'm

Quadrat, ne“. Hat er gesagt, „Da kann man drin rauchen“. Da haben sie die gekauft, jetzt stehen die Raucher da alle, rauchen im Quadrat und blasen sich gegenseitig Qualm in die Fresse (*posprdno i zvučno oponaša ispuhivanje dima*). Wenn da einer mal rausgerät aus dem Quadrat, weil man unterhält sich manchmal auch, man gerät so einen Schritt nach hinten, *zack!*, is' man raus aus dem Quadrat, *zack!*, da wird man ausgewiesen (*smijeh*), nach Syrien und so fort. Selbst als Deutscher, ab nach Syrien. Das geht gar nicht (*pljesak*). Und ich glaube, woran sich die Flüchtlinge auch wirklich gewöhnen müssen, das ist deutsche Pünktlichkeit. Ja, so 'n Syrer... kennt das ja gar nicht. Es war ja immer so, in Syrien, schon vor dem Krieg war's ja so, wenn in Damaskus ein Zug planmäßig um 16:31 losfahren sollte (*stanka, osvrće se*), dann fuhr der um 16:31. Das ist in Deutschland grundlegend anders (*ozbiljan izraz lica, gleda u kameru. Smijeh, aplauz*). Da fährt der Zug aufgrund einer weichen Störung mit umgekehrter Wagenreihung um 18:04 und statt nach Hannover nach Luckenwalde, da muss man sich gewöhnen (*smijeh, prikaz publike*). Da muss man nich' hysterisch sein, ein bisschen weniger Hysterie, g'rade was die Flüchtlinge anging, das wäre schon schön. Oder auch beim Terror würde ich mir ein bisschen weniger Hysterie wünschen. Es war ja das Jahr der Terrorhysterie, wo ich mich manchmal fragte, kann es sein, dass überhaupt erst diese Hysterie, unsere überdrehte Berichterstattung, dem Terror einen Sinn gibt? (*Aplauz*) Wenn über den Terror berichtet wurde wie über einen Verkehrsunfall, großer Verkehrsunfall, dann is' auch gut, dann is' Feierabend, der ganze Terror wäre sinnlos. Nich'. Natürlich is' so 'n Anschlag fürch'bar, und ich will das alles andere als verharmlosen, aber die wollen doch, dass wir verängstigt durchs Leben gehen, dass wir jeden Ausländer für einen potenziellen Terroristen halten, jeder Dönerverkäufer – eine laufende Bombe, ja, und bei der *Pegida*, die glauben das. Da laufen die Apokalyptiker montags in Dresden durch die Straßen und rufen, (*plačljivo*) „Das Abendland geht unter! Das Abendland geht unter!“, nich', weil sie den geringsten Ausländeranteil von allen haben und viele da haben noch nie einen gesehen (*smijeh*), nich'. Die denken, Ausländer, das sind doch die mit den langen Eckzähnen, die trinken Blut (*smijeh, pljesak*), während der Deutsche das Blut eben durch die Blutwurst zu sich nimmt. Thüringer Blutwurst zum Beispiel. Neulich gab's bei meinen Eltern Thüringer Blutwurst und da hab' ich mich gefragt, was ist denn da drin? Hab' mir das Rezept besorgt im Internet: 400 Gramm Schweinefleisch, 200 Gramm Schweinespeck, 200 Gramm Schweineschwarte und 200 Gramm Schweineblut. Also m Grunde, einfaches Rezept – man haut so lang auf das Schwein, bis es in den eigenen Darm passt (*smijeh, pljesak, prikaz publike*). Aber lecker (*smijeh*). Blutwurst ist wahrscheinlich das einzige Nahrungsmittel, dass es in diesem Jahr nicht in vegetarisch gab. Burger aus vegetarischem Hack. Ich bin sehr gespannt auf den ersten veganen Mettigel (*smijeh*). Ich weiß nich' wie ich drauf gekommen bin (*i sam se*

smije), egal. Eigentlich wollte ich ja über den Terror reden. Es war das Jahr der Terrorangst. Nicht unberechtigt, natürlich, denn es ging ja schon im Januar los – *Charlie Hebdo*, Karikaturisten erschossen, nich', und die ganze Welt war in Hysterie, ja. Für die einen war jeder Moslem plötzlich ein Terrorist, und die ander'n immer, „Das hat mit dem Islam nichts zu tun“, was ich genauso lächerlich fand. Ja, mir tun auch die ganzen Muslime leid, die mit den Terror-Arschlöchern jetzt in einen Topf geworfen werden, das ist sehr ungerecht (*pljesak*), aber ich finde, man macht es sich ein bisschen einfach, wenn man einfach sagt, „Das hat mit dem Islam nichts zu tun“, das stimmt ja auch nicht. Das ganze Jahr über wird im Namen des Islam gemordet, dann hat es wohl auch was mit dem Islam zu tun. Und ich bin Deutscher. Ich habe mich mein Leben lang (*počinje aplauz*) – ich bin noch nicht fertig, gleich (*smijeh*) – ich habe mich mein Leben lang mit dem auseinandersetzen müssen, was im deutschen Namen passiert is', und das war richtig und gut so. Deutsche haben die Welt in Schutt und Asche gelegt, das geht auch mich was an, weil ich Deutscher bin, und da werden sich auch die Muslime damit beschäftigen müssen, was in ihrem Namen passiert. Gleichzeitig dürfen Muslime erwarten, nicht als Täter behandelt zu werden. Die Attentäter waren Muslime, aber das heißt noch lange nicht, Muslime sind Attentäter. Sowie unsere Nazis hier Deutsche sind, aber nicht die Deutschen sind Nazis, ja, das eine ist die Teilmenge des andern, das ist Mathematik. Mengenlehre. Für viele schon sehr schwierig, nich', aber... (*pljesak*).

Im Januar gab es da übrigens eine kleine Umfrage zu, unter Muslimen, und da kam raus, 80% der Muslime, auch der gläubigen Muslime im Übrigen, sind überzeugt, dass die parlamentarische Demokratie die beste Regierungsform is'. Na ja, ob sie bei der *Pegida* auf so eine Quote kommen (*i sam se smije*), das wage ich mal zu bezweifeln. Aber auch da, immer hysterische Heulsusen, (*plačljivo*) „Das Abendland geht unter!“, „Bald gibt es kein Weihnachten mehr!“. So ein Quatsch. Als wenn unser Weihnachtsfest etwas mit dem christlichen Abendland zu tun hat, was hat das Weihnachtsfest, wie wir es feiern, mit Christentum zu tun, bitte (*pljesak*). Das Weihnachtsfest wird es immer geben, ja. Es wird's schon geben wegen seiner großen ökonomischen Bedeutung, allein der Weihnachtsbaum – wenn Sie heute einen Weihnachtsbaum kaufen, dann geh'n mal erst 19% vom Kaufpreis an den Staat – Mehrwertsteuer. Fast jeder Haushalt kauft einen, das ist so viel Geld – beziehungsweise, muss man natürlich sagen, es kann auch – nur der Richtigkeit halber – es kann auch der verringerte Mehrwertsteuersatz sein, für Weihnachtsbäume, die zur Wiedereinpflanzung nicht geeignet sind, für die gilt nämlich ebenso wie für frisches Tannengrün und blatttragende Zweige von Lorbeerbaum in Gebindeform (*počinje smijeh*) nach Nummer 7 der Anlage 2, Textziffer

38 – der begünstigte Mehrwertsteuersatz von 7% (*pljesak, prikaz publike*). Bitte, ganz kurz noch – das gilt natürlich nur für den im Baummarkt gekauften Baum. Im Land enthält er eben wegen der speziellen Pauschalierung den für landwirtschaftliche Erzeugnisse geltenden Satz von 10,7%, wenn der Baum in einer Sonderkultur großgezogen wurde – im Wald geschlagen gelten 5,5% (*blaži smijeh*). (*Kratka stanka, gleda značajno u kameru i publiku*) Jetzt wär's gewesen, aber is' egal (*smijeh*), jetzt is' auch vorbei (*pljesak*), ich will ja nur sagen, das ist alles so tief in unserer Steuergesetzgebung verankert, dass kann gar nicht verschwinden, das Weihnachtsfest. Im Gegenteil, es wird immer mehr. Selbst Chinesen feiern jetzt Weihnachten, nich' war, ich war das Jahr in Japan, die hatten schon im November die Weihnachtsbäume stehen, die feiern da mit winkenden Katzen (*pokazuje rukom gestu figurice u obliku mačke koja maše*), ausgehöhlten Kürbissen, das ist großartig. Natürlich ist es schön, wenn man sich dann noch ab und zu an den Ursprung des Festes erinnert, denn mit der Unbefleckten Empfängnis, der Geburt im Stall, erlöste unser Herr Gott den Parfümerieeinzelhandel, das sollte man nicht vergessen (*smijeh*), weil man ja was schenken muss – aber was? Es wird immer schwieriger, ich weiß nicht wie es Ihnen geht, mir fällt nix mehr ein. Hab'n doch schon alle alles. Der Trend geht jetzt schon zum Multifunktionsgerät. Das elektronische Küchenmesser – für Fleisch, Brot und die Bikinizone (*smijeh, prikaz publike*), für die ganze Familie. Oder die Heckenschere, die man auch als Nasenhaarschneider benutzen kann (*smijeh*). Beziehungsweise, jetzt habe ich was gesehen, das hat mich wirklich nachdenklich gemacht. Also das fand ich bedenklich. Der Einschlitztoster für den Single-Haushalt (*smijeh*)... also, da hab' ich wirklich gedacht, hoffentlich liegt da 'ne gute Betriebsanleitung bei (*smijeh*), für die Trottel am besten was mit Bildern, ja (*pljesak*). Da muss man nicht klatschen, das ist ein ernstes Thema, sowas endet oft in der Notaufnahme, das ist doch schlimm. (*Malo duža stanka*) Für Plastikbäume gilt übrigens grundsätzlich 19% (*smijeh*), das wollte ich auch noch ganz kurz loswerden. Und für Blumen 7%, selbstgezüchtete Blumen 8%, und ganz wichtig, seit 2004 gilt auch frische Rehtierflechte als begünstigt, mehrwertsteuerlich, sogenanntes Islandmoos, was man übrigens nicht verwechseln darf mit isländischem Moos, das is' was ganz anderes. Das eine is' *Cladonia rangiferina*, das andere *Cetraria islandica*, das eine 7%, das andere 19%, is' mir nun auch nich' ganz klar, warum (*smijeh, pljesak*).

Aber, eigentlich, wir waren doch bei einem ganz anderen Thema, ich komme immer ab von diesem Thema Terror, weil das auch so unangenehm war, natürlich. Aber viele haben sich dieses Jahr über gefragt, angesichts des Terors, kann man jetzt überhaupt noch Witze machen. Und ich sage dann immer – ja, kann man nicht, muss man sogar, denn das is' es ja, was uns von

den Islamisten unterscheidet. Diese haben Spaß im nächsten Leben, und wir sagen – nö, jetzt schon, bisschen, is' auch nicht schlecht (*smijeh, aplauz*). Ja, und deswegen sind die ja so verbohrt, die können das nicht haben, dass wir Spaß haben, das macht die fertig, weil denen irgendeiner gesagt hat, „Nein, das ist Sünde, du musst dich erst in die Luft sprengen und dann kommt das Vergnügen“, ne (*blagi smijeh*). Ehrlich gesagt, mich würde das misstrauisch machen, wenn mir einer sagen würde, „Das ist das Paradies, das ist so geil, aber, kleiner Hacken, du musst dich erst umbringen“. Ich wär' misstrauisch, ganz ehrlich. Ich glaube, wenn man ein bisschen Verstand hat, denkt man erst, „Will der mich vielleicht (*pauza, sumnjičava grimasa*)... reinlegen?“ (*zoom na lice*). Und jetzt kommt eine Nachricht an alle Terroristen, eine wichtige Nachricht, die möglicherweise ihr Leben verändern wird (*značajna pauza, pogled u kameru*). Ja, will er (*smijeh, pljesak*). Niemand, aber auch niemand auf dieser Welt, weiß, was Gott will. Auch der örtliche Terrorheini nicht, ja. Beziehungsweise, deswegen heißt es ja Glaube, weil man nichts Genaues weiß, sons' hieß es ja (*značajan pogled, naglašeno*) Wissen. Wenn man nicht genau weiß, sprengt man doch niemanden deswegen in die Luft, beziehungsweise, das ist eine besondere medizinische Störung. Dafür muss man eine besondere psychologische Störung haben und der medizinische Begriff für so einen Menschen lautet (*značajna priprema pred izgovaranje*) Arschloch, ja (*smijeh, oduševljeni pljesak*).

Man is' es, oder man is' es nich'. Na ja, von mir aus können die sich alle in die Luft sprengen, aber bitte irgendwo in der Wüste, wenn sie es unbedingt wollen, aber bitte auch nicht im Wald, da stört's die Tiere – allein (*stogo, smijeh*). Sprengt euch alle in die Luft, aber allein. Was für Trottel. Aber natürlich gibt es auch da wieder Leute, die Täter und Opfer gerne vertauschen, nich'. Die sagen, wir sind ja selbst schuld, wir dürfen eben keine Witze machen über den Islam, die sind da eben sehr empfindlich, ja, das stimmt. Teilweise darf man nicht mehr den Namen sagen, wenn man da Witze macht über diesen, ähhh, ich sag jetzt einfach mal Voldemort (*smijeh*), nich', da is' er, da is' die Sau am Kreisen, nich'. Auch kein schönes Bild in dem Zusammenhang, aber egal, ne (*smijeh*). Nach jedem Witz über den Propheten brüllen seit Jahren im Nahen Osten die Leute „Tod dem Westen!“ (*izmijenjenim, dubokim glasom*), nich', und dann drohen sie mit „Vernichtung!“ (*izmijenjenim, dubokim glasom*), „Tod dem Westen!“, „Juden ins Gas!“ (*kao da oponaša naciste*), nich', wurde hier in Berlin, hier in Berlin wurden Juden ins Gas gebrüllt, im Januar war große Demo, das werd' ich nie vergessen, gegen Israel ging es, Linke, Nazis, alle zusammen, das war eine ganz, ganz komische große Koalition, nich', die Leute haben mitdemonstriert da, die sich für Linke hielten, haben mitdemonstriert, hier bei uns, mitten in Deutschland, und riefen mit den Palästinensern gemeinsam, „Juden ins Gas“. Die

haben wahrscheinlich gedacht, „Ach komm, das ist diese palästinensische Folklore, da singen wir mal mit, die sind nett, die machen so leckere Falafel, das können keine schlechten Menschen sein“ (pomalo šokirani smijeh), nich'. Und da sieht man, was dieses Jahr sichtbar wurde, die Fanatiker sitzen überall – (*nabraja na prste*) Nazis, Linke, Religiöse, die unterscheiden sich viel weniger als man glaubt, das sind lauter hassgetriebene Menschen (*počinje pljesak*), und alle rufen da, und alle (*pljesak*), und alle rufen sie zusammen, „Lügenpresse! Lügenpresse!“, nich', ein alter Nazibegriff, aber egal, den würden auch Linke auch sofort unterschreiben, die in Kabarettprogrammen von gleichgeschalteter Pressephase, ja, von der TAZ, bis zur FVZ, von der Bild, bis zur Süddeutschen, alles gleich, natürlich, ja. Und vom großen Wumba Tumba gesteuert, nich', da sieht man, dass sich die Ideologen von Rechts und Links gar nicht mehr die Mühe geben, ihren Irrsinn einem Faktencheck zu unterziehen, aber das gehört zum Krankheitsbild der Hysterie dazu. Hysterie ist laut Definition Zustand leichter Erregbarkeit, der dazu führt, dass man nicht mehr klar denken kann. Ich meine, könnte man es passender ausdrücken? Es war insofern ein psychologisch interessantes Jahr, auch Verfolgungswahn gab es viel dieses Jahr, lauter Leute, die sich als Verfolgte fühl'n, Montagsabends in Dresden, lauter Menschen, die sich als Opfer fühlen, die glauben, dass man das, was sie denken, in Deutschland nicht sagen darf, einer der beliebtesten Sätze des Jahres, das darf man ja bei uns nicht sagen, nich', das haben sie alle drauf, (*opet nabraja na prste*) Rechte, Linke, Xavier Naidoo (*smijeh*), der angebliche Rassist mit indischen und afrikanischen Wurzeln, nich', da is' es auch gar nicht leicht, Rassist zu sein, ganz ehrlich, also das is' (*pljesak*)... Man kann ihm vieles vorwerfen, aber nicht Rassismus, beim besten Willen, ja. Aber er singt natürlich auch, *Und wenn man das nicht sagen darf, da läuft doch etwas schief (patetičnim glasom)*, ja. Wer verbietet Xavier Naidoo eigentlich das Singen. Er singt doch ständig (*naglašeno*), nich' für Deutschland, aber ansonsten darf er singen, was er will. Er singt, dass er nich' singen darf, was er g'rade singt, das is Wahnsinn (*izbezumljeno se hvata za glavu, smijeh*). Ich frage mich immer, ja... (*smijeh, pljesak*).

Wo wohnt dieser große Wumba Tumba, der allen den Mund verbietet, ich fürchte, das ist Verfolgungswahn. Das haben sie auch bei *Pegida* drauf, bei der AFD, bei der Linkspartei, überall beleidigt und unzufrieden. Ständig dieser Vorwurf, „Das darf man ja nicht sagen“, das ist eine Verwechslung, bei uns darf man alles sagen, man hat nur keinen Anspruch drauf recht zu haben – das is' der Unterschied (*počinje pljesak*). Man darf bei uns auch sagen, dass eine Kugel sieben Ecken hat, aber man muss damit rechnen, dass die Mathematiker sagen – nein (*odgovarajući izraz lica, smijeh*). Hat sie nich', und dann is' es albern, um sich hinzustellen und

zu jammern, (*podrugljivo*) „Oh, man darf bei uns nicht sagen, dass eine Kugel sieben Ecken hat“. Es handelt sich nich' um eine Verschwörung geometrischer Mächte (*smijeh, ozbiljan pogled u kameru*). Oder kapitalistischer Adressen. Oder der da oben. Eine Kugel hat keine sieben Ecken, und auch das darf man sagen. Da muss man nich' heulen, „Oh, da läuft doch etwas schief, ja“ (*plačljivo*). Ständig dieses Gejammer, dass geheime Mächte irgendwas, da gibt's sogar Leute, die behaupten, die Attentate in Paris hätte es alle gar nicht gegeben, da sieht man, dass der Wahnsinn wirklich keine Grenzen hat. Das heute jeder Vollhok eben eine Stimme hat, die auch jemand hört. Nich', die Attentate gab es nich', Wahnsinn, das ganze Jahr über hatten wir Angst vor Attentaten, bei Fußballspielen, Weihnachtsmärkten (*nabraja na prste*), im Karneval ging es los, nach *Charlie Hebdo*, weil die Leute im Karneval ja auch noch die ganze Zeit in Verkleidung rumlaufen, hat man ja so'n bisschen Angst, und wenn dann noch einer als Selbstmordattentäter geht, nich', plötzlich mal so macht (*podignutih obrva*), nich', dass man denkt, der will zünden (*glasnije*), ne, Riesenpanik, dabei holt er nur den *Kleinen Feigling* aus dem Gürtel (*smijeh, prikaz publike*). Es ging dann ohne islamistische Zwischenfälle über die Bühne, angeblich gab es sogar ein paar Attentäter in Köln, die standen wohl auch schon im Zug, aber imma wenn sie g'rade zünden wollten, haben sich die Leute wieder untergehakt, geschunkelt (*smijeh*), ja, das is' das Schöne am Karneval, nich' (*smijeh, pljesak*), wenn da einer mit Sprengstoffgürtel kommt, denken alle, geile Verkleidung, Bier drüber gekippt, Kurzschluss, Feierabend (*smijeh*).

Auch ich werde heute natürlich, aus Pietätsgründen auf Witze über Religionen verzichten, zumal auch der Papst als Witzfigur nich' mehr infrage kommt, weil der Papst, der is' ja eigentlich, nich', mua, ä (*neartikulirano izražavanje i neodredena gestika*), er hat ja dieses Jahr auch gesagt, das war ja eine Revolution, er hat ja wörtlich gesagt, Christen müssen sich nicht vermehren wie die Karnickel. Ein guter Satz, fand ich. Da geht der Papst traditionell mit gutem Beispiel voran (*smijeh, pljesak*). Der ganze Vatikan is' da, innerhalb der Priesterschaft wird ja weitgehend auf die Fortpflanzung verzichtet. Sie versuchen es, aber klappt nich' (*smijeh*). Angeblich gibt es ja Sexualität im Klerus, ich weiß nich', ob Sie es mitbekommen hab'n, nich', es war 'n Ding im Oktober, da hat sich ja ein Theologe aus Polen, äähm, im Vatikan zu seiner Homosexualität bekannt, Krystof Haramsaich, weiß nich' genau wie man es ausspricht, aus Polen, Assistenzsekretär der Theologischen Kommission im Vatikan, und in *News Week* sagte er, der Klerus sei überwiegend homosexuell, ja, da's ja 'n Ding (*smijeh*). Das erschwert die Fortpflanzung (*smijeh*). Vielleicht ein Grund für die Priesterangel, man weiß es nich', ja. Ansonsten is' die katholische Kirche unter Papst Franziskus weitgehend friedlich, auf

Hexenverbrennung wurde verzichtet, Exorzismus gibt es immer noch, eine 41-jährige Frau ist jetzt bei einer Teufelsaustreibung in Frankfurt gestorben, kann passieren (*ozbiljno*). Manchmal will er nicht raus, ne (*smijeh*), der Satan, ne (*pljesak*).

Es gibt ja immer noch 250 richtige Teufelsaustreiber in der katholischen Kirche, also im katholischen Teil der Welt, während der IS-Kämpfer pragmatischer vorgeht, da wird der Kopf abgemacht, nicht, da ist es erledigt mit dem Satan. Hab' ich gerade IS-Kämpfer gesagt? Warum sagen eigentlich immer alle so in Nachrichtensendungen IS-Kämpfer, was ist das denn für ein Euphemismus, das sind Massenmörder, mittelalterliche Barbaren sind das (*pljesak, navijanje*). Ja, man denkt immer, Kämpfer (*pljesak*), man denkt immer, das Mittelalter wäre so ungefähr um 1500 vorbei gewesen. Vergiss es. Es lebt, in Syrien zum Beispiel, da geht ja jetzt, auch die Bundeswehr geht ja runter, Margot Kestmann war entsetzt, sagt Krieg löst keine Probleme, das stimmt, da hat sie recht, allerdings, was sie vielleicht nicht mitbekommen hat, der Krieg ist schon da – es geht darum ihn zu beenden, aber das sind Feinheiten, nicht (*blagi smijeh*). Margot Kestmann möchte es lieber mal mit Reden alles lösen, nicht, die sagt immer, man muss mit ihnen reden, reden statt zu schießen, das ist schön, das kann die von mir aus gerne machen, sie soll nur dann nicht nacher bei mir anrufen und bei mir jammern (*podrugljiv glas i gestika*), „Die haben mich geköpft, die haben mich geköpft!“ (*smijeh*). Da kann ich nur sagen, selber Schuld, nimm Aspirin, Feierabend (*pljesak*).

Die Bundeswehr schießt übrigens in Syrien nicht selbst. Und das ist wahrscheinlich auch besser so (*smijeh*). Denn wenn die Bundeswehr schießt, dann meist daneben, nicht, wegen sowas Sturmgewehres, das G36, das war auch eine große Diskussion dieses Jahr, das Sturmgewehr der Bundeswehr schießt angeblich unpräzise, ja. Ich glaube, man kann es auch positiver sehen, im Sinne von Frau Kestmann, wir stellen Gewehre her, die vorbeischießen, das ist Pazifismus (*smijeh, pljesak*). Was ein bisschen blöd war, war, das Gewehr schießt ausgerechnet beim schönen Wetter vorbei. Also wenn's heiß wird, ne, deswegen heißt es wahrscheinlich auch Sturmgewehr, weil es nur bei Wind (*smijeh*), äähm, windgekühlt irgendwie, beziehungsweise wenn der Wind von der richtigen Seite gegen die Patrone bläst, trifft es wieder (*smijeh*), da kann man nur hoffen, dass der Islamist bei Regen angreift (*smijeh*). Vielleicht ist das G36 aber auch eine besonders perfide Waffe, ein Gewehr das um die Ecke schießt, ja (*smijeh*). Andere Länder arbeiten an so etwas, ja. Bald sind so Soldaten mit dem Schießen ohnehin nicht zu haben, wie auch (*naglašeno*), da fehlt es an Ausrüstung, an Munition, da wird teilweise seit Jahrzehnten bei Manövern *PENG!* (*gesta pištolja prstima*) gerufen (*jaki smijeh*), das ist kein Scherz, das ist kein Scherz. Und da haben die sich bei Hector & Koch unsere Soldaten

angekuckt und haben gesagt, „Ui (*pokriva si usta, smijeh*), da bau'n wa was mit Streuung. Da mach'n wa was, das trifft alles in die Richtung (*pokazuje široki prostor rukom, s jedne na drugu stranu*), ungefähr (*smijeh*). Das is' das Zielfernrohr kein Tele-, sondern Weitwinkel, ja. Da trifft ja mal einer der in der Schießbude auf die Rose zielt und einer am Kettenkarussell abknallt (*smijeh, pljesak*).

Will ja nur sagen, der technologische Fortschritt war auch in diesem Jahr wieder ganz erstaunlich, die *Apple Watch* is' gekommen, ein Computer am Arm, der – (*naglašeno*) und jetzt halten Sie sich bitte fest – die Uhrzeit anzeigt, es ist unglaublich, ja (*smijeh*). Sonst kann die Uhr nich' so viel, also wenn ein Ruf eingeht, dann (*oponaša vibraciju cijelim tijelom i zvukovima*), rüttelt die so (*oponaša vibraciju*), dass man (*oponaša vibraciju*), ne, erstmal immer denkt, Schlaganfall (*smijeh*) bis man sich, ne, ich hab' ja die neue Uhr, nich', und dann spricht man da rein, in die Uhr, ne, man könnte auch das Handy aus der Hosentasche nehmen oder Frauen aus der Handtasche, ne – gut, da is' ja der Anruf meistens... (*smijeh*) weg, ne (*pljesak*). Jaaa, bis sie das da (*pljesak*)... Bis meine Frau das da rausgefischt hat (*i sam se smije*). Liegt ja immer ganz unten, nich', zwischen den Bonbons (*počinje smijeh i čuje se cijelo vrijeme tijekom nabiranja predmeta*), den Probiersocken, Strumpfhosen, Wasserflasche, Lipgloss, Katzenfutter, Blasenpflaster, Schmerzmittel, Schreibzettel, Handcreme, Lippenstift – offen, der Lippenstift hat nämlich Deckel weg, auf dem Lippenstift so weiße Flocken von den alten *Tempo*-Taschentüchern, alles verschmiert, nich', auch das Handy mit der zersplitterten Scheibe und die Zeitschriften für die Frau – *In Touch, No Touch, Touch Me, Touch Too Much*, nich' (*jaki smijeh*), da hilft so eine Uhr, das ist super (*navijanje, u publici se vidi žena kako briše suze od smijeha, i Nuhr se sam smije*). Ich glaube, dass man bald auch mit dem Dampfgarer telefonieren kann, das kommt, ne. Oder mit der Klobürste, nich', alles geht ins Internet, ja, die Klobürste sendet ihre Urinwerte an die Krankenkasse (*smijeh*) und macht nebenbei noch die Darmspiegelung gleich mit, pffff (*smijeh*). Die Technik macht wahnsinnige Fortschritte, nich'. Schon heute können Sie über eine Software den Schadstoffausstoß eines Autos selbst bestimmen, ist das nicht großartig, ist das nicht Wahnsinn? (*Pljesak*) Beziehungsweise der Schadstoffausstoß selbst bleibt, glaub' ich unverändert, nur die Werte ändern sich. Aber der Wagen tut so, als wäre er für den Gestank nicht verantwortlich, das hat man bei VW so gemacht und da gab's 'ne riesen Aufregung, wo ich sage, mein Gott, is' doch menschlich. Machen wir doch alle (*smijeh*). Tut so als wär's man nicht gewesen (*jači smijeh, gleda iza ramena*). Beim Aufzug fahren zum Beispiel, man haut so richtig einen raus, so'n lautlosen, dann kuckt man vorwurfsvoll in die Runde (*smijeh, prikaz gledatelja iz publike*), denkt, keiner hat's gemerkt –

doch, doch, doch, doch, doch. Jedenfalls bei VW haben sie es gemerkt. Der Wagen hat offenbar so viel mehr verbraucht, nich', dass auch schon wieder für eine veritable Panik reichte, nich', dass es jahrelang keiner gemerkt hat an der Zapfsäule, nich'. Man steht und denkt, Mensch, 90 Liter gehen, gehen nur noch 40 rein (*smijeh*), keiner hat's gemerkt, ne. War's wirklich so schlimm oder war das auch wieder Hysterie, weil man dring'nd 'n neues Thema brauchte. Ich weiß noch, als das rauskam mit VW, war das Erste, was ich dachte, boah, endlich mal die erste Überschrift ohne Flüchtlinge (*smijeh*), seit Monaten, ne. Angela Merkel wär' kurz davor in dieser ganzen Flüchtlingsfrage Deutschland in den Ruin zu treiben, indem sie im Rahmen der Flüchtlingskrise der ganzen Welt gesagt hat, *Wir schaffen das*, und damit die moralische Überlegenheit des Deutschen vor Augen geführt hat. Die ganze Welt war angewidert, von unserem Moralismus. „Geht nich', die neh'm'n die Flüchtlinge einfach auf, anstatt sie verrecken zu lassen“, nich', und dann, dann kam VW, nich' (*smijeh*) und alles war wieder im Lot, jaaa (*smijeh*). Die Deutschen sind wieder die Arschlöcher, nich' (*smijeh*). Als ich hörte Softwaremanipulation bei VW, ich war zuerst überrascht, muss ich hier ganz ehrlich sagen. Ich dachte, zu was ein *Volkswagen* heute in der Lage is', Wahnsinn. Mein alter Käfer hat noch 13 Liter verbraucht, da tropfte das Benzin aus dem Auspuff hinten wieder raus (*smijeh*), im Dunkeln dachte man, is' Gewitter, das waren die Fehlzündungen (*smijeh*), die schossen wie Flammen da hinten, das war ein deutsches Auto, das war ein Blitzkriegsauto, der Motor klingelte wie beim Fliegeralarm, ja (*smijeh*), mein Käfer hatte ein Loch im Bodenblech, da konnte man mit den Füßen bremsen (*smijeh*), das war unfassbar, der hatte keine Software, der hatte zwei Blinker – elektrisch (*naglašeno, smijeh*), das war schon echt für Nerds, nich', und ab und zu blieb er stehen und da ging man nich' zur Markenwerkstatt, sondern zum Schamanen und der stach irgendwo mit dem Schraubenzieher rein (*smijeh*), und dann kratzte man sich den Ruß von der Kerze und dann lief er wieder, nich' (*smijeh, pljesak*), das war eine Software (*pljesak*).

Software, wo sind wa denn? Alles hat heute Software, und die Neuwagen sind *online*, da kann jeder ablesen, wie Sie fahren, da is' die Verkehrsüberwachung ins Auto eingebaut, jetzt bieten die Versicherungen schon billigere Tarife an für Leute, die defensiv fahren, aber ich sage Ihnen, das ist erst der Anfang. Irgendwann geben Sie Gas, und der Wagen wird nicht schneller – der biegt ab und bringt Sie in die Psychiatrie (*ozbiljan pogled u kameru, iznenaden smijeh, pljesak*). Ja, alles geht ins Internet, auch die Zitronenpresse und der Dampfgarer und die schicken alle ihre Daten raus, da jucken Sie sich in der Küche und im Arbeitszimmer kommt aus dem 3D-Drucker schon die richtige Salbe raus (*smijeh*). Da stehen Sie in der Küche und fragen sich,

„Will ich Joghurt? Will ich Bier?“, das entscheidet dann der Kühlschrank, weil er vom Scheiß aus ihre Leberwerte hat (*iznenaden, glasan smijeh, pljesak, navijanje*). Es geht alles ins Internet, Wahnsinn (*još traje pljesak*). Diese ganzen Informationen gehen ins Internet an Server, irgendwo bei *Google*, bei *Amazon* oder so, sonst sind die Leute so empfindlich was abhören angeht. Ich kenne Leute, die haben in ihrem Leben noch keinen eigenen Gedanken gehabt, ja (*blagi smijeh*), die blasen immer nur das nach, was ihnen andere vorplärren. Und die rufen das ganze Jahr über, „Der NSA hört mich ab, der NSA hört mich ab!“ (*podrugljivo, plačljivo*). Was soll der NSA aus diesem Vakuum herausholen? (*Smijeh, pljesak*) Aber wenn die Pusteln am Geschlechtsteil haben, dann fragen die bei *Google* nach (*smijeh*). Das würde mich nervös machen (*smijeh*). Wenn Geheimdienste abhören, finde ich das eigentlich... Is' mir das... Pfff... Solang sich alle gegenseitig abhören, geht's doch. Die Amerikaner die Deutschen, die Deutschen die Franzosen, und die Franzosen wieder, was weiß ich wen, nich'. Die Franzosen haben sich auch gar nicht groß aufgeregt dieses Jahr, als das rauskam, nich', dass wir sie abgehört hätten, haben sie gesagt (*odmahuje rukom*), weil sie's längst wusst'n (*naglašeno*), weil sie die Russen abgehört haben, die die Deutschen abgehört haben (*smijeh*). In Zeiten des Internet is' das ja auch kein Problem mehr. Früher musste man eine Wohnung aufwendig verwanzeln, das brauchen sie heute gar nicht mehr, die Leute kaufen ihre Wanzen selbst. Die haben (*nabraja na prste*) Computer, mit Kameras, Handys, Tablets, das steht alles in der Bude rum, mein Fernseher hat eine Kamera – der kuckt mir beim Fernsehen zu (*naglašeno, gotovo uzrujano, smijeh*). Der reagiert auf Gestensteuerung, wenn ich so mache (*zamahne rukom*), dann schaltet der um, was weiß ich, wo er die Bilder schickt – ich weiß nich', was Sie auf der Couch machen, aber ich lass' die Hose an (*smijeh, pljesak, kamera na gledateljima*). Und das Internet der Dinge kommt bald in alle Geräte im Internet, auch die Mikrowelle und die Kaffeemaschine. Ich glaube, meine Kaffeemaschine ist (*diže kažiprst ispred sebe, naglašeno*) schon vernetzt. Da bin ich von überzeugt, die stellt den ganzen Tag Forderungen – *Grundreinigung durchführen, Wassertank leer, Entkalken!, Entkalken!* (*podrugljivo, plačljivo*) – da sitz doch irgendein Arschloch in Moskau und will mich beschäftigen (*smijeh, pljesak*).

Jetzt werd' ich schon selber so'n bisschen hysterisch (*smije se*). Ja, aber das geht auch an mir alles nich' spurlos vorüber, nich', diese ständige Erregung im Land, das ist ansteckend, ständig is' irgendwo Shitstorm, Empörung, apokalyptisches Geklapper, nich', und dann irgendwann bin ich da selber, nich', das geb' ich zu, dann denk' ich selber, die Welt geht unter. Wenn schon die Säulen der Menschheit wegbrechen (*ozbiljno, s uzdignutim kažiprstom, stanka*) – der DFB is' in der Krise (*zabrinuto, smijeh*). Der DFB war nun ja wirklich bis dieses Jahr im Grunde

unantastbar, so wie der ADAC oder VW, ja (*smijeh*). Der DFB (*naglašeno*), ich hab' immer gedacht, das ist eine große Familie, so wie die Corleones oder die Yakuza oder so (*smijeh, pljesak*). Aber am allerschlimmsten war für mich das mittendrin immer der Franz, d-d-d-der, der Franz (*tužno i razočarano, smijeh*). Soll ja maßgeblich mitgeholfen haben beim Kauf der WM 2006 für 6,7 Millionen, nich', das, ähmm... 6,7 Millionen... Ähmm... Ich fand's preiswert (*smijeh, pljesak*). Wenn ich gewusst hätte, dass man für den Preis 'ne WM bekommt, ich hätt' mir auch eine gekauft, ganz ehrlich (*smijeh*). Franz soll alles unterschrieben haben, also nich' die Griechenland-Kredite – hätte er auch, aber (*odmahuje rukom, smijeh*)... Hat ja alles unterschrieben offenbar, einfach so, blanko, nich' – mit dem hätte Varoufakis verhandelt sollen (*smije se, smijeh*). Der Franz unterschreibt einfach auf einem leeren Zettel, nich', alle haben sich aufgeregt, wie kann der Franz so naiv sein, so naiv... Ja, pfff, der Franz unterzeichnet den ganzen Tag blanko, man nennt das auch Autogramm (*naglašeno, smijeh*) und im Fußball is' es normal, nich'. Kucken Sie sich die FIFA an, das dauert noch ein, zwei Jahre, ich weiß nich', ob Sie das schon gehört haben, aber die FIFA soll verlegt werden jetzt in ein amerikanisches Gefängnis (*smijeh*), selbst Joseph Blatter musste zurücktreten, macht aber weiter – wie habe ich jetzt nich' ganz verstanden, is' auch gesperrt, aber irgendwie macht er trotz... Ähmm... Weiß auch nich' wie ich jetzt drauf komme, aber im Kino kam doch auch dieser Film, *Er is wieder da* (*smijeh*). Er hat mich so an Sepp Blatter erinnert, nich', der is unkaputtbar, wie ein Huhn, einem Huhn können Sie den Kopf abschlagen – läuft einfach weiter. Das... hat bei Blatter nur noch keiner versucht (*smijeh*). Eine Enthauptung kann übrigens auch unter Umständen eine hygienische Maßnahme sein, da gab es in diesem Jahr folgende Meldung: Männer haben mehr Fäkalbakterien im Bart als in der Kloschüssel (*duboki, šokirani smijeh*) – was den Bartträger übrigens von der FIFA unterscheidet, bei der FIFA ist die Scheiße überall am Dampfen (*visoki smijeh*).

Nein, es sind viel schlimmere Dinge passiert dieses Jahr, dieser Flugzeugabsturz zum Beispiel, der Massenmord (*naglašeno*) eines Piloten, das war schon Wahnsinn. Viele sagten in dieser Art in diesem Jahr, wo man wirklich dachte, das gibts nicht (*naglašeno*), Wahnsinn, nich', allerdings war auch die Berichterstattung Wahnsinn – 25 Stunden am Tag wurde dann wieder darüber berichtet, nich', dass man das Gefühl hatte, das macht einen krank in der Rübe (*naglašeno*), dass die nich' mehr aufhören, nich'. Auch wenn's gar nichts mehr zu berichten gibt, ständig stand in irgendeiner Ecke (*pljesak*) irgendein Hansel (*pljesak*), ja, schlimm, nich', stand er da in den Bergen, und sagte, „Wir sind 17 Kilometer von der Absturzstelle entfernt“, nich', „und wie Sie sehen, sehen Sie nix“, wo man als Zuschauer denkt, „Ja, wieso berichtet er dann?“

(*smijeh*) – weil die Sendezeit gefüllt werden muss, eine Sondersendung nach der ander'n, keine einfache Aufgabe für Journalisten, eine ganze *Brennpunkt*-Sendung ohne Informationen, nich' (*smijeh, kamera na gledateljima*), diese mediale Dauerschleife ging wirklich unfassbar auf den Sack (*naglašeno*), ne. Aber, na ja, man hat halt das Gefühl, das hört nich' mehr auf, beziehungsweise, doch, irgendwann hört es, aber schlagartig, verstehen Sie, es wird immer mal über dies, und mal über das berichtet, so war's früher, nich' – das gibt es nich' mehr. Es gibt immer nur ein Thema und das hab'n die von morgens bis abends drauf und das wird einem um die Ohren gehauen, egal was es gerade war, Terror (*nabraja na prste*), Flüchtlinge, Griechen (*naglašeno*), ja, immer ging mindestens die Welt unter für drei Monate. Griechenland – drei Monate gab es kein anderes Thema bis die Flüchtlinge kamen. Seit dem is' in Griechenland wieder alles in Ordnung (*smijeh, pljesak*). Es gibt immer noch kein funktionierendes Finanzamt in Griechenland, aber, völlig wurscht, egal, ne (*sliježe ramenima*), das is' halt so, ne, „Wir brauchen die Griechen nich' mehr, wir haben ja jetzt Flüchtlinge und Terroristen“. Schuldenquote wächst munter weiter in Griechenland, insgesamt 317 Milliarden Schulden, und da hatten die Griechen eine gute Idee – wenn uns die Deutschen 278 Milliarden geben, sieht die Sache doch schon viel besser aus. Prinzipiell eine schlüssige Idee, was allerdings im Ausland oft gar nicht bekannt is', wir Deutsche kacken (*naglašeno*) das Geld gar nicht (*smijeh*). Wie der bekannte Dukatenesel im Märchen *Tischlein deck dich*, aber der Grieche glaubt an solche Geschichten, an Märchen, Sagen, Mythen und so weiter, is' Teil der nationalen Identität, und das ist natürlich eine traurige Entwicklung in Griechenland, früher hatten sie das Trojanische Pferd, heute müssen sie auf den Dukatenesel hoffen (*smijeh*). Wobei, für 278 Milliarden müssen selbst wir Deutsche schon mit dem ganzen Arm hinten in den Esel rein und noch 'n bisschen zerren (*smijeh*), aber die Griechen sagen 278 Milliarden, das ist doch für die Deutschen kein Problem, die haben doch ein Finanzamt (*smijeh, pokazuje na glavu kao da su ludi*). Stimmt (*visokim glasom, pljesak*), das war eine gute Idee, das war eine sehr gute Idee von uns Deutschen, Steuern nich' nur zu erheben, sondern auch einzuziehen, da muss man erst drauf komm'n (*smijeh*), während die Griechen sich ja, sagen wir mal, nicht nur durch Steuern finanzieren, sondern, hauptsächlich, oder fast ausschließlich durch Kredite, die den Nachteil haben, dass man sie zurückzahlen muss. Aber da hatten die Griechen eine weitere *Riesenidee*, sie dachten sich (*smije se*), wir sind doch die Erfinder der Demokratie, wir lassen abstimmen, ob wir das Geld zurückzahlen (*smijeh*). Also jetzt nicht die Kreditgeber oder... Ähmm... Nur der Kreditnehmer (*smijeh*). War eine lustige Idee, den Kreditnehmer demokratisch entscheiden zu lassen, ob er den Kredit zurückzahlt. Das kann man machen, natürlich, bloß wird man dann wahrscheinlich keinen neuen Kredit mehr kriegen, und genau das wollten die Griechen ja, neues

Geld, und das war in Griechenland schwer vermittelbar – dass es kein neues Geld gibt, wenn man das alte nicht zurückbezahlen will. Beziehungsweise, muss man ja auch wieder sagen an der Stelle, zurückzahlen (*smije se, smijeh*). Das hätte ohnehin keiner mehr erwartet, es ging ja nur noch darum, dass die Griechen so tun (*uzdiže prst*) soll'n (*smijeh*), als würden sie die Kredite wenigstens bedienen, aber auch das wollten sie nich', große Abstimmung in Griechenland: „Nein, machen wir nicht, keine Rückzahlung, und bitte noch mehr Geld“ – muss man erst drauf kommen, quasi in der Verhandlung zu sagen, „Wir machen das so: wir zahlen nicht zurück, dafür gibt ihr uns Geld“ (*smijeh, pljesak*), und mit dieser scheinbar genialen Verhandlungstaktik führen dann die Herren Tsipras und Varoufakis nach Brüssel und ihr Druckmittel war, und das fand ich... Es tut mir leid, es geht um eine bittere Geschichte, den Griechen gehts wirklich beschissen und die haben all mein Mitleid was das angeht, aber, da wurde es absurd. Das Druckmittel von Tsipras und Varoufakis war – „Wenn ihr uns kein Geld gebt (*dignuti prijeteći prst, stanka*), dann nehmen wir auch keins“ (*smijeh*). Was für ein Schachzug (*smijeh*), und die Finanzminister der EU kuckten sich an (*oponaša začuđene poglede, smijeh*) und dann sagten die (*pauza, značajni pogled*), „Das nehmen wir in Kauf“ (*smijeh, pljesak*). Varoufakis war so entsetzt, dass er in seinem Motorrad, oder auf seinem Motorrad, sofort in seine Villa zurückfuhr und beschloss in Zukunft sein Leben als Redner zu fristen. Das is' ja schön. Politisch is' er tot, aber auch da hat es andere schlimmer getroffen. Helmut Schmidt is' verstorben und bei wem hätte man mit größerer Berechtigung sagen können, *Friede seiner Asche* (*smijeh, pljesak*). 96, ein stattliches Alter, sein Haus soll in ein Museum verwandelt werden und ich fände es angemessen, wenn man darin rauchen dürfte (*smijeh*) und das fände ich großartig. Man könnte ein gelbes Quadrat um das Haus... (*smijeh, pljesak, kamera na publici*). Ich fürchte, der wird fehlen, ja, wie so viele, es ist ein Kommen und Gehen auf dieser Welt, in Berlin gab es Vierlinge, ne, das kommt vor, in dem Fall war die Mutter 65, das war ja auch ein Ding, haben Sie es mitgekriegt? Vierlinge mit 65. Ich finde, mit 65 kann man noch mal zurückstecken und sagen, „Drillinge reichen“ (*smijeh*). Aber was soll's. Wir haben immer mehr Rentner, warum soll'n die nich' auch Kinder kriegen, mir is' es wurscht. Was soll ich mich da aufregen, das würde ich ihnen auch ans Herz legen fürs nächste Jahr, regen Sie sich nich' immer gleich so auf. Wenn man die Nachrichten verfolgt, hat man immer gleich den Eindruck, die Welt, in der wir leben, wäre im ständigen Aufruhr. Als wenn 2015 das schlimmste Jahr gewesen wäre, was wir je hatten. Aber, definitiv, das war es nich'. Kucken Sie mal 30 oder 40 Jahre zurück, da stand der Dritte Weltkrieg vor der Tür, aus den Müllkippen sickerte das Dioxin, die Fische schwammen auf'm Rücken, Tschernobyl war gerade, überall war Krieg, war Terror, IRA in Irland, Baskenland, die RAF hier bei uns – es gibt nicht mehr Krisen als früher. Es gibt bloß

mehr Medien. Wir haben mehr Angst als früher, weil wir ständig Nachrichten kucken, überall hängen Bildschirme, überall is' Internet (*počinje pljesak*), auf dem *Smartphone* kommen die ganzen Breaking News, den ganzen Tag. Nich', das macht einen krank, dieses Informationsgeballer. Ich sag's ihnen, den ganzen Tag *News*, da wirst du paranoid, weil in den Nachrichten nur die Abweichungen von der Normalität vorkommen. Wenn man ständig Nachrichten kuckt, glaubt man irgendwann, die Abweichung wäre die Normalität. Aber das Leben war noch nie so sicher wie heute, aber trotzdem leben wir in ständiger Angst, es könnte was passieren. Gehen Sie mal auf den Spielplatz, da stehen die Eltern an der Rutsche, Mutter auf der einen Seite, Vater auf der anderen Seite, falls es runterfällt, nich', wir haben früher auf der 5-Meter Rutsche gestanden, haben auf dem Geländer balanciert (*smijeh, imitira balansiranje*) und wenn wir runterkippten, da gingen die Erwachsenen *zur Seite* (*naglašeno, napravi korak u stranu, smijeh, pljesak*), ja, und die unterhielten sich weiter, und die sagten so ganz nebenbei, „Aus Schaden wird man klug!“ (*smijeh*), und dann ging man zwei Wochen so durch die Welt (*hoda kao da je polomljen, smijeh*) und immer wenn man an den Eltern vorbeikam, musste man sich anhören, „Siehste? Siehste? Siehste?“ (*smijeh*). Natürlich wird man aus Schaden klug. Vielleicht nich' wirklich klug, aber immerhin klüger, und immerhin aber so klug, dass es die allermeisten schaffen, zu überleben. 2015 haben Sie schon fast gepackt, und auch für 2016 bin ich da ganz optimistisch. Nich' für alle, einige wird es von der Stange kloppen (*smijeh*), aber im Durchschnitt werden die Menschen auch im nächsten Jahr wieder älter als je zuvor. Und das is' ja mal, eine gute Nachricht. Guten Rutsch (*pljesak, naklon*).

(Energična glazba u pozadini za kraj nastupa. Nuhr se približava publici, još jedan naklon, zatim odlazi s pozornice, kamera ga prati dok nestaje. Kraj videozapisa).